

มหาวิทยาลัยมหิดล
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

ศัพท์พจนานุกรมการวิจัย ทางประชากรและสังคม

ฉบับปี 2568

Glossary of Terms in Population and Social Research 2025

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2568 = Glossary of Terms in Population and Social Research : 2025 / สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล – พิมพ์ครั้งที่ 1. – นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2568.
(เอกสารทางวิชาการ/สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ; หมายเลข 610)

ISBN (e-book) 978-616-622-070-4

1. ประชากรศาสตร์ – ศัพท์บัญญัติ. 2. วิจัยประชากร – ศัพท์บัญญัติ. 3. สังคมศาสตร์ – ศัพท์บัญญัติ. 4. สังคมศาสตร์ – วิจัย – ศัพท์บัญญัติ. I. มหาวิทยาลัยมหิดล. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. II ชื่อเรื่อง: Glossary of Terms in Population and Social Research. III. ชื่อชุด.

HB849.2 ศ337 2568

จัดทำโดย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
999 ถ.พุทธมณฑล สาย 4 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170
www.ipsr.mahidol.ac.th

เข้าถึงได้ที่ <https://ipsr.mahidol.ac.th/book-report-all/>

คำนำ

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เริ่มจัดทำ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” มาตั้งแต่ปี 2546 และได้ตีพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่ฉบับแรกในปี 2547 และฉบับที่สองในปี 2558 ตลอดเวลากว่าสองทศวรรษ ศัพทานุกรมฯ ได้กลายเป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญของนักวิจัย นักศึกษา และผู้สนใจงานวิจัยทางประชากรศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่ต้องการความเข้าใจที่ถูกต้องและสอดคล้องกันของคำศัพท์วิชาการในสาขานี้

การจัดทำศัพทานุกรมฯ มีจุดเริ่มต้นจากความตั้งใจของคณะทำงานศัพทานุกรมฯ ของสถาบันฯ ภายใต้การนำของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล ที่เล็งเห็นความสำคัญของการสื่อสารความรู้ทางประชากรและสังคมในรูปแบบภาษาไทย เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันระหว่างนักวิจัยต่างสาขารวมถึงเชื่อมโยงองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการกับสังคมในวงกว้าง

นับตั้งแต่เปิดให้บริการเว็บไซต์ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” (<http://popterms.mahidol.ac.th>) เมื่อปี 2547 เป็นต้นมา เว็บไซต์ได้เป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่ความรู้และนิยามศัพท์ ซึ่งมีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ขณะเดียวกัน สถาบันฯ ยังคงมีการพิมพ์เป็นรูปเล่มเป็นครั้งคราวเพื่อเป็นหลักฐานและเครื่องมือประชาสัมพันธ์ให้เข้าถึงผู้ใช้ในวงกว้างมากขึ้น โดยจะเห็นได้ว่าการพิมพ์แต่ละครั้งมีระยะห่างราว 10 ปี เพื่อรายงานความก้าวหน้าของการรวบรวมคำศัพท์ในแต่ละช่วงเวลา

“ศัพทานุกรมฯ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3” ในปี 2568 นี้ จึงถือเป็นอีกก้าวสำคัญของความต่อเนื่องทางความรู้ ที่เกิดจากความมุ่งมั่นของคณะทำงานศัพทานุกรมฯ ซึ่งได้ร่วมกันประชุม ทบทวน และปรับปรุงนิยามศัพท์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย ทั้งการเพิ่มคำใหม่และปรับความหมายของคำเดิมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกวิจัย

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ขอขอบคุณคณะทำงานศัพทานุกรมฯ ทุกท่านที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจในการสืบสานงานนี้อย่างต่อเนื่อง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าศัพทานุกรมฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ การสื่อสาร และการพัฒนางานวิจัยทางประชากรและสังคมของประเทศไทยให้ก้าวหน้าและยั่งยืนต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล แจ่มจันทร์

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

บันทึกการทำศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2568

โครงการนิยามศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคมได้ดำเนินการมานานจนมีอายุย่างเข้าทศวรรษที่ 3 แล้ว เริ่มตั้งแต่เมื่อสถาบันวิจัยประชากรและสังคม ได้จัดพิมพ์หนังสือ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2547” เป็นเล่มแรก ซึ่งรวมศัพท์ที่นิยามไว้แล้วจำนวน 1,170 คำ จากนั้นคณะทำงานนิยามศัพท์ฯ ได้ทำการปรับปรุง แก้ไข และเพิ่มเติมศัพท์ใหม่ๆ แล้วพิมพ์หนังสือ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2558” ซึ่งรวบรวมศัพท์ไว้ได้เป็นจำนวน 1,295 คำ นอกจากพิมพ์เป็นหนังสือแล้ว สถาบันฯ ยังได้เผยแพร่ความรู้เรื่องศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคมด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ โดยทำเป็นเว็บไซต์ชื่อ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” (<http://popterms.mahidol.ac.th>) ตั้งแต่นั้นเว็บไซต์นี้ได้เปิดเป็นสาธารณะเมื่อปี 2547 จนถึงกลางปี 2568 คณะทำงานนิยามศัพท์ฯ ได้รวบรวมศัพท์ไว้มากถึง 1,560 คำ มีผู้เข้ามาใช้ประโยชน์ด้วยการค้นหานิยามศัพท์จากเว็บไซต์นี้เป็นจำนวนมากกว่า 5 แสน 5 หมื่นครั้ง

ตลอดระยะเวลา 21 ปีที่ผ่านมา “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” ทั้งในรูปแบบของหนังสือและเว็บไซต์ ได้ทำหน้าที่เป็น “เพื่อนคู่คิด” หรือ “เป็นที่ปรึกษา” ให้กับนักศึกษา นักวิจัย และบุคคลทั่วไป ในเรื่องความหมายของศัพท์เกี่ยวกับ “การวิจัย” ทาง “ประชากร” และ “สังคม” เป็นจำนวนหลายแสนครั้ง ในช่วงเวลาอันยาวนานนี้ คณะทำงานฯ แม้จะทยอยเปลี่ยนตัวบุคคลไปบ้าง แต่อุดมการณ์และความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำงานเผยแพร่ความรู้ที่เป็นประโยชน์ยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา หลายปีที่ผ่านมา คณะทำงานฯ ยังร่วมกันทำงานด้วยการประชุมกันอย่างต่อเนื่องและเป็นประจำ ควรบันทึกไว้ ณ ที่นี้ว่า คณะทำงานฯ ชุดนี้ทำงาน “ด้วยใจ” พวกเราประชุมกันนับร้อยครั้งโดยไม่มีเบี้ยประชุม

เมื่อมาถึงวันนี้ หนังสือศัพทานุกรมฯ ฉบับปี 2558 ก็ได้พิมพ์มานานถึง 10 ปีแล้ว น่าจะถึงเวลาอันสมควรที่จะเผยแพร่ศัพทานุกรมฯ เล่มใหม่ เป็นฉบับปี 2568 “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2568” นี้ จะมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือจะไม่มีการพิมพ์เป็นหนังสือกระดาษ หากแต่จะเผยแพร่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์แต่เพียงอย่างเดียว โดยสามารถดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์สถาบันฯ ส่วนการเผยแพร่ทางเว็บไซต์ยังคงใช้ชื่อเดิมคือ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” (<http://popterms.mahidol.ac.th>)

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล

ประธานคณะทำงานนิยามศัพท์ฯ 2568

บันทึกการทำศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2558

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ได้พิมพ์หนังสือ "ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม" (Glossary of Terms in Population and Social Research) ครั้งแรกเมื่อปี 2547 เพื่อเผยแพร่นิยามศัพท์วิชาการในวงการวิจัยทางประชากรศาสตร์และสังคมศาสตร์ ศัพท์ที่ไดรรวบรวมและพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนั้นมีจำนวน 1,170 คำ ในขณะเดียวกัน สถาบันฯ ได้เผยแพร่นิยามศัพท์เหล่านี้ผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ต โดยทำเป็นเว็บไซต์ชื่อ "ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม" (www.popterms.mahidol.ac.th) ตั้งแต่เว็บไซต์นี้ได้เปิดเป็นสาธารณะเมื่อปี 2547 จนถึงกลางปี 2558 มีผู้เข้ามาใช้ประโยชน์ด้วยการค้นหา นิยามศัพท์จากเว็บไซต์นี้เป็นจำนวนมากกว่า 3 แสน 5 หมื่นราย

สถาบันฯ เห็นความสำคัญของศัพท์วิชาการที่ถอดจากภาษาอังกฤษให้เป็นภาษาไทยและความหมายของศัพท์เหล่านั้น การวิจัยทางประชากรศาสตร์และสังคมศาสตร์ในประเทศไทยจะพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้ เราจำเป็นต้องอาศัยศัพท์วิชาการเหล่านี้เป็นเครื่องมือสื่อความคิดและข้อมูลความรู้ต่างๆ การสร้างศัพท์ให้เป็นภาษาไทยจะช่วยเป็นสื่อกลางระหว่างนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่างสาขากัน และระหว่างนักวิจัยกับคนทั่วไป สถาบันฯ ถือว่าการเผยแพร่ข้อมูลความรู้ผ่านทางโครงการศัพทานุกรมฯ นี้เป็นภารกิจสำคัญ ตลอดระยะเวลาเกือบสิบปีที่ผ่านมา คณะทำงานนิยามศัพท์ฯ ได้พยายามปรับปรุงแก้ไขศัพท์บัญญัติ นิยาม และคำอธิบายศัพท์ที่ไดรรวบรวมไว้แล้วให้สมบูรณ์ขึ้น ในขณะเดียวกัน คณะทำงานฯ ก็ได้รวบรวมคำศัพท์เพิ่มเติมเข้ามาอีก จนถึงกลางปี 2558 มีศัพท์ที่อยู่ในคลังข้อมูลศัพทานุกรมฯ นี้เป็นจำนวน 1,297 คำ

ในขณะนี้ คณะทำงานนิยามศัพท์ฯ กำลังปรับปรุงเว็บไซต์ "ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม" ที่อาจเรียกสั้นๆ ว่า "ศัพทานุกรม" จุดมุ่งหมายของการปรับปรุงครั้งนี้คือเพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงข้อมูล คือค้นหาความหมายของคำศัพท์ต่างๆ ได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้น คณะทำงานฯ กำลังพัฒนาระบบให้เว็บไซต์นี้เป็นพลวัต คือสามารถปรับปรุง แก้ไขศัพท์ที่ได้นิยามไว้แล้ว และเพิ่มเติมศัพท์ใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา

สถาบันฯ ตั้งเป้าหมายไว้ค่อนข้างสูงว่าจะให้ศัพทานุกรมฯ ผ่านทางอินเทอร์เน็ตนี้จะเป็น "ที่พึ่ง" ของนักเรียน นักศึกษา นักวิจัย และนักวิชาการ ที่มีปัญหาเรื่องศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับ "การวิจัย" ทาง "ประชากร" และ "สังคม" กล่าวอีกนัยหนึ่งคือให้เว็บไซต์ศัพทานุกรมฯ นี้เป็นแหล่งอ้างอิงสำคัญในการค้นหาความหมายของศัพท์วิชาการในสาขาการวิจัยทางประชากรและสังคมของประเทศไทย

สำหรับ "ศัพทานุกรมฯ" ในรูปของหนังสือ เป็นช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับศัพท์วิชาการในวงการวิจัยทางประชากรและสังคม อย่างไรก็ตาม สถาบันฯ มิได้มีแผนที่จะพิมพ์หนังสือของโครงการฯ นี้บ่อยครั้งนัก อาจจะพิมพ์ในระยะห่างกันประมาณ 8 ปี เพื่อรายงานสถานภาพของศัพท์และคำนิยามที่ได้รวบรวมไว้ในโครงการฯ ณ ขณะเวลานั้น

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล

ประธานคณะกรรมการนิยามศัพท์ฯ

บันทึกการทำศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2547

“ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” ทั้งที่อยู่ในรูปของหนังสือ และเว็บไซต์เป็นผลผลิตของ “โครงการนิยามศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคม” ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันฯ มีโครงการทำนองนี้มาแล้วในอดีต โดยการพิมพ์หนังสือ “คู่มือประชากร” ซึ่งนิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวกับประชากรไว้มากมายไม่มากนัก สถาบันฯ ได้เริ่มโครงการนิยามศัพท์อีกครั้งในปี พ.ศ. 2545 โดยจัดตั้งเป็น “คณะทำงานนิยามศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคม” ขึ้นมา คณะทำงานฯ ชุดนี้ได้ทำงานกันอย่างจริงจัง ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2546 จนถึงกลางปี พ.ศ. 2547 คณะทำงานฯ ได้นิยามศัพท์ไว้แล้วจำนวน 1,170 คำ จึงได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” และทำเป็นเว็บไซต์ชื่อ www.popterms.mahidol.ac.th เพื่อเผยแพร่ผลงานชุดแรกของคณะทำงานฯ นี้

ขอบเขตของศัพท์ที่จะนำมานิยาม

คำถามแรกของคณะทำงานฯ คงจะเหมือนๆ กับการทำพจนานุกรมเฉพาะสาขาวิชาทั้งหลาย คือ “จะนำคำศัพท์ใดมานิยาม” ศัพท์บางคำชัดเจนว่าต้องอยู่ในสาขาวิชานั้นแน่นอน แต่ศัพท์บางคำมีความคลุมเครือถ้าจะอยู่ในสาขาวิชานั้นหรือไม่ และศัพท์บางคำแม้จะอยู่นอกสาขาวิชา แต่ก็มีความเกี่ยวข้องจนเกิดคำถามว่าสมควรจะนำมารวมไว้ด้วยหรือไม่

ในกรณีของโครงการนิยามศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคม คณะทำงานฯ ได้ตัดสินใจที่จะนำเอางานทั้งหมดของสถาบันฯ ทั้งการเรียนการสอน และการทำวิจัยทางด้านประชากรศาสตร์และสังคมศาสตร์ รวมทั้งการให้บริการเผยแพร่ความรู้ข่าวสารข้อมูลทางประชากรมาเป็นขอบเขตของศัพท์ที่จะนำมานิยาม โดยสรุปเรียกตามชื่อของสถาบันฯ ว่า “ศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคม” แม้กระนั้น ภายใต้ชื่อนี้ก็มีขอบเขตกว้างขวางมาก คณะทำงานฯ จึงได้จัดแบ่งศัพท์ที่จะนิยามออกเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ (1) การวิจัย (2) ประชากร และ (3) สังคม

การวิจัย เป็นศัพท์ทางด้านการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ระเบียบวิธีวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผล วิเคราะห์ และเสนอผล รวมทั้งศัพท์สถิติต่างๆ ที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร เป็นศัพท์ทางด้านประชากรศาสตร์ ประชากรวิทยา และการศึกษาเรื่องประชากรทั่วไป

สังคม เป็นศัพท์ทางสังคม สุขภาพ การวางแผนครอบครัว อนามัยเจริญพันธุ์ รวมทั้งเรื่องนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานวิจัยทางสังคมที่สถาบันฯ ให้ความสนใจและดำเนินการอยู่

นอกจากนั้น ยังมีศัพท์ที่อาจเรียกว่าอยู่ใน “หมวดอื่นๆ” คือไม่สามารถจัดเข้าหมวดใดในทั้งสามหมวดดังกล่าวอยู่อีกจำนวนหนึ่ง เช่น ชื่อหน่วยงาน หรือองค์การต่างๆ การจัดหมวดเรื่องของคำศัพท์เช่นนี้เป็นเพียงการกำหนดขอบเขตสาขาวิชาที่จะเลือกศัพท์มานิยามเท่านั้น ในความเป็นจริง ศัพท์บางคำมีความหมายคาบเกี่ยวกันจนยากที่จะจัดให้อยู่เฉพาะในหมวดใดหมวดหนึ่ง

คณะทำงานฯ ได้เลือกศัพท์ที่จะนำมานิยามจากหลายแห่ง แต่แหล่งที่สำคัญที่สุดคือ จาก “ดัชนีเรื่อง” (subject index) ในตำราการวิจัยที่อยู่ในขอบเขต “การวิจัยทางประชากรและสังคม” แหล่งคำศัพท์อื่นๆ ได้แก่ บทความ ข้อเขียน และรายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานของสถาบันฯ

วิธีการทำงาน

ในการนิยามศัพท์แต่ละคำ คณะทำงานฯ ได้ใช้วิธีศึกษาค้นคว้าจากตำราและข้อเขียนต่างๆ ทั้งที่พิมพ์เป็นเอกสาร และที่เผยแพร่ผ่านทางอินเทอร์เน็ต ศัพท์หลายคำสรุปนิยามจากการอภิปรายกันของคณะทำงานฯ ศัพท์หลายคำนิยามจากความรู้ความเข้าใจของคณะทำงานฯ ศัพท์ที่นิยามแล้วทุกคำจะต้องผ่านตา คณะทำงานฯ แม้ว่าคณะทำงานฯ แต่ละคนจะไม่ได้เป็นผู้ผู้เชี่ยวชาญในทุกๆ เรื่อง แต่ทุกคนก็ได้มีส่วนสร้างสรรค์ในการนิยามและให้ความหมายศัพท์ทุกคำ ศัพท์ที่อยู่ในความสนใจหรือความถนัดของผู้ใด ผู้นั้นก็จะไปค้นคว้ามานำเสนอ ส่วนผู้ที่ไม่ได้อยู่ในสาขานั้น ก็สมมุติตัวเองว่าเป็น “คนทั่วไป” ที่เมื่อได้ฟังคำอธิบายหรือนิยามของคำนั้นๆ แล้วจะเข้าใจหรือไม่อย่างไร

ในเรื่องรูปแบบของการให้คำนิยามศัพท์ ผู้ใช้ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” อาจสังเกตเห็นได้ว่า การนิยามศัพท์ของโครงการฯ นี้มีรูปแบบไม่ตายตัวนัก ศัพท์บางคำอธิบายไวยาวมาก แถมมีตัวอย่างประกอบ แต่ศัพท์บางคำก็นิยามไว้แต่เพียงสั้นๆ ที่จริงแล้ว คณะทำงานฯ พอใจที่จะนิยามศัพท์ไว้อย่างสั้นๆ คือนิยามให้กระชับแต่ได้ความหมาย อย่างไรก็ตาม ศัพท์บางคำจำเป็นจะต้องอธิบายความหมายกันค่อนข้างยาว และบางคำจะเข้าใจได้ง่ายขึ้น เมื่อมีรูปภาพหรือตัวอย่างประกอบ

ปัญหาในการนิยามศัพท์อีกประการหนึ่ง คือการบัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทย สำหรับศัพท์ภาษาอังกฤษบางคำที่ไม่เคยมีการบัญญัติเป็นภาษาไทยไว้ก่อน คณะทำงานฯ ก็พยายามริเริ่มศัพท์ภาษาไทยที่คิดว่าเหมาะสมกับความหมายของคำนั้นๆ ศัพท์ภาษาอังกฤษบางคำที่มีผู้ใช้ศัพท์ภาษาไทยแตกต่างกัน คณะทำงานฯ จะเลือกศัพท์ภาษาไทยมาใส่ไว้มากกว่าหนึ่งคำด้วยความหวังว่าต่อไปศัพท์ภาษาไทยบางคำอาจ “ติดตลาด”

และบางคำที่ไม่มีใครนิยมใช้ก็จะจางหายไปเอง การที่ให้ศัพท์ภาษาไทยมากกว่าหนึ่งคำเช่นนี้ยังมีประโยชน์ที่ทำให้รู้ว่าศัพท์ภาษาอังกฤษคำนั้นมีผู้ใช้ศัพท์ภาษาไทยต่างๆ กันอย่างไร

โครงการนิยามศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคมในอนาคต

คณะทำงานฯ ตระหนักดีว่า ยังมีศัพท์อีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รวบรวมไว้ ในขณะเดียวกัน ก็มีศัพท์ในวงการวิจัยทางด้านประชากรและสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ๆ คำถามคือ จะทำให้โครงการนี้มีความสมบูรณ์ที่สุดได้อย่างไร และจะนำศัพท์ที่ยังไม่ได้นิยามไว้มารวบรวมเพิ่มเติมได้อย่างไร คำตอบที่ง่ายที่สุด (แต่อาจปฏิบัติได้ไม่ถนัดนัก) คือ ต้องทำให้ “โครงการนิยามศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคม” ไม่จบสิ้นลงเพียงเมื่อได้ผลิตเป็นหนังสือและเว็บไซต์เท่านั้น หากต้องทำให้โครงการฯ นี้มีกิจกรรมต่อเนื่องไปอีก ที่สำคัญคือต้องสร้างเครือข่ายระหว่างผู้ใช้และผู้ผลิตศัพท์ทางวิชาการ เครือข่ายนี้ต้องขยายวงออกไป ครอบคลุมชุมชนนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศให้กว้างขวางออกไปอีก โครงการฯ มีแผนที่จะรวบรวมศัพท์มานิยามเพิ่มเติม และปรับปรุงแก้ไขศัพท์ที่ได้นิยามไว้แล้วให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผลผลิตของโครงการฯ ทั้งในรูปของหนังสือและเว็บไซต์ที่ปรากฏอยู่นี้เป็นเพียงผลงานของโครงการฯ ระยะแรกเท่านั้น โครงการฯ จะยังคงดำเนินต่อไป ดังนั้นข้อวิจารณ์ ความคิดเห็น คำถาม คำแนะนำ จากผู้อ่านหนังสือและผู้เข้าเยี่ยมชมเว็บไซต์ “ศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม” จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาและปรับปรุงงานของโครงการนิยามศัพท์ฯ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล

ประธานคณะทำงานนิยามศัพท์ฯ

คณะกรรมการวิจัยทางประชากรและสังคม พ.ศ. 2564

รองศาสตราจารย์ ดร.อารี จำปากล้า	ที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล	ประธานคณะกรรมการ
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์	คณะกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา วาพัฒน์วงศ์	คณะกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.สุรีย์พร พันพื้ง	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา ตั้งชลทิพย์	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.จงจิตต์ ฤทธิรงค์	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล แจ่มจันทร์	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ชาย โพธิ์สีดา	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.รศรินทร์ เกรย์	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.วรชัย ทองไทย	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.สิรินทร์ยา พูลเกิด	คณะกรรมการ
อาจารย์ ดร.ณปภัช สัจจนกุล	คณะกรรมการ
นางสาวนงเยาว์ บุญเจริญ	คณะกรรมการ
นางสาวพอลดา บุญยศิริณะ	คณะกรรมการ
นางสุภาณี ปลื้มเจริญ	คณะกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุทธิดา ชนวนัน	เลขานุการ
นางสาวกาญจนา เทียนลาย	ผู้ช่วยเลขานุการ

รายการศัพท์ภาษาอังกฤษ

abandoned children	age at death
abortion	age at first marriage
abortion rate	age at menarche
abortion ratio	age cohort
abridged life table	age dependency ratio
abstinence	age distribution
abstract	age effect
academic plagiarism	age group
accidental sampling	age grouping
action research	age heaping
active ageing	age misreporting
active ageing index (AAI)	age preference
active euthanasia	age ratio
active older person	age standardization
active people	age standardized rate
active play	age structure
active transport	age-order-specific birth rate
active travel	age-parity-specific birth probability
acute disease	age-sex accuracy index
acute respiratory infection	age-sex distribution
adaptation	age-sex structure
adiposity	age-specific birth rate
admission (migration)	age-specific death rate (ASDR)
adolescent	age-specific fertility rate (ASFR)
adolescent family	age-specific mortality rate
adolescent fertility	age-specific rate
adolescent pregnancy	age-specific sex ratio
adult	aged care service
adverse effect	aged population
aerobic physical activity	aged society
age	ageing
age accuracy	ageing in place
age accuracy index	ageing index

ageing of population	assessment
ageing of population	assimilation of migrants
ageing population	associate investigator
ageing society	Association for Strengthening Integrated National Population and Health Development Activities of Thailand (ASIN)
ageism	Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)
agricultural census	assumption
agricultural product	asylum seeker
AIDS	ATLAS.ti
AIDS virus	attitude
air pollution	auditing
air quality index (AQI)	AUN-QA
Akarawisut	avatar
algorithm	average age at first marriage
alienation	average family size
alpha error	average household size
alternative hypothesis	average pregnancy interval
anaerobic physical activity	average size of household
anal sex	baby boom
analysis of variance (ANOVA)	baby bust
androgyny	backward projection
anemia	balanced growth
animism	balancing equation
annulment of marriage	bar chart
anthropological demography	barrier method
anthropology	base year
antinatalism	baseline data
antinatalist policy	baseline information
APA style	baseline measure
area analysis	baseline survey
area sampling	bedsore
arithmetic change	Beers's formula
arithmetic mean	behavior
arithmetic progression	behavioral science
arranged marriage	below replacement fertility
asexual	
Asian Development Bank (ADB)	

beta error	case-control study
beta (β) coefficient	cataloging in publication (CIP)
bias	categorical variable
bibliographical citation	cause of death
bibliography	cause-specific death rate
biodemography	celibacy
biodiversity	census
biostatistics	census date
birth	centenarian
birth averted	central rate
birth cohort	cerebrovascular disease
birth control	chain migration
birth interval	champions of change
birth order	Chi square distribution (χ^2 distribution)
birth rate	Chi square test (χ^2)
birth spacing	child
birth weight	child abuse
bisexual	child age
bivariate analysis	child dependency ratio
blue space	child labor
body mass index (BMI)	child mortality rate
bottle feeding	child mortality ratio
brain drain	child-woman ratio
breastfeeding	childbearing age
budgeting	childbearing years
built environment	childlessness
burden of disease	children ever born (CEB)
business demography	children in especially difficult circumstances (CEDC)
carbondioxide emission	chronic disease
cardiovascular disease	chronic mover
caregiver	chronological age
Carolina Population Center (CPC)	Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI)
carrying capacity	circular migration
case fatality rate	circulatory disease
case rate	
case study	

city	community enterprise (CE)
civil registration	community participation
clan	commuter
climate change	complementary feeding
clinical research	complete abortion
closed population	complete aged society
closed-ended question	complete family size
cluster sampling	complete life table
co-investigator	completed aged population
coarse particulate matter	completed aged society
code	completed fertility rate
code of conduct	component method of population projection
codebook	components of population change
coding	composite index
coefficient of determination	composite variable
coefficient of multiple determination	comprehensive evaluation
coefficient of partial correlation	conception variables
coefficient of variation (CV)	conceptualization
cognition	condom
cognitive function	confidence interval
cohabitation	confidence level
cohort	confidentiality
cohort analysis	conscience
cohort data	consensual union
cohort fertility	content analysis
cohort life table	content validity
cohort statistics	contextual analysis
cohort study	contextual regression analysis
cohort-component method of population projection	contingency plan
coital frequency	contingency table
coitus interruptus	continuous variable
collective household	contraception
College of Population Studies (CPS)	contraceptive device
communicable disease	contraceptive failure
community development	contraceptive method
	contraceptive method switching

contraceptive prevalence rate (CPR)	current life table
contraceptive prevalence survey (CPS)	currently married person
contraceptive shift	${}_n d_x$
contraceptive termination	data
control group	data analysis
control variable	data bank
convenient sampling	data base
copyright	data cleaning
correlation	data collection
correlation analysis	data confrontation
correlation coefficient (r)	data dissemination
correlation matrix	data evaluation
cost of living	data mining
cost-benefit analysis	data processing
cost-effectiveness analysis	data quality
counseling	day population
counter stream	de facto census
couple	de facto population
couple years of protection	de jure census
coverage	de jure population
criminology	decile
criterion validity	degree of freedom (df)
cross sectional data	delayed marriage
cross sectional study	Delphi technique
cross-classification	demographer
cross-sectional analysis	demographic analysis
cross-sectional survey	demographic and health survey (DHS)
cross-tabulation	demographic dividend
crowding	demographic economics
crude birth rate (CBR)	demographic model
crude death rate (CDR)	demographic surveillance system (DSS)
crude migration rate	demographic techniques
crude rate	demographic transition
cumulative fertility	demographic trap
cumulative fertility rate	demography
cumulative frequency	denarian

dependency ratio	dual record system
depopulation	dual records
descriptive statistics	dummy table
desired family size	duration of lactation
developed country	duration of marriage
developing country	dwelling unit
deviation	e_x
diarrhoeal disease	early neonatal mortality
diaspora	ecology
dichotomous variable	Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)
diffusion theory	economic characteristics
digit preference	economic concentration
digital divide	economic conditions
digital identity	economic demography
digital literacy	economic dependence
digital nomad	economic dependency ratio
digital population	economic depression
dimensional sampling	economic development
DINK	economic equality
direct standardization	economic equilibrium
direct standardized death rate	economic ethics
disability	economic expansion
disabled children	economic fluctuations
discrete variable	economic growth
displaced person	economic model
disruptive technology	economic morality
dissolution of marriage	economic planning
dissolved marriage	economic policy
distressful child	economic recession
divorce rate	economically inactive population
DOI	economics
double count	economists
double-blind experiment	economy
doubling time	ecosystem
dowry	education-related underemployment
dual data collection	

effectiveness	expected value
efficiency	experimental group
El Niño	experimental research
elderly	exponential change
elderly support ratio	exponential curve
embryo	extended family
emergency pill	external cause of death
emigrant	extraneous variable
emotional regulation	extrapolation
emotional well-being	F-distribution
empirical data	F-test
end of union	fabrication
endogenous variable	face validity
energetic play	factor
environment	factor analysis
environmental degradation	falsification
environmental pollution	family
epidemic	family demography
epidemiological transition	family dissolution
epidemiology	family formation
episode	Family Health International (FHI)
erectile dysfunction (ED)	family life cycle
error	family life education
ethnic group	family planning
ethnograph	family size
ethnography	fecundity
European Article Numbering (EAN)	female circumcision
euthanasia	female contraception
evaluation	female genital mutilation (FGM)
evaluation research	female sterilization
ever-married person	femidom
exclusive breastfeeding	feminism
exclusive breastfeeding rate	fertility
executive summary	fertility history
exogeneous variable	fetal death
expectation of life	fetus

fictive kinship	food sovereignty
field note	food stability
field survey	food supply chain
field worker	food system
fieldwork	food utilization
figure	food waste
financial literacy	forced migration
financial well-being	foreign investments
fine particulate matter	forward survival
first trimester pregnancy	formal demography
floating population	formative evaluation
flow chart	forward projection
focus group discussion (FGD)	free migration
follow-up study	frequency
food accessibility	frequency distribution
food affordability	frequency polygon
Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)	gay
food and nutrition policy	gender
food availability	gender development index (GDI)
food chain	gender diversity
food choice	gender expression
food citizen	gender identity
food community	general fertility
food defense	general fertility rate (GFR)
food democracy	general order-specific fertility rate
food education	general paternal fertility rate
food fraud	generation
food inequity	generation gap
food justice	generation life table
food labelling	genocide
food literacy	geographic information system (GIS)
food loss	geographical demography
food policy	geography
food science	geometric change
food security	geometric mean
	gerontocracy

gerontology	health literacy
gestation variables	Health System Research Institute (HSRI)
Gini coefficient	health transition
global positioning system (GPS)	healthy ageing
global warming	healthy ageing
globalism	height for age
globalization	HENRY
golden age	heterosexual
graph	hierarchical analysis
grass roots	hierarchical regression analysis
grassroots sport	histogram
gravity model	historical demography
greenhouse effect	home work
greenhouse gas	homeless child
gross domestic product (GDP)	homicide
gross migration	homosexual
gross migration rate	hospice
gross national income (GNI)	hospice care
gross national product (GNP)	household
gross reproduction rate (GRR)	household composition
group interview	household size
growth pole	household structure
growth rate	housing census
h-index	human achievement index (HAI)
handicap	human deprivation index
happiness	human development index (HDI)
happinometer	human ecology
hard power	human geography
hard skills	human immunodeficiency virus (HIV)
harmonic mean	human resource
hazard rate	human rights
head of household	human security
headship rate	human settlement
health	human trafficking
health care	humanities
health demography	husband-wife communication

HyperRESEARCH	indirect estimation techniques
hypothesis	indirect standardization
ideal family size	indirect standardized death rate
IEC program	induced abortion
illegal abortion	industrialization
illegal immigrant	industry
illegitimacy	inequality
illiteracy	inevitable abortion
illiterate	infancy
immigrant	infant
immigrant worker	infant mortality
immigration	infant mortality rate (IMR)
immunization	infant nutrition deficiency
impact factor	infant nutrition disorder
impact survey	infanticide
impairment	Infectious disease
impelled migration	infecundity
implicit rate of natural increase	inferential statistics
impotence	infertility
in-depth interview	inflation
in-migrant	informal sector
in-migration rate	information
in-service training	information center
incentive	information dissemination
incidence	information retrieval system
incidence rate	information system
income	informed consent
income distribution	Institute for Population and Social Research (IPSR)
income generation program	Institute of Language and Culture for Rural Development
income-related underemployment	Institute of Nutrition
incomplete abortion	institutional population
increment decrement life table	integrated program
index	integrity and transparency assessment (ITA)
index of age preference	intercensal estimate
indicator	
indigenous health services	

intercensal growth	interviewer bias
intercensal period	intra-uterine device (IUD)
intercourse variables	intra-regional migration
interdisciplinary study	intrinsic birth rate
intermarriage	intrinsic death rate
intermediate variables	intrinsic rate of natural increase
intermediate variables of fertility	investments
internal migration	IUD insertion
International Classification of Diseases	labor force participation rate
International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)	jargon
International Classification of Status in Employment (ICSE)	Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS)
International Conference on Population and Development (ICPD)	Journal Citation Reports (JCR)
International Labour Organization (ILO)	Journal of Population and Social Studies (JPSS)
international migration	journal quartile
International Planned Parenthood Federation (IPPF)	judgemental sampling
International Standard Book Number (ISBN)	KAP (knowledge, attitude and practice) Survey
International Standard Classification of Occupations (ISCO)	Karup-Kings' formula
International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (ISIC)	key informant
International Union for Scientific Study of Population (IUSSP)	nL_x
interpolation	l_x
interpolation coefficient	La Niña
interregional migration	labor
intersex	labor contract
interval scale	labor dispute
intervening variable	labor force
intervention	labor force participation
interview	labor law
interview bias	labor market
interviewer	labor migration
	labor mobility
	labor shortage
	labor supply
	labour force
	labour force participation
	Lambert Adolphe Jacques Quetelet

land cover	logistic curve
land holding	logistic regression
land tenure	logit regression
land use	longevity
last previous residence	longitudinal data
late fetal mortality	longitudinal study
latent variable	Lorenz curve
least developed country	low birth weight
least square method	macro-level
legal age for marriage	mail survey
lesbian	major muscle groups
level of significance	male contraception
Lexis diagram	malnutrition
LGBTQ+	Malthus, Thomas Robert
LGBTQIAN+	Malthusian theory
life course	mapping
life expectancy (ex)	marginal people
life expectancy at age x (ex)	marginal population
life expectancy at birth (e0)	marital fertility
life satisfaction	marital status
life span	marketing
life table	Markov chain
lifetime migrant	marriage
Likert scale	marriage age
line graph	marriage dissolution
linear change	marriage duration
linear interpolation	marriage pattern
literacy	marriage rate
literate	marriage squeeze
live birth	married person
living apart together (LAT)	mass communication
living arrangement	mass migration
living children	mass-reach communication
living wage	mate selection
living will	maternal and child health (MCH)
logarithm	maternal mortality rate (MMRate)

maternal mortality ratio (MMR)	metropolitan area
maternity leave	micro-level
mathematical demography	mid-year population
matriarchy	middle age
mean	midwife
mean age at child bearing	migrant
mean age of child bearing	migrant worker
mean age of mother	migration
mean length of generation	migration field
mean size of household	migration flow
measure	migration stream
measure of central tendency	migration transition
measure of dispersion	Millennium Development Goals (MDGs)
measure of variation	million birth cohort
measurement scale	minimum wage
media literacy	minority group
median	miscarriage
median age	mixed land use
median age at death	mixed method
medical sociology	mobility
medicalization	mode
medium old	model
medium-aged population	model life tables
megacity	model stable populations
megalopolis	monitoring
menarche	monogamy
menopause	morality
mental health	morbidity
mental violence	morning after pill
MERS	mortality
MET	mortality pattern
meta-analysis	mortality rate
metadata	mortality transition
metaverse	motor development
methodology	mover
metropolis	multi-disciplinary studies

multi-level analysis	non-binary
multicollinearity	non-communicable diseases (NCD)
multinomial logistic regression	non-governmental organization (NGO)
multiple classification analysis (MCA)	non-probability sampling
multiple decrement life table	non-related household
multiple regression	non-sampling error
multiplier	non-systematic (random) error
multistage sampling	nonagenarian
multistate life table	nonregistered population
multivariate analysis	normal curve
Myers' index	normal distribution
nanotechnology	norplant
natality	nuclear family
National Family Planning Program (NFPP)	null hypothesis
natural family planning	nuptiality
natural fertility	nutrition
natural growth	nutrition policy
natural growth rate	nutrition status
natural increase	nutritionism
natural increase rate	nutritionist
natural resource	obesity
negative population growth	objective morality
neglected child	observed value
neo-Malthusian theory	observer
neonatal mortality	obstetrics
neonatal mortality rate	occupation
net migration	occupational health
net migration rate	occupational status
net reproduction rate (NRR)	octogenarian
network theory (of migration)	odds ratio
never-married person	old age
new normal	old age security
night population	old age support ratio
nocebo effect	old population
nomad	old-age dependency ratio
nominal scale	older adult household

older person	overweight
older person rate	nD_x
oldest old	palliative care
one child policy	PANK
one parent family	pansexual
one-person household	paradigm
open access (OA)	parameter
open access journal	parent support ratio
open-ended age group	parity
open-ended question	parity progression ratio (PPR)
open-interval	participant observation
operational definition	participation
opinion poll	participatory action research (PAR)
optimal ageing	particulate matter (PM)
optimum population	particulate matter 2.5 (PM 2.5)
oral contraceptive pills	partnership
oral rehydration (OR)	passive euthanasia
oral rehydration salts (ORS)	pastoralism
oral sex	path analysis
ORCID	patriarchy
ORCID ID	pattern of marriage
ordinal scale	Pearson product- moment correlation coefficient
organization	(r)
orphan	peer group
osteoporosis	peer review
out patient clinic	penology
out-migrant	per capita gross national product
out-migration	per capita income
out-migration rate	percent
out-of-school youth	percentile
outbreak	perinatal mortality
ovarian cancer	perinatal mortality rate
ovariectomy	period data
over enumeration	period life table
over registration	period migration
overpopulation	period rate

period statistics	Population and Community Development
period study	Association (PDA)
peripatetic nomad	population at risk
person-year	population bomb
Personal Data Protection Act (PDPA)	population census
personality	population change
physical activity	population composition
physical violence	Population Council
physical well-being	population density
physically disabled	population distribution
physiological age	population dynamics
pictogram	population economics
pie chart	population education
pilot research project	population equilibrium
pilot study	population estimate
pilot survey	population explosion
place (area) of destination	population forecast
place (area) of origin	population genetics
place of birth	population growth
placebo	population implosion
placebo effect	population information system
plagiarism	population momentum
plague	population policy
Planned Parenthood Association of Thailand	population pressure
(PPAT)	population projection
plural society	population pyramid
point-of-decision prompt (PODP)	population redistribution policy
policy research	Population Reference Bureau (PRB)
political demography	Population Service International (PSI)
polyandry	population size
polygamy	population stabilization
polygyny	population studies
polytomous variable	population theory
population	positive check
population ageing	post enumeration survey (PES)
	post neonatal mortality

post neonatal mortality rate	probability of dying (q_x)
postcensal estimate	probability proportional to size (PPS)
postpartum	probability sampling
postpartum amenorrhoea	probit regression
potential support ratio (PSR)	productive ageing
poverty	project evaluation
pre-test	pronatalism
predatory journals	pronatalist policy
pregnancy	proportion
pregnancy history	prospective ageing
pregnancy interval	proximate variables
preliminary report	proximate variables of fertility
preliminary research	psychosocial health
preliminary result	puberty
preliminary study	public education on food
premarital birth	public health service system
premarital cohabitation	public open space
premarital sex	public opinion
premature birth	public sector
premature infant	public space
preservice training	pull factor
preterm labor	PUNK
prevailing wage	purposive sampling
prevalence rate	push factor
preventive check	nq_x
primary group	quadragenarian
primary health care	qualitative evaluation
primary infertility	qualitative variable
primate city	quality control
primitive migration	quality of data
principle investigator	quality of health care
private household	quality of life
private sector	quantitative variable
pro-choice group	quartile
pro-life group	quasi-stable population
probability	queer

questionnaire	research and development
quiet firing	research assistant
quiet hiring	research budget
quiet quitting	research community
quinquagenarian	research design
quintile	research integrity
quota sampling	research ethics
radix (l_0)	research method
random error	research methodology
random numbers table	research misconduct
range	research participant
rank ordering	research problem
rank-size rule	research professional standard
ranking	research proposal
rate	research question
rate of (population) change	residential unit
rate of compound interest	reskill
rate of natural increase (RNI)	resource person
rating	respiratory disease
ratio	respondent
ratio scale	respondent driven sampling (RDS)
recent migrant	response rate
recreational physical activity	retail food environment
reference	retraction publication
refugee	retrospective study
regression analysis	return fertility
regression coefficient	return migration
reliability	returned refugee
remaining life expectancy	reverse survival
remittance	reverse survival method
replacement level fertility	risk factor
reproduction	rural area
reproductive age	rural development
reproductive behavior	rural-rural migration
reproductive health	rural-urban migration
research	salary

sample	sexual transmitted disease (STD)
sample size	sexual violence
sample size	sexuality
sampling	sibling
sampling bias	sick role
sampling design	side effect
sampling distribution	simple random sampling
sampling error	simple regression, simple linear regression
sampling frame	simulation
sampling unit	single
school age population	single parent family
score	single year age
screening test	singulate mean age at marriage
seasonal migration	SINK
second trimester pregnancy	skipped generation family
secondary infertility	small and medium sized enterprise (SME)
sedentary behavior	snowball sampling
self plagiarism	social assistance
self-care	social care
senescence	social demography
senility	social development
separation factor	social distancing
septuagenarian	social engineering
Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS)	social enterprise (SE)
sex	social innovation
sex discrimination	social insurance
sex education	social mobility
sex preference	social norm
sex ratio	social problems
sex ratio at birth	social protection
sex structure	social role
sexagenarian	social safety nets
sexism	social science
sexual abstinence	social security
sexual behavior	social service
sexual relationship	social status

social structure	Statistics
social survey	statistics
social value	stayer
social welfare	steering committee
social well-being	step family
social work	still birth
socialization	strategic planning
societal well-being	stratified sampling
sociology	structured questionnaire
soft power	sub-sample
soft skills	subjective morality
sojourner	subsistence wage
son preference	substantive demography
spatial planning	suburban
Spearman's correlation coefficient	suburbanization
special household	successful ageing
spill over effect	successful ageing
spill over population	suicide
spontaneous abortion	summative evaluation
sport and recreation for all	super aged population
spousal violence	super aged society
Sprague's formula	supercentenarian
stable population	survival rate
standard deviation	survival ratio
standard of living	Sustainable Development Goals (SDGs)
standard population	sustainable food system
standardization	systematic error
standardized death rate	systematic sampling
standardized mortality ratio (SMR)	t-distribution
standardized rate	t-score
STATA	t-test
stationary population	T_x
Statistical Analysis System (SAS)	table
statistical interaction	taboo
Statistical Package for the Social Sciences (SPSS)	target population
statistical year book	taxonomy

technical report	turnaround migration
techniques of population analysis	type I error
technology	type II error
teenagers	UKPSF
telehealth	ultrasound
telemedicine	under enumeration
telepharmacy	under five mortality ratio
temporary migration	under registration
Thai Journal Citation Index Centre (TCI)	under-developed country
Thai Journals Online (ThaiJO)	undercount
thailandometers	underemployment
thanatology	underpopulation
The Times Higher Education Impact Rankings	unemployment
therapeutic abortion	unit of analysis
third trimester pregnancy	United Nations (UN)
third trimester pregnancy	United Nations Children's Fund (UNICEF)
threatened abortion	United Nations Development Fund for Women (UNIFEM)
time series analysis	United Nations Development Programme (UNDP)
time series data	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)
time table	United Nations Environment Programme (UNEP)
time-related underemployment	United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)
timeline	United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT)
torture	United Nations Industrial Development Organization (UNIDO)
total fertility rate (TFR)	United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)
town	United Nations Population Fund (UNFPA)
toxic people	United Nations Statistics Division (UNSD)
traditional birth attendant (TBA)	univariate analysis
traditional medicine	universal health coverage (UHC)
traditional method family planning	unmet need
transgender	unobtrusive measure
tribe	
tricenarian	
true rate of natural increase	
truncation bias	
tubal sterilization	
tuberculosis (TB)	

unplanned pregnancy	virtual space
unwanted birth	vision
upskill	vital event
urban agglomeration	vital rate
urban area	vital registration
urban ecosystem	vital statistics
urban heat island	voidable marriage
urban planning	voluntary kinship
urban population	wage
urban spatial distribution	waist to hip ratio
urban-rural migration	walkability
urban-urban migration	water pollution
urbanization	water resource
use rate	wealth flow theory
use-effectiveness (of contraceptive method)	weather
uterus	weight
utility theory	weight for age
vaccination	weight-for-height
vaccine	well-being
vaginal cream	Whipple's index
vaginal diaphragm	withdrawal
vaginal foam	woman in childbearing age
vaginal jelly	woman in reproductive age
vaginal ring	women in development
vaginal shield	women status
vaginal sponge	women's rights
vaginal tablet	work-life balance
validity	working age
Vancouver style	workplace well-being
variable	workshop
variance	world fertility survey (WFS)
vasectomy	World Population Conference
venereal disease	world system theory (of migration)
verbal autopsy	year of birth
vicenarian	young old
violence	young population

young society

young worker

youth

youth organization

z-score

z-test

zero population growth

zone of transitio

สารบัญ

ข้อมูลทางบรรณานุกรม	ก
คำนำ	ข
บันทึกการทำศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2568	ค
บันทึกการทำศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2558	ง
บันทึกการทำศัพทานุกรมการวิจัยทางประชากรและสังคม ฉบับปี 2547	ฉ
คณะกรรมการนิยามศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคม พ.ศ. 2564	ณ
รายการศัพท์ภาษาอังกฤษ	ญ
สารบัญ	33
-A-	1
-B-	20
-C-	26
-D-	45
-E-	55
-F-	65
-G-	76
-H-	82
-I-	90
-J-	107
-K-	109
-L-	110
-M-	121
-N-	140

-O-	148
-P-	154
-Q-	179
-R-	182
-S-	190
-T-	210
-U-	218
-V-	223
-W-	227
-Y-	232
-Z-	233
รายการศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคม	234
รายการอักษรย่อ	256

-A-

abandoned children เด็กที่ถูกทอดทิ้ง : เด็กที่พ่อแม่หรือญาติมีเจตนาไม่อุปการะเลี้ยงดู

abortion การแท้ง : การสิ้นสุดการตั้งครรภ์ก่อนคลอดโดยที่อายุครรภ์น้อยกว่า 28 สัปดาห์

การแท้งที่เกิดขึ้นเองเรียกว่า การแท้งธรรมชาติ (spontaneous abortion) และ การแท้งที่เกิดโดยความตั้งใจ เรียกว่าการทำแท้ง (induced abortion)

ดูเพิ่มเติม *induced abortion*

abortion rate อัตราการแท้ง : จำนวนการแท้งในปีหนึ่งต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์ 1,000 คนในปีนั้น

abortion ratio อัตราส่วนการแท้ง : จำนวนการแท้งในปีหนึ่ง ต่อจำนวนการเกิดมีชีพ 1,000 รายในปีนั้น

abridged life table ตารางชีพย่อ : ตารางชีพ (life table) ที่ให้รายละเอียดของการตายและฟังก์ชันต่างๆ เป็นกลุ่มอายุ 5 ปี หรืออายุรายปี

ตารางชีพย่อ เป็นการย่อตารางชีพสมบูรณ์ (complete life table) ที่มีอายุเป็นรายปีให้สั้นลง ด้วยการจัดรวมเป็นกลุ่มอายุ (age group)

ดูเพิ่มเติม *life table, complete life table, age group*

abstinence การงดร่วมเพศ : วิธีป้องกันปฏิสนธิแบบธรรมชาติ โดยการไม่มีเพศสัมพันธ์

การงดร่วมเพศ เป็นการคุมกำเนิดแบบได้ผลแน่นอน ในบางสังคมอาจมีประเพณีให้งดเว้นการร่วมเพศบางช่วงเวลา เช่น ในสังคมแอฟริกาหลายสังคม ห้ามการร่วมเพศหลังจากสตรีคลอดบุตรช่วงระยะเวลาหนึ่ง

abstract บทคัดย่อ : สารโดยสรุปของรายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์หรือบทความทางวิชาการที่แสดงเฉพาะส่วนที่สำคัญ บทคัดย่อมีเพื่อให้เห็นภาพว่าผลงานชิ้นนั้นมีประเด็นการศึกษาอะไร มีวิธีการศึกษาอย่างไร และมีข้อค้นพบสำคัญอะไร

academic plagiarism การลอกเลียนทางวิชาการ : การขโมยความคิด แนวคิด ข้อความ รูปภาพ หรือคำพูดของผู้อื่นมาเป็นของตนทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา

การลอกเลียนทางวิชาการรวมถึงการกระทำที่ต้องการให้ผู้อ่านคิดว่าเป็นผลงานของตน ด้วยการไม่อ้างถึงแหล่งที่มาให้ชัดเจน หรือไม่ใส่ข้อความที่คัดลอกมาในเครื่องหมายอัญประกาศ

accidental sampling การเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ : การได้มาซึ่งตัวอย่าง โดยคำนึงถึงความสะดวกของผู้เก็บข้อมูลเป็นหลัก โดยเก็บข้อมูลจากใครก็ได้ที่มีลักษณะตามที่ต้องการศึกษา

การเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ มีลักษณะใกล้เคียงกับการเลือกตัวอย่างแบบสะดวก (convenient sampling)

ดูเพิ่มเติม *convenient sampling*

action research การวิจัยปฏิบัติการ : การวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายหลัก เพื่อหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ในการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือแก้ปัญหาในสังคม หรือเพื่อปรับปรุงองค์กร

ปกติการวิจัยปฏิบัติการเป็นงานวิจัยที่ทำในชุมชน โดยผลของงานวิจัยปฏิบัติการ อาจให้แนวปฏิบัติ หรือชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขของความสำเร็จ หรือความล้มเหลว อันทำให้สามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่าง ในการดำเนินการในพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้

active ageing การสูงวัยอย่างมีพลัง : กระบวนการที่คนเจริญวัยขึ้นอย่างมีคุณภาพ

การสูงวัยอย่างมีพลังหมายถึงรวมถึงการที่ผู้คนในสังคมมีอายุสูงขึ้นอย่างมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีความมั่นคงในชีวิต มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในกิจการทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และทำหน้าที่ พลเมืองที่ดีที่เป็นประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

แนวคิดเรื่องการสูงวัยอย่างมีพลัง จะทำให้คนตระหนักถึงความเป็นไปได้ที่ตนจะสร้างความอยู่ดีมีสุข ทั้งกาย จิต และสังคม ตลอดเส้นทางชีวิตของตน และเพื่อที่จะมีส่วนร่วมในสังคม ในขณะที่ผู้คนได้รับการ ปกป้องความมั่นคงในชีวิตและได้รับการดูแลอย่างเพียงพอเมื่อเขาต้องการ

การสูงวัยอย่างมีพลัง จะต้องทำให้ผู้คนอยู่ได้ด้วยตัวของตัวเอง สามารถดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือเป็นภาระแก่ผู้อื่น ทั้งในด้านสุขภาพ การเงิน และการอยู่อาศัย รัฐและสังคมต้องมี ระบบดูแลและจัดการกับสิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมี คุณภาพของคนในสังคม

active ageing index (AAI) ดัชนีการสูงวัยอย่างมีพลัง (เอเอไอ) : ตัวชี้วัดระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างรอบด้าน

ดัชนีการสูงวัยอย่างมีพลัง เป็นเครื่องมือที่องค์การอนามัยโลกได้พัฒนาขึ้น เพื่อใช้วัดคุณภาพชีวิต ของผู้สูงอายุใน 4 ด้าน โดยแบ่งเป็นตัวชี้วัด 22 ตัว ได้แก่

- 1) ด้านการมีงานทำ (employment) ประกอบด้วยตัวชี้วัดเรื่อง
 1. การมีงานทำของผู้ที่มี อายุ 55-59 ปี
 2. การมีงานทำของผู้ที่มี อายุ 60-64 ปี
 3. การมีงานทำของผู้ที่มี อายุ 65-69 ปี
 4. การมีงานทำของผู้ที่มี อายุ 70-74 ปี
- 2) การมีส่วนร่วมในสังคม (participation in society) ประกอบด้วยตัวชี้วัดเรื่อง
 1. การทำกิจกรรมอาสาสมัคร
 2. การดูแลบุตรหลานในครัวเรือน
 3. การดูแลผู้สูงอายุในครัวเรือน
 4. การมีส่วนร่วมทางการเมือง

3) การไม่พึ่งพาใคร มีสุขภาพดี ชีวีปลอดภัย (independent, healthy and secure living) ประกอบด้วยตัวชี้วัดเรื่อง

1. การออกกำลังกาย
2. การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ
3. การพึ่งพิง
4. ความมั่นคงทางรายได้ (มี 3 ตัวชี้วัด)
5. ความปลอดภัยทางกายภาพ
6. การเรียนรู้ตลอดชีวิต

4) ความสามารถและสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการสูงวัยอย่างมีพลัง (capacity and enabling environment for active ageing) ประกอบด้วยตัวชี้วัดเรื่อง

1. อายุคาดเฉลี่ยที่อายุ 55 ปี
2. อายุคาดเฉลี่ยของการมีสุขภาพดีที่อายุ 55 ปี
3. สุขภาพจิต
4. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ
5. ความรู้สึกผูกพันทางสังคม (social connectedness)
6. ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ

ดัชนีนี้ มีค่าระหว่าง 0-100 ค่าดัชนียิ่งสูง หมายถึง การมีระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ

ดัชนีการสูงวัยอย่างมีพลัง เป็นดัชนีที่มีความยืดหยุ่น หลากหลายประเทศได้นำไปปรับใช้ในระดับประเทศ ภูมิภาค หรือท้องถิ่นขึ้นอยู่กับข้อมูลที่มีอยู่ แต่ยังคงยึดกรอบแนวคิดขององค์การอนามัยโลก ประเทศไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้นำดัชนีการสูงวัยอย่างมีพลังมาปรับใช้ เรียกว่า “ดัชนีพหุพลัง” ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านสุขภาพ ประกอบด้วย การประเมินสุขภาพกายของตนเอง สุขภาพจิต ความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันและการเคลื่อนไหว การมองเห็น การได้ยิน และการออกกำลังกาย
- 2) ด้านการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การมีงานทำ การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ การเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน/ชุมชน และการดูแลบุคคลในครัวเรือน
- 3) ด้านความมั่นคง ประกอบด้วย ความเพียงพอของรายได้ การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย ลักษณะการอยู่อาศัย และสภาพการอยู่อาศัยที่ปลอดภัย
- 4) ด้านสภาพที่เอื้อต่อการสูงวัยอย่างมีพลัง ประกอบด้วย การมีการใช้อุปกรณ์ไอที และการอ่านออกเขียนได้

active euthanasia **สุมรณ์เชิงรุก** : ดู euthanasia

active older person ผู้สูงวัยที่มีพลัง : ผู้สูงอายุที่ยังมีคุณค่าในสังคม

ผู้สูงวัยที่มีพลัง รวมถึงผู้สูงวัยที่มีสุขภาพดี มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ และยังประโยชน์ให้สังคม ผู้สูงวัยที่มีพลัง จะเกิดขึ้นได้จากการมีนโยบาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการต่างๆ ที่จะเอื้อให้ผู้คนเจริญวัยขึ้นอย่างมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีความมั่นคงในชีวิต มีส่วนร่วมในสังคม จนกระทั่งกลายเป็นผู้สูงอายุที่มีพลัง

active people คนกระฉับกระเฉง : คนที่ทำกิจกรรมทางกายเป็นกิจวัตรประจำวัน โดยมีเป้าหมายของการใช้ชีวิตอย่างตื่นตัวและกระตือรือร้น อย่างน้อยต้องเป็นไปตามคำแนะนำของการออกกำลังกายด้วยวิธีต่างๆ ตามแบบสากล เช่น เดิน เล่น วิ่งเหยาะๆ (jogging) ปั่นจักรยาน ทำสวน หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ใช้พลังงานจากร่างกาย

active play การเล่นอย่างมีพลัง : ดู *energetic play*

active transport การเดินทางอย่างมีพลัง : ดู *active travel*

active travel การเดินทางอย่างมีพลัง : การเดินทางด้วยความตั้งใจที่จะใช้กำลังกาย เช่น การเดินเท้า การขี่จักรยาน การใช้วีลแชร์ รวมทั้งการเดินทางด้วยระบบขนส่งสาธารณะ

acute disease โรคเฉียบพลัน : ภาวะสุขภาพที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันและเป็นอยู่ในช่วงเวลาสั้นๆ เช่น ไม่กี่วันหรือสัปดาห์

ตัวอย่างโรคเฉียบพลัน เช่น ไข้หวัด ไข้หวัดใหญ่ และหัวใจวาย ซึ่งอาการมักปรากฏอย่างรวดเร็ว

โรคเฉียบพลันอาจมีตั้งแต่ระดับเล็กน้อยไปจนถึงรุนแรง และบางโรค เช่น กระจกหักหรือโรคหอบหืด จำเป็นต้องได้รับการรักษาพยาบาลทันที ในขณะที่บางโรคอาจหายได้เอง

acute respiratory infection การติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจเฉียบพลัน : โรคติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจทั้งส่วนบน (หูชั้นใน จมูก คอ และไซนัส) และส่วนล่าง (คอหอย หลอดลม และปอด) ที่เกิดขึ้นและแสดงอาการอย่างรวดเร็วหลังจากที่ร่างกายได้รับเชื้อเข้าไป

adaptation การปรับตัว : กระบวนการปรับเปลี่ยนความเชื่อ ทศนคติ และ/หรือ พฤติกรรมของบุคคลให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่

adiposity ภาวะอ้วน : สภาพที่บุคคลมีน้ำหนักเกินเกณฑ์ อันเกิดจากความหนาของชั้นไขมัน และมวลไขมันในร่างกาย

คำศัพท์นี้มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน มีความหมายเหมือนกับคำว่า *obesity*

ดูเพิ่มเติม *obesity*

admission (migration) การรับเข้า (การย้ายถิ่น) : การรับคนต่างชาติเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศตามขั้นตอนทางกฎหมายของประเทศผู้รับเข้า

adolescent วัยรุ่น : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 13 ถึง 19 ปี

วัยรุ่น เป็นวัยที่อยู่ในช่วงของขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจจากเด็กไปเป็นผู้ใหญ่

วัยรุ่นจะมีอายุเท่าไรถึงเท่าไรนั้น มีผู้นิยามแตกต่างกันไป นักวิชาการบางคนไม่เห็นด้วยกับการกำหนดอายุของวัยรุ่นไว้อย่างตายตัว บางคนนิยามวัยรุ่นว่า เริ่มตั้งแต่อายุ 10 ปี ไปจนถึงอายุ 25 หรือ 26 ปี องค์การอนามัยโลกนิยามวัยรุ่นอย่างเป็นทางการว่าหมายถึงบุคคลที่มีอายุระหว่าง 10 ถึง 19 ปี

adolescent family ครอบครัววัยรุ่น : ครอบครัวที่ทั้งชายและหญิงมีอายุต่ำกว่า 18 ปี ใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยา

adolescent fertility ภาวะเจริญพันธุ์วัยรุ่น : การมีบุตรของสตรี อายุ 10-19 ปี ซึ่งเป็นช่วงต้นของวัยมีบุตร

ปัจจุบัน ภาวะเจริญพันธุ์วัยรุ่น เป็นเรื่องที่สังคมให้ความสนใจ เนื่องจากวัยรุ่นตั้งครรภ์เมื่ออายุน้อยลง

adolescent pregnancy การตั้งครรภ์ของวัยรุ่น : การตั้งครรภ์ของสตรีอายุ 10-19 ปี ซึ่งเป็นช่วงต้นของวัยเจริญพันธุ์

ปัจจุบัน การตั้งครรภ์ของวัยรุ่น เป็นเรื่องที่สังคมให้ความสนใจ เนื่องจากวัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์เมื่ออายุน้อยลง ซึ่งเป็นภาวะเสี่ยงสำคัญต่อสุขภาพของมารดาและทารกในครรภ์ นอกจากนี้การขาดความรู้และความเข้าใจในการคุมกำเนิดของวัยรุ่น ทำให้เกิดการตั้งครรภ์ที่ไม่ได้วางแผน (unplanned pregnancy) หรือการตั้งครรภ์ที่ไม่ตั้งใจ (unintended pregnancy) อันนำไปสู่การทำแท้งที่ไม่ปลอดภัย

ดูเพิ่มเติม *unplanned pregnancy*

adult ผู้ใหญ่ : คนที่ถือว่าได้เติบโตพ้นวัยเด็กแล้ว

เกณฑ์อายุของการเป็นผู้ใหญ่ ขึ้นอยู่กับกฎหมายหรือบรรทัดฐานทางสังคม

adverse effect ผลเสีย : การที่โครงการหรือวิธีการหนึ่งก่อให้เกิดผลในทางลบ ซึ่งตรงข้ามกับที่ควรจะเป็นหรือคาดการณ์ไว้

aerobic physical activity กิจกรรมทางกายแบบแอโรบิก : ดู *physical activity*

age อายุ, วัย : ระยะเวลาที่คนมีชีวิตอยู่นับตั้งแต่เกิดมา

หน่วยของอายุจะใช้เป็นวัน เดือน หรือปีก็ได้ แต่เมื่อใช้หน่วยใดแล้ว จะนับอายุเต็มหน่วยนั้น เช่น อายุ 1 วัน หมายถึง มีอายุครบ 1 วันบริบูรณ์ ถ้ายังไม่ครบ 1 วัน เรียกว่ามีอายุ 0 วัน อายุ 1 ปี หมายถึง มีอายุครบ 1 ปีบริบูรณ์ ถ้ายังไม่ครบ 1 ปี เรียกว่า มีอายุ 0 ปี กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อนับอายุด้วยหน่วยเป็นปี จะนับอายุเมื่อครบรอบวันเกิดครั้งสุดท้าย หรืออายุเต็มปี

ในทางประชากรศาสตร์ อายุเป็นลักษณะสำคัญทางประชากร อายุจะถูกจัดออกเป็นรายปีหรือเป็นกลุ่มอายุ (age group) อื่นๆ เพื่อดูโครงสร้างอายุ (age structure) สำหรับโครงสร้างอายุและเพศ (age-sex structure) จะแสดงด้วยกราฟเป็นรูปพีระมิตประชากร (population pyramid) ส่วนอัตราต่างๆ ในทางประชากรนิยมทำเป็นอัตรารายอายุ (age-specific rate)

สำหรับประเทศไทย ทางราชการจะนับอายุตามปีที่เกิด ไม่ใช่อายุเต็มปี เช่น อายุที่มีสิทธิเลือกตั้ง อายุที่เข้ารับการเกณฑ์ทหาร อายุที่ต้องเข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ

ดูเพิ่มเติม *age group, age structure, age-sex structure, population pyramid, age-specific rate*

age accuracy ความแม่นยำของอายุ : ความถูกต้องของการรายงานอายุ

ความแม่นยำของอายุ วัดได้โดยใช้ดัชนีความแม่นยำของอายุ (age accuracy index) หรือใช้ดัชนีที่ชี้ให้เห็นถึงอายุนิยม (age preference) การกองอายุ (age heaping) ตัวเลขนิยม (digit preference) ดูเพิ่มเติม *age accuracy index, age preference, age heaping, digit preference*

age accuracy index ดัชนีความแม่นยำของอายุ : ตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นความถูกต้องของการรายงานอายุ

ดัชนีความแม่นยำของอายุ เป็นค่าเฉลี่ยที่อัตราส่วนอายุ (age ratio) เบี่ยงเบนจาก 100 ของทุกกลุ่มอายุ โดยไม่คำนึงถึงเครื่องหมายบวกหรือลบ ดัชนีความแม่นยำของอายุ ยิ่งมีค่าน้อยเท่าใด แสดงว่าการรายงานอายุมีความถูกต้องแม่นยำมากขึ้นเท่านั้น การเปรียบเทียบดัชนีนี้อาจใช้เปรียบเทียบประชากรกลุ่มเดียวกันแต่ต่างเวลาขึ้น หรือเปรียบเทียบระหว่างประชากรต่างกลุ่มกัน นอกจากนี้ภายในประชากรกลุ่มเดียวกัน ยังใช้เปรียบเทียบระหว่างประชากรชายกับประชากรหญิงอีกด้วย

$$\text{ดัชนีความแม่นยำของอายุ} = \frac{\sum |AR - 100|}{n}$$

เมื่อ AR คือ อัตราส่วนอายุ (age ratio)

|| แสดงว่าเป็นค่าสัมบูรณ์ คือ ค่าที่ไม่คำนึงถึงเครื่องหมายบวกหรือลบ

n คือ จำนวนกลุ่มอายุที่คำนวณอัตราส่วนอายุ (ไม่รวมกลุ่มอายุแรกสุดและกลุ่มอายุท้ายสุด)

ดัชนีความแม่นยำของอายุ มีประโยชน์ในการประเมินคุณภาพของการรายงานอายุในการสำรวจต่างๆ
ดูเพิ่มเติม *age ratio*

age at death อายุเมื่อตาย : อายุ (age) เมื่อบุคคลเสียชีวิตนับหน่วยเป็นวัน เดือน หรือปี ตามปฏิทินสากล

ดูเพิ่มเติม *age*

age at first marriage อายุแรกสมรส : อายุที่บุคคลเปลี่ยนสถานภาพจากโสดเป็นสมรส

ดูเพิ่มเติม *age*

age at menarche อายุแรกมีประจำเดือน : อายุที่สตรีเริ่มมีรอบเดือนเป็นครั้งแรก

ดูเพิ่มเติม *age*

age cohort รุ่นอายุ : กลุ่มคนที่มีอายุเท่ากัน หรือกลุ่มคนที่เกิดปีเดียวกัน

บางครั้งเรียกว่า “รุ่นเกิด” (birth cohort)

ดูเพิ่มเติม *birth cohort*

age dependency ratio อัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ : มาตรการวัดองค์ประกอบอายุ (age composition) หรือ

โครงสร้างอายุ (age structure) เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพของการพึ่งพาระหว่างประชากรกลุ่มอายุต่างๆ

อัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ คำนวณจาก จำนวนประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุต่อประชากรในวัยแรงงาน (working age) เขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$\text{อัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ} = [(P_c) + (P_o)] / P_w \times 100$$

เมื่อ P_c คือ ประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี)

P_o คือ ประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 65 ปีขึ้นไป)

P_w คือ ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-64 ปี)

อัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุอาจคำนวณโดยแยกองค์ประกอบเป็นอัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก (child dependency ratio) ซึ่งหมายถึง จำนวนประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) ต่อประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-64 ปี) และอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (old-age dependency ratio) ซึ่งหมายถึง จำนวนประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 65 ปีขึ้นไป) ต่อประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-64 ปี)

อัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ ไม่ใช่วัดการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจโดยตรง สำหรับอัตราส่วนพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ (economic dependency ratio) หมายถึง จำนวนประชากรที่ไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ ต่อประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจทุกกลุ่มอายุ หรือจำนวนคนที่ไม่ทำงานต่อคนทำงาน

อัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุนี้ เรียกสั้นๆ ว่า อัตราส่วนพึ่งพิง (dependency ratio)

ดูเพิ่มเติม *working age, child dependency ratio, old-age dependency ratio, economic dependency ratio, dependency ratio*

age distribution การแจกแจงอายุ : การจำแนกประชากรออกเป็นกลุ่มอายุต่าง ๆ

ดูเพิ่มเติม *age group*

age effect ผลกระทบจากอายุ : อิทธิพลของโครงสร้างอายุของประชากร ต่อมาตรวัดการเปลี่ยนแปลงด้านการเกิด การตาย และการย้ายถิ่น

ผลกระทบจากอายุนี้อาจเกิดขึ้นเนื่องจากพฤติกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงประชากรนั้นสัมพันธ์โดยตรงกับอายุ เช่น ประชากรใดประกอบด้วยสตรีในวัยเจริญพันธุ์เป็นสัดส่วนที่สูง ก็อาจมีผลให้ประชากรกลุ่มนั้นมีอัตราเกิดสูงตามไปด้วย ขณะที่ประชากรที่สูงวัยขึ้นมีแนวโน้มที่จะมีอัตราตายสูงขึ้นด้วย ส่วนผลกระทบจากอายุที่มีต่อการย้ายถิ่น คือ ประชากรที่มีคนหนุ่มสาวมากก็มีอัตราการย้ายถิ่นสูงกว่าประชากรที่มีคนหนุ่มสาวน้อย

age group กลุ่มอายุ : อายุของประชากรที่จัดรวมเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มอายุ 5 ปี 10 ปี

สำหรับกลุ่มอายุ 10 ปี มีคำที่ใช้เรียก ดังนี้

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 10-19 ปี เรียกว่า ทศวรรชิกชน (denarian)

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 20-29 ปี เรียกว่า วิมศวรรชิกชน (vicenarian)

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 30-39 ปี เรียกว่า ตรังศัทวรรชิกชน (tricenarian)

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 40-49 ปี เรียกว่า จัตวารังศัทวรรชิกชน (quadragenarian)

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 50-59 ปี เรียกว่า ปัญจาศัทวรรชิกชน (quinquagenarian)

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี เรียกว่า ศษัทวรรชิกชน (sexagenarian)

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 70-79 ปี เรียกว่า สप्तตวิวรรชิกชน (septuagenarian)

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 80-89 ปี เรียกว่า อศิตวรรชิกชน (octogenarian)

บุคคลที่มีอายุระหว่าง 90-99 ปี เรียกว่า นวตวรรชิกชน (nonagenarian)

สำหรับบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป เรียกว่า ศตวรรชิกชน หรือคนร้อยปี (centenarian)

ส่วนบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 110 ปีขึ้นไป เรียกว่า อภิศตวรรชิกชน (supercentenarian)

age grouping การรวมกลุ่มอายุ : การนำอายุของประชากรมาจัดรวมกันเป็นกลุ่มตามช่วงอายุ

การรวมกลุ่มอายุเพื่อสะดวกในการนำเสนอภาพอายุประชากร และง่ายในการนำไปวิเคราะห์ร่วมกับตัวแปรอื่นๆ โดยทั่วไปนิยมจัดรวมกลุ่มอายุ 5 ปี ตั้งแต่กลุ่มอายุน้อยสุด ไปจนกลุ่มอายุสูงสุด ซึ่งเป็นกลุ่มอายุเปิด เช่น 90 ปี หรือ 100 ปีขึ้นไป อย่างไรก็ตามไม่จำเป็นต้องรวมกลุ่มอายุให้มีขนาดเท่ากัน อาจรวมกลุ่มอายุเป็นกลุ่มใหญ่ๆ เช่น กลุ่มอายุ 0-14 ปี กลุ่มอายุ 15-59 ปี และกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไปก็ได้

อนึ่ง การรวมกลุ่มอายุ ยังช่วยในการปรับแก้การกองอายุ (age heaping) หรือการรายงานอายุคลาดเคลื่อนได้อีกด้วย

ดูเพิ่มเติม *age heaping*

age heaping การกองอายุ : การที่ประชากรที่มีอายุลงท้ายด้วยเลขใดเลขหนึ่งมีจำนวนมากผิดปกติ อันเนื่องมาจากผู้ให้ข้อมูลตอบอายุด้วย "ตัวเลขนิยม" (digit preference)

ดูเพิ่มเติม *digit preference*

age misreporting การรายงานอายุคลาดเคลื่อน : การให้ข้อมูลอายุที่ไม่ถูกต้อง หรือผิดไปจากอายุจริง

ปัจจัยหนึ่งในขั้นตอนของการแจงนับประชากรหรือการสำรวจที่ทำให้จำนวนประชากรจำแนกตามกลุ่มอายุไม่ถูกต้อง การรายงานอายุผิดเกิดขึ้นได้ทั้งฝ่ายผู้ถูกสัมภาษณ์ เช่น ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่ตอบอายุที่แท้จริง ตอบอายุ "ย่าง" แทนที่จะตอบอายุเต็มปี ตอบอายุลงท้ายด้วยเลขบางตัว และฝ่ายผู้สัมภาษณ์ เช่น การให้คำนิยามของอายุไม่ชัดเจน คำนวณอายุผิดจากคำตอบที่ได้จากผู้ถูกสัมภาษณ์ คาดเดาหรือประมาณอายุเอง

age preference อายุนิยม : การที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความโน้มเอียงจะรายงานอายุของตนเป็นจำนวนปีที่ตนชอบ เช่น บอกอายุที่ลงท้ายด้วยเลขบางหน่วยเป็นพิเศษ ซึ่งเรียกว่า ตัวเลขนิยม (digit preference)

ในการสำรวจประชากร อาจมีผู้บอกอายุบางอายุมากเกินไปจนเกินความเป็นจริง จนทำให้จำนวนผู้มีอายุอื่น โดยเฉพาะอายุใกล้เคียงน้อยกว่าความเป็นจริง *อายุนิยม* ที่ทำให้จำนวนประชากรไปรวมอยู่ที่อายุใดอายุหนึ่งเป็นพิเศษ เรียกว่า การกองอายุ (age heaping)

วิธีการแก้ *อายุนิยม* อย่างหนึ่งคือ การรวมกลุ่มอายุ (age grouping)

ดูเพิ่มเติม *digit preference, age heaping, age grouping*

age ratio อัตราส่วนอายุ : ตัวชี้วัดที่บอกคุณภาพของการรายงานอายุในแต่ละกลุ่มอายุ

อัตราส่วนอายุ มีสูตรการคำนวณดังนี้

$$AR(x) = \frac{P(x)}{(P(x-n) + P(x+n))/2} \times 100$$

เมื่อ $P(x)$ คือ จำนวนประชากรในกลุ่มอายุ $x-x+n$

$P(x-n)$ คือ จำนวนประชากรในกลุ่มอายุต่ำกว่า

$P(x+n)$ คือ จำนวนประชากรในกลุ่มอายุสูงกว่า

โดยปกติ เมื่อคุณภาพของการรายงานอายุดี อัตราส่วนอายุจะมีค่าใกล้เคียง 100

อัตราส่วนอายุใช้สำหรับการคำนวณดัชนีความแม่นยำตรงอายุ (age accuracy index)

ดูเพิ่มเติม *age accuracy index*

age standardization การปรับฐานอายุ : ดู *standardization*

age standardized rate อัตราปรับฐานอายุ : อัตราที่ทำการปรับเพื่อลดอิทธิพลของความแตกต่างในโครงสร้างอายุ ใช้เพื่อการเปรียบเทียบอัตราของประชากรต่างกลุ่มกันในเวลาเดียวกัน หรือประชากรกลุ่มเดียวกันแต่ต่างเวลา

age structure โครงสร้างอายุ : จำนวนหรือสัดส่วนของประชากรกลุ่มหนึ่งที่จำแนกออกเป็นอายุต่างๆ กัน ตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงอายุสูงสุด

โครงสร้างอายุประชากร อาจจำแนกอายุเป็นรายปี เริ่มตั้งแต่ 0 ปี 1 ปี 2 ปี เรื่อยไป จนถึงอายุสูงสุด แต่ในบางครั้งการจำแนกอายุเป็นรายปีจะละเอียดเกินไป ปกตินิยมจำแนกประชากรออกเป็นกลุ่มอายุ (age group) 5 ปี เริ่มตั้งแต่ 0-4 ปี 5-9 ปี 10-14 ปี เรื่อยไปจนถึงกลุ่มอายุสุดท้าย ที่มักใช้เป็นกลุ่มอายุเปิด เช่น 85 ปีขึ้นไป ในปัจจุบันเมื่อประชากรสูงวัยขึ้น จึงควรที่จะให้กลุ่มอายุสุดท้ายสูงขึ้นด้วย เช่น เป็นกลุ่มอายุ 100 ปีขึ้นไป นอกจากแบ่งเป็นกลุ่มอายุ 5 ปีแล้ว เราอาจแบ่งกลุ่มอายุเป็นกลุ่ม 10 ปี เช่น 0-9 ปี 10-19 ปี เรื่อยไปจนถึงกลุ่มอายุสุดท้าย เช่น 100 ปีขึ้นไป หรือเราอาจแบ่งกลุ่มอายุออกตามวัยต่างๆ ของประชากร เช่น วัยเด็ก (child age) อายุ 0-14 ปี วัยแรงงาน (working age) อายุ 15-59 ปี และวัยสูงอายุ (old age) อายุ 60 ปี หรือ 65 ปีขึ้นไป ก็ได้

ดูเพิ่มเติม *age group, child age, working age, old age*

age-order-specific birth rate อัตราเกิดเฉพาะลำดับที่บุตรรายอายุ : จำนวนเกิดเฉพาะลำดับที่ใดลำดับที่หนึ่งจากสตรีในกลุ่มอายุหนึ่ง ต่อสตรีในกลุ่มอายุนั้น 1,000 คน

age-parity-specific birth probability โอกาสเกิดตามลำดับที่บุตรรายอายุ : ความน่าจะเป็น (probability) ที่สตรีที่มีบุตรแล้วจำนวนหนึ่งและอยู่ในกลุ่มอายุหนึ่งเมื่อเริ่มต้นปีจะมีบุตรในช่วงปีนั้น

ดูเพิ่มเติม *probability*

age-sex accuracy index ดัชนีความแม่นยำตรงอายุและเพศ : มาตรการวัดความถูกต้องของข้อมูลประชากรที่รายงานตามกลุ่มอายุและเพศ

บางครั้งเรียกว่า “คะแนนร่วม” (joint score)

$$JS = 3SRS + ARSM + ARSF$$

เมื่อ SRS (sex-ratio score) คือ ความแตกต่างเฉลี่ยระหว่างอัตราส่วนเพศของกลุ่มอายุที่เรียงต่อกัน
ไปโดยไม่คำนึงถึงเครื่องหมายบวกลบ

$ARSM$ (age-ratio score for male) คือ ค่าเบี่ยงเบนเฉลี่ยของอัตราส่วนอายุของเพศชายที่
เบี่ยงเบนไปจาก 100 เปอร์เซนต์ โดยไม่คำนึงถึงเครื่องหมายบวก
ลบ

$ARSF$ (age-ratio score for female) คือ ค่าเบี่ยงเบนเฉลี่ยของอัตราส่วนอายุของเพศหญิงที่
เบี่ยงเบนไปจาก 100 เปอร์เซนต์ โดยไม่คำนึงถึงเครื่องหมายบวก
ลบ

“คะแนนรวม” ที่มีค่าต่ำกว่า 20 แสดงถึง ข้อมูลมีความถูกต้อง 20-40 หมายถึง ข้อมูลมีความ
ไม่ถูกต้อง และค่าที่สูงกว่า 40 แสดงว่าข้อมูลไม่ถูกต้องอย่างมาก

age-sex distribution การกระจายอายุและเพศ : ข้อมูลประชากรที่จำแนกตามอายุรายปีหรือกลุ่มอายุ
และเพศชายหญิง ซึ่งแสดงให้เห็นโครงสร้างอายุและเพศ (age-sex structure) ของประชากรกลุ่มนั้น
ดูเพิ่มเติม *age-sex structure*

age-sex structure โครงสร้างอายุและเพศ : จำนวนหรือสัดส่วนของประชากรที่จำแนกออกเป็นเพศชาย
และหญิงและเป็นกลุ่มอายุต่าง ๆ
ดูเพิ่มเติม *population pyramid*

age-specific birth rate อัตราเกิดรายอายุ : ดู *age-specific fertility rate*

age-specific death rate อัตราตายรายอายุ : จำนวนคนตายที่มีอายุหนึ่งในปีหนึ่งต่อจำนวนประชากร
กลางปีในกลุ่มอายุนั้น

$$ASDR_i = D_i/P_i$$

เมื่อ $ASDR_i$ คือ อัตราตายรายอายุ i

D_i คือ จำนวนคนตายที่มีอายุ i

P_i คือ ประชากรในกลุ่มอายุ i เมื่อกลางปี

age-specific fertility rate อัตราเจริญพันธุ์รายอายุ : จำนวนเด็กที่เกิดจากสตรีในกลุ่มอายุหนึ่ง ในปีหนึ่ง
หารด้วยจำนวนสตรีในกลุ่มอายุนั้นเมื่อวันกลางปี

$$ASFR_i = B_i/P_i$$

เมื่อ $ASFR_i$ คือ อัตราเจริญพันธุ์รายอายุ i

B_i คือ จำนวนเด็กที่เกิดจากสตรีในกลุ่มอายุ i

P_i คือ ประชากรสตรีในกลุ่มอายุ i เมื่อกลางปี

age-specific rate อัตราตายรายอายุ : อัตราที่คำนวณเฉพาะกลุ่มอายุต่างๆ ของประชากร คำนวณจากจำนวน
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับประชากรแต่ละกลุ่มอายุ หารด้วยจำนวนประชากรกลางปีในกลุ่มอายุนั้นๆ

age-specific sex ratio อัตราส่วนเพศรายอายุ : ดู *sex ratio*

aged care service บริการการดูแลผู้สูงอายุ : กิจกรรมที่ดูแลช่วยเหลือแก่ประชากรสูงอายุโดยเฉพาะ โดยเน้นเรื่องความเป็นอิสระ ไม่ต้องพึ่งพา เน้นการให้บริการที่บ้านและชุมชน รวมไปถึงบริการที่ครอบคลุมในสถานบริบาลด้วย

บริการการดูแลผู้สูงอายุเป็นคำที่เกิดขึ้นและพัฒนาเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับการดูแลทางสังคม (social care) แต่จะใช้คำที่จำเพาะเจาะจงมากขึ้นกับผู้สูงอายุ
การบริการการดูแลผู้สูงอายุจะเน้นที่การป้องกันมากกว่าการรักษา
ดูเพิ่มเติม *social care*

aged population ประชากรสูงอายุ : ประชากรที่มีอายุสูง คือประกอบด้วยประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินกว่าร้อยละ 10 หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปเกินกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด

aged society สังคมสูงอายุ : สังคมที่ประชากรได้มีอายุสูงขึ้นจนมีสัดส่วนประชากรสูงอายุ (ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป หรืออายุ 65 ปีขึ้นไป) สูงขึ้นถึงเกณฑ์อันเป็นที่ยอมรับกันแล้ว ปัจจุบันเกณฑ์ที่ยอมรับกันทั่วไป ที่จะเรียกสังคมหนึ่งสังคมใดเป็นสังคมสูงอายุ มีดังนี้

สังคมสูงอายุ หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นสัดส่วนสูงขึ้นเกินร้อยละ 10 หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป คิดเป็นสัดส่วนสูงขึ้นร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด

สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (complete aged society) หมายถึง หมายถึงสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปคิดเป็นสัดส่วนสูงขึ้นเกินร้อยละ 20 หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป คิดเป็นสัดส่วนสูงขึ้นเกินร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมด

สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super aged society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นสัดส่วนสูงขึ้นเกินร้อยละ 28 หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป คิดเป็นสัดส่วนสูงขึ้นเกินร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด

บางครั้งเรียกว่า “สังคมสูงอายุ”

ดูเพิ่มเติม *complete aged society, super aged society*

ageing การสูงวัย : กระบวนการที่ประชากรมีอายุสูงขึ้น ทำให้สัดส่วนของประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลจากการที่ภาวะเจริญพันธุ์ลดต่ำลง ในขณะที่ผู้คนมีอายุยืนยาวขึ้น

ในทางประชากรศาสตร์ การสูงวัย หมายถึง การสูงวัยของประชากร (population ageing)

การสูงวัยของประชากร อาจวัดได้หลายวิธี เช่น ใช้สัดส่วนของประชากรสูงอายุต่อประชากรทั้งหมด อายุมัธยฐาน (median age) อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (old-age dependency ratio)

การสูงวัยทางชีววิทยา (biological ageing) หมายถึงการเข้าสู่วัยที่เซลล์ในร่างกายหยุดความสามารถในการแบ่งตัว ทำให้ไม่มีเซลล์ใหม่เกิดขึ้น ร่างกายเริ่มเสื่อมสภาพ ในคนจะเริ่มเข้าสู่สภาวะนี้ เมื่ออายุประมาณ 30 ปี

ดูเพิ่มเติม *population ageing, median age, old-age dependency ratio*

ageing in place การสูงวัยในถิ่นที่อยู่ : แนวคิดที่มุ่งเน้นการอยู่อาศัยในบ้านและชุมชนเดิม ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะทางด้านร่างกายและทางจิตใจ รวมถึงเน้นความสำคัญของการจัดสรรสวัสดิการสังคมด้านต่างๆ ไปสู่บ้านและชุมชน เพื่อเพิ่มความสะดวกในการดำรงชีพของประชากรตลอดเส้นทางชีวิต

องค์ประกอบสำคัญของแนวคิดการสูงวัยในถิ่นที่อยู่ ได้แก่

1. สถานที่ เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อม (place)
2. บริการสุขภาพและการดูแลระยะยาว (health and long-term care)
3. บริการการดูแลทางสังคม (social care)

การออกแบบและพัฒนาชุดบริการที่จำเป็นสำหรับการสูงวัยในถิ่นที่อยู่ ต้องบูรณาการองค์ประกอบทั้งสามด้านเข้าด้วยกัน โดยยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง

ageing index ดัชนีการสูงวัย : ตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร จากประชากรเยาว์วัย ไปเป็นประชากรสูงวัย

ดัชนีการสูงวัย คำนวณจากจำนวนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปหารด้วยจำนวนประชากรอายุต่ำกว่า 15 ปี คูณด้วย 100 ถ้าดัชนีมีค่ามากกว่า 100 แสดงว่ามีประชากรสูงอายุมากกว่าประชากรเด็ก

ageing of population ภาวะสูงอายุของประชากร : ดู ageing

ageing of population การมีอายุสูงขึ้นของประชากร : ดู ageing

ageing population ประชากรสูงวัย : กลุ่มคนที่กำลังมีอายุสูงขึ้น สังเกตได้จากการที่อายุมัธยฐาน หรือสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มสูงขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากอัตราเจริญพันธุ์ที่ลดลงและคนมีอายุยืนยาวขึ้น

ageing society สังคมกำลังสูงวัย : สังคมที่ประชากรกำลังมีอายุสูงขึ้น เห็นได้จากการที่สัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มสูงขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากการเกิดในสังคมนั้นลดต่ำลง และผู้คนมีอายุยืนยาวขึ้น

ageism วายาคติ : อคติหรือการเลือกปฏิบัติต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลด้วยเหตุแห่งอายุหรือวัย

วายเป็น (วัย + อคติ) มาจากคำว่า วัย (วัย หรืออายุ) สันนิษฐานคำว่า อคติ (ความลำเอียง หรือมีทัศนคติในทางลบ)

วายเป็น อาจเกิดขึ้นจากความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม หรือบรรทัดฐานในทางลบที่มีต่อคนบางกลุ่มอายุ ซึ่งนำไปสู่ความลำเอียงหรือการเลือกปฏิบัติ เช่น การไม่รับฟังความเห็นของวัยรุ่น เพราะเห็นว่าเด็กเกินไป หรือการไม่ยอมรับพฤติกรรมบางอย่างของผู้สูงอายุ เพราะมีทัศนคติว่าผู้สูงอายุไม่ควรทำอย่างนั้น

โดยทั่วไป จะใช้คำว่า "วายเป็น" ที่มีความหมายถึง อคติ หรือทัศนคติเชิงลบ หรือการเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเฉพาะ เช่น การมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของครอบครัวและสังคม ผู้สูงอายุเป็นผู้ต้องพึ่งพิงคนวัยแรงงาน ผู้สูงอายุมีภาพลักษณ์ของความทรุดโทรมของสังขาร จนไม่สามารถเป็นผู้มีผลผลิตอีกต่อไป

สังคมไทย ซึ่งได้กลายเป็นสังคมสูงอายุแล้ว และกำลังมีอายุเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ จำเป็นต้องลดวายเป็นต่อผู้สูงอายุให้เหลือน้อยที่สุด มิฉะนั้นสังคมสูงอายุในอนาคตจะยากที่จะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข

agricultural census สำมะโนการเกษตร : การเก็บรวบรวมข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติทำการสำรวจด้วยการสอบถามจากเกษตรกร

สำมะโนการเกษตร จะครอบคลุมการเพาะปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืด รวมทั้งการทำประมงน้ำจืด **สำมะโนการเกษตร**จึงเปรียบเสมือนการถ่ายภาพนิ่งของการเกษตรในประเทศไทย ณ วันทำสำมะโน

กองประมวลสถิติพยากรณ์ สังกัดสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้จัดทำสำมะโนเกษตรทั่วราชอาณาจักรขึ้นเป็นครั้งแรก ในเดือนพฤศจิกายน 2493 ในครั้งที่ 2 พ.ศ.2506 ดำเนินการโดย สำนักงานสถิติกลาง สังกัดสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ หลังจากนั้นสำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้จัดทำสำมะโนการเกษตรครั้งที่ 3 พ.ศ.2521 ครั้งที่ 4 พ.ศ.2536 ครั้งที่ 5 พ.ศ.2546 ครั้งที่ 6 พ.ศ.2556 และครั้งที่ 7 พ.ศ.2566

agricultural product ผลผลิตทางเกษตร : ผลิตภัณฑ์จากพืชและสัตว์ ที่นำมาเป็นสินค้าบริโภคและอุปโภค ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของวัตถุดิบหรือได้ผ่านกระบวนการผลิตแล้ว

AIDS เอ็ดส์ : ภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง ซึ่งเป็นกลุ่มอาการของโรคที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัสเอ็ดส์หรือไวรัสภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่องในคน (เอชไอวี)

เอ็ดส์ ย่อมาจากคำว่า Acquired Immunodeficiency Syndrome ซึ่งเชื้อไวรัสจะเข้าไปทำลายเม็ดโลหิตขาวและเซลล์หลายชนิดในระบบภูมิคุ้มกัน ทำให้ภูมิคุ้มกันบกพร่อง ร่างกายอ่อนแอลง เป็นสาเหตุทำให้ติดเชื้อโรคอื่นได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะวัณโรค ปอดบวม เยื่อหุ้มสมองอักเสบ หรือมะเร็งบางชนิด อาการจะรุนแรงขึ้นและทำให้เสียชีวิตในที่สุด โรคเอ็ดส์ติดต่อได้ 3 ทาง คือ

1. ทางเลือด โดยการใช้เข็มหรือกระบอกฉีดยาร่วมกับผู้อื่น ซึ่งพบมากในกลุ่มผู้ติดยาเสพติด หรือการรับเลือดขณะผ่าตัด หรือมีบาดแผลแล้วไปสัมผัสกับเลือดหรือน้ำเหลืองของคนที่มีเชื้อเอ็ดส์
2. ทางเพศสัมพันธ์ คือการมีเพศสัมพันธ์กับผู้ที่มีเชื้อเอ็ดส์โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย และ
3. การแพร่เชื้อจากแม่สู่ลูกขณะตั้งครรภ์ ขณะคลอด และหลังคลอดโดยผ่านทางน้ำนม

AIDS virus ไวรัสเอ็ดส์ : เชื้อโรคที่ทำให้เกิดภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง หรือเอ็ดส์ (AIDS)

ดูเพิ่มเติม *AIDS*

air pollution มลพิษทางอากาศ : การที่อากาศมีสิ่งเป็นพิษเจือปนอยู่เป็นปริมาณมาก จนอาจทำให้เกิดอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อม

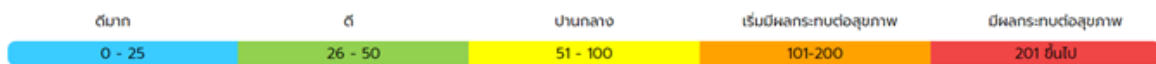
air quality index (AQI) ดัชนีคุณภาพอากาศ (เอควไอ) : ตัวชี้วัดปริมาณฝุ่นละอองและสารพิษในอากาศ **ดัชนีคุณภาพอากาศ** หรือ **เอควไอ** เป็นการรายงานข้อมูลคุณภาพอากาศในรูปแบบที่ง่ายต่อความเข้าใจของคนทั่วไป ใช้ดัชนีนี้เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนได้รับทราบ ถึงสถานการณ์มลพิษทางอากาศในแต่ละพื้นที่ว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับใด มีผลกระทบต่อสุขภาพหรือไม่

ค่าดัชนีคุณภาพอากาศ จะแสดงความเข้มข้นของสารมลพิษทางอากาศ 6 ชนิด คือ

1. ฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 2.5 ไมครอน (PM2.5)
2. ฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 10 ไมครอน (PM10)
3. ก๊าซโอโซน (O₃)
4. ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO)
5. ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO₂)
6. ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂)

ดัชนีคุณภาพอากาศมีค่าตั้งแต่ 0-500 โดยทั่วไปแต่ละประเทศแบ่งระดับของคุณภาพอากาศแตกต่างกันไปตามผลกระทบต่อสุขภาพ

สำหรับประเทศไทย แบ่งดัชนีคุณภาพอากาศออกเป็น 5 ระดับ ตามผลของกระทบที่มีต่อสุขภาพจากดี โดยใช้สีเป็นสัญลักษณ์ ดังนี้

ดัชนีคุณภาพอากาศ 100 จะมีค่าเทียบเท่ากับมาตรฐานคุณภาพอากาศในบรรยากาศโดยทั่วไป หากดัชนีคุณภาพอากาศมีค่าสูงเกินกว่า 100 แสดงว่าค่าความเข้มข้นของมลพิษทางอากาศมีค่าเกินมาตรฐาน และคุณภาพอากาศในวันนั้น จะเริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน

Akarawisut อักษรวิสุทธิ์ : โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ใช้ตรวจสอบการลอกเลียนทางวิชาการ (academic plagiarism) พัฒนาโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตรวจสอบงานเขียนหรือข้อความที่อาจจะลอกเลียนผลงานผู้อื่น เช่น วิทยานิพนธ์ บทความ ตรวจสอบได้ทั้งข้อความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รองรับไฟล์เอกสาร Microsoft Word และ PDF

โปรแกรมจะตรวจสอบความคล้ายคลึงกันและแสดงผลลัพธ์เป็นรายงานผลการตรวจสอบ แสดงค่าเป็นร้อยละ ซึ่งค่าร้อยละดังกล่าวใช้สำหรับการอ้างอิงเท่านั้น ผู้ใช้งานควรตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลเพื่อความถูกต้องอีกครั้ง

โปรแกรม**อักษรวิสุทธิ์** เปิดให้ใช้งานเฉพาะผู้ใช้อีเมลภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือสถาบันอุดมศึกษาอื่น ที่ร่วมลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการเท่านั้น โดยไม่มีค่าใช้จ่าย และสามารถเข้าถึงได้ที่เว็บไซต์ <https://www.akarawisut.com/>

algorithm ขั้นตอนวิธี : ชุดคำสั่งสำหรับการแก้ปัญหาเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ หรือเพื่อให้การทำงานสำเร็จ

ตัวอย่างของ**ขั้นตอนวิธี** คือ ตำราอาหารที่มีขั้นตอนบอกว่าต้องทำอะไรบ้างไปตามลำดับ ตั้งแต่จัดหาเครื่องปรุง วิธีปรุง ไปจนถึงอาหารที่เสร็จแล้ว

ขั้นตอนวิธีมีมาแต่โบราณ เช่น ตำราอาหาร พิธีกรรม เกษตรกรรม สำหรับ**ขั้นตอนวิธี**ที่ใช้แก้ปัญหา คณิตศาสตร์ได้เริ่มราว 1700-2000 ปีก่อนคริสตกาล เมื่อชาวอียิปต์โบราณได้คิด**ขั้นตอนวิธี**การคูณเลข

2 ตัว ต่อมาราว 1600 ปีก่อนคริสตกาล ชาวบาบิโลนโบราณก็ได้คิดค้นขั้นตอนวิธีการแยกตัวประกอบเพื่อหารากกำลังสอง เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยขั้นตอนวิธีที่เรารู้จักกันดี คือ

- PageRank ในปี 1998 อันเป็นขั้นตอนวิธีที่ Google ใช้เพื่อวัดความสำคัญของหน้าเว็บไซต์
- BitTorrent ในปี 2001 อันเป็นขั้นตอนวิธีที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลโดยตรงระหว่างเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยกัน โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
- Bitcoin ในปี 2009 อันเป็นขั้นตอนวิธีของสกุลเงินดิจิทัล (digital currency, cryptocurrency)

alienation ความรู้สึกแปลกแยก : ความคิดว่าตนเองแตกต่างจากสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ตนอยู่

ความรู้สึกแปลกแยก อาจเกิดจากความไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกท้อแท้ ห่างเหิน โดดเดี่ยว และแยกตัวจากสังคม

alpha error ความคลาดเคลื่อนแอลฟา : ความคลาดเคลื่อนทางสถิติประเภทหนึ่ง

ความคลาดเคลื่อนแอลฟา เกิดจากการปฏิเสธสมมติฐานว่าง (null hypothesis) ทั้งๆ ที่สมมติฐานว่างนั้นเป็นจริง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ความคลาดเคลื่อนชนิดที่ 1 (type I error) "

ดูเพิ่มเติม *null hypothesis*

alternative hypothesis สมมติฐานทางเลือก : ข้อความที่ตั้งขึ้นไว้เพื่อพิสูจน์ว่า มีความแตกต่างหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา

สมมติฐานทางเลือก ตั้งขึ้นเมื่อทดสอบทางสถิติแล้วปฏิเสธสมมติฐานว่าง

anaerobic physical activity กิจกรรมทางกายแบบบอแนโรบิก : ดู *physical activity*

anal sex เพศสัมพันธ์ทางทวารหนัก : การสอดใส่อวัยวะเพศของฝ่ายหนึ่งเข้าไปในทวารหนักของอีกฝ่ายหนึ่ง

analysis of variance การวิเคราะห์ความแปรปรวน : เทคนิควิธีการทางสถิติ ที่ใช้เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิสระต่อกัน ตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไป

การวิเคราะห์ความแปรปรวน ใช้การทดสอบเอฟ (F-test) ในการทดสอบกลุ่มตัวอย่าง โดยที่แต่ละกลุ่มจะต้องมาจากประชากรที่มีความแปรปรวนเท่ากัน ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์อยู่ในมาตราช่วง (interval scale) หรือมาตราอัตราส่วน (ratio scale) และกลุ่มตัวอย่างต้องสุ่มมาจากประชากรที่มีการแจกแจงปกติ

ดูเพิ่มเติม *F-test, interval scale, ratio scale, normal distribution*

androgyny แอนโดรจีน : ดู *gender expression*

anemia โลหิตจาง : ภาวะที่มีจำนวนเม็ดเลือดแดง หรือจำนวนฮีโมโกลบิน (hemoglobin) ในเลือดต่ำกว่าปกติ

โดยทั่วไปดัชนีที่ใช้แสดงภาวะโลหิตจาง มักจะเป็นจำนวนเม็ดเลือดแดงต่อ 1 มิลลิลิตร หรือจำนวนกรัมของฮีโมโกลบินต่อ 100 มิลลิลิตร และร้อยละของฮีมาโตคริต (hematocrit)

animism คติถือผี : ความเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต มีวิญญาณในรูปของผีสิงเทวดาสงอยู่ และมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคน

กลุ่มคนที่เชื่อในคตินี้ จะมีการเซ่นไหว้ผีสิงเทวดาด้วยพิธีกรรมต่างๆ

annulment of marriage การเพิกถอนการสมรส : การที่ศาลมีคำสั่งให้สถานภาพการแต่งงานของคู่สมรสสิ้นสุดลง อันเนื่องจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ละเมิดกฎหมายที่เกี่ยวกับการสมรส

anthropological demography ประชากรศาสตร์เชิงมานุษยวิทยา : ความหมายทางประชากรศาสตร์ที่ศึกษามิติต่างๆ ในพื้นที่หรือชุมชนขนาดเล็ก เช่น ชุมชนที่มีเศรษฐกิจแบบก่อนอุตสาหกรรม ชุมชนเกษตรกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ โดยใช้แนวทางการศึกษาและมุมมองทางมานุษยวิทยา เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางประชากร

anthropology มานุษยวิทยา : วิชาที่ว่าด้วยมนุษย์และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

มานุษยวิทยา แบ่งออกเป็นสองสาขาใหญ่คือ

1. มานุษยวิทยากายภาพ (physical anthropology) ศึกษาวิวัฒนาการของสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น โดยเฉพาะตั้งแต่ยุคดั้งเดิม
2. มานุษยวิทยาวัฒนธรรม (cultural anthropology) ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปของวัฒนธรรม ประเพณี

สาระที่วิชามานุษยวิทยาวัฒนธรรมสนใจ อาจทับซ้อนอยู่อย่างมากกับวิชาสังคมวิทยา แต่เดิมสังคมวิทยากับมานุษยวิทยามีความแตกต่างกันตรงที่ สังคมวิทยามุ่งศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคมสมัยใหม่ แต่มานุษยวิทยาจะเน้นศึกษาสังคมแบบดั้งเดิมหรือกลุ่มชาติพันธุ์

antinatalism แนวคิดต่อต้านการเกิด : ปรัชญาหรือแนวคิดต่อต้านการเกิด ที่ไม่มีการควบคุมหรือวางแผน

แนวคิดต่อต้านการเกิด มีความเชื่อว่า การเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว เป็นผลมาจากภาวะเจริญพันธุ์ที่อยู่ในระดับสูง ส่งผลให้เกิดภาวะประชากรมากเกินไป (overpopulation) อันจะนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ปัญหาความยากจน และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แนวคิดต่อต้านการเกิด จะนำไปสู่นโยบายต่อต้านการเกิด และส่งเสริมการวางแผนครอบครัว

antinatalist policy นโยบายต่อต้านการเกิด : นโยบายของรัฐที่จะทำให้ประชากรเพิ่มช้าลง โดยพยายามจำกัดจำนวนเกิด

นโยบายต่อต้านการเกิด อาจใช้มาตรการด้านงานวางแผนครอบครัว (family planning) อนามัยเจริญพันธุ์ (reproductive health) การให้สิ่งจูงใจ (incentive) การตัดสิทธิบางอย่าง หรือการให้ข้อมูลข่าวสาร (information) และความรู้

ดูเพิ่มเติม *family planning, reproductive health, incentive, information*

APA style รูปแบบเอพีเอ : การเขียนอ้างอิงสากล ที่นิยมใช้ในสาขาสังคมศาสตร์

APA ย่อมาจาก American Psychological Association หรือสมาคมจิตวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้กำหนดรูปแบบการเขียนอ้างอิงนี้ขึ้น โดยได้จัดพิมพ์เป็นคู่มือ ชื่อว่า Publication Manual of the American Psychological Association เริ่มพิมพ์ครั้งแรกในปี 1929 และพัฒนาจนปัจจุบันใช้เวอร์ชัน 7 (APA 7th)

area analysis การวิเคราะห์พื้นที่ : การวิเคราะห์พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ การเมือง หรือเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อเลือกพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการ

area sampling การสุ่มพื้นที่ : การสุ่มตัวอย่าง โดยใช้เขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เป็นหน่วยของการสุ่ม

arithmetic change การเปลี่ยนแปลงเชิงเลขคณิต : การเปลี่ยนแปลงที่มีปริมาณคงที่ตลอดเวลา

arithmetic mean มัชฌิมเลขคณิต : ดู *mean*

arithmetic progression การเพิ่มขึ้นเชิงเลขคณิต : ดู *arithmetic change*

arranged marriage การแต่งงานคลุมถุงชน : การเลือกคู่ครองที่ผู้ใหญ่เป็นคนจัดการให้ โดยที่ชายหญิงที่จะแต่งงานกันนั้น อาจจะเคยหรือไม่เคยชอบพอกันมาก่อนเลยก็ได้

asexual คนไม่ฝักใฝ่ทางเพศ : บุคคลที่ไร้ความรู้สึกปรารถนาทางเพศต่อบุคคลอื่น

Asian Development Bank ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย : สถาบันทางการเงินที่ตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก

ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย จัดตั้งโดยองค์การสหประชาชาติ เมื่อปี 1966 สำนักงานใหญ่อยู่ที่ประเทศฟิลิปปินส์

ดูเพิ่มเติม website: www.adb.org

assessment การประเมิน : กระบวนการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำผลที่ได้มาใช้ในการพิจารณาตัดสินใจ

การประเมิน บางครั้งใช้ในความหมายเหมือนกับ การประเมินผล (evaluation) และบางครั้งหมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นก่อนที่จะเริ่มโครงการ เช่น การประเมินความต้องการ (need assessment) ของประชาชน ก่อนที่จะมีโครงการพัฒนา

assimilation of migrants การกลืนกลายของผู้ย้ายถิ่น : การที่ผู้ย้ายถิ่น (migrant) ปรับตัวให้เข้ากันได้กับคนที่อาศัยอยู่ก่อนในถิ่นปลายทาง

associate investigator นักวิจัยรอง : นักวิจัยผู้ร่วมทำงานกับนักวิจัยหลัก โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบลดหลั่นลงมา

Association for Strengthening Integrated National Population and Health Development Activities of Thailand สมาคมส่งเสริมการผสมผสานกิจกรรมพัฒนาประชากรและสาธารณสุขแห่งประเทศไทย (สสป.) : 101 ถนนบรมราชชนนี แขวงฉิมพลี ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ 10170 โทรศัพท์ 0-2448-6461, 0-2448-6050 โทรสาร 0-2448-6462

Association Of Southeast Asian Nations (ASEAN) สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) : สมาคมระหว่างประเทศที่มีประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เป็นสมาชิก ปัจจุบันมีสมาชิก 10 ประเทศ ได้แก่ บรูไน กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย เมียนมา ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย

และเวียดนาม สำหรับประเทศติมอร์-เลสเต ได้ยืนยันความประสงค์เข้าร่วมเป็นสมาชิกอาเซียน ในปี 2566 แต่ยังมีสถานะเป็นรัฐสังเกตการณ์

ดูเพิ่มเติม website: <https://asean.org/>

assumption ข้อสมมุติ : เงื่อนไขที่ตั้งขึ้นไว้ว่าจะเป็นจริง เพื่อใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการวิเคราะห์

asylum seeker ผู้แสวงหาที่ลี้ภัย : บุคคลผู้มีสถานภาพเป็นผู้ลี้ภัย (refugee) และอยู่ในขั้นตอนของการแสวงหาที่ตั้งถิ่นฐานในประเทศอื่น

ดูเพิ่มเติม *refugee*

ATLAS.ti โปรแกรมแอทลาสทีไอ : โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นข้อมูลประเภทตัวอักษร รูปภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว จากไฟล์ที่มาจากโปรแกรม word processing และไฟล์ลักษณะอื่น เช่น PDF เว็บไซต์ และสื่อออนไลน์ ผู้พัฒนาโปรแกรมคือ Thomas Muhr ชาวเยอรมัน ในปี 1989

เวอร์ชันปัจจุบันคือ Version 22.1.5

attitude ทศนคติ, เจตคติ : ความรู้สึก และ/หรือ ความคิดเห็นซึ่งบุคคล (หรือกลุ่ม) มี (หรือแสดงออกด้วยการกระทำ หรือวาจา) เกี่ยวกับผู้คน เหตุการณ์ ความเห็น หรือแนวคิดทฤษฎีต่างๆ

auditing การตรวจสอบ : การให้ความเชื่อมั่น และการให้คำปรึกษา เพื่อเพิ่มคุณค่าและปรับปรุงการดำเนินงาน

AUN-QA การประกันคุณภาพเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน : ระบบการตรวจสอบ และประเมินคุณภาพการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศสมาชิกอาเซียน

การประกันคุณภาพเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน ย่อมาจาก ASEAN University Network Quality Assurance : AUN-QA จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายนปี 1995 เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางการศึกษาของ 13 สถาบัน และต่อมาได้ขยายความร่วมมือระหว่างอาเซียนเพิ่มมากขึ้น เป็น 26 สถาบัน จาก 10 ประเทศอาเซียน

การประกันคุณภาพเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน ประกอบด้วย 3 มิติ คือ การประกันคุณภาพระดับสถาบันการศึกษา การประกันคุณภาพระบบการประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพระดับโปรแกรมหรือระดับหลักสูตร

ประเทศไทย มีสถาบันอุดมศึกษาเป็นสมาชิก 4 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยบูรพา และมหาวิทยาลัยมหิดล

สำนักงานเลขาธิการเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (AUN Secretariat) ตั้งอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

avatar อวตาร์ : รูปแทนตัวบุคคลในโลกเสมือนจริง ซึ่งอาจเป็นรูปสองมิติหรือสามมิติก็ได้ เช่น อวตาร์ในเกมคอมพิวเตอร์ *อวตาร์* ที่ใช้แทนคนไข้เพื่อฝึกการรักษาหรือผ่าตัด

average age at first marriage อายุเฉลี่ยแรกสมรส : อายุเฉลี่ยของประชากรเมื่อเปลี่ยนสถานภาพจากโสดเป็นสมรส

อายุเฉลี่ยแรกสมรส เป็นดัชนีที่แสดงว่าประชากรส่วนใหญ่อยู่เป็นโสดจนถึงอายุเท่าไร

average family size ขนาดครอบครัวเฉลี่ย : ขนาดโดยเฉลี่ยของครอบครัว ที่รวมเฉพาะพ่อ แม่ และลูก

average household size ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย : ดู *mean size of household*

average pregnancy interval ช่วงเวลาเฉลี่ยระหว่างครรภ์ : ค่าเฉลี่ยของระยะเวลาระหว่างการตั้งครรภ์
ทุกครั้งของสตรี

average size of household ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย : ดู *mean size of household*

-B-

baby boom เบบี้บูม : ปรากฏการณ์ที่มีเด็กเกิดมากอย่างผิดปกติในช่วงเวลาสั้นๆ

ตัวอย่างของเบบี้บูมที่เห็นได้ชัดเจนคือ การที่มีเด็กเกิดมากในช่วงเวลาประมาณ 10 ปี ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ค.ศ. 1939 ถึง 1945) ทั้งนี้เพราะผู้คนที่อยู่ในภาวะ "อดอัน" การมีบุตรในระหว่างภาวะสงคราม ได้กลับมามีบุตรในเวลาไล่เลี่ยกัน

baby bust เบบี้บัสต์ : ปรากฏการณ์ที่มีเด็กเกิดน้อยอย่างผิดปกติในช่วงเวลาสั้นๆ

ตัวอย่างของเบบี้บัสต์ ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ในช่วงที่ผู้ชายถูกเกณฑ์ทหารไปสงคราม ทำให้ไม่มีโอกาสได้แต่งงาน หรืออยู่กับคู่สมรส

backward projection การฉายภาพย้อนหลัง : การคาดประมาณจำนวนประชากรในอดีต โดยใช้วิธีการรอดชีพย้อนหลัง (reverse survival)

ดูเพิ่มเติม *reverse survival*

balanced growth การเติบโตสมดุล : การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนประชากร ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสมการสมดุล (balancing equation)

ดูเพิ่มเติม *balancing equation*

balancing equation สมการสมดุล : สูตรพื้นฐานทางประชากรศาสตร์ที่แสดงว่าการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรระหว่างสองจุดเวลา เท่ากับจำนวนคนเกิด ลบ คนตาย บวก ผู้ย้ายถิ่นเข้า ลบ ผู้ย้ายถิ่นออก

$$P_2 = P_1 + B - D + M_i - M_o$$

เมื่อ P_2 คือ จำนวนประชากรเมื่อเวลาหลัง

P_1 คือ จำนวนประชากรเมื่อเวลาแรก

B คือ จำนวนเกิดในช่วงเวลานั้น

D คือ จำนวนตายในช่วงเวลานั้น

M_i คือ จำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้าในช่วงเวลานั้น

M_o คือ จำนวนผู้ย้ายถิ่นออกในช่วงเวลานั้น

bar chart แผนภูมิแท่ง : การนำเสนอข้อมูลที่มีระดับการวัดเป็นมาตรานามบัญญัติ (nominal scale) มาตราอันดับ (ordinal scale) หรือข้อมูลที่จัดเป็นกลุ่ม โดยมากแสดงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

แผนภูมิแท่ง มีลักษณะเป็นกราฟแท่งที่วางในแนวตั้ง หรือแนวนอน ความยาวของกราฟแต่ละแท่งจะแทนค่า หรือปริมาณของส่วนประกอบแต่ละลักษณะที่ต้องการแสดง

แผนภูมิแท่ง อาจแสดงข้อมูลเพียงลักษณะเดียวหรือหลายลักษณะ หรือแสดงส่วนประกอบย่อยของข้อมูลแต่ลักษณะด้วยก็ได้

ดูเพิ่มเติม *nominal scale, ordinal scale*

barrier method วิธีคุมกำเนิดแบบขัดขวาง : การป้องกันการเกิดวิธีหนึ่ง ที่ใช้วัสดุหรือสารเคมีที่ขัดขวางมิให้อสุจิและไข่ผสมกันได้

ส่วนใหญ่วิธีคุมกำเนิดแบบขัดขวาง เป็นวิธีที่ใช้กับเพศหญิง เช่น ห่วงอนามัย (intra-uterine device (IUD)) ถุงยางสตรี (femidom) หมวกยางครอบปากมดลูก ฟองน้ำ (vaginal sponge) ยาฆ่าอสุจิ ส่วนวิธีที่ใช้กับเพศชายมีเพียงอย่างเดียวคือ ถุงยางอนามัย (condom)

วิธีคุมกำเนิดแบบขัดขวาง ส่วนใหญ่เป็นวิธีชั่วคราวคือ ใช้ก่อนหรือระหว่างมีเพศสัมพันธ์ ยกเว้นห่วงอนามัย ดูเพิ่มเติม *intra-uterine device (IUD), femidom, vaginal sponge, condom*

base year ปีฐาน : ปีเริ่มต้นของการคาดประมาณ หรือการฉายภาพประชากร

baseline data ข้อมูลเส้นฐาน : ดู *baseline information*

baseline information ข้อมูลฐาน : ข้อมูล (data) ที่อาจเป็นทั้งข้อความและสถิติตัวเลข ซึ่งใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผนโครงการพัฒนาและประเมินผลความก้าวหน้า ดูเพิ่มเติม *data*

baseline measure การวัดเส้นฐาน : การวัดสภาพหรือสถานการณ์ที่ทำขึ้นก่อนจะเริ่มโครงการ เพื่อใช้เป็นข้อมูลเส้นฐาน (baseline data) สำหรับการเปรียบเทียบสภาพหรือสถานการณ์นั้น เมื่อโครงการก้าวหน้าไปในเวลาต่อมา ดูเพิ่มเติม *baseline data*

baseline survey การสำรวจเส้นฐาน : การสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลเส้นฐาน (baseline data) ด้านเศรษฐกิจ สังคม และประชากรในพื้นที่ที่ศึกษา ก่อนเริ่มโครงการ ข้อมูล (data) จากการสำรวจเส้นฐานนี้ จะใช้เป็นฐานในการเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในเวลาต่อมา หลังจากที่ได้ดำเนินกิจกรรมของโครงการไปแล้วระยะหนึ่ง หรือเมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงและผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการ ดูเพิ่มเติม *baseline data, data*

bedsore แผลกดทับ : รอยถลอกที่เกิดบนผิวหนัง ที่ถูกกดเป็นเวลานานจนเกิดเนื้อตาย

แผลกดทับนี้ ทำให้หลอดเลือดฝอยและเนื้อเยื่อขาดเลือด และขาดออกซิเจนที่นำไปเลี้ยง จนทำให้เนื้อเยื่อบริเวณนั้นตาย มีผลทำให้การป้องกันเชื้อโรคลดลง

แผลกดทับ เป็นแผลที่เกิดขึ้นจากผู้ป่วยที่ต้องนอนติดเตียง นั่งรถเข็น หรือใส่เฝือกเป็นเวลานาน

BEERS's formula สูตรของเบียร์ส : สูตรการเทียบค่าระหว่างช่วงของเบียร์ส

ดู *interpolation coefficient*

behavior พฤติกรรม : กิริยาอาการของบุคคล (หรือกลุ่ม) ที่สามารถสังเกตเห็นได้

behavioral science พฤติกรรมศาสตร์ : การศึกษากระบวนการรู้คิด (cognitive process) ของมนุษย์กับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งทำให้เกิดพฤติกรรมแบบต่างๆ

เนื่องจากการรู้คิดไม่มีตัวตนที่สามารถสังเกตได้โดยตรงในการศึกษา นักพฤติกรรมศาสตร์จึงทำความเข้าใจการรู้คิดโดยสังเกตจากพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา หรือบางครั้งก็ใช้การทดลอง เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นภววิสัย (objective conclusion) ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งนี้โดยมีข้อสมมุติ (assumption) ว่า พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาเป็นสิ่งที่สะท้อนของกระบวนการการรู้คิดที่แต่ละคนมีอยู่

ศาสตร์หลายสาขาวิชามีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมศาสตร์ในระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งในจำนวนนี้รวมถึงจิตวิทยา จิตวิทยาสังคม จีวจิตวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา (cognitive science) ปรัชญาเชิงสังคม (social cognition) ประสาทวิทยาเชิงสังคม (social neurology) เป็นต้น

below replacement fertility ภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าระดับทดแทน : สถานการณ์ที่โดยเฉลี่ยแล้วสตรีคนหนึ่งตลอดวัยเจริญพันธุ์ของตนมีลูกน้อยกว่าสองคน ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับที่ไม่เพียงพอที่จะทดแทนพ่อแม่และแม่

beta error ความคลาดเคลื่อนเบตา : ความคลาดเคลื่อน เนื่องจากการยอมรับสมมุติฐานว่าง (null hypothesis) ทั้งๆ ที่สมมุติฐานว่างนั้นไม่เป็นจริง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ความคลาดเคลื่อนชนิดที่ 2" (type II error)

ดูเพิ่มเติม *null hypothesis , type II error*

beta (β) coefficient สัมประสิทธิ์เบตา : ค่าที่ได้จากการวิเคราะห์ถดถอยเชิงเส้นที่บอกว่าตัวแปรตาม (Y) เปลี่ยนแปลงไปเท่าใด เมื่อตัวแปรอิสระ (X) เปลี่ยนไป 1 หน่วย

ค่าสัมประสิทธิ์เบตาอาจเป็นบวกหรือลบก็ได้ ซึ่งแสดงถึงทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ถ้าตัวแปรอิสระตัวใด มีค่าสัมประสิทธิ์เบตาบวก แสดงว่า ตัวแปรอิสระนั้นมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามมาก

bias ความลำเอียง : การที่ผลการศึกษาวิจัยเบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริง ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ แปลผล หรือเผยแพร่ผลการวิจัย

bibliographical citation การอ้างอิงทางบรรณานุกรม : รูปแบบการลงรายการเอกสาร สิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่นที่ผู้เขียนผลงานทางวิชาการใช้แสดงที่มาขององค์ความรู้ในเรื่องนั้นๆ ทำให้ผู้สนใจสามารถติดตามพัฒนาการของเรื่องนั้นได้

รูปแบบการลงรายการทางบรรณานุกรมที่เป็นสากลที่นิยมใช้กันมาก เช่น ระบบ APA (American Psychological Association) เป็นรูปแบบที่นิยมใช้ในสาขาสังคมศาสตร์ ระบบ Vancouver เป็นรูปแบบที่นิยมใช้ในสาขาวิทยาศาสตร์และการแพทย์

bibliography บรรณานุกรม : รายการทรัพยากรสารสนเทศทั้งหมดที่ใช้ค้นคว้าประกอบการเขียนรายงาน และนำมาอ้างอิงไว้ท้ายเล่มโดยเรียงตามลำดับตัวอักษรของผู้ประพันธ์

biodemography ประชากรศาสตร์ชีวภาพ : สาขาย่อยของประชากรศาสตร์ที่ศึกษาประชากรด้วยมิติทางชีวภาพในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านวิวัฒนาการ ด้านพันธุศาสตร์ ด้านโมเลกุล และการศึกษาประชากรในยุคดิจิทัล

หน่วยวิเคราะห์สำคัญของการศึกษา *ประชากรศาสตร์ชีวภาพ* อาจเป็นประชากรโดยรวม หรือประชากรที่มีลักษณะทางชีวภาพที่เฉพาะเจาะจงบางกลุ่ม หรืออาจเป็นปัจเจกบุคคลก็ได้ เช่น ในการศึกษาด้านพันธุศาสตร์ ผู้ศึกษาอาจต้องการหาคำตอบว่า พันธุกรรมมีบทบาทมากน้อยเพียงใดในการทำให้เกิดความแตกต่างด้านความยืนยาวของชีวิต (longevity) หรือด้านภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ดูเพิ่มเติม *longevity, fertility*

biodiversity ความหลากหลายทางชีวภาพ : สภาพตามธรรมชาติที่สิ่งมีชีวิตหลากหลายประเภทเป็นจำนวนมากทั้งพืชและสัตว์ อาศัยรวมกันอยู่ในพื้นที่หนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศน์

biostatistics ชีวสถิติ : สาขาย่อยของวิชาสถิติ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ของประชากรมนุษย์ เป็นการประยุกต์วิชาสถิติมาใช้ในการด้านชีววิทยา การแพทย์ สาธารณสุข และสังคมศาสตร์

birth การเกิด : การคลอดทารกที่อยู่ในครรภ์มารดาแล้วอย่างน้อย 28 สัปดาห์

ถ้าคลอดออกมาแล้วมีชีวิตเรียก เกิดมีชีพ (live birth) ถ้าไม่มีชีวิตเรียก เกิดไร้ชีพ (still birth) หรือตายคลอด

ดูเพิ่มเติม *live birth, still birth*

birth averted การเกิดที่หลีกเลี่ยงได้แล้ว : การหยุดการตั้งครรภ์ด้วยการคุมกำเนิด (contraception) เช่น การป้องกันการปฏิสนธิ (contraception) เพื่อไม่ให้สตรีตั้งครรภ์ การทำแท้ง (induced abortion) เมื่อสตรีตั้งครรภ์แล้ว

ดูเพิ่มเติม *contraception*

birth cohort รุ่นเกิด : ประชากรรุ่นที่เกิดในช่วงเวลาเดียวกัน

birth control การคุมกำเนิด : การที่คู่หญิงชายป้องกันมิให้มีการตั้งครรภ์เมื่อมีเพศสัมพันธ์

การคุมกำเนิด เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของ "การวางแผนครอบครัว" (family planning)

ดูเพิ่มเติม *family planning*

birth interval ระยะห่างของการมีบุตร : ช่วงเวลาระหว่างการเริ่มแต่งงานกับการมีบุตรคนแรก และระหว่างการมีบุตรในลำดับถัดๆ ไป

birth order ลำดับที่บุตร : ลำดับที่ของบุตรที่เกิดจากมารดาคนหนึ่ง เช่น เป็นบุตรคนที่หนึ่ง คนที่สอง หรือคนต่อไป

birth rate อัตราเกิด : ดู *crude birth rate*

birth spacing การเว้นระยะเกิดบุตร : การวางแผนครอบครัว (family planning) เพื่อกำหนดเวลาของการมีบุตรแต่ละคนให้เป็นไปตามต้องการ

ส่วนใหญ่คู่สมรสจะใช้การคุมกำเนิดวิธีใดวิธีหนึ่ง เพื่อทอดระยะการมีบุตรให้ห่างออกไป

ดูเพิ่มเติม *family planning*

birth weight น้ำหนักแรกเกิด : น้ำหนักของทารกที่ชั่งทันทีหลังคลอด

น้ำหนักแรกเกิด เป็นตัวชี้วัดด้านอนามัยของแม่และเด็ก ทารกแรกเกิดที่มีน้ำหนักต่ำกว่า 2,500 กรัม จัดเป็นทารกน้ำหนักแรกเกิดต่ำ (low birth weight)

ดูเพิ่มเติม *low birth weight*

bisexual ไบเซ็กชวล : บุคคลที่มีความรู้สึกปรารถนาทางเพศต่อบุคคล ที่มีลักษณะทางเพศ หรือการแสดงออกทางเพศสภาพทั้งเหมือนและแตกต่างจากตน

bivariate analysis การวิเคราะห์ตัวแปรคู่ : เทคนิคการวิเคราะห์ทางสถิติ ที่นำตัวแปรเพียงสองตัวมาวิเคราะห์ร่วมกัน เช่น การหาความสัมพันธ์ระหว่างการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดากับการตายของทารก ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจกับการศึกษา

blue space พื้นที่สีฟ้า : พื้นที่ที่มีพื้นผิวเป็นน้ำ

พื้นที่สีฟ้า เป็นศัพท์ที่ใช้ในการวางผังเมือง (urban planning) เมื่อพื้นที่สีฟ้าอยู่กับพื้นที่สีเขียว จะช่วยลดความเสี่ยงของโรคร้ายที่เกี่ยวข้องเนื่องจากเกาะความร้อนเมือง (urban heat island)

ดูเพิ่มเติม *urban planning, urban heat island*

body mass index ดัชนีมวลกาย : ดัชนีวัดความสมส่วนและไม่สมส่วนของร่างกาย

ดัชนีมวลกาย คำนวณโดยใช้น้ำหนักที่หน่วยเป็นกิโลกรัมหารด้วยส่วนสูงที่ใช้หน่วยเป็นเมตร ยกกำลังสองดังสูตร

$$BMI = BW / Ht^2$$

เมื่อ BW คือ น้ำหนัก (กิโลกรัม)

Ht คือ ส่วนสูง (เมตร)

ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก ค่าของ*ดัชนีมวลกาย*ที่แสดงความสมส่วนอยู่ระหว่าง 18.5–24.9 ถ้าได้ค่าตั้งแต่ 25 ขึ้นไป แสดงว่ามีภาวะน้ำหนักเกินหรือโรคอ้วน และค่าต่ำกว่า 18.5 แสดงว่าบุคคลนั้นมีน้ำหนักน้อยหรือผอมเกินไป

bottle feeding การให้นมขวด : การเลี้ยงทารกด้วยนมที่ไม่ใช่จากนมมารดา โดยให้ทารกดูดจากขวด

brain drain สมองล่อง : การที่ผู้มีความรู้ความสามารถสูงจำนวนมาก ย้ายถิ่นไปอยู่ในประเทศอื่น

breastfeeding การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ : การเลี้ยงทารกด้วยนมมารดา

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ รวมถึงการที่เด็กได้รับน้ำนมโดยตรงจากเต้านม หรือการบีบน้ำนมออกจากเต้านมใส่ขวดไว้ให้เด็กในเวลาต่อมา

budgeting การงบประมาณ : การคาดประมาณรายรับรายจ่ายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

การงบประมาณ ในการทำวิจัย จะสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารงานวิจัย และกิจกรรมการวิจัยตลอดโครงการ ดังนั้นนักวิจัยจึงต้องให้ความสำคัญต่อการจัดทำงบประมาณ ตั้งแต่การเขียนงบประมาณให้ชัดเจนและสมเหตุสมผลในข้อเสนอโครงการ และบริหารงบประมาณให้เป็นไปตามที่เสนอไว้

built environment สิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้น : สิ่งที่อยู่รอบตัวเราที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้น

สิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้น มีวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น เพื่อการอยู่อาศัย การศึกษา การทำงาน การพักผ่อน การคมนาคม

จุดมุ่งหมายของการสร้างสิ่งแวดล้อม อาจมุ่งไปที่การส่งเสริมสุขภาพ สร้างสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตร การบริหารจัดการที่อยู่อาศัย ระบบการคมนาคมขนส่ง การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม การส่งเสริมศิลปะพื้นบ้าน

burden of disease ภาระโรค : การศึกษาผลกระทบของการเป็นโรค การเจ็บป่วย และการตายก่อนวัยสมควร

ภาระโรคจะใช้สาเหตุการตาย และความเจ็บป่วยที่เป็นสาเหตุของทุพพลภาพ เพื่อนำไปคำนวณหาจำนวนปีคน (person-year) ที่มีชีวิตอยู่อย่างมีสุขภาพดี และจำนวนปีคนที่สูญเสียไปเนื่องจากความเจ็บป่วยและการตาย

ภาระโรคเป็นการหาปริมาณภาระตามลำดับความสำคัญของโรคและสาเหตุการตายต่างๆ ที่มีต่อชีวิตของประชากรแต่ละกลุ่ม
ดูเพิ่มเติม *person-year*

business demography ประชากรศาสตร์ธุรกิจ : สาขาย่อยของประชากรศาสตร์ ที่ประยุกต์เอาโมเดลข้อมูล และเทคนิคต่างๆ ทางประชากรศาสตร์ไปใช้เพื่อการตัดสินใจทางธุรกิจ

ประชากรศาสตร์ธุรกิจ มีขอบเขตกว้างขวาง ตั้งแต่เรื่องการเลือกพื้นที่เพื่อทำธุรกิจ ไปจนถึงการเลือกสินค้าและบริการที่จะผลิต การพยากรณ์ยอดขาย การวางแผนทางการเงิน การประเมินศักยภาพของตลาด ลักษณะผู้บริโภค การเจาะหาเป้าหมายทางการตลาด และการวิเคราะห์แรงงาน

-C-

carbondioxide emission การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ : กระบวนการที่ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ โดยการเพิ่มปริมาณของก๊าซพิษชนิดที่เรียกว่า คาร์บอนไดออกไซด์ ในชั้นบรรยากาศโลก

การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์หรือมักเรียกสั้นๆ ว่า การปล่อยคาร์บอน ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการเผาไหม้ของเชื้อเพลิงฟอสซิล ซึ่งประกอบด้วย ถ่านหิน น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ โดยเฉพาะการเผาไหม้ของถ่านหินและน้ำมัน เป็นตัวการสำคัญที่ปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศโลกมากกว่าร้อยละ 75

การปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่เริ่มการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรก ค.ศ.1760 ในประเทศอังกฤษ ในปัจจุบันการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดภาวะโลกร้อน

cardiovascular disease โรคหัวใจหลอดเลือด : กลุ่มโรคหรือความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับหัวใจและหลอดเลือดหัวใจ

ตัวอย่างของโรคหัวใจหลอดเลือด เช่น ความดันโลหิตสูง โรคเจ็บหน้าอกเนื่องจากหัวใจขาดเลือด (angina pectoris) โรคกล้ามเนื้อหัวใจตายเฉียบพลัน (acute myocardial infarction)

caregiver ผู้ดูแล : บุคคลผู้ทำหน้าที่ดูแลคนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างสมบูรณ์

ผู้ดูแล ทำหน้าที่ให้การดูแลอย่างใกล้ชิดแก่คนที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นในการทำกิจวัตรประจำวันสำคัญบางอย่าง เช่น การเตรียมอาหาร การเข้าห้องน้ำเพื่ออาบน้ำและขับถ่าย การแต่งตัว การเคลื่อนไหว ผู้ได้รับการดูแลอาจเป็นทารก คนพิการ หรือผู้สูงอายุที่อยู่ในสภาพต้องพึ่งพา

Carolina Population Center ศูนย์ประชากรแห่งแคโรไลนา : ศูนย์ศึกษาเรื่องประชากรของมหาวิทยาลัยนอร์ทแคโรไลนา ศูนย์นี้ตั้งอยู่ที่เมืองแชพเพิล ฮิลล์ รัฐนอร์ทแคโรไลนา สหรัฐอเมริกา

ดูเพิ่มเติม website: www.cpc.unc.edu

carrying capacity ความสามารถรองรับประชากร : จำนวนประชากรมากที่สุดที่พื้นที่หนึ่งสามารถรองรับได้ภายใต้สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากร เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่

case fatality rate อัตราป่วยตายเฉพาะสาเหตุ : จำนวนคนที่ตายด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง หรือโรคใดโรคหนึ่ง ที่รายงานในปีหนึ่ง ต่อคนที่ป่วยด้วยสาเหตุนั้นหรือโรคนั้น ที่รายงานทั้งหมดในปีเดียวกัน

case rate อัตราป่วยเฉพาะสาเหตุ : จำนวนคนป่วยด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง หรือโรคใดโรคหนึ่ง ที่รายงานในปีหนึ่ง ต่อประชากร 100,000 คนในปีเดียวกัน

case study กรณีศึกษา : การนำบุคคล องค์กร เหตุการณ์ โครงการ หรือสถานการณ์หนึ่ง มาวิเคราะห์เจาะลึกในรายละเอียดในประเด็นที่ต้องการศึกษา หรือใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษา หรือใช้เป็นตัวอย่างเพื่อสนับสนุนแนวคิดหรือข้อเสนอบางประการในการวิจัย

case-control study การศึกษาแบบควบคุมกลุ่ม : การศึกษากลุ่มตัวอย่างชุดหนึ่ง แล้วหาตัวอย่างอีกชุดหนึ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงและมีจำนวนพอๆ กับกลุ่มตัวอย่างชุดแรก มาใช้เป็นกลุ่มควบคุม (control group) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นกับทั้งสองกลุ่ม
ดูเพิ่มเติม *control group*

cataloging in publication การลงรายการข้อมูลทางบรรณานุกรมหนังสือ : การกำหนดข้อมูลรายละเอียดรายการทางบรรณานุกรม ตามหลักเกณฑ์ในการทำรายการ เลขหมู่หนังสือ หัวเรื่อง ให้สำนักพิมพ์หรือผู้จัดพิมพ์หนังสือ ก่อนที่จะจัดพิมพ์หนังสือนั้น เพื่อสำนักพิมพ์หรือผู้จัดพิมพ์จะได้นำข้อมูลที่กำหนดให้ พิมพ์ไว้ด้านหลังหน้าปกในของหนังสือ

categorical variable ตัวแปรจำแนกประเภท : ตัวแปรที่บอกคุณลักษณะที่แตกต่างกันเป็นประเภทๆ
ตัวแปรจำแนกประเภท อาจเรียกตามจำนวนประเภทที่แบ่งไว้ ได้แก่

1. ตัวแปรสองประเภท หรือตัวแปรคู่ (dichotomous variable) เช่น เพศ แบ่งเป็นหญิงและชาย
2. ตัวแปรหลายประเภท (polytomous variable) เช่น สถานภาพสมรส แบ่งเป็น โสด สมรส ม่าย หย่า แยก

cause of death สาเหตุการตาย : ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกร่างกายที่ทำให้คนถึงแก่ความตาย

สาเหตุการตายด้วยปัจจัยภายในร่างกาย ได้แก่ โรคต่างๆ ส่วนปัจจัยภายนอกร่างกาย เช่น อุบัติเหตุ ทำร้ายตนเอง ฆาตกรรม เหตุรุนแรง

องค์การอนามัยโลก ได้มีการจำแนกสาเหตุการตายเป็นรายการมาตรฐาน ที่เรียกว่า บัญชีจำแนกโรคระหว่างประเทศ (ICD)

ดูเพิ่มเติม <https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases>

cause-specific death rate อัตราตายรายสาเหตุ : จำนวนการตายจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง ต่อประชากร 100,000 คนในปีเดียวกัน

celibacy การครองโสดถาวร : การที่บุคคลไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงตั้งใจไม่แต่งงาน หรือเว้นจากการมีเพศสัมพันธ์

ในทางประชากรศาสตร์สตรีที่อายุเกิน 50 ปี ที่ยังไม่แต่งงาน ถือว่า เป็นผู้ครองโสดถาวร

census สำมะโน : การเก็บรวบรวมข้อมูลจากทุกหน่วยในพื้นที่หนึ่ง ณ เวลาหนึ่ง

ตัวอย่างของสำมะโน เช่น สำมะโนประชากร สำมะโนเคหะ สำมะโนการเกษตร สำมะโนธุรกิจทางการค้าและการบริการ

census date วันสำมะโน : วันที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้อ้างถึงเวลาที่ทำการแจงนับสำมะโน

ในการทำสำมะโนประชากรของประเทศไทย กำหนดให้เวลา 0.00 น. ของวันที่ 1 เมษายน เป็นวันสำมะโนสำหรับการทำสำมะโนปี 2503 2513 2523 2533 2543 แต่สำมะโนประชากรและเคหะปี 2553 กำหนดให้เวลา 0.00 น. ของวันที่ 1 กันยายน เป็นวันสำมะโน

centenarian ศตวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป

บางครั้งเรียกว่า “คนร้อยปี”

ดูเพิ่มเติม *age group*

central rate อัตรากึ่งกลาง : อัตรา (rate) ที่คำนวณโดยใช้เหตุการณ์ชีพ (vital event) เกิดขึ้นในปีหนึ่งเป็นตัวตั้ง แล้วหารด้วยประชากรกลางปี (mid-year population)

ดูเพิ่มเติม *rate, vital event, mid-year population*

cerebrovascular disease โรคหลอดเลือดสมอง : กลุ่มโรคหรือความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับสมองและหลอดเลือดในสมอง

ตัวอย่างของโรคหลอดเลือดสมอง เช่น เลือดออกในสมอง (intracerebral haemorrhage) เลือดออกใต้เยื่อหุ้มสมอง (subarachnoid haemorrhage) เนื้อสมองตายจากการขาดเลือด (cerebral infarction)

chain migration การย้ายถิ่นแบบลูกโซ่ : การเคลื่อนย้ายประชากรที่เกิดจากผู้ย้ายถิ่นชุดแรกๆ บอกต่อไปยังเครือข่ายของตนที่มีอยู่ในถิ่นเดิม จนทำให้มีการย้ายที่อยู่ตามมายังถิ่นปลายทางเดียวกัน

champions of change ผู้นำการเปลี่ยนแปลง : บุคคล และ/หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นแบบอย่าง และสร้างแรงบันดาลใจ หรือโน้มน้าวผู้อื่นในการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้กับสังคม ทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค ประเทศ หรือในระดับสากล

chi square distribution (χ^2 distribution) การแจกแจงไคสแควร์ : การแจกแจงการสุ่มตัวอย่าง (sampling distribution) ชนิดหนึ่ง ได้มาจากการพล็อตค่าสถิติที่คำนวณจากการทดสอบไคสแควร์ (chi square test) การแจกแจงนี้มีลักษณะเป็นรูปโค้งแปรผันไปตามระดับความเป็นอิสระ (degree of freedom) เมื่อระดับความเป็นอิสระมากขึ้น รูปโค้งจะใกล้เคียงกับเส้นโค้งปกติ (normal curve)

chi square test (χ^2) การทดสอบไคสแควร์ : เทคนิควิธีการทางสถิติที่ใช้ในการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจำแนกประเภท (categorical variable) 2 ตัวแปร

การทดสอบไคสแควร์ ใช้เมื่อตัวอย่างมีขนาดใหญ่ ซึ่งจะอธิบายว่า ตัวแปรสองตัวนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่ โดยตั้งสมมติฐานว่าง (null hypothesis) ว่า การกระจายของตัวแปรทั้งสองนี้ไม่แตกต่างกัน

ดูเพิ่มเติม *null hypothesis*

child เด็ก : บุคคลที่อายุต่ำกว่า 15 ปี *เด็ก* ตามกฎหมายไทย หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี โดยผู้ชายเรียก เด็กชาย และผู้หญิง เรียก เด็กหญิง

ตามนิยามของกองทุนเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี

child abuse การล่วงละเมิดเด็ก : การกระทำหรือไม่กระทำอันก่อให้เกิดอันตรายต่อเด็ก หรือทำให้เด็กเสี่ยงอันตราย

การล่วงละเมิดเด็ก มี 4 แบบ คือ

1. การล่วงละเมิดทางกาย (physical abuse) การทำร้ายเด็ก เช่น ตบตี
2. การละเลยเด็ก (child neglect) การไม่让孩子ได้รับการปัจจัยขั้นพื้นฐานต่างๆ เช่น อาหาร เสื้อผ้า รวมทั้งการนำเด็กไปทิ้ง
3. การล่วงละเมิดทางเพศ (sexual abuse) รวมการข่มขืน และการทำอนาจาร
4. การล่วงละเมิดทางอารมณ์ (emotional abuse) การทำร้ายจิตใจเด็กด้วยวาจาหรือท่าทาง เช่น พูดข่มขู่ คำว่า ตีเตือนตลอดเวลา ทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ ทำให้รู้สึกไร้คุณค่า

child age วัยเด็ก : อายุที่ต่ำกว่า 15 ปี

วัยเด็กอาจแยกย่อยออกเป็นวัยทารก (infancy) คือ อายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 1 ปี

child dependency ratio อัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก : ดู *age dependency ratio*

child labor แรงงานเด็ก : การให้เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีบริบูรณ์ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

การใช้แรงงานเด็กเป็นสิ่งผิดกฎหมาย สำหรับการใช้แรงงานบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปี แต่ไม่ถึง 18 ปี บริบูรณ์ จะอยู่ภายใต้การคุ้มครองการใช้แรงงาน แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ปรับปรุง พ.ศ. 2545

child mortality rate อัตราตายเด็ก : จำนวนตายของประชากรอายุต่ำกว่า 5 ปี ในปีหนึ่ง ต่อจำนวนเกิดมีชีพ 1,000 ราย ในปีนั้น

อัตราตายเด็ก แท้จริงแล้วเป็นค่า อัตราส่วน (ratio) โดยภาษาอังกฤษ บางทีใช้คำว่า child mortality ratio แต่ภาษาไทยใช้ว่า อัตราตายเด็ก

child mortality ratio อัตราตายเด็ก : ดู *child mortality rate*

child-woman ratio อัตราส่วนเด็กต่อสตรี : จำนวนประชากรวัยเด็กอายุ 0-4 ปี ต่อสตรีอายุ 15-44 ปี หรือ 15-49 ปี 1,000 คน

อัตราส่วนเด็กต่อสตรี เป็นดัชนีวัดภาวะเจริญพันธุ์อย่างหยาบๆ โดยใช้ข้อมูลโครงสร้างอายุและเพศ ของประชากรในการคำนวณ

childbearing age วัยมีบุตร : ช่วงอายุที่บุคคลสามารถมีบุตรได้

วัยมีบุตร สำหรับผู้หญิงนับตั้งแต่เมื่อเริ่มมีประจำเดือนไปจนหมดประจำเดือน โดยทั่วไปจะนับตั้งแต่ อายุ 15 - 49 ปี วัยมีบุตร สำหรับผู้ชาย เริ่มเมื่อร่างกายผลิตอสุจิ หรือประมาณอายุ 10 ปีขึ้นไป

childbearing years วัยมีบุตร : ดู *childbearing age*

childlessness ภาวะไร้บุตร : การที่คู่สมรสไม่มีบุตร

ภาวะไร้บุตร อาจเกิดจากการไม่เคยมีบุตรเกิดรอด ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือเพราะจากสาเหตุทางสรีรวิทยา หรือเพราะเคยมีบุตรเกิดรอดแล้วแต่บุตรเสียชีวิตหมด

ภาวะไร้บุตร อาจมีผลทางด้านจิตใจส่วนบุคคล ครอบครัว และสังคม

children ever born บุตรเกิดรอด : จำนวนลูก (เกิดมีชีวิต) ทั้งหมดที่แม่ได้ให้กำเนิด ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์จนถึงเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูล

บุตรเกิดรอด ใช้เป็นตัวชี้วัดภาวะเจริญพันธุ์สะสม

children in especially difficult circumstances เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบากเป็นพิเศษ : เด็กที่อยู่ในสภาวะที่มีปัญหาเป็นพิเศษ อาจเนื่องจากบิดามารดาหย่าร้าง ถูกคุมขัง แยกกันอยู่ หรือเด็กที่ถูกบิดามารดาทอดทิ้ง

เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบากเป็นพิเศษ เป็นเด็กที่ต้องรับภาระหน้าที่ในครอบครัวเกินวัย หรือกำลังความสามารถและสติปัญญา หรือเด็กที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ได้ให้ความหมายของเด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบากเป็นพิเศษ ว่าเป็นเด็กที่ครอบครัวไม่สามารถดูแล และคุ้มครองป้องกันได้อย่างเพียงพอ

ในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มาตรา 4 “เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบาก” หมายถึง เด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจน หรือบิดามารดาหย่าร้าง ทั้งร้าง ถูกคุมขัง หรือแยกกันอยู่และได้รับความลำบาก หรือเด็กที่ต้องรับภาระหน้าที่ในครอบครัวเกินวัย หรือกำลังความสามารถและสติปัญญา หรือเด็กที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

chronic disease โรคเรื้อรัง : โรคที่มีอาการเจ็บป่วยอย่างต่อเนื่อง รักษาไม่หายขาด เช่น โรคหัวใจ โรคเบาหวาน

chronic mover ผู้เคลื่อนย้ายซ้ำซาก : ดู mobility

chronological age อายุตามปีปฏิทิน : ระยะเวลาที่บุคคลมีชีวิตอยู่นับตั้งแต่เกิดมา โดยนับตามเวลามาตรฐาน

Chulalongkorn University Social Research Institute สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์แห่งแรกๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มก่อตั้งขึ้นในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี 2510 และได้รับการยกฐานะเป็นสถาบันอิสระ สังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบัน เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2517 โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ในการดำเนินการวิจัย เพื่อตอบสนองความต้องการของประเทศในการพัฒนา โดยเน้นงานวิจัยทางสังคมเป็นพื้นฐาน

circular migration การย้ายถิ่นแบบวงจร : แบบแผนการย้ายที่อยู่ของบุคคลหรือประชากรกลุ่มหนึ่ง จากถิ่นหนึ่งไปยังที่ต่างๆ แล้วย้ายกลับไปยังถิ่นเดิมในเวลาต่อมา

ปกติการย้ายถิ่นแบบวงจร มีลักษณะชั่วคราว ดำเนินไปตามเส้นทางและเวลาที่ชัดเจน ซึ่งสะท้อนลักษณะของสนามการย้ายถิ่น (migration field)

การย้ายถิ่นตามฤดูกาล (seasonal migration) ถือเป็นการย้ายถิ่นแบบวงจรประเภทหนึ่ง ซึ่งมีรอบการย้ายถิ่นหมุนเวียนภายในหนึ่งปี หรือหนึ่งรอบวงจรการเกษตร

ดูเพิ่มเติม *migration field*

circulatory disease โรคระบบไหลเวียนเลือด : กลุ่มโรคหรือความผิดปกติ ที่เกิดขึ้นกับอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการไหลเวียนเลือด ได้แก่ หัวใจและหลอดเลือดต่างๆ ซึ่งรวมถึงหลอดเลือดสมองด้วย

city นคร : บริเวณพื้นที่ที่มีประชากรรวมตัวอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น และประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร

ในประเทศไทย พื้นที่ใดจะเรียกเป็น "เทศบาลนคร" นั้น เป็นไปตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 11 ซึ่งบัญญัติว่า เทศบาลนคร ได้แก่ ท้องถิ่นชุมนุมชนที่มีราษฎรตั้งแต่ห้าหมื่นคนขึ้นไป ที่มีรายได้พอควรแก่การที่จะปฏิบัติหน้าที่อันต้องทำตามพระราชบัญญัตินี้

civil registration การทะเบียนราษฎร : ระบบการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลและครอบครัวตามกฎหมาย ที่ทำอย่างต่อเนื่อง เกี่ยวกับเหตุการณ์ชีพ (vital event) เช่น การเกิด การตาย การย้ายที่อยู่ การสมรส การหย่า การรับบุตรบุญธรรม

ดูเพิ่มเติม *vital event*

clan วงศ์ญาติ : กลุ่มเครือญาติที่สืบทอดโดยตรงมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน อาจสืบทอดมาทางฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายก็ได้

climate change การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ : การที่สภาพดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ภูมิอากาศ หมายถึง การมองสภาพดินฟ้าอากาศในระยะยาว โดยผลจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ จะทำให้การอุ่นขึ้นของโลก (global warming) สูงขึ้น และทำให้เกิดปรากฏการณ์น้ำท่วม ภัยแล้ง พายุไซโคลน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมหรือพฤติกรรมของมนุษย์ ที่เร่งระยะเวลาที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศให้รวดเร็วและรุนแรงยิ่งขึ้น

ดูเพิ่มเติม *global warming*

clinical research การวิจัยทางคลินิก : การวิจัยเกี่ยวกับโรคและความเจ็บป่วยของบุคคล ด้วยการเก็บข้อมูล วินิจฉัย และวิเคราะห์ทางการแพทย์

closed population ประชากรปิด : จำนวนกลุ่มคนที่จะเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเกิดและตายเท่านั้น ไม่มีการย้ายถิ่นเข้าและออก

closed-ended question คำถามปลายปิด : ข้อถามในแบบสอบถาม (questionnaire) ที่มีคำตอบเตรียมไว้ เพื่อให้ผู้ตอบเลือกตามความเห็นของตน

ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

cluster sampling การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม : วิธีการเลือกตัวอย่างแบบสุ่มวิธีหนึ่ง ด้วยการแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มๆ (clusters) แล้วเลือกบางกลุ่มมาศึกษา ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) หรือการสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ (systematic sampling) จากนั้นจึงเลือกเก็บข้อมูลจากบางหน่วยหรือทุกหน่วยของกลุ่มที่ถูกเลือกเป็นตัวอย่าง

ดูเพิ่มเติม *simple random sampling, systematic sampling*

co-investigator นักวิจัยร่วม : นักวิจัยที่ทำงานร่วมกับนักวิจัยหลักหรือหัวหน้าโครงการวิจัย โดยรับผิดชอบในหน้าที่สำคัญร่วมกัน

coarse particulate matter ฝุ่นละอองหยาบ : ดู *particulate matter (PM)*

code รหัส : ตัวเลขหรือสัญลักษณ์ที่มีความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

code of conduct จรรยาบรรณ : ข้อที่กำหนดไว้เป็นแนวทางให้คนในวิชาชีพหนึ่งปฏิบัติตาม เพื่อดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของผู้ประกอบวิชาชีพนั้น

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติได้กำหนดจรรยาบรรณนักวิจัยไว้ 9 ข้อ ดังนี้

1. นักวิจัยต้องซื่อสัตย์และมีคุณธรรมในทางวิชาการและการจัดการ
2. นักวิจัยต้องตระหนักถึงพันธกรณีในการทำวิจัย ตามข้อตกลงที่ทำไว้กับหน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัยและต่อหน่วยงานที่ตนสังกัด
3. นักวิจัยต้องมีพื้นฐานความรู้ในสาขาวิชาการที่ทำวิจัย
4. นักวิจัยต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ศึกษาวิจัย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต
5. นักวิจัยต้องเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของมนุษย์ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการวิจัย
6. นักวิจัยต้องมีอิสระทางความคิดโดยปราศจากอคติในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย
7. นักวิจัยพึงนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทางที่ชอบ
8. นักวิจัยพึงเคารพความคิดเห็นทางวิชาการของผู้อื่น
9. นักวิจัยพึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมทุกระดับ

บางครั้งเรียกว่า “จรรยาวิชาชีพ” (professional code of conduct)

codebook คู่มือลกรหัส : เอกสารที่ใช้แสดงการกำหนดตัวเลขหรือสัญลักษณ์ ที่มีความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

คู่มือลกรหัส จะมีรายละเอียดในเรื่อง ความหมายของรหัสแต่ละตัวแปรที่มีการตั้งชื่อแล้ว ตำแหน่งที่อยู่ของข้อมูลแต่ละรายการในแฟ้มข้อมูล รวมทั้งอาจมีรายการอื่นๆ อีก เช่น ข้อคำถามที่เป็นที่มาของตัวแปร คำสั่งสำหรับพนักงานสัมภาษณ์ (interviewer) และกฎเกณฑ์บางอย่างในการบรรณาธิกรณข้อมูล

ดูเพิ่มเติม *interviewer*

coding การลกรหัส : การใส่ตัวเลขหรือสัญลักษณ์ที่มีความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เป็นไปตามคู่มือลกรหัส (codebook)

การลกรหัส เป็นขั้นตอนหนึ่งของการวิจัย เพื่อจัดทำข้อมูลให้พร้อมสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

coefficient of determination สัมประสิทธิ์ของการตัดสินใจ : สัดส่วนหรือร้อยละที่ตัวแปรอิสระ (X) สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตาม (Y) ได้

ในการวิเคราะห์ถดถอยอย่างง่าย (simple regression) ใช้สัญลักษณ์ R^2 ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 ถ้าค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่า X สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของ Y ได้มาก ถ้าค่าเข้าใกล้ 0 แสดงว่า X สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของ Y ได้น้อย

ดูเพิ่มเติม *simple regression*

coefficient of multiple determination สัมประสิทธิ์ของการตัดสินใจพหุ : สัดส่วนหรือร้อยละที่ตัวแปรอิสระหลายตัว ($X_1, X_2, \dots, X_k$) สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตาม (Y) ได้

ในการวิเคราะห์การถดถอยพหุ (multiple regression) ใช้สัญลักษณ์ R^2 ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 ถ้าค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่า $X_1, X_2, \dots, X_k$ สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของ Y ได้มาก ถ้าค่าเข้าใกล้ 0 แสดงว่า $X_1, X_2, \dots, X_k$ สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของ Y ได้น้อย

ดูเพิ่มเติม *multiple regression*

coefficient of partial correlation สัมประสิทธิ์ของสหสัมพันธ์เชิงส่วน : ค่าที่วัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัว โดยให้ตัวแปรตัวอื่นๆ มีค่าคงที่

$r_{12.3}$ (สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงส่วนระหว่าง X_1 กับ X_2) คือ ค่าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง X_1 กับ X_2 โดย X_3 มีค่าคงที่

coefficient of variation สัมประสิทธิ์ของความแปรปรวน : ค่าที่ใช้วัดการกระจายสัมพัทธ์ของข้อมูล เพื่อเปรียบเทียบการกระจายของข้อมูลตั้งแต่สองชุดขึ้นไป

สัมประสิทธิ์ของความแปรปรวน คำนวณจากอัตราส่วนระหว่างส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) กับมัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean) และคูณด้วย 100 เพื่อให้เป็นค่าร้อยละ คำนวณจากสูตร ดังนี้

$$CV = S/\bar{x}$$

เมื่อ CV คือ สัมประสิทธิ์ของความแปรปรวน

S คือ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\bar{x}$ คือ มัชฌิมเลขคณิต

สัมประสิทธิ์ของความแปรปรวน ยิ่งมีค่ามากใกล้ 100 แสดงว่า มีความแปรปรวนสูง หากมีค่าเข้าใกล้ 0 แสดงว่า มีความแปรปรวนน้อย

ดูเพิ่มเติม *standard deviation, arithmetic mean*

cognition การรู้คิด : กระบวนการทางจิตที่เกี่ยวข้องกับการได้รับความรู้และความเข้าใจ

การรู้คิด มีหลายรูปแบบที่สำคัญ เช่น การนึกคิด การรู้ การจำ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา

cognitive function การหน้าที่รู้คิด : กระบวนการทางสติปัญญาในการแสวงหาความรู้ จัดการกับข้อมูล และการใช้เหตุผล

การหน้าที่รู้สึกดี ประกอบด้วย การรับรู้ ความจำ การเรียนรู้ ความสนใจ การตัดสินใจ และสมรรถนะทางภาษา

cohabitation การอยู่ร่วมกัน : รูปแบบหนึ่งของการที่คู่รักอยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสและไม่มีพิธีแต่งงาน

การอยู่ร่วมกัน อาจจะเป็นขั้นตอนหนึ่ง ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นการแต่งงานที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือตามประเพณีต่อไป

cohort รุ่น, รุ่นอายุ, รุ่นประชากร : กลุ่มคนที่มีประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน ในเวลาเดียวกัน

รุ่น อาจหมายถึง ประชากรรุ่นที่เกิดปีเดียวกันหรือในช่วงเวลาเดียวกัน (รุ่นอายุ หรือรุ่นเกิด) ประชากรรุ่นที่แต่งงานในช่วงเวลาเดียวกัน (รุ่นแต่งงาน) นักเรียนที่เรียนรุ่นเดียวกัน (รุ่นนักเรียน)

เมื่อนำปรากฏการณ์ทางประชากรที่เกิดกับประชากรที่มีประสบการณ์เริ่มต้นพร้อมกันมาวิเคราะห์ โดยติดตามคนรุ่นนั้นตั้งแต่เริ่มเหตุการณ์ที่สนใจ ต่อเนื่องกันไปเป็นระยะเวลานาน เรียกว่า การศึกษาตามรุ่น (cohort study) หรือ การวิเคราะห์ตามรุ่น (cohort analysis)

ในการวิเคราะห์ตามรุ่น ทำได้โดยการจัดข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบของรุ่นประชากร (cohort) แล้วดูการเปลี่ยนแปลงของประชากรรุ่นนี้เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ข้อมูลเฉพาะของประชากรรุ่นหนึ่งเมื่อเวลาที่เปลี่ยนไปเช่นนี้เรียกว่า ข้อมูลตามรุ่น (cohort data) หรือสถิติตามรุ่น (cohort statistics)

ข้อมูลตามรุ่นหรือสถิติตามรุ่น จะแตกต่างจากข้อมูลตามช่วงเวลา (period data) หรือสถิติตามช่วงเวลา (period statistics) ที่หมายถึงข้อมูลหรือสถิติของประชากรรวมหลายๆ รุ่น ณ จุดหนึ่งของเวลาหรือในช่วงเวลาหนึ่ง

ดูเพิ่มเติม *cohort study, cohort analysis, cohort, cohort data, cohort statistics, period data, period statistics*

cohort analysis การวิเคราะห์ตามรุ่น : การศึกษาติดตามพฤติกรรมของประชากรที่มีประสบการณ์เริ่มต้นพร้อมกัน ในช่วงเวลาหนึ่ง

การวิเคราะห์ตามรุ่น ทำได้โดยการจัดข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบของรุ่นประชากร (cohort) แล้วดูการเปลี่ยนแปลงของประชากรรุ่นนี้เมื่อเวลาเปลี่ยนไป ข้อมูลเฉพาะของประชากรรุ่นหนึ่งเมื่อเวลาที่เปลี่ยนไปเช่นนี้เรียกว่า ข้อมูลตามรุ่น (cohort data) หรือสถิติตามรุ่น (cohort statistics) ซึ่งต่างกับข้อมูลตามช่วงเวลา (period data) หรือสถิติตามช่วงเวลา (period statistics) ที่หมายถึงข้อมูลหรือสถิติของประชากรรวมหลายๆ รุ่น ณ จุดหนึ่งของเวลาหรือในช่วงเวลาหนึ่ง

การวิเคราะห์ตามรุ่น มีความหมายเช่นเดียวกับการศึกษาตามรุ่น (cohort study) ซึ่งก็คือการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางประชากรที่เกิดกับประชากรรุ่นเดียวกัน โดยศึกษาติดตามคนรุ่นนั้น ตั้งแต่เริ่มเหตุการณ์ที่สนใจต่อเนื่องกันไปเป็นระยะเวลานาน

ดูเพิ่มเติม *cohort, cohort data, cohort statistics, period data, period statistics, cohort study*

cohort data ข้อมูลตามรุ่น : ดู *cohort*

cohort fertility ภาวะเจริญพันธุ์ตามรุ่น : การมีบุตรของสตรีที่เกิดในปีเดียวกัน หรือแต่งงานพร้อมกัน

cohort life table ตารางชีพรุ่นอายุ : ตารางสถิติแสดงการรอดชีพ ที่สร้างจากข้อมูลการตายของคนที่เกิดในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นการติดตามการตายของคนทุกคนตั้งแต่เกิด จนกระทั่งคนรุ่นนี้เสียชีวิตหมด

ตารางชีพรุ่นอายุ คำนี้บางทีใช้ว่า ตารางชีพชั่วอายุคน (generation life table)

ดูเพิ่มเติม *generation life table*

cohort statistics สถิติตามรุ่น : ดู *cohort*

cohort study การศึกษาตามรุ่น : ดู *cohort*

cohort-component method of population projection การฉายภาพประชากรตามส่วนประกอบ-

รุ่นอายุ : การคาดประมาณประชากร (population estimate) ในอนาคต โดยคำนวณประชากรแต่ละอายุจากส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงประชากร (components of population change) อันได้แก่ การเกิด (birth) การตาย และการย้ายถิ่น (migration)

แต่ละช่วงเวลาหนึ่ง กลุ่มอายุน้อยที่สุดจะเพิ่มขึ้นมาเนื่องจากการเกิด สำหรับประชากรแต่ละกลุ่มอายุที่มีอายุสูงชันจะลดลง เพราะการตายและการย้ายถิ่นออก (out-migration) และจำนวนจะเพิ่มขึ้นเพราะการย้ายถิ่นเข้า (immigration)

ดูเพิ่มเติม *population estimate, components of population change, birth, migration, out-migration, immigration*

coital frequency ความถี่การมีเพศสัมพันธ์ : ดู *intermediate variables*

coitus interruptus วิธีหลั่งภายนอก : ดู *withdrawal*

collective household ครัวเรือนกลุ่มบุคคล : ครัวเรือนที่ประกอบขึ้นด้วยบุคคลหลายคนมาอยู่ร่วมกัน เพราะมีกฎหรือระเบียบข้อบังคับอย่างใดอย่างหนึ่งระบุไว้ว่า ให้มาอยู่ร่วมกัน หรือเพราะจำเป็นต้องมาอยู่ร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

ครัวเรือนกลุ่มบุคคล จำแนกได้เป็น 2 ชนิด คือ *ครัวเรือนกลุ่มบุคคลประเภทสถาบัน* เช่น วัด เรือนจำ สถานสงเคราะห์ โรงพยาบาล โรงเรียนกินนอน กองทหารหรือตำรวจ และ*ครัวเรือนกลุ่มบุคคลประเภทอื่น* เช่น โรงแรม หอพัก บ้านพักคนงานจำนวน 6 คนขึ้นไปซึ่งสถานประกอบธุรกิจจัดให้อยู่ร่วมกัน

ดูเพิ่มเติม *household*

College Of Population Studies วิทยาลัยประชากรศาสตร์ : สถาบันทางการศึกษาที่สอนและวิจัยทางด้านประชากร

วิทยาลัยนี้ ตั้งอยู่ที่อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดูเพิ่มเติม website: <https://www.chula.ac.th/academic/college-of-population-studies/>

communicable disease โรคติดต่อ : โรคติดต่อ (infectious disease) ที่สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คน หรือจากสัตว์สู่คน โดยผ่านการสัมผัส การหายใจ การรับประทานอาหาร หรือการมีเพศสัมพันธ์

ดูเพิ่มเติม *infectious disease*

community development การพัฒนาชุมชน : กิจกรรมและการกระทำเพื่อปรับปรุงชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น

การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาทั้งทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุ โดยทั่วไปเป็นความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล และองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ

community enterprise วิสาหกิจชุมชน : กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่นๆ

วิสาหกิจชุมชน ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันกัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการ เพื่อสร้างรายได้ และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน

ความหมายของ*วิสาหกิจชุมชน*นี้ มีกำหนดไว้ใน พ.ร.บ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548

community participation การมีส่วนร่วมของชุมชน : การที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ทั้งร่วมคิดวางแผน และลงมือกระทำในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน (community development) นั้น

ดูเพิ่มเติม *community development*

commuter ผู้เดินทางไปกลับ : บุคคลที่เดินทางไปกลับในวันเดียวกันเป็นประจำ เพื่อทำงาน เรียนหนังสือ หรือกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่อื่น

complementary feeding การเลี้ยงลูกด้วยอาหารเสริม : การที่ทารกได้รับอาหารที่มีประโยชน์อย่างอื่น นอกจากนมแม่หรือนมผง

complete abortion การแท้งครบ : การสิ้นสุดการตั้งครรภ์ก่อนคลอดโดยที่อายุครรภ์น้อยกว่า 28 สัปดาห์ โดยที่ทั้งตัวอ่อน (embryo) รก และเยื่อหุ้มตัวอ่อนหลุดออกมาจนหมด

หญิงที่มี*อาการแท้งครบ* จะมีอาการปวดท้องน้อยและจะมีเลือดออกทางช่องคลอด แม้เป็น*การแท้งครบ* แพทย์ก็อาจขูดมดลูกเพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีส่วนของตัวอ่อนและรกค้างอยู่

ดูเพิ่มเติม *embryo*

complete aged society สังคมสูงอายอย่างสมบูรณ์ : ดู *aged society*

complete family size ขนาดครอบครัวสมบูรณ์ : จำนวนบุตรเกิดรอด (children ever born (CEB)) ของสตรีเมื่อสิ้นสุดวัยเจริญพันธุ์ (reproductive age)

ดูเพิ่มเติม *children ever born (CEB), reproductive age*

complete life table ตารางชีพสมบูรณ์ : ตารางสถิติที่สรุปภาวะการมีชีวิตอยู่ของประชากรกลุ่มหนึ่ง ที่ให้รายละเอียดของการตายและฟังก์ชันต่างๆ เป็นอายุรายปี ตั้งแต่เกิดไปจนถึงอายุท้ายสุดที่มีข้อมูลอยู่

completed aged population ประชากรสูงวัยอย่างสมบูรณ์ : กลุ่มประชากรที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป เกินกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมด

completed aged society สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ : ดู *aged society*

completed fertility rate อัตราเจริญพันธุ์สมบูรณ์ : จำนวนบุตรเกิดรอดเฉลี่ยต่อสตรีอายุ 40-49 ปี (สตรีกลุ่มสุดท้ายของวัยเจริญพันธุ์)

component method of population projection การฉายภาพประชากรตามองค์ประกอบ : การคาดประมาณประชากร (population estimate) ในอนาคตโดยคำนวณจากส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงประชากร (components of population change) อันได้แก่ การเกิด การตาย และการย้ายถิ่น

ดูเพิ่มเติม *population estimate, components of population change*

components of population change ส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงประชากร : ปัจจัยสามประการที่ทำให้ประชากรเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การเกิด การตาย และการย้ายถิ่น

composite index ดัชนีประสม : ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นด้วยการรวมข้อมูลของตัวแปรหลายตัวหรือหลายประเภทที่สามารถวัดเป็นเชิงปริมาณได้เข้าด้วยกันภายใต้ชื่อเดียวกัน

ตัวอย่างดัชนีประสม เช่น ดัชนีคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย ตัวแปรทางด้านสุขภาพ ความเป็นอยู่ รายได้ ที่อยู่อาศัย ดัชนีพหุคูณกำลัง ประกอบด้วย ระดับของการมีสุขภาพดี ระดับของความมั่นคงทางด้านการรายได้ ระดับของการมีส่วนร่วมในสังคม

composite variable ตัวแปรประสม : ตัวแปรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นด้วยการผสมผสานข้อมูลของตัวแปรหลายตัวหรือหลายประเภท

ตัวอย่างของตัวแปรประสม เช่น “ชนชั้นทางสังคม” ประกอบด้วยการรวมตัวแปรด้านรายได้ การศึกษา อาชีพ เข้าด้วยกัน “การพัฒนาชุมชน” ประกอบด้วยการรวมตัวแปรด้านโครงสร้างพื้นฐาน อาชีพ การรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชน และอื่นๆ เข้าด้วยกัน

comprehensive evaluation การประเมินผลอย่างครอบคลุม : การตรวจสอบโครงการ โดยดูทุกแง่มุมว่ากิจกรรมที่ได้ทำไปนั้นได้ผลตามที่ได้ตั้งเป้าหมายหรือคาดการณ์ไว้มากน้อยเพียงใด

การประเมินผลอย่างครอบคลุม ให้ความสำคัญของสิ่งที่ถูกประเมินทุกด้าน ทั้งกระบวนการดำเนินงาน ผลลัพธ์ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และผลกระทบของโครงการ

conception variables กลุ่มตัวแปรการปฏิสนธิ : ดู *intermediate variables*

conceptualization การจัดกระบวนการความคิด : กระบวนการที่นักวิจัยจัดระเบียบความรู้ความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากที่มีอยู่อย่างคลุมเครือ ไม่ชัดเจน ให้เป็นความคิดที่เจาะจงเฉพาะเรื่องและชัดเจน

condom ถุงยางอนามัย : อุปกรณ์คุมกำเนิด (contraceptive device) ของผู้ชาย ทำด้วยแผ่นยางบางๆ เป็นปลอก ใช้สวมอวัยวะเพศชายขณะร่วมเพศ เพื่อป้องกันการตั้งครรภ์หรือโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

ดูเพิ่มเติม *contraceptive device*

confidence interval ช่วงความเชื่อมั่น : พิสัยของค่าแท้จริงจากผลการศึกษา ภายใต้ระดับความเชื่อมั่น (confidence level) ที่กำหนด

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพิสัยของช่วงความเชื่อมั่น คือ ขนาดตัวอย่าง (sample size) ความผันแปรของข้อมูล และระดับความเชื่อมั่น กล่าวคือ ถ้าขนาดตัวอย่างใหญ่ ช่วงความเชื่อมั่นจะแคบ ถ้าความผันแปรของข้อมูลมาก ช่วงความเชื่อมั่นจะกว้าง และถ้าระดับความเชื่อมั่นสูง ช่วงความเชื่อมั่นก็จะกว้างด้วย
ดูเพิ่มเติม *confidence level, sample size*

confidence level ระดับความเชื่อมั่น : ค่าที่บอกความถูกต้องของการสรุปผลในการประมาณค่าสถิติ หรือการทดสอบสมมุติฐาน

ระดับความเชื่อมั่น นิยมแสดงเป็นร้อยละ เช่น ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 หมายถึง ในการสรุปผล 100 ครั้ง จะได้ผลตามที่สรุปนั้น 95 ครั้ง
ดูเพิ่มเติม *hypothesis*

confidentiality ความลับส่วนบุคคล : ข้อมูลส่วนตัวของผู้ร่วมวิจัย

ตามหลักจริยธรรมการวิจัย (research ethics) และจรรยาบรรณ (code of conduct) ในการวิจัย ต้องถือว่าข้อมูลของผู้ร่วมวิจัยเป็นความลับส่วนบุคคล ที่นักวิจัยต้องรักษาไว้ ไม่เปิดเผย หรือไม่เปิดเผยช่องทางให้ระบุตัวเจ้าของข้อมูลนั้นได้
ดูเพิ่มเติม *research ethics, code of conduct*

conscience มโนธรรม : ความตระหนักชั่วดีในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง ว่าสิ่งนั้นหรือปรากฏการณ์นั้นคืออะไร มีความหมายอย่างไร และที่สำคัญคือ ตระหนักว่าตนควรมีทำที่หรือพฤติกรรมอย่างไรต่อสิ่งนั้นหรือปรากฏการณ์นั้น

consensual union การตกลงอยู่ร่วมกัน : การที่ชายหญิงตกลงอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา โดยไม่ถือว่าเป็นการแต่งงานที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือประเพณี ซึ่งอาจจะอยู่ด้วยกันเป็นการชั่วคราว หรือถาวรก็ได้

content analysis การวิเคราะห์เนื้อหา : วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ด้วยการวิเคราะห์ความหมายที่แฝงอยู่ในเอกสารสิ่งพิมพ์ คำพูด รูปภาพ ศิลปกรรม เพลง และผลผลิตทางด้านวัฒนธรรมทั้งหลาย

content validity ความตรงตามเนื้อหา : เครื่องมือหรือวิธีการวัดที่ครอบคลุมและถูกต้องตามเนื้อหา ของสิ่งที่เราสนใจ
ดูเพิ่มเติม *validity*

contextual analysis การวิเคราะห์เชิงบริบท : ดู *multi-level analysis*

contextual regression analysis การวิเคราะห์ถดถอยเชิงบริบท : การวิเคราะห์หลายระดับ (multi-level analysis) วิธีหนึ่ง ซึ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรสองระดับ คือ ระดับบุคคล และระดับกลุ่ม เช่น ผลการเรียนของนักเรียนที่เป็นผลมาจากความฉลาดของตัวนักเรียนเอง และประเภทของโรงเรียนที่นักเรียนเรียนอยู่
ดูเพิ่มเติม *multi-level analysis*

contingency plan แผนทางเลือก : แผนสำรองที่เตรียมไว้ในกรณีเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามแผนเดิมได้

contingency table ตารางการฉก : ดู *cross-tabulation*

continuous variable ตัวแปรต่อเนื่อง : ตัวแปรที่มีค่าต่อเนื่องกัน เป็นตัวเลขที่รวมทั้งตัวเลขจำนวนเต็มและมีจุดทศนิยม แต่ละค่าที่เพิ่มขึ้นในหน่วยที่เท่ากันจะอยู่ห่างเท่าๆ กัน เช่น ระยะทางเป็นกิโลเมตร ส่วนสูงของคนเป็นเซนติเมตร

contraception การคุมกำเนิด : การป้องกันมิให้เชื้อสูกของฝ่ายชายผสมกับไข่ของฝ่ายหญิง หรือป้องกันมิให้ไข่ที่ผสมแล้วพัฒนาเป็นตัวอ่อนต่อไป ไม่ว่าจะด้วยการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ สารเคมี หรือวิธีธรรมชาติอื่นๆ

contraceptive device อุปกรณ์คุมกำเนิด : สิ่งที่ใช้ป้องกันการปฏิสนธิ เช่น ถุงยาง ห่วงอนามัย (intra-uterine device (IUD)) ยาเม็ดคุมกำเนิด (oral contraceptive pills)
ดูเพิ่มเติม *intra-uterine device (IUD), oral contraceptive pills*

contraceptive failure ความล้มเหลวของการคุมกำเนิด : การที่สตรีตั้งครรภ์ ทั้งๆ ที่ตนเองหรือคู่ที่ตนมีเพศสัมพันธ์ด้วย กำลังใช้วิธีคุมกำเนิดชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่

contraceptive method วิธีคุมกำเนิด : วิธีป้องกันการปฏิสนธิ

วิธีคุมกำเนิด มี 2 ประเภท คือ วิธีที่ใช้อุปกรณ์ เช่น ถุงยาง ห่วงอนามัย (intra-uterine device (IUD)) ยาเม็ดคุมกำเนิด (oral contraceptive pills) และวิธีที่ไม่ใช้อุปกรณ์ เช่น การทำหมันชาย (vasectomy) การทำหมันหญิง (tubal sterilization) วิธีธรรมชาติ
ดูเพิ่มเติม *intra-uterine device (IUD), oral contraceptive pills, vasectomy, tubal sterilization*

contraceptive method switching การเปลี่ยนวิธีคุมกำเนิด : การเปลี่ยนวิธีป้องกันการปฏิสนธิ จากวิธีหนึ่งไปใช้อีกวิธีหนึ่ง

contraceptive prevalence rate อัตราคุมกำเนิด : ร้อยละของสตรีวัยเจริญพันธุ์ (reproductive age) ที่แต่งงานแล้วและยังอยู่กินกับสามีที่กำลังใช้วิธีคุมกำเนิด (contraceptive method) ชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่ ปกตินับเฉพาะวิธีคุมกำเนิดสมัยใหม่
ดูเพิ่มเติม *reproductive age, contraceptive method*

contraceptive prevalence survey การสำรวจสถานะคุมกำเนิด : การสำรวจเพื่อทราบสถานการณ์คุมกำเนิดของประชากร นอกจากอัตราคุมกำเนิด (contraceptive prevalence rate (CPR)) และวิธีคุมกำเนิด (contraceptive method) ต่างๆ ที่คู่สมรสใช้อยู่แล้ว การสำรวจนี้มักจะรวมข้อคำถามเรื่องภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) เข้าไว้ด้วย
ดูเพิ่มเติม *contraceptive prevalence rate (CPR), contraceptive method, fertility*

contraceptive shift การเปลี่ยนวิธีคุมกำเนิด : ดู *contraceptive method switching*

contraceptive termination การหยุดคุมกำเนิด : เมื่อคู่สมรสที่เคยใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่ ได้หยุดใช้วิธีคุมกำเนิดนั้น

control group กลุ่มควบคุม : กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้รับปัจจัยแทรก (intervention)

ในการวิจัยเชิงทดลอง (experimental research) มักจะแบ่งตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มทดลอง (experimental group) คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใส่ปัจจัยหรือปฏิบัติการบางอย่างแทรกเข้าไป เช่น กิจกรรมการพัฒนาชนิดใหม่ และ *กลุ่มควบคุม* ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ใส่ปัจจัยหรือปฏิบัติการบางอย่างแทรกเข้าไป แล้วทำการเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวอย่างทั้งสองกลุ่มนี้

ดูเพิ่มเติม *intervention, experimental group*

control variable ตัวแปรคุม : ตัวแปรที่เพิ่มเข้ามา เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม เพื่อไม่ให้ตัวแปรที่เพิ่มเข้ามานี้ มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามที่กำลังศึกษา

convenient sampling การเลือกตัวอย่างแบบสะดวก : วิธีการ หรือขั้นตอนที่ได้มาซึ่งตัวอย่าง โดยคำนึงความสะดวกที่จะได้ข้อมูลเป็นหลัก

การเลือกตัวอย่างแบบสะดวก จะเก็บข้อมูลจากใครก็ได้ที่เต็มใจให้สัมภาษณ์ในพื้นที่ที่ศึกษา

การเลือกตัวอย่างแบบสะดวก มีลักษณะใกล้เคียงกับ การเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling)

ดูเพิ่มเติม *accidental sampling*

copyright ลิขสิทธิ์ : อำนาจอันชอบธรรมแต่เพียงผู้เดียว ที่จะกระทำการใดๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ริเริ่ม โดยการใช้สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และความวิริยะอุตสาหะของตนเอง ในการสร้างสรรค์ โดยไม่ลอกเลียนงานของผู้อื่น โดยงานที่สร้างสรรค์ต้องเป็นงานตามประเภทที่กฎหมายลิขสิทธิ์ให้ความคุ้มครอง โดยผู้สร้างสรรค์จะได้รับความคุ้มครองทันทีที่สร้างสรรค์โดยไม่ต้องจดทะเบียน

ลิขสิทธิ์การสร้างสรรค์ผลงานแบ่งออกได้เป็น 9 ประเภท ได้แก่

1. งานวรรณกรรม เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งพิมพ์ คำปราศรัย โปรแกรมคอมพิวเตอร์
2. งานนาฏกรรม เช่น ทำรำ ทำเต้น
3. งานศิลปกรรม เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ภาพถ่าย ศิลปะประยุกต์
4. งานดนตรีกรรม เช่น ทำนอง ทำนองและเนื้อร้อง
5. งานสิ่งบันทึกเสียง เช่น ซีดี
6. งานโสตทัศนวัสดุ เช่น วีซีดี ดีวีดี ที่มีภาพหรือมีทั้งภาพและเสียง
7. งานภาพยนตร์
8. งานแพร่เสียงแพร่ภาพ
9. งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี วิทยาศาสตร์ หรือศิลปะ

correlation สหสัมพันธ์ : ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทางสถิติระหว่างตัวแปรสองตัว (x และ y)

correlation analysis การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ : การหาความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทางสถิติ ทั้งในระดับ
และทิศทางระหว่างตัวแปรต่อเนื่อง (continuous variable) สองตัว
ดูเพิ่มเติม *continuous variable*

correlation coefficient สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ : ค่าที่ใช้วัดทิศทางและระดับของความสัมพันธ์
เชิงเส้นตรงระหว่างตัวแปรสองตัว (X และ Y)

สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ใช้สัญลักษณ์ r ซึ่งจะมีค่าอยู่ระหว่าง -1 ถึง 1 เครื่องหมายของ r จะบอก
ทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ถ้าเป็นลบ (-) แสดงว่า ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน
ในทางตรงข้าม คือ เมื่อ X มีค่าเพิ่มขึ้น Y จะมีค่าลดลง ถ้าเป็นบวก (+) แสดงว่า ตัวแปรทั้งสอง
มีความสัมพันธ์ในทางตรงกัน คือ เมื่อ X มีค่าเพิ่มขึ้น Y จะมีค่าเพิ่มขึ้นด้วย

ส่วนระดับความสัมพันธ์ จะพิจารณาจากค่าของ r ซึ่งจะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1 ถ้ามีค่าเท่ากับ 0
แสดงว่า ตัวแปรทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงต่อกันเลย ถ้ามีค่าเท่ากับ 1 ไม่ว่าจะเป็นบวก (+)
หรือลบ (-) แสดงว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์

correlation matrix แมทริกซ์สหสัมพันธ์ : ตารางที่แสดงค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรชุดเดียวกันที่จัดเรียง
ไว้ตามแนวตั้งและแนวนอน

ตัวอย่างตารางแมทริกซ์สหสัมพันธ์

Variables	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1 CS	1												
2 CR	.567	1											
3 DI1	.299	.257	1										
4 DI2	.383	.281	.324	1									
5 EMAC1	.408	.579	.263	.512	1								
6 EMAC2	.434	.453	.256	.439	.570	1							
7 EMAC3	.374	.374	.268	.392	.309	.270	1						
8 SIM	.439	.503	.472	.577	.664	.346	.447	1					
9 CI	.406	.495	.208	.495	.494	.497	.287	.443	1				
10 FS	.139	.130	.279	.091	.145	.006	.000	.200	-.056	1			
11 MBC	.412	.364	.483	.765	.630	.358	.341	.750	.501	.259	1		
12 MP	.474	.594	.271	.670	.652	.605	.425	.598	.639	.054	.713	1	
13 FP	.338	.558	.356	.559	.616	.452	.352	.665	.575	.173	.659	.764	1

*** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)
Source: Research data analysis

[https://www.researchgate.net/publication/320474514_Innovation_in_marketing_strategy_process_an_integratio
n_and_empirical_examination/figures?lo=1](https://www.researchgate.net/publication/320474514_Innovation_in_marketing_strategy_process_an_integratio_n_and_empirical_examination/figures?lo=1)

cost of living ค่าครองชีพ : จำนวนเงินที่ใช้จ่ายสำหรับสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

ตัวอย่าง *ค่าครองชีพ* ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค รวมทั้งค่าใช้จ่าย
เพื่อการศึกษาและนันทนาการ

cost-benefit analysis การวิเคราะห์ต้นทุน-กำไร : กระบวนการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ ที่ศึกษาความคุ้มค่า โดยนำเอาผลลัพธ์หรือผลกระทบจากการดำเนินการในโครงการหนึ่ง ไปเปรียบเทียบกับต้นทุนสัมพัทธ์ของโครงการนั้น

cost-effectiveness analysis การวิเคราะห์ต้นทุน-ประสิทธิผล : การศึกษาความคุ้มค่าที่เปรียบเทียบต้นทุนสัมพัทธ์และผลลัพธ์ (ผลกระทบ) ของปฏิบัติต่างๆ

การวิเคราะห์ต้นทุน - ประสิทธิผล แตกต่างจากการวิเคราะห์ต้นทุน-กำไร (cost-benefit analysis) ซึ่งกำหนดมูลค่าเป็นตัวเงินในการวัดผลกระทบ การวิเคราะห์ต้นทุน-ประสิทธิผล มักใช้ในการวิเคราะห์ความคุ้มค่าของปฏิบัติการด้านสุขภาพ ซึ่งอาจไม่เหมาะสมที่จะวัดผลกระทบเป็นตัวเงิน

โดยทั่วไป การวิเคราะห์ต้นทุน - ประสิทธิผล จะแสดงเป็นอัตราส่วน โดยที่ตัวหารคือ ผลลัพธ์ด้านสุขภาพจากหน่วยวัด เช่น จำนวนปีของชีวิต การตั้งครรภ์หรือการคลอดที่ป้องกันได้ จำนวนปีสายตาที่เพิ่มขึ้น และตัวตั้งคือ ต้นทุนที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางสุขภาพ การวัดผลลัพธ์ที่ใช้กันมากที่สุดคือ จำนวนปีสุขภาวะ (Quality-Adjusted Life Years-QALY)

ดูเพิ่มเติม *cost-benefit analysis*

counseling การให้คำปรึกษาแนะนำ : การให้ผู้มีปัญหในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษา การมีเพศสัมพันธ์ อนามัยเจริญพันธุ์ หรือการเป็นโรคร้ายแรงบางอย่าง ได้มีโอกาสพูดคุยปรึกษาและรับคำแนะนำจากผู้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีจิตวิทยาในเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้มีปัญหาสามารถตัดสินใจได้ดีขึ้น

counter stream กระแสสวนกลับ : การย้ายถิ่นในทิศทางตรงข้ามกับกระแสการย้ายถิ่น (migration stream) หลัก ที่เป็นอยู่ในช่วงเวลานี้

ดูเพิ่มเติม *migration stream*

couple คู่สมรส : คู่สามีภรรยาที่อยู่กินด้วยกัน ไม่ว่าจะมิพิธีแต่งงานหรือจดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม

couple years of protection ปีคู่สมรสที่ป้องกันการเกิด : ระยะเวลาเป็นปี ที่คู่สามีภรรยาที่อยู่กินด้วยกัน ใช้วิธีคุมกำเนิดเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์

coverage คุ้มครอง : ขอบข่ายของกลุ่มประชากรที่กำหนดเป็นเป้าหมายในการสำรวจหรือทำสำมะโน (census)

ดูเพิ่มเติม *census*

criminology อาชญวิทยา : การศึกษาเรื่องอาชญากรรม ผู้กระทำผิดกฎหมายและสาเหตุ รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น การป้องกันอาชญากรรม มาตรการป้องกันการกระทำผิดกฎหมาย การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การลงโทษผู้กระทำผิด

criterion validity ความตรงตามเกณฑ์ : การวัดเพื่อทดสอบว่าเครื่องมือที่สร้างขึ้นสามารถวัดได้ตรงกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ (เช่น เกณฑ์) ได้ดีเพียงใด

ความตรงตามเกณฑ์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ความตรงตามเกณฑ์ตามการคาดการณ์ ความตรงตามเกณฑ์ตามสภาพปัจจุบัน และความตรงตามเกณฑ์ในอดีต ตัวอย่างเช่น หากวิธีการวัดพฤติกรรมทางอาญาวิธี

หนึ่งใช้ได้ ก็ควรจะเป็นไปได้ที่จะใช้วิธีการวัดนั้นเพื่อคาดการณ์ว่าบุคคล (ก) จะถูกจับกุมในอนาคตเนื่องจากการมีภาระเมิตทางอาญา (ข) ขณะนี้กำลังฝ่าฝืนกฎหมาย และ (ค) มีประวัติอาชญากรรมมาก่อน

cross sectional data ข้อมูลตัดขวาง : ข้อมูลที่เก็บจากประชากรที่ศึกษา ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง

cross sectional study การศึกษาแบบตัดขวาง : การศึกษาวิจัยในด้านต่างๆ ของประชากร ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

cross-classification การจำแนกประเภทแบบไขว้ : ดู *cross - tabulation*

cross-sectional analysis การวิเคราะห์แบบตัดขวาง : การวิเคราะห์ที่ข้อมูลมีลักษณะอยู่เฉพาะช่วงเวลาสำรวจ การวิเคราะห์แบบนี้ไม่สามารถแสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของตัวแปรได้ เพราะข้อมูลที่ได้อยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน

cross-sectional survey การสำรวจแบบตัดขวาง : การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยไม่ได้ติดตามเก็บข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

cross-tabulation ตารางไขว้ : การแสดงจำนวนหรือค่าสถิติในรูปแบบแนวนอนและแนวตั้ง เพื่อใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัวขึ้นไป

ตารางไขว้ ประกอบด้วยค่าของตัวแปรที่วางอยู่ในช่องเป็นแถวตามแนวนอน และค่าของตัวแปรที่วางอยู่ในช่องเป็นสดมภ์ตามแนวตั้ง แต่ละช่องอาจเป็นจำนวน (บุคคล ครั้วเรือน หรือ หน่วยวิเคราะห์อื่น) อัตราส่วนร้อยละ ของตัวแปรตามแนวนอนและแนวตั้งที่ไขว้กันอยู่ สดมภ์ขวาสุดของตารางแสดงค่ารวมของช่องที่อยู่ในแต่ละแถว แถวล่างสุดของตารางแสดงค่ารวมของช่องที่อยู่ในแต่ละสดมภ์ ช่องมุมล่างขวามือสุดของตารางแสดงค่ารวมทั้งหมดของช่องในสดมภ์ขวามือสุด ซึ่งเท่ากับค่ารวมทั้งหมดของช่องในแถวล่างสุดของตาราง

crowding ความแออัด : การมีจำนวนคนมากเกินไป มาอาศัยอยู่รวมกันในสถานที่หนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ตัวอย่างของ**ความแออัด** เช่น ครอบครัวใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนมากอาศัยอยู่รวมกันในบ้านขนาดเล็ก ชุมชนที่มีผู้คนและเคหสถานอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ขนาดเล็กจนกลายเป็นชุมชนแออัด ประชากรจำนวนมากที่อาศัยอยู่หนาแน่นในเขตเมือง

crude birth rate อัตราเกิดอย่างหยาบ : จำนวนเกิดมีชีพ (live birth) ในปีหนึ่งต่อประชากรกลางปี (mid-year population) 1,000 คน นิยมเรียกสั้นๆ ว่า "อัตราเกิด"

ดูเพิ่มเติม *live birth, mid-year population*

crude death rate อัตราตายอย่างหยาบ : จำนวนตายในปีหนึ่งต่อประชากรกลางปี (mid-year population) 1,000 คน นิยมเรียกสั้นๆ ว่า "อัตราตาย"

ดูเพิ่มเติม *mid-year population*

crude migration rate อัตราการย้ายถิ่นอย่างหยาบ : จำนวนผู้ย้ายถิ่นในปีหนึ่งต่อประชากรกลางปี 1,000 คน ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบปริมาณการย้ายถิ่นกับจำนวนประชากรทั้งหมดของพื้นที่หนึ่ง

อัตราการย้ายถิ่นอย่างหยาบ อาจแยกออกเป็นอัตราการย้ายถิ่นเข้า (in-migration rate) และอัตราการย้ายถิ่นออก (out-migration rate) ผลต่างระหว่างอัตราการย้ายถิ่นเข้ากับอัตราการย้ายถิ่นออก

เรียกว่าอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ (net migration rate) ส่วนผลรวมของอัตราการย้ายถิ่นเข้ากับอัตราการย้ายถิ่นออกเรียกว่า อัตราการย้ายถิ่นรวม (gross migration rate)

crude rate อัตราอย่างหยาบ : จำนวนเหตุการณ์ทางประชากรในปีหนึ่งต่อประชากรทั้งหมดเมื่อกลางปีนั้น

cumulative fertility ภาวะเจริญพันธุ์สะสม : จำนวนบุตรเกิดรอดทั้งหมดที่กลุ่มสตรีให้กำเนิดตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ (reproductive age) จนถึงปัจจุบัน

ดูเพิ่มเติม *reproductive age*

cumulative fertility rate อัตราเจริญพันธุ์สะสม : จำนวนบุตรเกิดรอดทั้งหมดที่สตรีกลุ่มหนึ่งให้กำเนิดตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์จนถึงอายุหนึ่ง ต่อสตรีกลุ่มอายุนั้น 1 คน หรือ 1,000 คน

cumulative frequency ความถี่สะสม : ค่าผลรวมของความถี่ของชั้นต่างๆ ตั้งแต่ชั้นเริ่มต้นจนถึงชั้นที่เราต้องการหาความถี่สะสมนั้น

ตัวอย่างความถี่และความถี่สะสมอายุ

อายุ (ปี)	ความถี่ (จำนวนคน)	ความถี่สะสม
0-14	25	25
15-59	60	85
60+	15	100
รวม	100	

current life table ตารางชีพปัจจุบัน : ดู *period life table*

currently married person ผู้ยังอยู่กินกับคู่สมรส : บุคคลที่แต่งงานแล้วและยังอยู่ด้วยกันกับคู่สมรส

-D-

$n d_x$ ฟังก์ชัน $n d_x$: ฟังก์ชันในตารางชีพ แสดงจำนวนคนตาย ระหว่างอายุ x ถึง $x + n$ ปี

data ข้อมูล : ข้อเท็จจริงของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ ที่ต้องการศึกษา

ข้อมูล อาจแสดงเป็นตัวเลข หรือข้อความ

data analysis การวิเคราะห์ข้อมูล : การอธิบายความหมายของข้อมูล (data) ด้วยวิธีการทางคณิตศาสตร์ สถิติ หรือการพรรณนา

ดูเพิ่มเติม *data*

data bank คลังข้อมูล : ดู *data base*

data base ฐานข้อมูล : ข้อมูล (data) ที่จัดเก็บอย่างเป็นระบบในคอมพิวเตอร์ เพื่อความสะดวกในการนำออกมาใช้

ดูเพิ่มเติม *data*

data cleaning การชำระข้อมูล : การตรวจและแก้ไขข้อมูล (data) ให้ถูกต้อง ก่อนนำไปใช้

ดูเพิ่มเติม *data*

data collection การเก็บรวบรวมข้อมูล : กระบวนการให้ได้มาซึ่งข้อมูล (data) ที่ต้องการ โดยใช้วิธีการทำ สัมมะโน (census) การสำรวจ (survey) การจดทะเบียน (registration) หรือการรวบรวมจากเอกสาร

ดูเพิ่มเติม *data, census*

data confrontation การประชันข้อมูล : การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ด้วยการนำข้อมูล (data) เรื่องเดียวกันจากหลายแหล่งมาเทียบกัน

ตัวอย่างของ *การประชันข้อมูล* เช่น การตรวจสอบความถูกต้องของจำนวนประชากรด้วยการนำ ข้อมูลจากสำมะโนประชากร (population census) ทะเบียนราษฎร (civil registration) และการฉาย ภาพประชากร (population projection) มาเทียบกัน

ดูเพิ่มเติม *data, population census, civil registration, population projection*

data dissemination การเผยแพร่ข้อมูล : การนำข้อมูลที่ประมวลผลแล้ว ให้ผู้สนใจนำไปวิเคราะห์ต่อ หรือนำไปใช้ประโยชน์

data evaluation การประเมินข้อมูล : การพิจารณาคุณสมบัติของข้อมูล (data) ก่อนตัดสินใจนำไปใช้

ในการ *ประเมินข้อมูล* สิ่งที่ควรพิจารณาคือ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความทันสมัย ความ เกี่ยวข้อง ความสมบูรณ์ ความน่าเชื่อถือ ความไม่ซ้ำซ้อน และความสามารถในการได้มาซึ่งข้อมูล (ราคา)

ดูเพิ่มเติม *data*

data mining การทำเหมืองข้อมูล : วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการค้นหาแบบแผน และความสัมพันธ์ที่ซ่อนอยู่ในฐานข้อมูล (data base)

การทำเหมืองข้อมูล ประกอบด้วย

1. การหาแบบแผนความสัมพันธ์ของเหตุการณ์
2. การหาแบบแผนความต่อเนื่องของเหตุการณ์
3. การหารูปแบบใหม่ของความสัมพันธ์ของเหตุการณ์
4. การหากลุ่มของข้อเท็จจริงที่ไม่เคยรู้มาก่อน
5. การแสวงหาแบบแผนของข้อมูล เพื่อทำนายเหตุการณ์ในอนาคต

ดูเพิ่มเติม *data base*

data processing การประมวลผลข้อมูล : การทำให้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาแล้ว อยู่ในสภาพที่สามารถนำไปวิเคราะห์และเสนอผลต่อไปได้

การประมวลผลข้อมูล ประกอบด้วย การลงรหัส การบันทึกข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้อง การกำจัดความคลาดเคลื่อน และการแก้ไขข้อมูล

data quality คุณภาพข้อมูล : คุณสมบัติของข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยความถูกต้อง (accuracy) ความน่าเชื่อถือ (reliability) ความทันกาล (timeliness) ความโปร่งใสตรวจสอบได้ (transparency) และความตรงกับเรื่องที่ศึกษา (relevancy)

day population ประชากรกลางวัน : ประชากรที่ทำกิจกรรมต่างๆ อยู่ในเขตพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลากลางวัน ทั้งที่มีชื่อและไม่ชื่ออยู่ในทะเบียนของพื้นที่นั้น

de facto census สำมะโนโดยพฤตินัย : ดู *de facto population*

de facto population ประชากรตามพฤตินัย : ประชากรที่อยู่ในพื้นที่หนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง

ประชากรตามพฤตินัย จะไม่คำนึงถึงที่อยู่ตามทะเบียน

สำมะโนประชากร (population census) เป็นการจแนงนับประชากรตามพฤตินัย (de facto enumeration) จึงอาจเรียกว่า สำมะโนตามพฤตินัย (de facto census)

ดูเพิ่มเติม *population census*

de jure census สำมะโนตามนิตินัย : ดู *de jure population*

de jure population ประชากรตามนิตินัย : ประชากรตามที่อยู่ในทะเบียน

decile เดไซล์ : ค่าที่บอกตำแหน่ง 1 ใน 10 ของค่ารวมทั้งหมด

ตัวอย่างของเดไซล์ เช่น เดไซล์ที่หนึ่ง หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 0-9 เดไซล์ที่สอง หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 10-19

degree of freedom (df) ระดับความเป็นอิสระ : โอกาสของตัวแปรที่จะมีค่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างอิสระ

ตัวอย่างเช่นในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยวิธีการทดสอบไคสแควร์ (รวมทั้งการวิเคราะห์แบบอื่นๆ) ระดับความเป็นอิสระของตารางที่มีจำนวนแถว r (row) และจำนวนสดมภ์ c

(column) หาได้โดยสูตร $df = (r - 1) \times (c - 1)$ เช่น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของผู้ตอบสัมภาษณ์ ต่ำ กลาง สูง ($r = 3$ แถว) และพรรคการเมืองที่นิยมชมชอบ พรรค ท. พรรค ป. และพรรค ช. ($c = 3$ สดมภ์) ระดับความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ $(3 - 1) \times (3 - 1) = 4$

delayed marriage การเลื่อนเวลาสมรส : การที่บุคคลที่มีอายุอยู่ในช่วงที่สามารถแต่งงานได้ แต่รั้งรอไว้ไม่แต่งงาน

delphi technique เทคนิคเดลฟาย : วิธีการรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญเรื่องที่ศึกษากลุ่มหนึ่ง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลในเรื่องนั้น

ตัวอย่างของเทคนิคเดลฟาย เช่น ข้อมูลพยากรณ์แนวโน้มของปรากฏการณ์บางอย่าง จะเชิญให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนพิจารณาข้อมูลเริ่มต้นชุดเดียวกันเพื่อวิจารณ์และให้ความคิดเห็น จากนั้นนักวิจัยจะนำข้อวิจารณ์นั้นไปปรับปรุงข้อมูล แล้วส่งกลับให้ผู้เชี่ยวชาญชุดเดียวกันดูและวิจารณ์อีก ผลที่ได้จะนำมาปรับปรุงแก้ไขแล้วส่งให้ผู้เชี่ยวชาญชุดเดิมดูอีก ทำอย่างนี้ซ้ำ ๆ กันอย่างน้อย 2 - 3 รอบ จนกว่าจะได้ข้อสรุปที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าไม่มีอะไรต้องแก้ไขอีก

demographer นักประชากรศาสตร์ : ผู้รู้ หรือผู้ประกอบอาชีพทางประชากรศาสตร์

demographic analysis การวิเคราะห์ทางประชากรศาสตร์ : การวัดและวิเคราะห์สถิติหรือข้อมูลเชิงปริมาณ เกี่ยวกับ ขนาด โครงสร้าง การกระจายตัว และการเปลี่ยนแปลงประชากร

การวิเคราะห์ทางประชากรศาสตร์ ใช้อธิบายสถานการณ์ประชากรด้วยตัวเลข ในรูปจำนวนเต็มหรือดัชนีชี้วัด โดยใช้วิธีทางคณิตศาสตร์ เช่น อัตราเจริญพันธุ์ อัตราตาย อัตราย้ายถิ่น ตารางชีพ (life table) การคาดประมาณประชากร (population estimate) และการฉายภาพประชากร (population projection)

ดูเพิ่มเติม *life table, population estimate, population projection*

demographic and health survey การสำรวจประชากรและสุขภาพอนามัย : การสำรวจภาวะสุขภาพอนามัย ภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) และการวางแผนครอบครัว (family planning) ของประชากร ที่ทำในประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยใช้แบบสอบถามชุดเดียวกัน เพื่อนำผลการสำรวจมาเปรียบเทียบกันได้

ดูเพิ่มเติม *fertility, family planning*

demographic dividend การปันผลทางประชากร : ผลดีทางเศรษฐกิจของการลดลงของอัตราเกิด (birth rate) ที่ทำให้โครงสร้างของประชากรเปลี่ยนไป

เมื่ออัตราเกิดลดลง สัดส่วนของประชากรวัยเด็กก็จะลดลง ในขณะที่สัดส่วนของประชากรวัยทำงานเพิ่มขึ้น ทำให้อัตราส่วนพึ่งพิง (dependency ratio) ลดลง ผลดีนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการบริหารจัดการแรงงานที่ดีและเหมาะสม

ดูเพิ่มเติม *birth rate, dependency ratio*

demographic economics เศรษฐศาสตร์ประชากร : สาขาวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวกำหนด หรือถูกกำหนดโดยปัจจัยทางประชากร ซึ่งรวมถึงขนาด โครงสร้าง การกระจายตัว และการเปลี่ยนแปลงประชากร
คำนี้ มีความหมายเหมือนกับ population economics

demographic model แบบจำลองทางประชากรศาสตร์ : แบบจำลองประชากรที่ประกอบด้วยโครงสร้างทางเพศและอายุ ที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลง ของประชากรตามเงื่อนไขด้านการเกิด ตาย และย้ายถิ่นต่างๆ

demographic surveillance system ระบบเฝ้าระวังทางประชากร : ระบบติดตามการเปลี่ยนแปลงประชากรด้วยการเก็บข้อมูลด้านการเกิด ตาย และย้ายถิ่น รวมทั้งคุณลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของประชากรในเขตพื้นที่ภูมิศาสตร์หนึ่งอย่างต่อเนื่อง

demographic techniques เทคนิควิธีทางประชากรศาสตร์ : ดู *techniques of population analysis*

demographic transition การเปลี่ยนผ่านประชากร : ผลระยะยาวของการลดลงของอัตราเกิดและอัตราตาย อันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอายุของประชากร

การเปลี่ยนผ่านประชากร อาจแบ่งได้เป็น 5 ระยะ ได้แก่

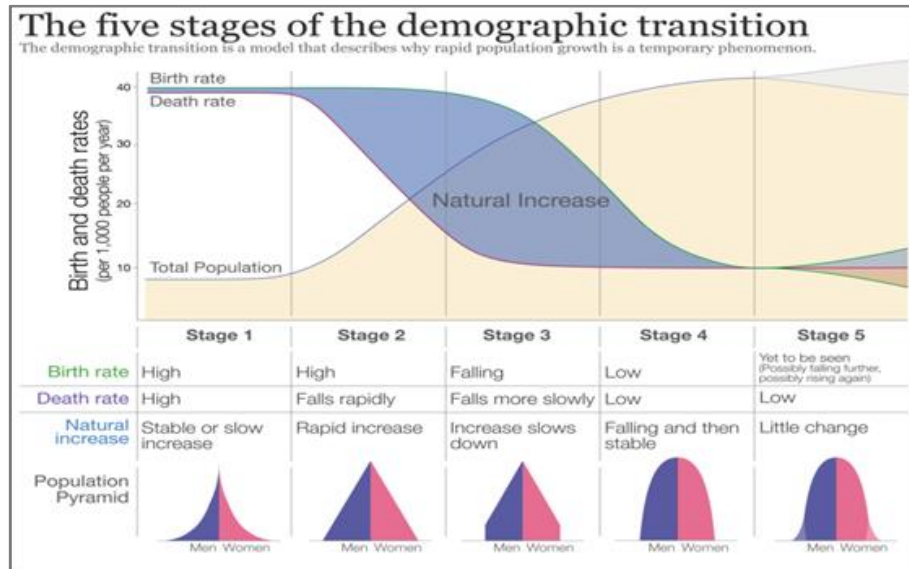
ระยะที่หนึ่ง อัตราเพิ่มประชากรอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากทั้งภาวะการตาย และภาวะเจริญพันธุ์อยู่ในระดับสูงใกล้เคียงกัน ทำให้พีระมิตประชากรที่แสดงโครงสร้างทางอายุของประชากร มีฐานกว้าง และสอบเว้าเข้าอย่างรวดเร็ว

ระยะที่สอง ภาวะการตายลดลงก่อน (อัตราตายลดลง) ในขณะที่ภาวะเจริญพันธุ์ยังคงสูงอยู่ (อัตราเกิดสูง) ส่งผลให้อัตราเพิ่มประชากรสูง ทำให้พีระมิตประชากรยังคงมีฐานกว้าง แต่ด้านข้างของพีระมิตเว้าขึ้นเป็นเส้นตรงมากขึ้น และยอดของพีระมิตขยายใหญ่ขึ้น

ระยะที่สาม ภาวะเจริญพันธุ์ลดลงสู่ระดับต่ำลงมา ส่งผลให้อัตราเพิ่มประชากรลดต่ำลง ทำให้ฐานของพีระมิตประชากรแคบเข้า และส่วนยอดของพีระมิตขยายใหญ่ขึ้น ประชากรจะเริ่มสูงวัยขึ้น จนเข้าสู่สภาวะสังคมสูงวัย

ระยะที่สี่ ภาวะเจริญพันธุ์ลดลงสู่ระดับต่ำ จนใกล้เคียงกับภาวะการตาย ส่งผลให้อัตราเพิ่มประชากรลดต่ำลงจนใกล้เคียงกับศูนย์ ฐานของพีระมิตประชากรแคบเข้า และส่วนยอดของพีระมิตจะขยายใหญ่ขึ้น ประชากรจะเข้าสู่สังคมวัยอย่างสมบูรณ์

ระยะที่ห้า ภาวะเจริญพันธุ์จะลดลงจนอยู่ในระดับต่ำกว่าภาวะการตาย ทำให้ประชากรมีอัตราเพิ่มติดลบ ทำให้ฐานของพีระมิตประชากรยิ่งแคบเข้า และส่วนยอดของพีระมิต ซึ่งได้แก่ ประชากรสูงอายุจะมีสัดส่วนสูงขึ้นอย่างมาก จนอาจจะมากกว่าประชากรวัยเยาว์ ในขณะที่ประชากรวัยแรงงานมีสัดส่วนลดลง ประชากรจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด

demographic trap กับดักประชากร : สถานการณ์ที่ประชากรเพิ่มขึ้นเร็วจนเกินขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากร หรือเพิ่มขึ้นเร็วกว่าอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ ยังผลให้เกิดภาวะความยากจนขาดแคลนอาหาร ปัญหาสุขภาพ การอพยพเคลื่อนย้ายประชากรเพื่อความอยู่รอด หรือความขัดแย้ง เนื่องจากการแย่งชิงทรัพยากร ประเทศที่อยู่ในภาวะกับดักประชากรมักจะมีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ และมีการย้ายถิ่นออกของประชากรสูง

demography ประชากรศาสตร์ : การศึกษาเรื่องประชากรมนุษย์ ที่เกี่ยวกับขนาด โครงสร้าง การกระจายตัว และการเปลี่ยนแปลงประชากรได้แก่ การเกิด การตาย และการย้ายถิ่น รวมถึงการศึกษาในเรื่องสาเหตุ และผลของการเปลี่ยนแปลงประชากร

denarian ทศวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 10-19 ปี

ดูเพิ่มเติม *age group*

dependency ratio อัตราส่วนพึ่งพิง : ดู *age dependency ratio*

depopulation ประชากรลดลง : การที่จำนวนประชากรในพื้นที่หนึ่งลดน้อยลง อันเนื่องมาจากจำนวนคนตาย และ/หรือ ผู้ย้ายถิ่นออกมีมากกว่าจำนวนคนเกิด และ/หรือผู้ย้ายถิ่นเข้า

descriptive statistics สถิติเชิงพรรณนา, สถิติเชิงบรรยาย : สถิติที่ใช้ในการอธิบายคุณลักษณะต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง หรือประชากรที่ศึกษา

desired family size ขนาดครอบครัวที่ต้องการ : จำนวนรวมของบุตรมีชีวิตที่สตรีหรือคู่สามีภรรยา ต้องการ

developed country ประเทศพัฒนาแล้ว : ประเทศที่ได้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมแล้ว เช่น อาจมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ที่มีผลทำให้รายได้ต่อหัวประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีการเพิ่มระดับการศึกษาของประชากร รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ควบคู่กันไป

สหประชาชาติ (United Nations (UN)) นิยามว่า *ประเทศพัฒนาแล้ว* คือ ประเทศที่มีรายได้อยู่ในระดับสูงตามเกณฑ์การแบ่งของธนาคารโลก ส่วนใหญ่เป็นประเทศในทวีปยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือ ดูเพิ่มเติม *United Nations (UN)*

developing country ประเทศกำลังพัฒนา : ประเทศที่อยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม

ประเทศกำลังพัฒนา เป็นประเทศที่อยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรม และรายได้ต่อหัวประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมทั้งระดับการศึกษาของประชากร การพัฒนาเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม กำลังเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นด้วย

สหประชาชาตินิยามว่า *ประเทศกำลังพัฒนา* คือ ประเทศที่มีรายได้อยู่ในระดับต่ำหรือปานกลางตามเกณฑ์การแบ่งของธนาคารโลก ส่วนใหญ่อยู่ในทวีปแอฟริกา เอเชีย อเมริกาใต้ และยุโรปตะวันออก

deviation ความเบี่ยงเบน : ค่าที่แตกต่างไปจากค่าอ้างอิงหรือค่ามาตรฐาน

diarrhoeal disease โรคอุจจาระร่วง : โรคที่ทำให้เกิดอาการถ่ายอุจจาระผิดปกติ เช่น ถ่ายบ่อยครั้ง อุจจาระเหลว หรือถ่ายเป็นน้ำ

diaspora คนพลัดถิ่น : กลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในดินแดนหรือประเทศอันมิใช่บ้านเกิดดั้งเดิมของตน ด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ การเมือง สงคราม ความขัดแย้ง การค้าขาย เศรษฐกิจ หรือการย้ายถิ่น (โดยตั้งใจ หรือถูกบังคับ)

คนพลัดถิ่น อาจจะมีหรือไม่มีสถานะเป็นพลเมือง (national) ของประเทศที่ตนอาศัยอยู่ และ/หรือประเทศอันเป็นบ้านเกิดเดิมของตน แต่*คนพลัดถิ่น*ส่วนมากมักคงสายสัมพันธ์กับญาติพี่น้อง ชุมชน และวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ เมื่อเวลาผ่านไปนาน ความเข้มข้นของสายสัมพันธ์อาจจะลดลงบ้าง

คำ diaspora มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก “dia” = over + “speiro” = to sow เดิมทีเดิยคำนี้ใช้อ้างถึงชุมชนชาวยิวที่กระจัดกระจายกันอยู่นอกปาเลสไตน์หลังจากถูกรุกรานโดยกองทัพบาบิโลเนียน ปัจจุบันคำนี้ถูกใช้กับกลุ่มคนหลายประเภท เช่น ผู้ลี้ภัยทางการเมือง (political refugee) คนต่างด้าว (alien resident) แรงงานอาคันตุกะ (guest worker) ผู้ย้ายถิ่น (migrant) คนที่ถูกขับออกนอกประเทศ (expellee) กลุ่มชาติพันธุ์และเชื้อชาติชนกลุ่มน้อย (ethnic and racial minority) ชุมชนคนต่างประเทศ (overseas community)

ตามความหมายและคำอธิบายข้างต้น อาจสรุปได้ว่า *คนพลัดถิ่น*มีอยู่ในทุกประเทศ เช่นเดียวกับคนไทยที่พลัดถิ่นอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศ

dichotomous variable ตัวแปรคู่ : ดู *categorical variable*

diffusion theory ทฤษฎีการแพร่กระจาย : แนวคิดทางสังคมศาสตร์ที่อธิบายการแพร่กระจายนวัตกรรมว่า เนื่องมาจากการที่คนจำนวนมากรับเอาวิธีคิด ทักษะ เทคโนโลยี หรือการปฏิบัติจากคนอื่น จนทำให้สิ่งเหล่านั้นแพร่หลายออกไป

digit preference ตัวเลขนิยม : ตัวเลขลงท้ายที่คนเลือกที่จะตอบต่อคำถามเรื่องอายุ หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจำนวนตัวเลข

ตัวอย่างของตัวเลขนิยม เช่น คนชอบตอบอายุที่ลงท้ายด้วยเลข 0 หรือ 5 คนชอบตอบรายได้ของตนเองเป็นจำนวนที่ลงท้ายด้วยเลข 0

การตอบอายุด้วยตัวเลขนิยมของประชากร ทำให้เกิด “การกองอายุ” (age heaping) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่พบบ่อยในรายงานสำมะโนประชากร (population census)

ดูเพิ่มเติม *age heaping, population census*

digital divide การแบ่งแยกทางเทคโนโลยี : สภาพที่ประชากรมีความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงและใช้เครือข่ายสื่อสาร (communication network) หรือระบบสารสนเทศ (information system)

digital identity อัตลักษณ์ดิจิทัล : รหัสยืนยันตัวตนของบุคคล องค์กร หรือสิ่งของ โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งมีความปลอดภัยและแม่นยำ

อัตลักษณ์ดิจิทัล อาจเรียกทับศัพท์ว่า ดิจิทัลไอดี (Digital ID)

สำหรับประเทศไทย อัตลักษณ์ดิจิทัลได้รับการพัฒนาและให้บริการโดยสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (สพร.) (Digital Government Development Agency (Public Organization) - DGA) มาตั้งแต่ปี 2558 เพื่อการให้บริการภาครัฐออนไลน์สำหรับบุคคลธรรมดาที่มีสัญชาติไทย

อัตลักษณ์ดิจิทัล ช่วยให้ผู้ใช้สามารถทำธุรกรรมผ่านช่องทางดิจิทัลได้ทุกที่ทุกเวลา ผู้ใช้มีความสะดวก ประหยัดเวลา และลดต้นทุนการทำธุรกรรมได้

digital literacy ความรู้เรื่องดิจิทัล : การมีทักษะที่จำเป็นในการใช้ชีวิต เรียนรู้ และทำงานในสังคมที่การสื่อสารและการเข้าถึงสารสนเทศเพิ่มมากขึ้นโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น อินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ โทรศัพท์มือถือ อุปกรณ์สื่อสารพกพาอื่นๆ

digital nomad คนเร่ร่อนดิจิทัล : คนที่ทำงานหาเลี้ยงชีพโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการทำงาน และสามารถทำงานจากที่ต่างๆ ได้ โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับสถานที่ทางภูมิศาสตร์แห่งหนึ่งแห่งใด

คำว่า คนเร่ร่อนดิจิทัล ปรากฏเป็นครั้งแรกในหนังสือชื่อ *Digital Nomad* โดย Tsugio Makimoto and David Manners (1997)

ดูเพิ่มเติม *nomad*

digital population ประชากรดิจิทัล : จำนวนคนที่ใช้อินเทอร์เน็ต

โดยทั่วไปวัดประชากรดิจิทัลด้วยการนับจำนวนคนที่ใช้อินเทอร์เน็ตในระยะเวลา 30 วัน หรือ 1 เดือนที่ผ่านมา

dimensional sampling การเลือกตัวอย่างตามมิติ : การได้มาซึ่งตัวอย่างที่จะศึกษาโดยไม่ใช้หลักความน่าจะเป็น (non-probability sampling) ด้วยการเลือกตัวอย่างให้ได้ครบทุกมิติ (ตัวแปร)

การเลือกตัวอย่างตามมิติ แต่ละมิติจะต้องให้ได้ตัวอย่างอย่างน้อยหนึ่งราย เพื่อเป็นตัวแทนของมิติ หรือความสนใจนั้น การเลือกตัวอย่างแบบนี้เหมาะสำหรับการศึกษาที่ไม่จำเป็นต้องใช้ตัวอย่างขนาดใหญ่ เพื่อที่จะศึกษาตัวอย่างแต่ละรายได้อย่างละเอียด

DINK ดิงค์ : คำศัพท์ที่ใช้เรียกคู่สมรสที่ทำงานและมีรายได้มั่นคงทั้งคู่แต่ไม่มีบุตร

ดิงค์ มาจาก double income, no kids ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนที่มีรายได้ของครอบครัวมากกว่าครอบครัวทั่วไป เพราะคู่สมรสทั้งสองทำงานด้วยกันแต่ไม่มีค่าใช้จ่ายเรื่องลูก จึงมีเงินเหลือเพื่อเก็บออมลงทุน หรือใช้จ่ายเพื่อความสะดวกสบายในชีวิต

ในอนาคตคนกลุ่มนี้จะกลายเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีลูก จึงอาจประสบปัญหาในการขาดลูกหลานที่จะมาดูแล และเกิดผลกระทบทางด้านจิตใจ รู้สึกเหงา โดดเดี่ยว ซึ่งเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า

direct standardization การปรับฐานโดยตรง : วิธีการปรับอัตราชีพ (vital rate) ของประชากรที่ศึกษา โดยใช้โครงสร้างอายุ (age structure) หรือโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมของประชากรหนึ่งเป็นมาตรฐาน

การปรับฐานโดยตรง ทำขึ้นเพื่อดูว่าถ้าประชากรที่ศึกษามีโครงสร้างเหมือนกับของประชากรมาตรฐานแล้ว อัตราชีพจะเป็นอย่างไร

ดูเพิ่มเติม *vital rate, age structure*

direct standardized death rate อัตราตายปรับฐานโดยตรง : วิธีการคำนวณอัตราตายที่ได้ปรับโครงสร้างทางอายุ เพื่อให้สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้

อัตราตายปรับฐานโดยตรง คำนวณโดยนำอัตราตายรายอายุ (age-specific death rate (ASDR)) ของประชากรที่ศึกษาไปคูณกับประชากรมาตรฐาน (standard population) ตามรายอายุ เพื่อหาจำนวนตายที่คาดว่าจะเกิดขึ้น แล้วนำจำนวนตายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนั้น หาดด้วยจำนวนประชากรมาตรฐานรวม สูตรการคำนวณ ดังนี้

$$\text{อัตราตายปรับฐานโดยฐาน} = (\sum P_{si} * m_i) / P_s * k$$

เมื่อ P_{si} คือ จำนวนประชากรมาตรฐานในกลุ่มอายุ i

P_s คือ จำนวนประชากรมาตรฐานรวม

m_i คือ อัตราตายในกลุ่มอายุ i ของประชากรที่ศึกษา

k คือ ค่าคงที่ นิยมใช้ 1,000

ดูเพิ่มเติม *age-specific death rate (ASDR), standard population*

disability ความพิการ : สภาพทางร่างกายหรือจิตใจของบุคคล ที่ทำให้บุคคลนั้นปฏิบัติกิจกรรมบางอย่างด้วยความยากลำบาก

ตามบัญชีสากลเพื่อการจำแนกการทำงาน ความพิการ และสุขภาพ (International Classification of Functioning, Disability and Health: ICF) ขององค์การอนามัยโลก ได้อธิบายไว้ว่า ความพิการนั้นประกอบด้วยคุณลักษณะสามประการ คือ 1) มีภาวะบกพร่อง (impairment) ของร่างกาย ไม่ว่าจะ

เป็นบกพร่องทางรูปร่าง บกพร่องทางการทำหน้าที่ หรือบกพร่องทางสติปัญญา 2) มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรม (activity limitation) เช่น มีความยากลำบากในด้านการมองเห็น การได้ยิน การเดิน และ 3) มีข้อจำกัดของการเข้าร่วม (participation restrictions) กิจกรรมปกติในชีวิตประจำวัน เช่น การทำงาน การเข้าร่วมในสังคมและกิจกรรมเพื่อหย่อนใจ

ความพิการอาจเป็นมาแต่กำเนิด หรือเกิดขึ้นภายหลังก็ได้ เช่น หลังจากการเจ็บป่วยเรื้อรัง

สำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง ได้ให้ความหมายคนพิการไว้ดังนี้

“คนพิการ” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน หรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม เนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใด ประกอบกับมีอุปสรรคในด้านต่างๆ และมีความจำเป็นเป็นพิเศษที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือด้านหนึ่งด้านใดเพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน หรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ประกาศกำหนด

ดูเพิ่มเติม *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*

disabled children เด็กพิการ : เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย สมอ สติปัญญา หรือจิตใจ ไม่ว่าความบกพร่องนั้นจะมีมาแต่กำเนิดหรือเกิดขึ้นภายหลัง (พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ม.4)

discrete variable ตัวแปรไม่ต่อเนื่อง : ตัวแปรที่มีค่าเป็นจำนวนเต็มโดยไม่มีจุดทศนิยม

ตัวอย่างของตัวแปรไม่ต่อเนื่อง เช่น จำนวนนักเรียนในห้องเท่ากับ 25 หรือ 30 คน แต่ไม่มี 25.5 หรือ 30.8 คน

displaced person ผู้พลัดถิ่น : บุคคลผู้ถูกบีบให้ต้องออกจากถิ่นที่อยู่ของตน เนื่องมาจากภัยสงคราม หรือการสู้รบ

disruptive technology เทคโนโลยีพลิกโลก : วิทยาการและนวัตกรรมใหม่ที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างมากมาย กว้างขวาง และรวดเร็ว

ผู้ที่นำคำว่า disruptive technology มาใช้เป็นคนแรกคือ ศาสตราจารย์ Clayton Christensen (1952-2020) แห่ง Harvard Business School ที่เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “*The Innovator’s Dilemma*” ในปี 1997 เพื่ออธิบายเหตุการณ์ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีใหม่ได้เข้ามาสร้างตลาดและมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ด้วยการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง ทั้งด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพในการผลิต การขายและต้นทุนของผลิตภัณฑ์นั้น

เทคโนโลยีเปลี่ยนโลกที่เป็นตัวอย่างเห็นได้ชัด เช่น อินเทอร์เน็ต หุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์ การเก็บข้อมูลในคลาวด์ ยานไร้คนขับ (โดรน) พลังงานทดแทน เทคโนโลยีใหม่เหล่านี้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตคนในสังคมทั่วโลกอย่างมากมายมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นในด้านการกิน การอยู่ และการติดต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

dissolution of marriage การสิ้นสุดสถานภาพสมรส : ดู *marriage dissolution*

dissolved marriage การสิ้นสุดภาวะสมรส : ดู *marriage dissolution*

distressful child เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบาก : ดู *children in especially difficult circumstances*

divorce rate อัตราหย่า : จำนวนจดทะเบียนหย่าที่เกิดขึ้นในปีหนึ่ง ต่อประชากร 1,000 คนเมื่อกลางปีนั้น

อัตราหย่านี้ เป็นอัตราอย่างหยาบ สำหรับอัตราหย่าที่ละเอียด คือ อัตราส่วนระหว่างจำนวนการจดทะเบียนหย่าต่อสตรีที่แต่งงานแล้ว 1,000 คน

DOI ดีโอไอ : รหัสแฟ้มสารสนเทศดิจิทัล ซึ่งติดประจำอย่างถาวรกับเอกสารดิจิทัลที่เผยแพร่ออนไลน์

ดีโอไอ ย่อมาจาก Digital Object Identifier: DOI ทำหน้าที่เป็นเลขประจำเอกสารดิจิทัล โดยรหัสนี้จะไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่ที่จัดเก็บ หรือสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพยากรสารสนเทศ

double count การนับซ้ำ : การแจงนับที่นับซ้ำบุคคลบางคนในการสำรวจสำมะโนประชากร (population census) เช่น นับบุคคล ณ ที่แห่งหนึ่งแล้ว แต่ไปนับบุคคลนั้นว่าอยู่ ณ ที่อีกแห่งหนึ่งอีกครั้งหนึ่ง การนับซ้ำอาจเกิดขึ้นเพราะความไม่ชัดเจนเรื่องที่อยู่ของบุคคลในวันสำรวจ

ดูเพิ่มเติม *population census*

double-blind experiment การทดลองแบบปิดสองด้าน : การวิจัยเชิงทดลองที่ออกแบบให้ทั้งนักวิจัยและผู้ร่วมวิจัยไม่รู้ว่าตัวอย่างผู้ใดอยู่ในกลุ่มทดลอง และผู้ใดอยู่ในกลุ่มควบคุม

doubling time ทวิกาล : จำนวนปีที่ประชากรในพื้นที่หนึ่งจะเพิ่มขนาดเป็นสองเท่าตัว ถ้าอัตราเพิ่มประชากรคงที่

dowry สินสอดฝ่ายหญิง : สินสอดที่ฝ่ายหญิงให้กับฝ่ายชายหรือครอบครัวของฝ่ายชาย เพื่อแต่งงานด้วย

dual data collection การเก็บข้อมูลคู่ขนาน : การเก็บรวบรวมข้อมูลเหตุการณ์ชีพ (vital event) หรือปรากฏการณ์อื่นๆ ด้วยวิธีการหรือปฏิบัติการสองวิธีที่เป็นอิสระต่อกัน แต่ดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน

ดูเพิ่มเติม *vital event*

dual record system ระบบเทียบคู่ : วิธีประมาณการตกจดทะเบียนเกิดและตาย โดยเปรียบเทียบข้อมูลสองแหล่งซึ่งดำเนินการอย่างเป็นอิสระต่อกัน คือ ข้อมูลจากการสำรวจ และจากระบบทะเบียน

dual records ข้อมูลคู่ขนาน : ดู *dual data collection*

dummy table ตารางหุ่น : ตารางที่ทำเตรียมไว้เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์

ตารางหุ่น จะทำได้เพียงเป็นรูปร่างให้เห็นว่าจะใส่ข้อมูลหรือค่าสถิติของตัวแปรใดในสดมภ์และแถวใด

duration of lactation ระยะเวลาให้นมบุตร : ระยะเวลาที่มารดาให้นมแก่ทารกอย่างต่อเนื่องหลังคลอด

duration of marriage ช่วงเวลาสมรส : ดู *marriage duration*

dwelling unit ที่อยู่อาศัย : สถานที่ทางกายภาพที่คนใช้เป็นที่อยู่อาศัย เช่น บ้าน กระท่อม ห้องในอาคารชุด ที่อยู่อาศัยหน่วยหนึ่ง อาจอยู่กันเพียงครัวเรือนเดียว หรือหลายครัวเรือนก็ได้ ตามปกติที่อยู่อาศัยหน่วยหนึ่งจะมีทางเข้าหลักจากภายนอกเพียงทางเดียว

-E-

e_x ฟังก์ชัน e_x , อายุคาดเฉลี่ย : ฟังก์ชันในตารางชีพ แสดงจำนวนปีโดยเฉลี่ยที่คนจะมีชีวิตอยู่ต่อไป ตั้งแต่อายุ x หรือเรียกว่า อายุคาดเฉลี่ย

early neonatal mortality การตายทารกแรกเกิดระยะต้น : การตายของทารกภายใน 7 วันหลังคลอด

ecology นิเวศวิทยา : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม (environment) ที่สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่

ดูเพิ่มเติม *environment*

Economic and Social Commission for Asia and the Pacific คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมสำหรับเอเชียและแปซิฟิก (เอสแคป) : เอสแคป เป็น 1 ใน 5 ของคณะกรรมการภูมิภาคของสหประชาชาติที่ดูแลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม มีประเทศสมาชิก 53 ประเทศ ประกอบด้วยประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก 49 ประเทศ และประเทศนอกภูมิภาค 4 ประเทศ คือ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา และมีสมาชิกสมทบ (associate members) 9 แห่ง (เป็นดินแดนที่ยังมิได้ปกครองตนเอง/มิได้เป็นรัฐอิสระ/มิได้เป็นสมาชิกสหประชาชาติ) ครอบคลุมกว่าร้อยละ 60 ของประชากรโลก

ดูเพิ่มเติม <https://www.unescap.org/>

economic characteristics ลักษณะทางเศรษฐกิจ : ลักษณะที่แสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจของบุคคลครัวเรือน หรือชุมชน เช่น รายได้ หนี้สิน เงินออม อาชีพ อุตสาหกรรม การทำงาน

economic concentration การกระจุกตัวทางเศรษฐกิจ : การรวมตัวอย่างหนาแน่นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่หนึ่ง

economic conditions เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ : สถานะทางเศรษฐกิจที่กำหนดขนาดของกิจกรรมการผลิตและการบริโภค ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวิธีการจัดสรรทรัพยากร

economic demography ประชากรศาสตร์เศรษฐกิจ : สาขาวิชาที่ศึกษาประเด็นประชากรจากมุมมองทางสังคมศาสตร์ รวมทั้งวิธีที่ประชากรศาสตร์มีปฏิสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ

ประชากรศาสตร์เศรษฐกิจ เกี่ยวข้องกับปัจจัยสำคัญของชีวิตมนุษย์ ได้แก่ เกิดและตาย แต่งงานและหย่าร้าง ย้ายถิ่นฐานและเลื่อนชั้นทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลกระทบของปัจจัยเศรษฐกิจสังคมในระดับบุคคล ครัวเรือน และสังคมที่มีต่อกระบวนการทางประชากร

อย่างไรก็ตาม ประชากรศาสตร์ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม โดยผ่านทางการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุ กระแสย้ายถิ่น วัฏจักรการสร้างครอบครัวและเลี้ยงดูบุตร บางครั้งเรียกว่า “ประชากรศาสตร์เชิงเศรษฐศาสตร์”

economic dependence การพึ่งพาทางเศรษฐกิจ : การที่บุคคล ครอบครัว หรือชุมชนจะดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยต้องอาศัยปัจจัยทางเศรษฐกิจจากภายนอก

economic dependency ratio อัตราส่วนพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ : ดู *age dependency ratio*

economic depression ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ : ช่วงเวลาที่เศรษฐกิจชะลอตัวอย่างรุนแรง ต่อเนื่อง และยาวนาน อันส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของประเทศลดลง อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้น และความเชื่อมั่นของผู้บริโภคลดลง

ถ้าเศรษฐกิจชะลอตัวในระยะเวลาสั้นและไม่รุนแรง เรียกว่า ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ (economic recession)

economic development การพัฒนาเศรษฐกิจ : การทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น วัดได้จากการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (gross national product (GNP)) และ/หรือตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจอื่นๆ
ดูเพิ่มเติม *gross national product (GNP)*

economic equality ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ : สภาพที่ทุกคนในสังคมมีความเท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ เช่น มีมาตรฐานความเป็นอยู่ใกล้เคียงกัน หรือมีโอกาสเข้าถึงบริการทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกัน

economic equilibrium ความสมดุลทางเศรษฐกิจ : สภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่ออุปสงค์ได้ดุลยภาพกับอุปทาน

economic ethics จริยธรรมทางเศรษฐกิจ : การดำเนินงานทางเศรษฐกิจที่คำนึงถึงคุณธรรม ความถูกต้อง และผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ ซึ่งหน่วยงานเศรษฐกิจในทุกภาคส่วนควรยึดถือปฏิบัติ เช่น นายจ้างจะต้องไม่เอาเปรียบลูกจ้าง พ่อค้าจะต้องไม่ค้ำกำไรเกินควร นายหน้าค้าหลักทรัพย์จะต้องปฏิบัติงานอย่างซื่อสัตย์และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

จริยธรรมทางเศรษฐกิจ มีความหมายเหมือนกับคุณธรรมทางเศรษฐกิจ (economic morality)
ดูเพิ่มเติม *economic morality*

economic expansion การขยายตัวทางเศรษฐกิจ : การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผลผลิตรวมเพิ่มขึ้น ภายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง อันเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของการลงทุน การผลิต การบริโภค และประชากร

economic fluctuations ความผันผวนทางเศรษฐกิจ : การเปลี่ยนแปลงของรายได้ประชาชาติและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อันเป็นวัฏจักรของความเจริญรุ่งเรือง ภาวะถดถอย ภาวะตกต่ำ และภาวะฟื้นตัว

economic growth การเติบโตทางเศรษฐกิจ : การที่รายได้ต่อหัว (per capita income) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (gross national product (GNP)) เพิ่มขึ้น
ดูเพิ่มเติม *per capita income, gross national product (GNP)*

economic model แบบจำลองทางเศรษฐกิจ : สมการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติที่นำความสัมพันธ์ของตัวแปร 2 ตัวหรือมากกว่ามาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่จะได้รับจากความสัมพันธ์ของตัวแปรเหล่านั้น และใช้ในการวางแผนหรือคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น

economic morality คุณธรรมทางเศรษฐกิจ : ดู *economic ethics*

economic planning การวางแผนเศรษฐกิจ : การกำหนดแนวทางดำเนินงานทางเศรษฐกิจของภาครัฐหรือเอกชน

economic policy นโยบายเศรษฐกิจ : การกำหนดทิศทางดำเนินงานทางเศรษฐกิจของภาครัฐหรือเอกชน

economic recession ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ : ดู *economic depression*

economically inactive population ประชากรที่ไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ : ประชากรทุกวัยที่ไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ประชากรที่ไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ ประกอบด้วย เด็กก่อนวัยเรียน นักเรียน นักศึกษา นักบวช คนทำงานบ้านของตนเอง คนที่ไม่ได้ทำงานมาเป็นเวลานาน ผู้สูงอายุหรือผู้เกษียณอายุที่ไม่ได้ทำงาน และผู้ไม่ได้ทำงานด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่น เจ็บป่วยเรื้อรัง พิการ

economics เศรษฐศาสตร์ : วิชาที่ว่าด้วยการผลิตและการจัดสรรผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

economists นักเศรษฐศาสตร์ : ผู้รู้หรือผู้ประกอบวิชาชีพทางเศรษฐศาสตร์

economy เศรษฐกิจ : สถานะและความเป็นอยู่ หรือระบบการผลิตและการจัดสรรผลผลิต ที่วัดเป็นตัวเงินได้ของบุคคล ครอบครัว หรือพื้นที่หนึ่งๆ

ecosystem ระบบนิเวศ : ระบบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ ทั้งมนุษย์ สัตว์ และพืช กับบริเวณแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นอาศัยอยู่ เช่น ดิน น้ำ อากาศ แสงสว่าง

ระบบนิเวศ มี 2 ประเภท คือ ระบบนิเวศธรรมชาติ และระบบนิเวศที่มนุษย์สร้างขึ้น

education-related underemployment การทำงานต่ำกว่าระดับด้านการศึกษา : การที่บุคคลวัยแรงงานทำงานในหน้าที่ที่ใช้คุณสมบัติต่ำกว่าวุฒิการศึกษาของตน

effectiveness ประสิทธิภาพ : ความสามารถในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้

ประสิทธิภาพ เป็นการวัดระดับความสำเร็จ โดยไม่นำต้นทุนหรือทรัพยากรที่ใช้ไปมาพิจารณาด้วยพูดง่ายๆ คือ เน้นในแง่คุณภาพของผลลัพธ์ แต่ไม่เน้นเรื่องความคุ้มค่าหรือคุ้มค่า

ร้อยละของประสิทธิภาพ เท่ากับ ผลผลิต (output)หารด้วยเป้าหมาย (goal) คูณด้วย 100

$$\% \text{ effectiveness} = \text{output} / \text{goal} \times 100$$

ยกตัวอย่างเช่น โครงการรณรงค์การฉีดวัคซีนป้องกันโควิด-19 ในพื้นที่หนึ่ง ตั้งเป้าหมายผู้มารับบริการฉีดวัคซีน 1,000 คนต่อวัน เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาณรงค์พบว่า มีผู้มารับบริการฉีดวัคซีนจริง 900 คนต่อวัน ดังนั้นประสิทธิภาพของโครงการรณรงค์จึงเท่ากับ ร้อยละ 90 เมื่อเทียบกับเป้าหมายที่ตั้งไว้

ประสิทธิภาพมักจะใช้ในการประเมินผลโครงการควบคู่ไปกับประสิทธิภาพ (efficiency)

ดูเพิ่มเติม *efficiency*

efficiency ประสิทธิภาพ : ความสามารถในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้สำเร็จเป็นอย่างดี โดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด

ในทางเศรษฐศาสตร์ เน้นความสามารถในการผลิตให้ได้ผลลัพธ์มากที่สุด โดยใช้ต้นทุนหรือทรัพยากรน้อยที่สุด

ประสิทธิภาพแสดงถึง ผลสำเร็จที่พิจารณาในแง่ของเศรษฐศาสตร์ โดยมีตัวบ่งชี้ คือ ความประหยัด หรือคุ้มค่า (ต้นทุน ทรัพยากร และเวลา) ความทันเวลาและมีคุณภาพ (ทั้งปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต) เรียกก่ายๆ คือ คุ้มค่า

ร้อยละของประสิทธิภาพ เท่ากับ ผลผลิต (output) หารด้วยปัจจัยนำเข้า (input) คูณด้วย 100

$$\% \text{ efficiency} = \text{output} / \text{input} \times 100$$

ยกตัวอย่างเช่น มาตรฐานกำหนดว่า ในการประกอบงานอย่างหนึ่ง 1 ชิ้น ต้องใช้เวลา 8 นาที แต่โรงงานหนึ่งประกอบงานเดียวกันนี้ ใช้เวลาจริง 10 นาทีต่อ 1 ชิ้น ดังนั้นประสิทธิภาพการผลิตของโรงงานนี้จึงเท่ากับร้อยละ 80 ของมาตรฐานที่กำหนดไว้ หรือแสดงว่าโรงงานนี้มีประสิทธิภาพในการผลิตต่ำกว่ามาตรฐาน

El niño เอลนีโญ : สภาวะที่อากาศและสภาพแวดล้อมทางทะเลเปลี่ยนไป อันเนื่องมาจากน้ำทะเลบริเวณฝั่งตะวันตกของอเมริกาใต้ มีอุณหภูมิสูงขึ้น ทำให้เกิดพายุผิดปกติ ซึ่งมีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตทั้งโลก เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นทุก 4-12 ปี

เอลนีโญ เป็นปรากฏการณ์ตรงกันข้ามกับลานีญา (La Niña)

ดูเพิ่มเติม *La Niña*

elderly ผู้สูงอายุ : ดู *older person*

elderly support ratio อัตราส่วนการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ : จำนวนประชากรที่อยู่ในวัยทำงานอายุ 15-64 ปี ต่อจำนวนประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป

อัตราส่วนการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ มีข้อสมมุติว่า ประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป เป็นผู้ต้องพึ่งพา และจำนวนคนในวัยทำงานเป็นผู้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ
บางครั้งเรียกว่า “อัตราส่วนศักยภาพเกื้อหนุน” (potential support ratio)

ดูเพิ่มเติม *potential support ratio*

embryo ตัวอ่อน, ตัวอ่อนระยะแรก : ผลของการปฏิสนธิซึ่งเกิดจากการผสมพันธุ์ของไข่และสเปิร์ม

ตัวอ่อน จะพัฒนาเป็นตัวอ่อนระยะหลัง (fetus) ตั้งแต่สัปดาห์ที่ 8 และจะอยู่ในครรภ์มารดาจนกระทั่งคลอดเป็นเด็กเกิดมีชีวิต (live birth)

ดูเพิ่มเติม *live birth*

emergency pill ยาเม็ดฉุกเฉิน : ยาเม็ดคุมกำเนิด (oral contraceptive pills) สตรีประเภทหนึ่ง ที่มีปริมาณฮอร์โมนเอสโตรเจนสูงกว่าปกติ ใช้รับประทานภายในเวลา 24-48 ชั่วโมง ภายหลังการมีเพศสัมพันธ์เพื่อป้องกันการตั้งครรภ์

ยาเม็ดฉุกเฉิน ใช้เมื่อการมีเพศสัมพันธ์ครั้งนั้น ไม่ได้ใช้วิธีคุมกำเนิดชนิดอื่น

ดูเพิ่มเติม *oral contraceptive pills*

emigrant ผู้ย้ายถิ่นออกนอกประเทศ : บุคคลที่ได้รับอนุญาตให้ออกจากประเทศ ไปอยู่ในประเทศอื่น
อย่างถูกกฎหมาย

emotional regulation การควบคุมอารมณ์ : ความสามารถของบุคคลในการจัดการ และตอบสนอง
ต่อประสบการณ์ทางอารมณ์ เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล ความเศร้าหมอง

emotional well-being ความอยู่ดีมีสุขด้านอารมณ์ : ความรู้สึกมั่นคงทางด้านจิตใจ ที่เกิดจาก
ความสามารถในการจัดการความเครียดและผ่อนคลาย เพื่อให้รู้สึกดีและรักตนเอง

การพัฒนาให้มีความอยู่ดีมีสุขด้านอารมณ์ ต้องการสติและทักษะ ที่ก่อให้เกิดความคิดเชิงบวก
รวมทั้งสามารถปรับตัวให้กลับคืนสู่สภาพปกติทางจิตใจ เมื่อเกิดความทุกข์หรือความไม่สบายใจ

empirical data ข้อมูลเชิงประจักษ์ : ข้อมูลที่เก็บจากแหล่งข้อมูลโดยตรง หรือจากประสบการณ์จริง ไม่ใช่
ข้อมูลที่ได้มาจากการคาดเดา หรือสมมุติฐาน

end of union การสิ้นสุดการอยู่ร่วมกัน : การที่ชายหญิงยกเลิกการอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา

endogenous variable ตัวแปรภายใน : ตัวแปรในแบบจำลองเชิงสาเหตุ (causal model) ของการ
วิเคราะห์เส้นทาง (path analysis) ที่อยู่ใกล้ชิดกับตัวแปรตาม และจะมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามโดยตรง
ดูเพิ่มเติม *path analysis*

energetic play การเล่นอย่างมีพลัง : การออกกำลังกายอย่างกระฉับกระเฉง ที่ใช้พลังงานเข้มข้นเทียบเท่า
กับกิจกรรมทางกาย (physical activity) ในระดับปานกลางถึงหนัก

การเล่นอย่างมีพลัง อาจพัฒนาเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการกีฬา ฟิตเนส และกิจกรรมการออกกำลังกาย
เพื่อนันทนาการสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ เช่น ฟุตบอล วอลเลย์บอล เทนนิส เต้นรำ ศิลปะการป้องกันตัว

กิจกรรมการออกกำลังกายอย่างมีพลัง จะช่วยสร้างความมั่นใจในตนเอง และพัฒนาทักษะทางสังคม
ดูเพิ่มเติม *physical activity*

environment สิ่งแวดล้อม : ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม
เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่างเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน
ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนส่งเสริมหรือทำลายปัจจัยอื่นๆ สิ่งแวดล้อมเป็นวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันทั้ง
ระบบ มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า "ระบบนิเวศ" (ecosystem)

สิ่งแวดล้อมมี 2 ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น
ดูเพิ่มเติม *ecosystem*

environmental degradation ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม : การที่สิ่งแวดล้อม (environment)
เสื่อมสภาพลง ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุธรรมชาติ หรือเพราะการกระทำของมนุษย์
ดูเพิ่มเติม *environment*

environmental pollution มลพิษทางสิ่งแวดล้อม : การที่มีสิ่งเป็นพิษปริมาณมากเจือปนอยู่ในสิ่งแวดล้อม (environment) จนอาจทำให้เกิดอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น หรือเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง

ดูเพิ่มเติม *environment*

epidemic การระบาดของโรค : การแพร่กระจายของโรคติดต่อ ซึ่งทำให้ประชาชนจำนวนมากเป็นโรคนั้นในเวลาไล่เลี่ยกัน

epidemiological transition การเปลี่ยนผ่านทางระบาดวิทยา : ดู *mortality transition*

epidemiology วิทยาการระบาด : การศึกษาการกระจายของโรค ทั้งที่เป็นโรคติดต่อและโรคไม่ติดต่อ โดยศึกษาจากองค์ประกอบ 3 ประเภท คือ รังโรค (host) สิ่งก่อโรค (agent) และสิ่งแวดล้อม (environment)

episode ครึ่ง : การเกิดขึ้นแต่ละครั้งของอุบัติการณ์ ในช่วงเวลาหนึ่ง เช่น การป่วยเป็นหวัดแต่ละครั้ง การตั้งครรภ์แต่ละครั้ง

erectile dysfunction การหย่อนสมรรถภาพทางเพศ : การที่อวัยวะเพศของผู้ชายไม่แข็งตัวหรือแข็งตัวอยู่ไม่นานพอ ที่จะร่วมเพศได้จนเป็นที่พอใจ

error ความคลาดเคลื่อน : ความผิดพลาดของผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยหรือการทดลอง

ความคลาดเคลื่อนแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ ความคลาดเคลื่อนแบบไม่เป็นระบบ (non-systematic error) และ ความคลาดเคลื่อนแบบเป็นระบบ (systematic error) ความคลาดเคลื่อนนี้มีผลต่อการที่นักวิจัยจะปฏิเสธหรือยอมรับสมมุติฐานว่าง (null hypothesis) ที่ตั้งไว้

ดูเพิ่มเติม *non-systematic error, systematic error, null hypothesis*

ethnic group กลุ่มชาติพันธุ์ : ดู *minority group*

ethnograph โปรแกรมเอ็ทโนกราฟ : โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับช่วยทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งการจัดการข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

โปรแกรมเอ็ทโนกราฟเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์ชุดหนึ่งที่ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่เป็นตัวอักษรจากโปรแกรม MS Word โดยตรง เพื่อใช้ลงรหัสข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นข้อความ รวมทั้งยังสามารถบันทึกข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และส่งออกข้อมูลที่บันทึกไปยังโปรแกรม MS Word

แนวคิดของการพัฒนาโปรแกรมเริ่มมาตั้งแต่ปี 1980 และเริ่มมีการใช้งานโปรแกรมในปี 1984

ethnography ชาติพันธุ์วรรณา : มานุษยวิทยาวัฒนธรรม (cultural anthropology) สาขาหนึ่งที่มุ่งศึกษาพฤติกรรมของกลุ่มคน ระบบ และแบบแผนทางสังคม และวัฒนธรรม ขนบประเพณี และวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้น

European Article Numbering (EAN) เลขบอกรายการของยุโรป : มาตรฐานเข้ารหัสผลิตภัณฑ์

เลขบอกรายการของยุโรป ทำเป็นบาร์โค้ดที่เป็นตัวเลข 8 หรือ 13 หลัก เพื่อให้สามารถบอกตัวผลิตภัณฑ์สินค้าแต่ละชนิดได้ เลขบอกรายการของยุโรปนี้ สามารถอ่านข้อมูลได้ด้วยเครื่องอ่านบาร์โค้ด (bar code scanner)

euthanasia สุมรณ : การตั้งใจทำให้ชีวิตของบุคคลยุติลง เพื่อให้พ้นจากความเจ็บปวดทรมาน

euthanasia มาจากรากศัพท์ภาษากรีก สมมาตรกันระหว่างคำว่า eu (well, good) กับคำว่า thanatos (death) จึงเท่ากับ good death และแปลเป็นภาษาไทยตรงตัวว่า สุมรณ (การตายที่ดี) สำหรับคำว่า สุ แปลว่า ดี (good) มรณะ มรณ แปลว่า ตาย (death)

สุมรณ อาจแบ่งประเภทออกได้ดังนี้

1. สุมรณเชิงรุก (active euthanasia)

1.1 สุมรณเชิงรุกโดยสมัครใจ (voluntary active euthanasia) การที่บุคคลตัดสินใจจบชีวิตลงอย่างมีสติด้วยตนเอง หรือขอให้บุคคลอื่น (เช่น แพทย์) ช่วยทำให้เขาจบชีวิตลง เพื่อให้พ้นจากความเจ็บปวดทรมาน

1.2 สุมรณเชิงรุกโดยไม่สมัครใจ (involuntary active euthanasia) การที่บุคคลซึ่งอยู่ในสถานะไม่สามารถตัดสินใจเองได้ หรือไม่สามารถให้ความยินยอมได้ (เช่น เนื่องจากอยู่ในอาการโคม่า) บุคคลอื่น (เช่น แพทย์) จึงช่วยทำให้เขาจบชีวิตลง เพื่อให้พ้นจากความเจ็บปวดทรมาน

2. สุมรณเชิงรับ (passive euthanasia)

2.1 สุมรณเชิงรับโดยสมัครใจ (voluntary passive euthanasia) การที่บุคคลอื่น (เช่น แพทย์) ไม่ทำการรักษาเพื่อยื้อชีวิตของบุคคล และหรือปล่อยให้สิ้นใจไปตามเวลา ตามที่บุคคลนั้นได้แสดง “ชีวเจตนา” (living will) ไว้ล่วงหน้า ตัวอย่างเช่น บุคคลแสดงเจตนาไม่รับการรักษาเพื่อยื้อชีวิตไว้ เมื่อหมดทางรักษาแล้ว ตามมาตรา 12 ใน พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550

2.2 สุมรณเชิงรับโดยไม่สมัครใจ (involuntary passive euthanasia) การที่บุคคลอื่น (เช่น แพทย์) ไม่ทำการรักษาเพื่อยื้อชีวิต โดยปล่อยให้บุคคลนั้นเสียชีวิตไปตามเวลา

ดูเพิ่มเติม *active euthanasia, passive euthanasia*

evaluation การประเมินผล : การตรวจสอบดูว่า กิจกรรมของโครงการที่ได้ทำไปนั้น ได้ผลตามที่ได้ตั้งเป้าหมายหรือคาดการณ์ไว้มากน้อยเพียงใด

evaluation research การวิจัยประเมินผล : การศึกษาเพื่อประเมินกระบวนการดำเนินงาน หรือผลที่ได้รับจากโครงการ

ever-married person คนเคยสมรส : ดู *marital status*

exclusive breastfeeding การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว : การที่ทารกได้รับอาหารเป็นน้ำนมแม่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยไม่ได้รับสารอาหารอย่างอื่น ยกเว้นยา วิตามิน และเกลือแร่

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว วัดด้วยอัตราเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว (exclusive breastfeeding rate)

ดูเพิ่มเติม *exclusive breastfeeding rate*

exclusive breastfeeding rate อัตราเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว : จำนวนทารกอายุต่ำกว่า 4 เดือนที่ได้รับอาหารเป็นน้ำนมแม่เพียงอย่างเดียว ภายในระยะเวลา 24 ชั่วโมงที่ผ่านมาต่อจำนวนทารกอายุต่ำกว่า 4 เดือน 100 คน

ดูเพิ่มเติม *exclusive breastfeeding*

executive summary สรุปย่อสำหรับผู้บริหาร : รายงานสรุปสาระสำคัญของรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
สรุปย่อสำหรับผู้บริหาร มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายหรือผู้บริหาร รู้เรื่องงานวิจัยนั้นโดยไม่ต้องเสียเวลาไปอ่านรายละเอียด

exogenous variable ตัวแปรภายนอก : ตัวแปรในแบบจำลองเชิงสาเหตุ (causal model) ของการวิเคราะห์เส้นทาง (path analysis) ที่อยู่ห่างจากตัวแปรตาม และจะมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามโดยผ่านตัวแปรภายใน (endogeneous variable)

ดูเพิ่มเติม *path analysis, endogeneous variable*

expectation of life ความคาดหมายคงชีพ : จำนวนปีที่คาดประมาณว่าคนจะมีชีวิตอยู่ต่อไปอีกกี่ปี

ความคาดหมายคงชีพ มีความหมายเหมือน อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (life expectancy at birth)

ดูเพิ่มเติม *life expectancy at birth*

expected value ค่าคาดหมาย : ค่าที่ได้จากการประมาณโดยวิธีการทางสถิติ

experimental group กลุ่มทดลอง : กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับปัจจัยแทรก (intervention)

ดูเพิ่มเติม *experimental research, intervention*

experimental research การวิจัยเชิงทดลอง : การศึกษาที่เปรียบเทียบผลของการใส่ปัจจัยหรือปฏิบัติการบางอย่างเข้าไปในชุมชนหรือกลุ่มคน

การวิจัยเชิงทดลอง มักจะแบ่งตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มทดลอง (experimental group) คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใส่ปัจจัยหรือปฏิบัติการบางอย่างแทรกเข้าไป เช่น กิจกรรมการพัฒนาชนิดใหม่ และกลุ่มควบคุม (control group) ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ใส่ปัจจัยหรือปฏิบัติการบางอย่างแทรกเข้าไป แล้วทำการเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวอย่างทั้งสองกลุ่มนี้

ดูเพิ่มเติม *experimental group, control group*

exponential change การเปลี่ยนแปลงเชิงเอกซ์โปเนนเชียล : การเพิ่มขึ้นหรือ ลดลงของประชากรด้วยอัตราคงที่ที่ทบต้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$P_t = P_0 e^{rn}$$

เมื่อ	P_t	คือ ประชากรเมื่อจุดสุดท้ายของช่วงเวลา
	P_0	คือ ประชากรเมื่อจุดเริ่มต้นของเวลานั้น
	e	คือ ค่าคงที่ทางคณิตศาสตร์ เท่ากับ 2.71828... ลอการิทึมฐานอี (e) เท่ากับ 0.4342945...
	r	คือ อัตราการเปลี่ยนแปลง (ซึ่งคงที่ตลอดเวลานั้น)
	n	คือ จำนวนปีของเวลานั้น

exponential curve เส้นโค้งเอกซ์โปเนนเชียล : เส้นโค้งที่แสดงการเปลี่ยนแปลงเชิงเอกซ์โปเนนเชียล (exponential change)

เส้นโค้งเอกซ์โปเนนเชียล เขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$y = ab^x$$

เมื่อ	y	คือ ค่าบนแกนตั้ง
	a	คือ จุดตัดแกน y เมื่อ x เท่ากับศูนย์
	b	คือ สัมประสิทธิ์ถดถอย
	x	คือ ค่าบนแกนนอน

ดูเพิ่มเติม *exponential change*

extended family ครอบครัวขยาย : ครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สามรุ่นขึ้นไป หรือครอบครัวเดี่ยวสองครอบครัวขึ้นไปที่มีความผูกพันทางสายโลหิต หรือเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน และอาศัยอยู่ในบ้านหรือบริเวณเดียวกัน

external cause of death การตายจากสาเหตุภายนอก : การตายที่ไม่ได้เกิดจากการเจ็บป่วย แต่เกิดจากสาเหตุที่มาจากนอกร่างกาย ได้แก่ (1) ถูกฆ่าตาย (2) ฆ่าตัวตาย (3) อุบัติเหตุ (4) ถูกสัตว์ทำร้าย (5) ภัยธรรมชาติ

extraneous variable ตัวแปรส่วนเกิน : ตัวแปรที่อยู่นอกกรอบการวิจัย แต่อาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาได้ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม

ในการวิเคราะห์ นักวิจัยจะต้องควบคุมตัวแปรส่วนเกินไม่ให้นำมาบงกชความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามที่ต้องการศึกษา การควบคุมตัวแปรส่วนเกินนี้อาจทำได้โดยการออกแบบระเบียบวิธีวิจัย เช่น คัดเลือกตัวอย่างให้มีคุณลักษณะเฉพาะตามที่ต้องการ หรือ ควบคุมโดยวิธีการทางสถิติต่างๆ เช่น การสร้างตารางไขว้ (cross-tabulation) การวิเคราะห์จำแนกพหุ (multiple classification analysis (MCA))

ดูเพิ่มเติม *cross-tabulation, multiple classification analysis (MCA)*

extrapolation การประมาณค่านอกช่วง : การคำนวณค่าที่อยู่นอกช่วงของข้อมูลที่มีอยู่ ด้วยวิธีใช้สูตรคณิตศาสตร์หรือลากเส้นกราฟต่อออกไปจากค่าที่รู้

ตัวอย่างของการประมาณค่านอกช่วง เช่น การประมาณจำนวนประชากรในปี 2547 จากการเปลี่ยนแปลงข้อมูลประชากร ในปี 2533 ถึงปี 2543 การประมาณจำนวนประชากรอายุ 90 ปี จากข้อมูลประชากรที่มีอายุถึงเพียง 80 ปีขึ้นไป การประมาณจำนวนประชากรเมื่อปี 2567 จากประชากรเมื่อปลายปี 2565 และปี 2566

-F-

f-distribution การแจกแจงเอฟ : การแจกแจงการสุ่มตัวอย่างชนิดหนึ่ง ได้มาจากการพล็อตค่าสถิติที่คำนวณจากการทดสอบเอฟ (F-test) การแจกแจงนี้มีลักษณะเป็นรูปโค้งเบ้ขวา ลักษณะเส้นโค้งจะแปรผันไปตามระดับความเป็นอิสระ (degree of freedom)

f-test การทดสอบเอฟ : เทคนิควิธีการทางสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม หรือเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไป โดยกลุ่มตัวอย่างต้องสุ่มมาจากประชากรที่มีการแจกแจงปกติ (normal distribution)
ดูเพิ่มเติม *normal distribution*

fabrication การสร้างข้อมูลเท็จ : การจงใจปั้นแต่งข้อมูล เอกสาร หรือหลักฐานขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยตามที่ต้องการ

การสร้างข้อมูลเท็จ รวมถึงการสรุปผล และข้อเสนอแนะที่เกินไปจากข้อค้นพบของการวิจัย

face validity ความตรงที่เห็น : เครื่องมือหรือวิธีการวัดสิ่งที่เราสนใจได้โดยตรงตามที่ปรากฏอยู่

factor ปัจจัย : เหตุอันเป็นทางให้เกิดผล เช่น การศึกษาเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้ความสามารถ
บางครั้งเรียกว่า องค์ประกอบ หรือส่วนประกอบ

factor analysis การวิเคราะห์ปัจจัย : วิธีการวิเคราะห์ทางสถิติที่ใช้เพื่อแปลงตัวแปรจำนวนมากให้เป็นปัจจัย (factor) จำนวนน้อย อันเป็นตัวแปรชุดที่ประกอบด้วยตัวแปรที่สัมพันธ์กันสูง เพื่อใช้วัดตัวแปรแฝง (latent variable) อันเป็นตัวแปรที่ไม่สามารถวัดได้โดยตรงด้วยการสังเกต เช่น สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความสุข ความสำเร็จ
บางครั้งเรียกว่า “การวิเคราะห์องค์ประกอบ”

falsification การบิดเบือนข้อมูล : การเปลี่ยนแปลงข้อมูล เอกสาร หรือหลักฐาน เพื่อให้ได้ผลการวิจัยตามที่ต้องการ

การบิดเบือนข้อมูล รวมไปถึงการปกปิด ปลอมแปลง หรือทำให้ผิดไปจากความจริง โดยการตัดทอนเพิ่มเติม หรือตัดแปลง ปรับแต่งแก้ไขข้อมูล ข้อความ หรือการปฏิบัติอื่นใดในกระบวนการวิจัยและรายงานข้อค้นพบจากการวิจัย

family ครอบครัว : หน่วยพื้นฐานทางสังคมที่เล็กที่สุด ที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่ใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยา หรือมีความผูกพันทางสายโลหิต หรือทางกฎหมาย หรือเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวต่างมีบทบาทหน้าที่ต่อกัน และมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน

คนทั่วไปมักให้ความหมายครอบครัวตามความคิดเห็นของตนเอง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคน โดยอาจจะรวมคนที่ไม่ใช่เครือญาติ เช่น เพื่อน คนที่นับถือ หรือสัตว์เลี้ยงเป็นสมาชิกในครอบครัวของตน

family demography ประชากรศาสตร์ครอบครัว : ประชากรศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวใน 2 ด้าน คือ (1) จำนวนและลักษณะของสมาชิกในครอบครัว เช่น อายุ เพศ สถานภาพสมรส ความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งอัตราต่างๆ เกี่ยวกับครอบครัวจากมุมมองทางประชากรศาสตร์ เช่น อัตราการเป็นหัวหน้าครัวเรือน (headship rate) ของชายหญิงในอายุต่างๆ และ (2) วงจรชีวิตครอบครัว (family life cycle) ของบุคคล เช่น การแต่งงาน การอยู่ก่อนแต่ง การอยู่กินกันโดยไม่แต่งงาน การหย่าหรือแยกกันอยู่ของสามีภรรยา การแต่งงานใหม่

family dissolution การสลายตัวของครอบครัว : กระบวนการที่ทำให้สภาพความเป็นครอบครัวสิ้นสุดลง ไม่ว่าจะเป็นด้วยการตายของคู่สมรสหรือการหย่าร้าง การสิ้นสุดครอบครัวเป็นขั้นตอนหนึ่งในวงจรชีวิตครอบครัว (family life cycle)

ดูเพิ่มเติม *family life cycle*

family formation การสร้างครอบครัว : กระบวนการที่ทำให้มีครอบครัวใหม่เกิดขึ้น ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนหลักๆ คือ การเลือกคู่ครอง (mate selection) และการแต่งงานหรือการอยู่กินด้วยกัน

การสร้างครอบครัวเป็นขั้นตอนหนึ่งในวงจรชีวิตครอบครัว (family life cycle)

ดูเพิ่มเติม *family life cycle, mate selection*

Family Health International สำนักงานอนามัยครอบครัวระหว่างประเทศ : website: www.fhi.org

family life cycle วงจรชีวิตครอบครัว : ขั้นตอนของชีวิตครอบครัวที่เริ่มจากการสร้างครอบครัว ด้วยการแต่งงานหรือการเริ่มใช้ชีวิตร่วมกันของคู่สมรส จนถึงการสิ้นสุดสภาพครอบครัว ซึ่งมาจากการเสียชีวิตหรือแยกทางกันของคู่สมรส

วงจรชีวิตครอบครัวเริ่มจาก การเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว เมื่อเจอคู่ที่ถูกใจ ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนของการเลือกคู่ครองจนนำไปสู่การแต่งงาน ในวงจรชีวิตครอบครัว อาจจะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม แต่โดยทั่วไปแล้ว คู่สมรสจะมีบุตร และเลี้ยงดูบุตรจนเติบโตถึงวัยที่บุตรจะแยกไปสร้างครอบครัวของตนใหม่ ส่วนคู่สมรสเดิมก็จะอยู่จนตาย หรือหย่าร้างจากกันไป นับเป็นการสิ้นสุดของครอบครัวหนึ่ง

family life education ชีวิตครอบครัวศึกษา : การให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตร่วมกันของคู่สมรส

ชีวิตครอบครัวศึกษา เป็นการส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีทักษะความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนต่าง ๆ ของวงจรชีวิตครอบครัว การเปลี่ยนผ่านแต่ละขั้นตอน ตั้งแต่การเกิด แต่งงาน การเป็นพ่อแม่ การทำงาน การเข้าสู่วัยสูงอายุ การตายของสมาชิกในครอบครัว รวมไปถึงภาวะวิกฤตที่อาจเกิดขึ้นในครอบครัว เช่น เมื่อเกิดความพิการ หย่าร้าง การติดสารเสพติด ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวดีขึ้น

family planning การวางแผนครอบครัว : การที่คู่สมรสวางแผนเกี่ยวกับจำนวนบุตรที่ต้องการ เวลาที่จะมีบุตรแต่ละคน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในครอบครัวของตนเอง ทั้งในด้านสุขภาพอนามัยของมารดา และฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม

family size ขนาดครอบครัว : จำนวนรวมของสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือนหนึ่ง บางครั้งหมายถึงเฉพาะจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ของครอบครัวนั้นเท่านั้น

fecundity ความสามารถในการมีบุตร : ศักยภาพทางสรีระของผู้หญิงที่จะตั้งครรภ์และมีบุตร

female circumcision การขริบอวัยวะเพศหญิง : การตัดหนังหุ้มคลิตอริสของสตรี จัดเป็นการตัดอวัยวะเพศหญิง (female genital mutilation (FGM)) ประเภทหนึ่ง
ดูเพิ่มเติม *female genital mutilation (FGM)*

female contraception การคุมกำเนิดหญิง : วิธีคุมกำเนิด (contraceptive method) ที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายใช้ ซึ่งเป็นวิธีคุมกำเนิดส่วนใหญ่ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นวิธีถาวร เช่น การทำหมันหญิง (tubal sterilization) วิธีกึ่งถาวร เช่น การใส่ห่วงอนามัย (intra-uterine device (IUD)) ยาฉีดคุมกำเนิด หรือวิธีชั่วคราว เช่น ยาเม็ดคุมกำเนิด (oral contraceptive pills) โฟมใส่ช่องคลอด (vaginal foam) เยลลี่ใส่ช่องคลอด (vaginal jelly) ถุงยางสตรี (femidom)

ดูเพิ่มเติม *contraceptive method, tubal sterilization, intra-uterine device (IUD), oral contraceptive pills, vaginal foam, vaginal jelly, femidom*

female genital mutilation การตัดอวัยวะเพศหญิง : การตัดส่วนหนึ่งส่วนใดหรือทั้งหมด หรือทำอันตรายต่ออวัยวะเพศภายนอกของสตรีไม่ว่าจะเป็นการกระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณี หรือด้วยเหตุผลอื่นๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการรักษาพยาบาล

ในบางสังคม จะทำการตัดอวัยวะเพศหญิงเมื่อเด็กหญิงเริ่มมีประจำเดือน ซึ่งหมายถึงอยู่ในภาวะที่จะสืบพันธุ์ได้ การตัดอวัยวะเพศหญิง เป็นการฉีกเนื้อบริเวณช่องปากช่องสำไส้และบริเวณปุ่มกระสัน จากนั้นจึงเย็บรวมไว้ด้วยกัน โดยเหลือช่องไว้เล็กน้อยเพื่อให้ปัสสาวะและประจำเดือนไหลออกมาได้เท่านั้น วัตถุประสงค์ของการตัดอวัยวะเพศหญิงคือ สร้างกำแพงป้องกันไม่ให้ชายใดล่วงล้ำเข้าไปในอวัยวะเพศได้จนกว่าจะถึงคืนสมรส ซึ่งเจ้าบ่าวจะต้องกรีดตามรอยแผลเพื่อให้เข้าถึงอวัยวะเพศได้ พิธีกรรมนี้ได้รับการต่อต้านจากวงการแพทย์และกลุ่มสิทธิสตรี เนื่องจากเป็นสาเหตุของการตาย เจ็บป่วยและทุพพลภาพในอัตราที่สูง

การกระทำนี้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติในหลาย ๆ ประเทศในทวีปแอฟริกา องค์การอนามัยโลกถือว่า การตัดอวัยวะเพศหญิง เป็นการกระทำรุนแรงต่อสตรีและเป็นปัญหาหนึ่งของงานด้านอนามัยเจริญพันธุ์ (reproductive health) ดังนั้น จึงตั้งเป้าหมายที่จะกำจัดการกระทำนี้ให้หมดไป

ดูเพิ่มเติม *reproductive health*

female sterilization การทำหมันหญิง : ดู *tubal sterilization*

femidom ถุงยางสตรี : อุปกรณ์คุมกำเนิด (contraceptive device) ของผู้หญิง ทำด้วยแผ่นยางบางๆ ที่ออกแบบให้ผู้หญิงใส่เข้าไปในช่องคลอด ส่วนปากถุงบานแผ่ปกคลุมบริเวณภายนอก รอบ ๆ อวัยวะเพศ
ดูเพิ่มเติม *contraceptive device*

feminism สตรีนิยม : แนวคิดที่เชื่อว่าผู้หญิงในสังคมมีความไม่เท่าเทียมกับผู้ชายในแทบทุกมิติของชีวิต ดังนั้นจึงพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้ผู้หญิงและผู้ชายมีโอกาสเท่าเทียมกัน

fertility ภาวะเจริญพันธุ์ : สภาวะการสืบทอดพันธุ์ (reproduction) ที่วัดจากจำนวนการเกิดรอด ตัวชี้วัดภาวะเจริญพันธุ์ เช่น อัตราเกิด อัตราเจริญพันธุ์รวม อัตราสืบทอดพันธุ์รวม อัตราสืบทอดพันธุ์สุทธิ อัตราส่วนเด็กต่อสตรี

ภาวะเจริญพันธุ์ของประเทศไทยในรอบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาได้ลดลงอย่างรวดเร็ว อัตราเจริญพันธุ์รวมซึ่งเคยสูงกว่า 6 ต่อสตรีหนึ่งคนเมื่อ 50 ปีก่อนได้ลดลงเหลือเพียง 1.5 ต่อสตรีหนึ่งคนในปี 2551 และเหลือเพียง 1.2 คนในปี 2566 และอัตราเกิดซึ่งเคยสูงกว่า 40 ต่อประชากรพันคน ได้ลดลงเหลือเพียง 8 ต่อประชากรพันคนในปี 2566
ดูเพิ่มเติม *reproduction*

fertility history ประวัติภาวะเจริญพันธุ์ : ประวัติการมีบุตร และเหตุการณ์ชีพ (vital event) ที่เกี่ยวเนื่องกับการมีบุตรของสตรีแต่ละคน เช่น การสมรส การตั้งครรภ์แต่ละครั้ง การเกิด การตายของทารก ฯลฯ และเวลาของเหตุการณ์เหล่านั้น

fetal death การตายตัวอ่อน : การสิ้นสภาพของผลจากการปฏิสนธิที่ก่อเป็นรูปแล้วขณะที่ยังอยู่ในครรภ์มารดา

fetus ตัวอ่อนระยะหลัง : ดู *embryo*

fictive kinship เครือญาติสมัครใจ : ดู *voluntary kinship*

field note บันทึกภาคสนาม : เอกสารที่นักวิจัยเขียนขึ้นในระหว่างการทำงานภาคสนามเกี่ยวกับประสบการณ์ในการทำงาน สิ่งที่ได้พบได้เห็น ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตหรือการพูดคุยกับผู้คนในพื้นที่ การเขียนบันทึกภาคสนามเป็นวิธีสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ การเขียนบันทึกภาคสนามไม่มีรูปแบบมาตรฐาน จะเขียนบันทึกอย่างไรขึ้นอยู่กับความถนัดของนักวิจัยแต่ละคน บันทึกภาคสนามเป็นข้อมูลสำคัญเบื้องต้นที่นักวิจัยจะนำมาประกอบการวิเคราะห์เพื่อเขียนรายงานการวิจัยในขั้นต่อไป

field survey การสำรวจภาคสนาม : ขั้นตอนของงานวิจัยที่นักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา ด้วยวิธีการเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ หรือทั้งสองวิธี

field worker พนักงานสนาม, พนักงานภาคสนาม : บุคคลที่ปฏิบัติงานในพื้นที่เป้าหมาย

ในการศึกษาวิจัย พนักงานสนาม หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา เช่น พนักงานสัมภาษณ์ ผู้ควบคุมงานภาคสนาม

fieldwork งานภาคสนาม : กิจกรรมการวิจัยที่นักวิจัยดำเนินการนอกที่ทำงานปกติ โดยนักวิจัยออกไปยังพื้นที่ศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลหรือสังเกตการณ์ปรากฏการณ์ เหตุการณ์ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในพื้นที่นั้น บางครั้งเรียกว่า “งานสนาม”

figure รูป : การนำเสนอข้อมูลในรูปของภาพถ่าย รูปวาด ภาพ แผนที่ กราฟ และแผนภูมิชนิดต่างๆ เพื่อสื่อความหมายของเรื่องที่ต้องการแสดงได้ชัดเจนและง่ายขึ้น

financial literacy การรู้เรื่องการเงิน : ความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานทางการเงิน ได้แก่ แผนการใช้จ่าย (งบประมาณ) หนี้สิน การออม การลงทุน ภาษี เพื่อช่วยให้บุคคลรู้จักใช้เงินอย่างชาญฉลาดและมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน (financial well-being)
ดูเพิ่มเติม *financial well-being*

financial well-being ความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน : ความรู้สึกมั่นคงในฐานะทางการเงินว่า มีเพียงพอในปัจจุบันและอนาคต ทำให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสบายใจ ปราศจากความกังวลในเรื่องเงิน
ความอยู่ดีมีสุขทางการเงินเป็นความรู้สึกทางจิตใจ โดยไม่ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินและทรัพย์สินที่มีอยู่

fine particulate matter ฝุ่นละอองละเอียด : ดู *particulate matter, particle matter (PM)*

first trimester pregnancy การตั้งครรภ์ระยะแรก : ดู *pregnancy*

floating population ประชากรหลักลอย : ประชากรที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่หนึ่งโดยไม่ได้จดทะเบียนปกติเรียกผู้ย้ายถิ่น (migrant) จากชนบทที่เข้ามาแออัดอยู่ในเขตเมืองโดยสร้างที่พักอาศัยแบบชั่วคราวว่าเป็นประชากรหลักลอย

ประชากรหลักลอย มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า ประชากรแฝง (nonregistered population)
ดูเพิ่มเติม *migrant, nonregistered population*

flow chart ผังเส้นทาง : แผนภูมิที่แสดงการเชื่อมโยงในกระบวนการทำงานหรือกิจกรรมที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอน หรือจากเหตุไปสู่ผล

focus group discussion การอภิปรายกลุ่ม : วิธีเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการเลือกตัวอย่างอย่างเจาะจงจำนวนไม่มากนัก มาร่วมวงสนทนากัน โดยมุ่งประเด็นไปยังเรื่องที่สนใจศึกษา

ในการอภิปรายกลุ่มอย่างเป็นระบบ มักเลือกผู้เข้าร่วมอภิปรายจำนวน 7-10 คน ที่มีลักษณะทางประชากร สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน มาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นเดียวกัน ระหว่างการพูดคุย มีนักวิจัยเป็นผู้ดำเนินการ มีผู้จัดบันทึกเป็นผู้จดย่อเนื้อหาการอภิปราย และมีเทปบันทึกเสียงบันทึกรายละเอียดของการพูดคุย เมื่อเสร็จสิ้นการอภิปราย ผู้จัดบันทึกจะถอดรายละเอียดจากเทปที่บันทึกไว้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ต่อไป
บางครั้งเรียกว่า “การสนทนากลุ่ม”

follow-up study การศึกษาติดตาม : การติดตามศึกษาเหตุการณ์หรือผลของโครงการที่เกิดขึ้นที่ได้ดำเนินการมาก่อนแล้ว

food accessibility การเข้าถึงอาหาร : ภาวะที่บุคคลหรือชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่ถูกลักษณะและมีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสม ตามฐานะทางเศรษฐกิจและ/หรือตามสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน เช่น การเพาะปลูก การหาจากธรรมชาติ

food affordability ความสามารถซื้ออาหาร : ภาวะที่บุคคลมีกำลังทรัพย์ที่จะซื้ออาหารที่ถูกสุขลักษณะ และมีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสมได้

Food and Agriculture Organization of the United Nations องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ : หน่วยงานพิเศษของสหประชาชาติที่ทำหน้าที่ขจัดความหิวโหยในประเทศทั่วโลก

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติมีเป้าหมาย ที่จะสร้างความมั่นคงทางอาหารสำหรับทุกคน และให้หลักประกันว่า ผู้คนทั่วโลกจะสามารถเข้าถึงอาหารที่ถูกสุขลักษณะและมีคุณค่าทางโภชนาการได้

ดูเพิ่มเติม website: www.fao.org

food and nutrition policy นโยบายด้านอาหารและโภชนาการ : นโยบายสาธารณะที่ให้ความสำคัญทางด้านกระบวนการอาหารและสาธารณสุขไปพร้อมกัน

นโยบายด้านอาหารและโภชนาการเน้นการจัดกระบวนการอาหาร ที่จะไปมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม การบริโภค ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพของประชากรในที่สุด

food availability สภาพการมีอาหาร : ภาวะที่ชุมชน/พื้นที่หนึ่งมีอาหารที่ถูกสุขลักษณะและมีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสม ในปริมาณที่เพียงพอต่อการดำรงชีพและสุขภาพที่ดีของผู้คนที่อยู่ในชุมชน/พื้นที่นั้น

food chain ห่วงโซ่อาหาร : การไหลเวียนของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ ที่แสดงให้เห็นลำดับความสัมพันธ์ของการกินอาหารของสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง โดยสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งจะไปกินสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่ง และสิ่งมีชีวิตชนิดนั้นจะถูกกินโดยสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่งที่ขนาดใหญ่กว่า สิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งจะกลายเป็นแหล่งสารอาหารของสิ่งมีชีวิตชนิดถัดไป

food choice การเลือกอาหาร : พฤติกรรมที่คนตัดสินใจว่าจะซื้อและบริโภคอะไร

การเลือกอาหารของแต่ละคนได้รับอิทธิพลจากหลากหลายปัจจัยที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณีสืบทอด และการเลี้ยงดู นอกจากนี้การเลือกอาหารยังได้รับอิทธิพลอื่นๆ ที่สอดคล้องกับความชอบส่วนบุคคล เช่น การชอบสินค้าที่ติดฉลากความยั่งยืนสำหรับการค้าที่เป็นธรรม หรือฉลากออร์แกนิก การระบุข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ

food citizen พลเมืองอาหาร : ผู้คนที่เข้าใจเรื่องระบบอาหาร ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากอาหาร และมีส่วนร่วมเกี่ยวกับระบบอาหาร

พลเมืองอาหารเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจถึงประเด็นเกี่ยวกับระบบอาหารตั้งแต่กระบวนการผลิต การแปรรูป การขนส่งกระจายสินค้า การบริโภค รวมทั้งการกำจัดของเสียจากอาหาร

พลเมืองอาหารจะต้องมีส่วนร่วมในเรื่องเกี่ยวกับระบบอาหาร และมิติอื่นๆ ในการพัฒนา เช่น ร่วมเป็นผู้ผลิต ร่วมมีอิทธิพลในมิติต่างๆ ที่รวมถึงการสร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

food community ชุมชนอาหาร : กลุ่มคนที่มีบทบาทอย่างแข็งขันเกี่ยวกับระบบอาหารในท้องถิ่นของตน

สมาชิกในชุมชนอาหารจะมีการแลกเปลี่ยนปัญหา และความคิดเห็นในมิติต่างๆ ของระบบอาหารอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร (food security) ในชุมชน
ดูเพิ่มเติม *food security*

food defense การปกป้องทางอาหาร : มาตรการที่จะไม่ให้เกิดพิษภัยในกระบวนการผลิตอาหารทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ

การปกป้องทางอาหารจะต้องทำทุกขั้นตอน ตั้งแต่ป้องกันมิให้มีสารปนเปื้อนหรือเจือปนต้องป้องกันทั้งสารทางชีวภาพ เคมีทางชีวภาพ หรือกัมมันตรังสี รวมถึงภัยคุกคามทางกายภาพ เช่น การคุกคามจากบุคคล และความปลอดภัยของสถานที่

food democracy ประชาธิปไตยทางอาหาร : อำนาจของประชาชนในประเทศหรือพื้นที่หนึ่งในการจัดการกระบวนการอาหาร

ประชาธิปไตยทางอาหารต้องเริ่มตั้งแต่การจัดการทรัพยากรในระดับรากฐานให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยให้เกษตรกรและประชาชนในพื้นที่มีอำนาจในการจัดการพันธุกรรม ไปจนถึงทางเลือกของประชาชนในทุกขั้นตอนของระบบอาหาร

food education อาหารศึกษา : กระบวนการส่งเสริม พัฒนา และวิจัย เพื่อให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยเกิดความรู้ ความตระหนัก และมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในห่วงโซ่อาหารและการบริโภคอาหาร ซึ่งจะนำไปสู่ความมีสุขภาพดีของประชาชน

อาหารศึกษาครอบคลุมการให้ความรู้ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับอาหารทั้งระบบตั้งแต่เกษตรกรและผู้ประกอบการ ให้ได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น เพื่อสนับสนุนการผลิตอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย สอดคล้องตามความต้องการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ เจ้าหน้าที่รัฐมีความรู้ ความเข้าใจในการกำกับ ดูแล และส่งเสริมต่อการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพและความปลอดภัยด้านอาหาร รวมถึงแผนเผชิญเหตุเพื่อรับมือกับภาวะวิกฤตที่อาจเกิดขึ้น ตลอดจนสนับสนุนให้ผู้บริโภคมีความรู้ ความเข้าใจในการตัดสินใจเลือกซื้ออาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัย เพื่อลดการเกิดโรคที่เกี่ยวข้องจากการบริโภคอาหารที่ไม่ถูกต้อง

food fraud กลโกงทางอาหาร : การดำเนินการด้วยความตั้งใจที่จะทำให้อาหารเสียหาย ด้วยการปลอมปน เปลี่ยนแปลง หรือทดแทนวัตถุดิบ

กลโกงทางอาหาร รวมถึงการนำเสนอสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือข้อมูลเกี่ยวกับอาหาร ส่วนผสม ภาชนะบรรจุ ซึ่งจะทำให้ผู้บริโภคเข้าใจผิด เพื่อหวังผลด้านเศรษฐกิจทางการค้า

กลโกงทางอาหารอาจส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยทางอาหาร ทำลายชื่อเสียงของบริษัทผู้ผลิต และความน่าเชื่อถือของสินค้า การจัดระบบการป้องกันที่เหมาะสมโดยการประเมินความเสี่ยงและจัดมาตรการป้องกันและลดภัยคุกคามจึงสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาชื่อเสียงของบริษัท รวมถึงการคุ้มครองความปลอดภัยของผู้บริโภค

food inequity ความไม่เป็นธรรมทางอาหาร : ผลกระทบทางลบจากทั้งการผลิตและกระจายอาหาร ทำให้กลุ่มคนบางกลุ่มหรือชุมชนบางแห่งเข้าไม่ถึงอาหาร เช่น คนชายขอบ คนยากจน กลุ่มชาติพันธุ์

ความไม่เป็นธรรมทางอาหาร เกิดขึ้นเนื่องจากการมีระบบอาหารที่ทำให้มีการผลิตและกระจายอาหารอย่างไม่ได้สัดส่วน คนบางกลุ่มหรือบางชุมชนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ หรือเข้าถึงได้แต่ไม่เพียงพอตามความต้องการ

food justice ความยุติธรรมทางอาหาร : มุมมองแบบองค์รวมของระบบอาหาร ที่มองว่าอาหารเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ที่ทุกคนบนโลกนี้มีสิทธิเข้าถึงได้โดยเท่าเทียม

ความยุติธรรมทางอาหาร จะหมายถึง ความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ สามารถจ่ายได้ และเหมาะสมกับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิตอาหารมีความอยู่ดีมีสุข และความปลอดภัย

การขับเคลื่อนให้เกิด**ความยุติธรรมทางอาหาร**มุ่งที่จะลดความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงอาหาร โดยเฉพาะในกลุ่มคนมีรายได้น้อย ผู้ด้อยโอกาส การขับเคลื่อนนี้จะตั้งคำถามในเรื่องการเป็นเจ้าของที่ดิน การทำการเกษตร การกระจายเทคโนโลยีและทรัพยากร สิทธิแรงงาน และความไม่ยุติธรรมที่กลุ่มคนได้เคยเผชิญมาในประวัติศาสตร์

food labelling การแสดงฉลากอาหาร : การนำเสนอรูป รอยประดิษฐ์ เครื่องหมาย หรือข้อความใดๆ ไว้ที่ภาชนะบรรจุหรือหีบห่อของภาชนะที่บรรจุอาหาร

การแสดงฉลากอาหารในประเทศไทย เป็นไปตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 367) พ.ศ. 2557 เรื่อง การแสดงฉลากอาหารในภาชนะบรรจุ การแสดงฉลากของอาหารในภาชนะบรรจุที่ผลิตเพื่อจำหน่าย นำเข้าเพื่อจำหน่าย หรือที่จำหน่าย ต้องแสดงข้อความภาษาไทย และอย่างน้อยจะต้องมีข้อความแสดงรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- (1) ชื่ออาหาร
- (2) เลขสารบบอาหาร
- (3) ชื่อและที่ตั้งของผู้ผลิตหรือผู้แบ่งบรรจุหรือผู้นำเข้า หรือสำนักงานใหญ่ แล้วแต่กรณี
- (4) ปริมาณของอาหาร
- (5) ส่วนประกอบที่สำคัญ
- (6) ข้อความว่า “ข้อมูลสำหรับผู้แพ้อาหาร: มี” กรณีมีการใช้เป็นส่วนประกอบของอาหาร หรือ “ข้อมูลสำหรับผู้แพ้อาหาร : อาจมี” กรณีมีการปนเปื้อนในกระบวนการผลิต แล้วแต่กรณี
- (7) แสดงชื่อกลุ่มหน้าที่ของวัตถุเจือปนอาหารร่วมกับชื่อเฉพาะ
- (8) ข้อความว่า “แต่งกลิ่นธรรมชาติ” “แต่งกลิ่นเลียนธรรมชาติ” “แต่งกลิ่นสังเคราะห์” “แต่งรสธรรมชาติ” หรือ “แต่งรสเลียนธรรมชาติ” ถ้ามีการใช้แล้วแต่กรณี

- (9) แสดงวัน เดือนและปี สำหรับอาหารที่มีอายุการเก็บไม่เกิน 90 วัน หรือแสดงวัน เดือนและปี หรือเดือนและปี สำหรับอาหารที่มีอายุการเก็บเกิน 90 วัน โดยมีข้อความว่า “ควรบริโภคก่อน” กำกับไว้ด้วย
- (10) คำเตือน (ถ้ามี)
- (11) ข้อเสนอแนะในการเก็บรักษา (ถ้ามี)
- (12) วิธีปรุงเพื่อรับประทาน (ถ้ามี)
- (13) วิธีการใช้และข้อความที่จำเป็นสำหรับอาหารที่มุ่งหมายจะใช้กับทารกหรือเด็กก่อน หรือบุคคลกลุ่มใดโดยเฉพาะ
- (14) ข้อความที่กำหนดเพิ่มเติมตามบัญชีแนบท้ายประกาศ
- (15) ข้อความที่ต้องมีสำหรับอาหารที่มีประกาศกระทรวงสาธารณสุขกำหนด

food literacy ความรอบรู้ด้านอาหาร : การที่บุคคลมีทักษะและความสามารถในการช่วยให้ตนเองสามารถเตรียม ชื้อ หรือหาอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพในแต่ละวันให้กับตนเอง และครอบครัวได้

ความรอบรู้ด้านอาหารครอบคลุมถึงความรู้เกี่ยวกับความตระหนักและความเข้าใจของบุคคล ในเรื่องผลกระทบของอาหารที่มีต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อมด้วย

ดูเพิ่มเติม literacy

food loss การสูญเสียอาหาร : การลดลงของคุณค่าและคุณภาพของอาหารที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเส้นทางการผลิต

การสูญเสียอาหารอาจเกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อุปทานอาหาร ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การเก็บรักษา ตลอดจนการกระจายอาหารไปสู่ผู้บริโภค

food policy นโยบายด้านอาหาร : นโยบายสาธารณะที่มุ่งในการจัดการกระบวนการอาหาร ตั้งแต่การผลิต แปรรูป แจกจ่ายและจำหน่าย ชื้อหาหรือจัดหา ตลอดจนถึงให้บริการอาหาร

นโยบายด้านอาหารถูกพัฒนาขึ้น เพื่อให้มีอิทธิพลต่อการดูแลบริหารจัดการระบบอาหารและเกษตรกรรมของประเทศ ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชากร

food science วิทยาศาสตร์อาหาร : ศาสตร์ที่มีการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์พื้นฐานและวิทยาศาสตร์ประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อใช้สร้างสรรค์และรักษา/คงไว้ซึ่งอาหาร/วัตถุดิบอาหารที่ปลอดภัย อุดมสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์

food security ความมั่นคงทางอาหาร : สภาวะที่ทุกคนได้รับและเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอในทุกช่วงเวลา

ความมั่นคงทางอาหาร จะหมายถึง การเข้าถึงอาหารได้จะด้วยความสามารถทางเศรษฐกิจหรืออยู่ในแหล่งอาหาร อีกทั้งอาหารที่ได้รับและเข้าถึงนั้นจะต้องปลอดภัย และมีคุณค่าด้านโภชนาการ

ความมั่นคงทางอาหารมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน คือ

- 1) การได้รับอาหาร
- 2) การเข้าถึงอาหาร

3) การใช้ประโยชน์จากอาหาร และ

4) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร

food sovereignty อธิปไตยทางอาหาร : สิทธิในการผลิตอาหารเพื่อสุขภาพที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือประเทศ

อธิปไตยทางอาหารจะต้องคำนึงถึงระบบนิเวศและวิถีการที่ยั่งยืน รวมถึงสิทธิที่จะกำหนดระบบเกษตรกรรมและอาหารของชุมชนเอง

food stability เสถียรภาพด้านอาหาร : ภาวะที่ชุมชนหรือสังคมมั่นใจว่าในพื้นที่ของตนจะมีอาหารอย่างเพียงพอ เสถียรภาพด้านอาหาร ได้แก่ การมีอยู่ของอาหารในระดับราคาที่หาซื้อได้ และอาหารจากแหล่งต่างๆ มีความเพียงพอ ยั่งยืน และไม่แปรปรวน

food supply chain ห่วงโซ่อุปทานอาหาร : กระบวนการทางอาหารที่เกิดขึ้นตั้งแต่การผลิตอาหารไปจนถึงการบริโภคอาหาร

ห่วงโซ่อุปทานอาหารรวมถึงการผลิตอาหาร การจัดเก็บ การกระจาย การแปรรูป การบรรจุหีบห่อ การขายปลีก และการทำการตลาดอาหาร

food system ระบบอาหาร : ระบบที่เชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับอาหารเข้าไว้ด้วยกัน

ระบบอาหารเริ่มตั้งแต่การเพาะปลูก การผลิต การแปรรูป การกระจาย การขนส่ง การตลาด การจัดจำหน่าย การบริโภค ไปจนถึงการกำจัดของเสียเข้าไว้ด้วยกัน

ระบบอาหารเริ่มมาจากเกษตรกรรม ป่าไม้/ประมง และเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และธรรมชาติด้วย

food utilization การใช้ประโยชน์จากอาหาร : การนำอาหารที่มีอยู่ไปใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตามสภาพร่างกาย เช่น การปรุงและบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการ

food waste อาหารที่ถูกทิ้ง : การสูญเสียอาหารในขั้นตอนสุดท้ายของห่วงโซ่อาหาร

อาหารที่ถูกทิ้งเป็นอาหารที่ผ่านกระบวนการผลิตหรือแปรรูป จนกระทั่งกลายเป็นอาหารที่สามารถบริโภคได้ แต่ไม่ได้ถูกนำไปบริโภค ไม่ว่าจะเป็นเพราะถูกเก็บไว้นานจนกระทั่งเน่าเสียหรือหมดอายุ หรือบริโภคไม่หมด

อาหารที่ถูกทิ้งโดยทั่วไปมักเกิดขึ้นในขั้นตอนของการขายปลีก การให้บริการด้านอาหาร และในระดับผู้บริโภค

forced migration การย้ายถิ่นแบบถูกบังคับ : การที่ผู้ย้ายถิ่นขาดอำนาจในการตัดสินใจว่าจะยังคงอยู่ในถิ่นเดิมต่อไปหรือไม่ เนื่องจากมีปัจจัยหรือสภาวะบางอย่างบีบบังคับให้ผู้คนต้องเคลื่อนย้ายไปจากถิ่นเดิม

foreign investments การลงทุนจากต่างประเทศ : จำนวนเงินที่ต่างประเทศนำมาลงทุนในประเทศในแต่ละปี

forward survival การรอดชีพไปข้างหน้า : วิธีการคาดประมาณประชากร ด้วยการนำอัตราการรอดชีพ (survival rate) คูณประชากรกลุ่มอายุหนึ่งเมื่อเวลาหนึ่ง เพื่อประมาณจำนวนประชากรกลุ่มอายุสูงขึ้นที่มีชีวิตรอดอยู่ ณ เวลาข้างหน้า

ดูเพิ่มเติม *survival rate*

formal demography ประชากรศาสตร์พิสุทธิ์ : ประชากรศาสตร์ในความหมายอย่างแคบที่ศึกษาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงประชากร และองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น ใช้คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษา จึงมีความหมายเหมือนกับ ประชากรศาสตร์คณิตศาสตร์ (mathematical demography)

บางครั้งเรียกว่า ประชากรศาสตร์รูปนัย

ดูเพิ่มเติม *mathematical demography*

formative evaluation การประเมินการปฏิบัติงาน : การประเมินขั้นตอนหรือกระบวนการปฏิบัติงานของโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เพื่อดูว่าการดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้หรือไม่

forward projection การฉายภาพข้างหน้า : การคาดประมาณจำนวนประชากรในอนาคตนอกช่วงเวลาที่ข้อมูล

free migration การย้ายถิ่นอย่างเสรี : การที่ผู้ย้ายถิ่นมีเสรีภาพในการตัดสินใจเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของตน

frequency ความถี่ : จำนวนนับของข้อมูล

frequency distribution การกระจายความถี่ : มีความหมายสองอย่าง คือ

1. วิธีการในการประเมินและวิเคราะห์ว่าเหตุการณ์ที่ศึกษาเกิดขึ้นบ่อยครั้ง อย่างไร และ
2. การนำเสนอข้อมูลด้วยการแบ่งออกเป็นกลุ่มๆ และนับจำนวนความถี่ในแต่ละกลุ่ม

frequency polygon รูปหลายเหลี่ยมความถี่ : ดู *histogram*

-G-

gay เกย์ : คนที่มีเพศกำเนิดชาย ที่ชอบและสนใจเพศชายด้วยกัน

gender เพศสภาพ : ความเป็นชายหรือหญิงที่กำหนดโดยบทบาท หรือพฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งต่างกับเพศชายหรือหญิงที่กำหนดจากลักษณะทางสรีระของบุคคล

คำนี้ เดิมเคยใช้ว่า “สถานะเพศ” “เพศภาวะ”

gender development index ดัชนีการพัฒนาทางเพศ : ตัวชี้วัดที่ปรับจากดัชนีความก้าวหน้าของคน (human achievement index: HAI) เพื่อแสดงความแตกต่างระหว่างหญิง-ชาย

ถ้าค่าดัชนีการพัฒนาทางเพศเท่ากับดัชนีความก้าวหน้าของคน หมายความว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างหญิง-ชาย แต่ถ้าค่านี้น้อยกว่าค่าดัชนีความก้าวหน้าของคนมาก แสดงว่ามีความแตกต่างระหว่างหญิง-ชายมาก

บางครั้งเรียกว่า “gender-related development index (GDI)”

ดูเพิ่มเติม *human achievement index: HAI*

gender diversity ความหลากหลายทางเพศ : ประเภทต่างๆ ของเพศสภาพ (gender) ซึ่งรวมทั้งเพศกำเนิดที่แบ่งเป็นเพศหญิงและเพศชาย และเพศที่ประกอบสร้างขึ้นของบุคคล เช่น เลสเบียน (lesbian) เกย์ (gay) ไบเซ็กชวล (bisexual) คนข้ามเพศ (transgender) เควียร์ (queer) อินเตอร์เซ็กส์ (intersex) คนไม่ฝักใฝ่ทางเพศ (asexual)

ดูเพิ่มเติม *gender, lesbian, gay, bisexual, transgender, queer, intersex, asexual*

gender expression การแสดงออกทางเพศ : การแสดงพฤติกรรมและลักษณะภายนอกผ่านเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ทรงผม การแต่งหน้า ฯลฯ ที่สัมพันธ์กับความคาดหวังของสังคมที่มีต่ออัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (gender) กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

นอกจากการแสดงออกทางเพศภาวะ จะเป็นการแสดงสถานะความเป็นชายและความเป็นหญิงอย่างชัดเจนแล้ว ยังรวมถึงการแสดงออกแบบแอนโดรจีน (androgyny) ซึ่งหมายถึง การแสดงออกอย่างคลุมเครือที่ผสมผสานความเป็นทั้งหญิงและชายอีกด้วย

ดูเพิ่มเติม *gender, androgyny*

gender identity อัตลักษณ์ทางเพศ : การระบุตัวตนของบุคคลที่สัมพันธ์กับสมาชิกอื่นในสังคม ตามหมวดหมู่ทางเพศสภาพ (gender) ที่สังคมกำหนดไว้

ดูเพิ่มเติม *gender*

general fertility **ภาวะเจริญพันธุ์ทั่วไป** : การเกิดจากสตรีในวัยเจริญพันธุ์ (reproductive age) ทั้งหมด
ทุกคน โดยไม่แยกว่าสตรีเหล่านั้นมีสถานภาพสมรสอย่างไร

ดูเพิ่มเติม *reproductive age*

general fertility rate **อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไป** : จำนวนเด็กเกิดมีชีวิตต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์ เป็นตัวชี้วัดภาวะ
เจริญพันธุ์ที่ละเอียดกว่าอัตราเกิดอย่างหยาบ เพราะคำนวณจากสตรีกลุ่มที่อาจมีบุตรได้เท่านั้น
สูตรคำนวณ

$$GFR = \frac{B}{P_{15-44/49}^f} * 1,000$$

เมื่อ B คือ จำนวนเด็กเกิดมีชีวิตในหนึ่งปี

$P_{15-44/49}^f$ คือ จำนวนสตรีอายุ 15 ถึง 44 หรือ 49 ปี เมื่อกลางปีนั้น

general order-specific fertility rate **อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไปเฉพาะลำดับที่บุตร** : จำนวนเกิดมีชีวิตเฉพาะ
ลำดับที่ใดลำดับที่หนึ่ง ต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์ 1,000 คน สูตรคำนวณ

$$f_i = \frac{B_i}{P_{15-44/49}^f} * 1,000$$

เมื่อ f_i คือ อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไปเฉพาะบุตรลำดับที่ i

B คือ จำนวนเด็กเกิดลำดับที่ i ในปีหนึ่ง

$P_{15-44/49}^f$ คือ จำนวนสตรีอายุ 15 ถึง 44 หรือ 49 ปี เมื่อกลางปีนั้น

general paternal fertility rate **อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไปของผู้ชาย** : จำนวนเกิดมีชีวิต ต่อประชากรชาย
อายุ 15 ถึง 54 ปี 1,000 คน เมื่อกลางปีนั้น

generation **ชั่วคน, รุ่นคน** : กลุ่มประชากรที่ประสบเหตุการณ์สำคัญร่วมกัน เช่น เกิด แต่งงาน สงคราม
จลาจล เศรษฐกิจตกต่ำ วิกฤติการเงิน

ชั่วคนจะใช้ในทางประชากรศาสตร์ เพื่อหมายถึงกลุ่มประชากรที่เกิดในช่วงเวลาต่างกัน โดยแต่ละ
ชั่วคน คำนวณจากระยะห่างระหว่างอายุเฉลี่ยที่พ่อแม่เกิด กับอายุเฉลี่ยที่ลูกๆ เกิด

ส่วนรุ่นคนใช้ในทางสังคมศาสตร์ เพื่อหมายถึงกลุ่มประชากรที่ผ่านเหตุการณ์สำคัญร่วมกัน เช่น
รุ่นคนเบบี้บูม รุ่นคนตุลา รุ่นคนเกดลัน

generation gap **ช่องว่างระหว่างวัย** : ความเข้าใจที่แตกต่างกันระหว่างประชากรที่มีกลุ่มอายุแตกต่างกัน

generation life table **ตารางชีพชั่วคน** : ดู *cohort life table*

genocide **การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์** : การทำลายชีวิตผู้คนต่างชาติพันธุ์หรือศาสนา ที่ไม่มีความผิดเป็นจำนวนมาก
อย่างเป็นระบบด้วยเครื่องมือของรัฐ

geographic information system **ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์, ระบบภูมิสนเทศ** : ระบบข้อมูลทาง
ภูมิศาสตร์ ซึ่งดำเนินการด้วยคอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต เพื่อให้สะดวกในการวิเคราะห์ นำเสนอ
หรือเผยแพร่

ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ใช้ในการวางแผนและกำหนดนโยบายต่างๆ เช่น ทางด้าน สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ประชากร การเดินทาง การเกษตร

geographical demography ประชากรศาสตร์เชิงภูมิศาสตร์ : การศึกษามิติทางประชากร คือ การเกิด (birth) การตาย (death) การย้ายถิ่น (migration) การกระจายตัว รวมถึงสภาวะการเจ็บป่วยโดยให้ความสำคัญแก่ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เช่น สภาพภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ระบบนิเวศ
ดูเพิ่มเติม *birth, migration*

geography ภูมิศาสตร์ : วิชาที่ศึกษาเรื่องพื้นผิวของโลก ลักษณะและรูปแบบของเปลือกโลก การแบ่งโลก ออกตามธรรมชาติ ภูมิอากาศ การผลิต และการปกครอง รวมทั้งศึกษาเรื่องประชากรและสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในโลก

geometric change การเปลี่ยนแปลงเชิงเรขาคณิต : การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของประชากรด้วยอัตราเดียวกัน ตลอดหน่วยเวลาแต่ละหน่วย เช่น แต่ละปี

การเปลี่ยนแปลงเชิงเรขาคณิตเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$P_t = P_0 (1 + r)^n$$

เมื่อ P_t คือ จำนวนประชากรเมื่อจุดสุดท้ายของช่วงเวลา

P_0 คือ จำนวนประชากรเมื่อจุดเริ่มต้นของช่วงเวลา

r คือ อัตราการเปลี่ยนแปลง (ซึ่งคงที่ตลอดช่วงเวลานั้น)

n คือ จำนวนปีของช่วงเวลานั้น

geometric mean มัชฌิมเรขาคณิต : ดู *mean*

gerontocracy พงฒาธิปไตย : สังคมที่ระบบการบริหารหรือการปกครองมีผู้สูงอายุเป็นผู้นำหรือเป็นผู้มีอิทธิพลครอบงำอยู่

gerontology พงฒวิทยา : วิชาที่ศึกษาเรื่องผู้สูงอายุ (older person) และกระบวนการของการมีอายุสูงขึ้น โดยทั่วไปพงฒวิทยาถือว่าเป็นแขนงหนึ่งของวิชาชีววิทยา ซึ่งสนใจปัจจัยด้านพันธุกรรมของการมีอายุสูงขึ้น การศึกษาการมีอายุสูงขึ้นของประชากรในแง่มุมทางสังคมเรียกว่า พงฒวิทยาสังคม (social gerontology) ซึ่งให้ความสนใจเรื่องสถานภาพ บทบาทของผู้สูงอายุ แบบแผนการอยู่อาศัย การจัดสรรสวัสดิการ และการดูแลสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ

ในคณะแพทยศาสตร์ มักใช้คำว่า เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ

ดูเพิ่มเติม *older person*

gestation variables กลุ่มตัวแปรการครองครรภ์ : ดู *intermediate variables*

gini coefficient สัมประสิทธิ์จีนิ : สัดส่วนของพื้นที่ระหว่างเส้นทแยงมุมกับเส้นโค้งลอเรนซ์ (Lorenz curve) กับพื้นที่ภายใต้เส้นทแยงมุมทั้งหมด มีค่าระหว่าง 0 ถึง 1 ค่าสัมประสิทธิ์ยิ่งใกล้กับ 1 มากเท่าไร ยิ่งแสดงว่ามีความไม่เท่าเทียมกันมากเท่านั้น

ดูเพิ่มเติม *Lorenz curve*

global positioning system ระบบบอกตำแหน่งบนพื้นโลก : การแสดงพิกัดบนพื้นโลก โดยอาศัยระบบ

ดาวเทียมที่ส่งสัญญาณมาสู่เครื่องรับสัญญาณจีพีเอส (GPS receiver) เพื่อระบุตำแหน่งบนพื้นผิวโลก

ระบบบอกตำแหน่งบนพื้นโลกจะระบุด้วยตัวเลขละติจูด (latitude) หรือตำแหน่งบนพื้นผิวโลกเหนือ-ใต้ และลองจิจูด (longitude) หรือตำแหน่งบนพื้นผิวโลกตะวันออก-ตะวันตก

ปัจจุบัน ระบบบอกตำแหน่งบนพื้นโลกถูกนำมาใช้ประโยชน์มากมาย เช่น การวิเคราะห์ทางประชากร การเดินทาง การเกษตร การกู้ภัย การปกครอง

global warming การอุ่นขึ้นของโลก : ปรากฏการณ์ที่อุณหภูมิในชั้นบรรยากาศของโลกสูงขึ้น

การอุ่นขึ้นของโลก เกิดจากการที่ความหนาแน่นของก๊าซ โดยเฉพาะคาร์บอนไดออกไซด์ มีเทน และไนโตรออกไซด์เพิ่มขึ้น ทำให้โอโซนที่ทำหน้าที่เสมือนเกราะป้องกันความร้อนจากดวงอาทิตย์บางส่วนลงสาเหตุเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ไฟป่า การเผาผลาญเชื้อเพลิง การอุตสาหกรรม รวมทั้งการปล่อยสารเคมีและกัมมันตภาพรังสี

globalism โลกนิยม : แนวความคิดว่าโลกเป็นสถานที่แห่งเดียวกัน ไม่ควรมีการแบ่งแยก กระบวนการ “โลกาภิวัตน์” (globalization) เป็นการสร้างโลกให้เป็นหนึ่งเดียวอย่างเป็นรูปธรรม

ดูเพิ่มเติม *globalization*

globalization โลกาภิวัตน์ : กระบวนการทางสังคมที่ผู้คนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก ได้ตระหนักว่าเขตพรมแดนทางภูมิศาสตร์ที่กำหนดลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมได้ลดบทบาทและความสำคัญลง

โลกาภิวัตน์เป็นผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคมหลากหลายชนิดในยุคปัจจุบัน เช่น การมีระบบสารสนเทศผ่านดาวเทียม การเกิดขึ้นของแบบแผนการบริโภคและบริโภคนิยมโลก แบบแผนการดำรงชีวิตในสังคมเมืองใหญ่ซึ่งคล้ายกันทั่วทั้งโลก การแข่งขันกีฬา ซึ่งเป็นที่สนใจของคนทั่วโลก การแพร่หลายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การเสื่อมคลายของอำนาจอธิปไตยของรัฐชาติ การตระหนักว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นวิกฤติการณ์ของโลก การแพร่กระจายของโรคต่างๆ การเกิดขึ้นของระบบการเมืองโลก การปลุกเร้าความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนไปทั่วโลก

golden age วัยทอง : คำที่ใช้เรียกช่วงเปลี่ยนผ่านที่วัยเจริญพันธุ์ (reproductive age) กำลังจะสิ้นสุดลงหรือสิ้นสุดลงแล้ว ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงระดับฮอร์โมนเพศของชายและหญิง

วัยทองเป็นวัยที่ผู้หญิงและผู้ชายที่มีอายุในช่วง 40-59 ปี ซึ่งอยู่ระหว่างสิ้นสุดวัยเจริญพันธุ์และวัยผู้สูงอายุ เป็นช่วงที่ความสามารถในการผลิตฮอร์โมนเพศลดน้อยลงจนเกิดการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย และมีโอกาสเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพได้ง่าย เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคกระดูกพรุน โรคเบาหวาน โรคหัวใจ

ดูเพิ่มเติม *reproductive age*

graph กราฟ : วิธีการนำเสนอข้อมูลด้วยการใช้ภาพแทนค่าเชิงปริมาณ กราฟมีหลายประเภท เช่น กราฟเส้น กราฟวงกลม กราฟแท่ง กราฟพื้นที่

grass roots รากหญ้า : สามัญชนที่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมหรือองค์กร และไม่อยู่ในกลุ่มผู้บริหารหรือผู้นำ

grassroots sport กีฬาระดับรากหญ้า : กิจกรรมยามว่างทางกายที่คนทั่วไปปฏิบัติกันเป็นประจำเพื่อสันทนาการ ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อวัตถุประสงค์ด้านสุขภาพ การศึกษา หรือสังคม

gravity model ตัวแบบแรงดึงดูด : ทฤษฎีที่อธิบายแนวโน้มการย้ายถิ่นภายในประเทศ (internal migration) ซึ่งจอร์จ เค. ซิปฟ์ (George K. Zipf) พัฒนามาจากกฎของเรเวนส์ไตน์ (Ravenstein's laws) ระบุความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นกับขนาดของประชากร 2 พื้นที่ และระยะทางระหว่างพื้นที่ทั้งสอง

ตัวแบบแรงดึงดูดพยายามอธิบายการย้ายถิ่นด้วยกฎทางฟิสิกส์ โดยเสนอว่า การย้ายถิ่นของประชากรมีลักษณะเหมือนกับการถูกแรงดึงดูดซึ่งจะลดพลังลงตามระยะห่างระหว่างพื้นที่ จำนวนผู้ย้ายถิ่นระหว่าง 2 พื้นที่เป็นสัดส่วนโดยตรงกับผลคูณของประชากรใน 2 พื้นที่ และผกผันกับระยะทางระหว่างพื้นที่ทั้งสอง

greenhouse effect ภาวะเรือนกระจก : กระบวนการที่ความร้อนจากดวงอาทิตย์ถูกกักเก็บไว้ใกล้พื้นผิวโลก โดยก๊าซในชั้นบรรยากาศที่เรียกว่า "ก๊าซเรือนกระจก" (greenhouse gas)

ภาวะเรือนกระจกเป็นสิ่งที่ทำให้โลกมีภาวะสมดุลทางอุณหภูมิ ที่เหมาะสมต่อสิ่งมีชีวิต

ก๊าซเรือนกระจกคือ ก๊าซในชั้นบรรยากาศที่ทำให้พื้นผิวของโลกมีอุณหภูมิสูงขึ้น ประกอบด้วยคาร์บอนไดออกไซด์ มีเทน โอโซน ไนตรัสออกไซด์ คลอโรฟลูออโรคาร์บอน (chlorofluorocarbon: CFC) และไอน้ำ

greenhouse gas ก๊าซเรือนกระจก : ดู *greenhouse effect*

gross domestic product ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ : มูลค่าของสินค้าและบริการที่ผลิตภายในพรมแดนของประเทศ ในปีหนึ่ง โดยทั้งพลเมืองและไม่ใช่นักพลเมือง

gross migration การย้ายถิ่นรวม : จำนวนรวมของการเคลื่อนย้ายเข้าและออกของพื้นที่หนึ่งภายในช่วงเวลาที่กำหนด

การย้ายถิ่นรวมแตกต่างกับการย้ายถิ่นสุทธิ (net migration) ซึ่งเป็นผลต่างระหว่างจำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้ากับจำนวนผู้ย้ายถิ่นออกของพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาที่กำหนด

gross migration rate อัตราย้ายถิ่นรวม : ผลรวมของจำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้าและผู้ย้ายถิ่นออกของพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง ต่อประชากรกลางช่วงเวลาของพื้นที่นั้น 100 หรือ 1,000 คน

gross national income รายได้มวลรวมประชาชาติ : จำนวนเงินรวมที่ประชาชนและธุรกิจของประเทศได้รับ โดยรวมทั้งจากภายในประเทศและจากต่างประเทศ

ปัจจุบันรายได้มวลรวมประชาชาติมักจะถูกใช้แทน "ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ"

gross national product ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ : มูลค่าของสินค้าและบริการที่ผลิตโดยพลเมืองของประเทศทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในปีหนึ่ง

ปัจจุบันคำว่า *ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ* ไม่ค่อยเป็นที่นิยมใช้กัน โดยหันมาใช้คำว่า “รายได้มวลรวมประชาชาติ” แทน

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เลิกใช้ *ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ* มาตั้งแต่ปี 1991 และใช้ *ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ* เพียงอย่างเดียว สำหรับวัดและเปรียบเทียบสถานะทางเศรษฐกิจ

gross reproduction rate อัตราสืบทอดพันธุ์รวม : จำนวนบุตรเพศหญิงที่เกิดจากสตรีคนหนึ่งตลอดด้วยเจริญพันธุ์ของตน โดยมีข้อสมมุติว่า สตรีคนนี้จะมิบุตรเพศหญิงตามแบบแผนของอัตราเกิดตามรายอายุของสตรีในเวลานั้น และไม่มีการตายเกิดขึ้นกับสตรีคนนี้อย่างสมบูรณ์

อัตราสืบทอดพันธุ์รวมคำนวณได้โดย คูณค่าอัตราเจริญพันธุ์รวมด้วยอัตราส่วนของจำนวนเด็กที่เกิดมาเป็นเพศหญิง ต่อเด็กที่เกิดทั้งหมดในปีนั้น สูตรคำนวณ ดังนี้

$$GRR = n \sum \left(\frac{B_i^f}{P_i^f} \right) * k$$

เมื่อ n คือ จำนวนปีของช่วงอายุ

B_i^f คือ จำนวนเกิดที่เป็นผู้หญิงในปีหนึ่งจากแม่ในกลุ่มอายุ i

P_i^f คือ ประชากรสตรีในกลุ่มอายุ i เมื่อกลางปีนั้น

k คือ ค่าคงที่

group interview การสัมภาษณ์กลุ่ม : การเก็บข้อมูลด้วยการสนทนาสอบถามจากกลุ่มบุคคลมากกว่า 3 คน ขึ้นไปในเวลาเดียวกัน

growth pole ขั้วความเจริญเติบโต : บริเวณที่อุตสาหกรรมมีการขยายตัวจับกลุ่มกันหนาแน่น ซึ่งจะทำให้เกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่องไปยังดินแดนอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง อันเนื่องมาจากแรงกระตุ้นของอุตสาหกรรมในบริเวณนั้น

แนวความคิดนี้ นักเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคชาวฝรั่งเศสชื่อ ฟร็องซัว เปร์รู (Francois Perroux) ได้เสนอไว้เป็นครั้งแรกเมื่อปี 2498 ต่อมาประเทศตะวันตกหลายประเทศได้นำไปใช้ในการวางนโยบายการพัฒนาภูมิภาค โดยกำหนดให้มีขั้วความเจริญเติบโตขึ้น 1-3 แห่งภายในภูมิภาคที่มีเศรษฐกิจตกต่ำ จากนั้นก็ทุ่มเทการลงทุนใหม่ๆ ลงไปในบริเวณนั้น แทนที่จะกระจายไปทั่วทั้งภูมิภาค วิธีการเช่นนี้จะทำให้เกิดการใช้จ่ายที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และอุตสาหกรรมใหม่ๆ มีโอกาสที่จะเจริญเติบโตต่อไปได้ด้วยตนเอง

growth rate อัตราเพิ่ม : ค่าการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อปี นิยมแสดงด้วยร้อยละ

ในทางประชากรศาสตร์ คำนี้หมายถึง อัตราเพิ่มประชากร (population growth rate-PGR) ซึ่งเป็นร้อยละของการเพิ่มขึ้นหรือลดลง ของประชากรในพื้นที่หนึ่งๆ ใน 1 หน่วยเวลา โดยปกติมักใช้ 1 ปี อัตราเพิ่มประชากรนี้สะท้อนจำนวนเกิด ตาย และการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นๆ

h-index ดัชนีเอช : ตัวชี้วัดผลิตภาพ (productivity) และผลกระทบ (impact) ของผลงานทางวิชาการของนักวิจัย

บางครั้งทับศัพท์ว่า เอช-อินเดกซ์ (h-index) หรือเรียกว่า ดัชนีเอิร์ช (Hirsch index) หรือ เลขเอิร์ช (Hirsch number)

เราสามารถสืบค้นหาค่าดัชนีเอชของนักวิจัยได้จากฐานข้อมูลสากล ได้แก่ Scopus, Scimago, Web of Science, Google Scholar ซึ่งค่าดัชนีเอชของแต่ละฐานข้อมูลนั้นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับจำนวนบทความ จำนวนวารสาร และจำนวนการอ้างอิง ที่แต่ละบทความได้รับในช่วงเวลาที่กำหนดของแต่ละฐานข้อมูลแตกต่างกัน ทำให้การคำนวณค่าดัชนีเอชแตกต่างกัน

handicap ภาวะด้อยโอกาส : การสูญเสียโอกาสของบุคคล อันเนื่องมาจากภาวะบกพร่องหรือทุพพลภาพที่จำกัดหรือขวางกั้นไม่ให้บุคคลนั้นสามารถกระทำบทบาทปกติตามวัย เพศ สภาพแวดล้อม และเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมของบุคคลนั้นได้

happiness ความสุข : ความรู้สึกที่เกิดขึ้นและมีอยู่ในขณะที่ได้รับสิ่งที่ตนต้องการ

ความสุขอาจวัดได้โดยใช้คำถามเดียวหรือชุดคำถาม การวัดด้วยคำถามเดียว เช่น ณ ปัจจุบัน คุณมีความสุขระดับใด คำตอบเป็นแบบมาตราช่วง (interval scale) ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ 0 ถึง 10 โดย 0 หมายถึงสุขน้อยที่สุดหรือไม่มีความสุขเลย 10 มีความสุขมากที่สุด หรืออาจวัดเป็นมาตราอันดับ (ordinal scale) เช่น น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

ในทางพุทธศาสนาแบ่งความสุขออกเป็น 2 ประเภท คือ *ความสุขทางกาย* และ *ความสุขทางใจ* ดูเพิ่มเติม *interval scale, ordinal scale*

happinometer มิเตอร์ความสุข : เครื่องมือวัดความสุขระดับบุคคล ที่มีแนวคิดเหมือนการใช้ปรอทมาวัดความรู้สึกและประสบการณ์ ที่สะท้อนจากมิติคุณภาพชีวิตทั้ง 9 มิติของตนเอง ได้แก่ สุขภาพดี ผ่อนคลายดี น้ำใจดี จิตวิญญาณดี ครอบครัวดี สังคมดี ใฝ่รู้ดี สุขภาพเงินดี และการงานดี

เครื่องมือนี้วัดได้ด้วยตนเองอย่างสะดวก ง่ายตาย และทราบผลได้ทันทีด้วยโปรแกรมวัดความสุขผ่านแบบสอบถาม ผ่านทางออนไลน์ และผ่านทางโทรศัพท์มือถือ ผลของการวัดแสดงค่าเฉลี่ยความสุข มีทั้งค่าเฉลี่ยรายมิติ และค่าเฉลี่ยรวม นอกจากนี้ ยังสามารถแสดงเป็นค่าเฉลี่ยความสุขบุคคลเป็นภาพรวมในระดับองค์กร

เครื่องมือนี้ให้ประโยชน์สูงสุดในการใช้วัด ติดตาม และประเมินผลความสุขคนทำงานในองค์กรทุกภาคส่วน เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมความสุขคนทำงานในองค์กรอย่างถูกต้อง และต่อเนื่อง

hard power พลังแข็ง : ความสามารถในการสร้างอิทธิพลเหนือผู้อื่นหรือประเทศอื่น โดยเฉพาะในระดับระหว่างประเทศ โดยการบังคับ ชูเชิญ หรือให้เงิน

ตัวอย่างของพลังแข็ง เช่น การใช้อำนาจทางการทหาร การใช้กลไกทางเศรษฐกิจ

hard skills ทักษะทางความรู้และวิชาชีพ : ความสามารถและความชำนาญที่ใช้ในการทำงานในแต่ละสายอาชีพ

ทักษะทางความรู้และวิชาชีพเป็นการพัฒนามาจากการเรียนรู้และการสั่งสมประสบการณ์ ทักษะทางความรู้และวิชาชีพของแต่ละคนสามารถวัดและประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม

harmonic mean มัชฌิมฮาร์โมนิก : ดู mean

hazard rate อัตราเสี่ยง : โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งของบุคคลหนึ่ง ณ จุดหรือช่วงเวลาหนึ่ง

head of household หัวหน้าครัวเรือน : บุคคลที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน

ในทางนิติบัญญัติ หมายถึงผู้ที่เป็ "เจ้าบ้าน" ในทะเบียนบ้าน ในทางพฤตินัย หมายถึงผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในครัวเรือนว่าเป็นหัวหน้าครัวเรือน

headship rate อัตราการเป็นหัวหน้าครัวเรือน : สัดส่วนประชากรที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนต่อประชากรทั้งหมดในกลุ่มอายุและหรือเพศเดียวกัน

อัตราการเป็นหัวหน้าครัวเรือนเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับคาดประมาณจำนวนครัวเรือน

health สุขภาพ : สภาพที่บุคคลมีความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ซึ่งไม่ใช่เพียงแต่ไม่มีโรคหรือไม่เจ็บป่วยเท่านั้น

health care การดูแลสุขภาพ : การทำให้บุคคลมีสุขภาพดี โดยการส่งเสริม ป้องกัน บำบัดรักษา โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ

การดูแลสุขภาพสามารถทำได้ทั้งโดยตนเอง คนในครอบครัว ชุมชน และหรือบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขอื่นๆ

health demography ประชากรศาสตร์สุขภาพ : การศึกษาปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในฐานะที่เป็นตัวกำหนดและผลที่ตามมาด้านสุขภาพอนามัย

ประชากรศาสตร์สุขภาพรวมถึงการนำเทคนิควิธีทางประชากรศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาสุขภาพอนามัยของประชากรด้วย

health literacy ความรู้เรื่องสุขภาพ : ทักษะและความสามารถในการเข้าใจข้อมูลด้านสุขภาพขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการตัดสินใจด้านสุขภาพของตนเองอย่างเหมาะสม

ความรู้เรื่องสุขภาพครอบคลุมถึงความสามารถชี้แนะเรื่องสุขภาพให้แก่ครอบครัวและชุมชน เพื่อให้มีสุขภาพที่ดีขึ้น

Health System Research Institute สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) : องค์การของรัฐที่มีใช้ส่วนราชการ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข พ.ศ. 2535 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการสำรวจ ศึกษาและวิเคราะห์ทางวิชาการต่าง ๆ เพื่อวางเป้าหมาย นโยบายและจัดทำแผนโครงการและมาตรการต่างๆ ในการพัฒนาระบบสาธารณสุขของประเทศ
ดูเพิ่มเติม website: www.hsri.or.th

health transition การเปลี่ยนผ่านทางสุขภาพ : การเปลี่ยนแปลงสภาวะทางสุขภาพของประชากร อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนผ่านทางวิทยาการระบาด (epidemiologic transition) ซึ่งทำให้สาเหตุหลักของการเจ็บป่วยและการตายเปลี่ยนจากโรคติดเชื้อ เป็นโรคไม่ติดต่อและโรคที่มีสาเหตุจากพฤติกรรมของมนุษย์เป็นหลัก

ผลลัพธ์สำคัญของการเปลี่ยนผ่านทางสุขภาพ คือ การตายลดลง โดยเฉพาะการตายของมารดาและเด็ก คนมีอายุยืนยาวขึ้น และจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็เกิดรูปแบบการเจ็บป่วยและการตายอันเป็นปัญหาสุขภาพอย่างใหม่ขึ้นด้วย ที่สำคัญคือ การเจ็บป่วย การเสียชีวิต หรือทุพพลภาพเนื่องจากสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์เอง เช่น โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็ง อุบัติเหตุ ความรุนแรง การบริโภคเกิน การใช้สารเสพติด มลพิษสิ่งแวดล้อม ความเครียดและอาการซึมเศร้า รวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิตที่ไม่เอื้อต่อสุขภาพ ปัจจุบันปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา จอห์น ชาลส์ คาลด์เวลล์ (John Charles Caldwell) นักประชากรศาสตร์ชาวออสเตรเลียเป็นคนแรกที่ใช้คำนี้เมื่อ ค.ศ. 1990

healthy ageing การสูงวัยอย่างมีสุขภาพ : กระบวนการที่คนมีอายุสูงขึ้น โดยที่ยังรักษาไว้ซึ่งความสามารถในการปฏิบัติการกิจประจำวัน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเป็นผู้สูงอายุ

การสูงวัยอย่างมีสุขภาพจะเป็นไปได้ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมและโอกาส ที่จะช่วยให้บุคคลอยู่ดีมีสุขตลอดช่วงชีวิต

การสูงวัยอย่างมีสุขภาพวัดได้โดย “อายุคาดเฉลี่ยที่มีสุขภาพ” (healthy life expectancy) ซึ่งหมายถึงชีวิตของคนที่อยู่ในสภาวะที่ช่วยตัวเองได้ และมีความเป็นอิสระไม่ต้องพึ่งคนอื่น (autonomy)

height for age ส่วนสูงตามเกณฑ์อายุ : ดัชนีชี้วัดที่บอกการเจริญเติบโตของร่างกายโดยเทียบกับอายุของเด็ก

ส่วนสูงตามเกณฑ์อายุแสดงถึงภาวะโภชนาการที่ผ่านมา โดยทั่วไปส่วนสูงเปลี่ยนแปลงช้ากว่าน้ำหนัก ส่วนสูงเป็นผลมาจากการได้รับสารอาหาร สุขภาพอนามัย และสิ่งแวดล้อม

ส่วนสูงตามเกณฑ์อายุคำนวณโดยวัดส่วนสูงของเด็กคนนั้นเป็นเซนติเมตร แล้วเทียบกับส่วนสูงมาตรฐานของเด็กปกติ ซึ่งมักแสดงเป็นกราฟเส้น

มาตรฐานอ้างอิงของส่วนสูงตามเกณฑ์อายุของเด็กไทยอายุ 0-19 ปี ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไว้โดยสำนักโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

HENRY เฮนรี : คนที่มีรายได้สูง แต่ยังไม่รวย

เฮนรีมาจาก High Earners, Not rich Yet มีที่มาครั้งแรกจากนิตยสาร Fortune ปี 2003 ใช้เรียกกลุ่มครอบครัวที่มีรายได้สูงมากกว่า 2 แสนดอลลาร์สหรัฐต่อปี แต่ไม่ค่อยมีเงินเหลือเก็บ เพราะมีพฤติกรรมค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและติดหรู ทำให้ไม่มีเงินออมสำหรับใช้จ่ายในวัยเกษียณมากเท่าที่ควร

heterosexual คนรักต่างเพศ : บุคคลที่มีความรู้สึกปรารถนาทางเพศ ต่อบุคคลที่มีลักษณะทางเพศหรือการแสดงออกทางเพศภาวะ ต่างจากเพศสภาพ (gender) ที่ตนมี

hierarchical analysis การวิเคราะห์เชิงลำดับชั้น : ดู *multi-level analysis*

hierarchical regression analysis การวิเคราะห์ถดถอยแบบเชิงชั้น : วิธีการทางสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระหลายชุดกับตัวแปรตามหนึ่งตัว ตัวแปรอิสระแต่ละชุดถูกจัดลำดับการนำเข้ามาวิเคราะห์ในสมการถดถอยไม่พร้อมกัน ตัวแปรชุดใดจะถูกนำเข้าก่อน-หลังขึ้นอยู่กับความต้องการหรือวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย

histogram ฮิสโตแกรม : วิธีการนำเสนอข้อมูลด้วยแผนภูมิแท่ง (bar chart) แบบหนึ่ง ซึ่งแสดงความถี่ของข้อมูลที่มีระดับการวัดเป็นมาตราช่วง (interval scale) หรืออัตราส่วน (ratio)

ฮิสโตแกรมประกอบด้วยกราฟแท่งที่มีความสูงตามปริมาณของลักษณะสิ่งของหรือเหตุการณ์ในช่วงชั้นนั้น วิธีนี้ใช้เพื่อแสดงข้อมูลที่มีค่าเรียงลำดับได้เท่านั้น

ถ้ากำหนดจุดกึ่งกลางของแต่ละช่วงชั้นบนปลายกราฟแท่ง แล้วลากเส้นตรงเชื่อมระหว่างจุดเหล่านั้น จะเป็นการนำเสนอข้อมูลที่เรียกว่า "รูปหลายเหลี่ยมความถี่" (frequency polygon)

ดูเพิ่มเติม *bar chart, interval scale, ratio, frequency polygon*

historical demography ประชากรศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์ : การศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับประชากรมนุษย์ในอดีต

ประชากรศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับขนาดของประชากร องค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงประชากร ได้แก่ การเกิด การตาย และการย้ายถิ่น รวมถึงลักษณะเฉพาะของประชากรที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเหล่านี้ เช่น การแต่งงาน ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม โครงสร้างครอบครัว

home work การรับงานมาทำที่บ้าน : งานซึ่งรับมาทำนอกสถานที่ประกอบกิจการของผู้ว่าจ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นที่บ้านหรือบริเวณบ้าน

การรับงานมาทำที่บ้านเป็นวิธีลดต้นทุนการผลิตวิธีหนึ่งของสถานประกอบการ ผู้ทำงานประเภทนี้จะไม่ได้รับสวัสดิการและการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน การรับงานมาทำที่บ้านส่วนใหญ่เป็นงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิต เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายและสิ่งทอ ผลิตภัณฑ์จากไม้และกระดาษ และเครื่องประดับเพชรพลอย

homeless child เด็กเร่ร่อน : เด็กที่ไม่มีบิดามารดาหรือผู้ปกครอง หรือมีแต่ไม่เลี้ยงดู หรือไม่สามารถเลี้ยงดูได้ หรือเด็กที่มีพฤติกรรมหนีออกจากบ้าน จนเป็นเหตุให้เด็กไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง กินอยู่หลับนอนตามที่ต่างๆ จนน่าจะเกิดอันตรายต่อสวัสดิภาพของตน

สวัสดิการของเด็กเร่ร่อนได้ตราไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546

homicide การถูกฆ่าตาย : การตายที่เกิดจากการถูกฆ่า ถือเป็นการตายจากสาเหตุภายนอกประเภทหนึ่ง

homosexual รักร่วมเพศ : บุคคลที่มีความรู้สึกปรารถนาทางเพศ ต่อบุคคลที่มีลักษณะทางเพศหรือการแสดงออกทางเพศภาวะที่เหมือนกับตน

hospice สถานบริบาลกึ่งบ้าน : สถานที่ให้บริการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของชีวิตซึ่งหมดทางรักษาแล้ว

สถานบริบาลกึ่งบ้านเป็นสถานพยาบาลที่จะปรับสิ่งแวดล้อมให้คล้ายกับอยู่ที่บ้าน ใช้บุคลากรหลายสาขาทำงานร่วมกัน เช่น แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ พระ นักบวช โดยไม่เน้นการรักษาให้หาย แต่จะเน้นที่การดูแลให้ผู้ป่วยมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพก่อนสิ้นใจ ซึ่งรวมถึงคุณภาพชีวิตของครอบครัวผู้ป่วยด้วย

สถานบริบาลกึ่งบ้านควรแตกต่างหากจากโรงพยาบาลศูนย์ธรรมศาสตร์ธรรมรักษ์เป็นตัวอย่างที่ดีของสถานบริบาลกึ่งบ้าน

hospice care การบริบาลระยะท้าย : การบริการเพื่อการดูแลผู้ป่วยที่หมดทางรักษาแล้ว โดนเน้นที่การดูแลทั้งทางร่างกาย และจิตใจ เพื่อให้ผู้ป่วยจากไปอย่างสงบ รวมทั้งดูแลสุขภาพทางใจของครอบครัวผู้ป่วยด้วย

household ครัวเรือน : หน่วยของที่อยู่อาศัยที่บุคคลคนเดียวหรือหลายคนอาศัยอยู่ด้วยกัน และร่วมกันจัดหาหรือใช้สิ่งอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตร่วมกัน บุคคลเหล่านั้นอาจเกี่ยวข้องเป็นญาติหรือไม่เป็นญาติกันก็ได้

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้จำแนกครัวเรือนออกเป็น 2 ประเภท คือ ครัวเรือนส่วนบุคคล (private household) และครัวเรือนกลุ่มบุคคล (collective household)

ดูเพิ่มเติม *private household, collective household*

household composition องค์ประกอบครัวเรือน : สถานภาพของสมาชิกแต่ละคนที่อาศัยอยู่รวมกันในครัวเรือนหนึ่ง เช่น พ่อ แม่ ลูก ญาติ หรือผู้อาศัย

household size ขนาดครัวเรือน : จำนวนสมาชิกในครัวเรือนส่วนบุคคล (private household) ครัวเรือนหนึ่ง
ดูเพิ่มเติม *private household*

household structure โครงสร้างครัวเรือน : ดู *household composition*

housing census สำมะโนเคหะ : การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของประชากรทุกๆ ครัวเรือนในประเทศหรือพื้นที่หนึ่ง

รายการของข้อมูลที่รวบรวมมีอาทิเช่น ลักษณะ ประเภท การครอบครองที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ เครื่องใช้ในครัวเรือน เชื้อเพลิงที่ใช้ในการหุงต้ม แหล่งพลังงาน การใช้ส้วม

โดยปกติ สำมะโนเคหะจะทำไปพร้อมกับ สำมะโนประชากร (population census)

ดูเพิ่มเติม *population census*

human achievement index ดัชนีความก้าวหน้าของคน : ดัชนีประสม (composite index) ที่สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme)

ปรับปรุงมาจาก “ดัชนีความขัดสน” (human deprivation index : HDI) เพื่อแสดงความก้าวหน้าในการทำงานและการพัฒนาของคน ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ด้าน คือ (1) สุขภาพ (2) การศึกษา (3) การทำงาน (4) รายได้ (5) ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม (6) ชีวิตครอบครัวและชุมชน (7) การคมนาคมและสื่อสาร และ (8) การมีส่วนร่วม

ดูเพิ่มเติม *composite index, United Nations Development Programme, human deprivation index : HDI*

human deprivation index ดัชนีความขัดสน : ดัชนีประสม (composite index) ที่สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme) สร้างขึ้น เพื่อแสดงถึงความเหลื่อมล้ำในสังคม ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ด้าน คือ (1) สุขภาพ (2) การศึกษา (3) การจ้างงาน (4) รายได้ (5) ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม (6) ชีวิตครอบครัวและชุมชน (7) การคมนาคมและการสื่อสาร และ (8) การมีส่วนร่วม

ดัชนีความขัดสน ได้รับการวิจารณ์ว่าไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างพื้นที่ เช่น ประเทศภาค จังหวัด ที่มีค่าดัชนีสูงกว่ามาตรฐานได้ เนื่องจากดัชนีนี้พยายามที่จะอธิบายถึงความขัดสนเท่านั้น โดยไม่สนใจมิติที่แสดงความสำเร็จของผู้คน พื้นที่ที่มีค่าดัชนีสูงกว่ามาตรฐานจึงไม่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติจึงพัฒนา “ดัชนีความก้าวหน้าของคน” (human achievement index (HAI)) ขึ้นมาอีกตัวหนึ่ง

ดูเพิ่มเติม *composite index, United Nations Development Programme, human achievement index (HAI)*

human development index ดัชนีการพัฒนามนุษย์ : ดัชนีประสม (composite index) ที่วัดระดับการพัฒนาประชากรของแต่ละประเทศ โดยนำตัวชี้วัด 3 มิติ ได้แก่ (1) การมีชีวิตที่ยืนยาวและสุขภาพดี (2) ความรู้และการศึกษา และ (3) รายได้ มาคำนวณ

ดัชนีการพัฒนามนุษย์ มีค่าอยู่ระหว่าง 0-1 โดยยิ่งมีค่าใกล้เคียง 1 มากเท่าใด ก็หมายความว่า มีระดับการพัฒนามากเท่านั้น ใน ค.ศ. 2022 ประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูงที่สุด ได้แก่ สวิตเซอร์แลนด์ (0.967) ประเทศที่มีระดับการพัฒนาต่ำที่สุด ได้แก่ โชมาเลีย (0.382) ส่วนไทยมีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับ 0.803 เป็นลำดับที่ 66 ของโลก จัดอยู่ในกลุ่ม very high

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme-UNDP) เป็นผู้จัดทำรายงานดัชนีการพัฒนามนุษย์ของประเทศต่างๆ ทั่วโลกเป็นรายปี โดยพิมพ์เป็นเอกสารของสำนักงานชื่อ Human Development Report

human ecology มนุษยนิเวศวิทยา : วิชาที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มสังคม กับสิ่งแวดล้อม

human geography ภูมิศาสตร์มนุษย์ : วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประชากรมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

human immunodeficiency virus ไวรัสเอดส์ (เอชไอวี) : ไวรัสที่เป็นต้นเหตุของภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง ซึ่งจะค่อยๆ ทำลายระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย ทำให้ง่ายต่อการติดเชื้อต่างๆ

human resource ทรัพยากรมนุษย์ : มนุษย์ทุกคนซึ่งถือว่ามีศักยภาพมีคุณค่า และเป็นประโยชน์

human rights สิทธิมนุษยชน : สิทธิขั้นพื้นฐานทั้งหมดที่มนุษย์ทุกคนพึงมี ซึ่งรวมสิทธิในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม

human security ความมั่นคงของมนุษย์ : การที่ประชาชนมีหลักประกันที่จะดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีสิทธิเสรีภาพ ปลอดภัย ไม่ประสบปัญหาความยากจน ไม่สิ้นหวัง และมีความสุข

human settlement การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ : การที่ประชากรกลุ่มหนึ่งเลือกทำเลที่อยู่อาศัย โดยการสร้างที่พักอาศัยเป็นการถาวรเพื่อทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ณ บริเวณพื้นที่หนึ่ง การตั้งถิ่นฐานมนุษย์อาจเริ่มต้นด้วยการมีผู้บุกเบิกมาตั้งหลักแหล่งพักพิงเป็นกลุ่มเล็กๆ แล้วขยายเป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้นในเวลาต่อมา

human trafficking การค้ามนุษย์ : การกระทำที่เกี่ยวข้องกับการสรรหา ขนส่ง จัดส่ง โยกย้าย ลักลอบจ้าง กักขัง ให้ที่พักอาศัย หรือรับบุคคล ด้วยวิธีการอันมิชอบด้วยกฎหมาย

การค้ามนุษย์อาจกระทำโดยการข่มขู่ ใช้กำลัง บังคับ ลักพาตัว ล่อลวง ฉ้อฉล ใช้อำนาจหรือตำแหน่งในทางมิชอบต่อบุคคลที่ตกเป็นเหยื่อ หรือการให้เงิน หรือผลประโยชน์ หรือการก่อหนี้ผูกพัน เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลยินยอมให้บุคคลอยู่ใต้การควบคุมบังคับของผู้ค้ามนุษย์

การค้ามนุษย์ถือเป็นการก่ออาชญากรรมที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง

humanities มนุษยศาสตร์ : กลุ่มวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์และวัฒนธรรมในด้านต่างๆ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ผลงานและองค์ความรู้ที่มีอยู่ของมนุษย์

กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ที่สำคัญ เช่น ภาษาศาสตร์ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ดนตรี ศิลปศาสตร์ ปรัชญา ศาสนศาสตร์

husband-wife communication การสื่อสารระหว่างสามีภรรยา : การที่คู่สมรสปรึกษาหารือระหว่างกันในเรื่องต่างๆ ของครอบครัว

การสื่อสารระหว่างสามีภรรยา มีข้อสมมุติฐานว่าถ้าสามีภรรยามีสถานภาพเท่าเทียมกันแล้วก็จะปรึกษาหารือเพื่อร่วมกันตัดสินใจ เช่น ในการศึกษาภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) และการวางแผนครอบครัว (family planning) สามีภรรยาที่มีการปรึกษาหารือกันจะใช้วิธีคุมกำเนิด (contraceptive method) มากกว่า และมีลูกน้อยกว่าคู่สมรสที่สามียังถือคติว่าตนเหนือกว่าภรรยา

ดูเพิ่มเติม *fertility, family planning, contraceptive method*

hyperresearch โปรแกรมไฮเพอร์รีเซิร์ช : โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สามารถทำงานกับข้อมูลได้หลากหลายประเภท เช่น ข้อมูลในรูปแบบตัวอักษร ไฟล์รูปภาพ ไฟล์ภาพเคลื่อนไหว หรือไฟล์ PDF นำเสนอข้อมูลได้ทั้งในรูปแบบข้อความ กราฟ

พัฒนาโดย Dr. Sharlene Hesse-Biber, T. Scott Kinder และ Paul Dupuis ในปี 1990 ต่อมาในปี 1991 ได้จัดตั้งบริษัท ResearchWare, Inc. เพื่อพัฒนาและจำหน่ายโปรแกรมในรูปแบบเชิงพาณิชย์ และสามารถดาวน์โหลดใช้ได้ฟรีไม่จำกัดระยะเวลา เพียงแต่มีข้อจำกัดในการสร้างรหัสข้อมูลและจำกัดจำนวนไฟล์ที่นำเข้า

เวอร์ชันปัจจุบันคือ Version 4.5.4

hypothesis สมมุติฐาน : ข้อความที่ตั้งขึ้นไว้เพื่อพิสูจน์

ในทางวิทยาศาสตร์ *สมมุติฐาน*จะเป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง เท่านั้น

สำหรับจุดเริ่มต้นของการวิจัยทางสังคมศาสตร์คือ ปัญหาทางสังคม เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) แต่เมื่อต้องการข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหา นั้นจึงต้องตั้ง*สมมุติฐาน*ขึ้น เพื่อพิสูจน์ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์

ดูเพิ่มเติม *empirical data*

ideal family size ขนาดครอบครัวในอุดมคติ : จำนวนบุตรที่คู่สมรสเห็นว่าเป็นจำนวนที่เหมาะสมที่สุดที่ตนจะให้การเลี้ยงดูได้เป็นอย่างดี

IEC program การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความรู้ : กิจกรรมที่เผยแพร่สู่สาธารณชนในเรื่องข้อมูลข่าวสาร (I = information) ความรู้ (E = education) และการสื่อสาร (C = communication)

illegal abortion การทำแท้งผิดกฎหมาย : การกระทำที่สิ้นสุดการตั้งครรภ์ในประเทศหรือรัฐที่การทำแท้งเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย
บางครั้งเรียกว่า “การทำแท้งเถื่อน”

illegal immigrant คนเข้าเมืองผิดกฎหมาย : บุคคลที่เข้ามาในประเทศหนึ่ง โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายหรือเข้ามาโดยถูกต้องตามกฎหมาย แต่อาศัยอยู่เกินกำหนดเวลาที่ได้รับอนุญาต

illegitimacy การเกิดนอกสมรส : ภาวะที่เด็กเกิดจากพ่อแม่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน โดยที่บิดาไม่ได้จดทะเบียนรับรองบุตร

illiteracy การไม่รู้หนังสือ : ความไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือ

illiterate ผู้ไม่รู้หนังสือ : บุคคลอายุ 10 ปีขึ้นไปที่ไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้

immigrant คนเข้าเมือง : บุคคลที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวรอยู่ในประเทศอย่างถูกกฎหมาย

immigrant worker คนงานต่างชาติ : คนจากประเทศหนึ่งที่เข้าไปทำงานในอีกประเทศหนึ่ง

immigration การย้ายถิ่นเข้าประเทศ : การเคลื่อนย้ายของประชากรจากประเทศอื่นเข้ามายังประเทศหนึ่งโดยสมัครใจ

ประเทศที่คนจะย้ายถิ่นเข้ามักมีปัจจัยดึงดูด (pull factor) สูง เช่น มีโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า มีเสรีภาพทางการเมืองหรือการนับถือศาสนามากกว่า
ดูเพิ่มเติม *pull factor*

immunization การสร้างภูมิคุ้มกันโรค : กระบวนการหรือวิธีการสร้างให้บุคคล สัตว์ หรือพืชมีความสามารถในการต้านทานการติดเชื้อต่างๆ

impact factor ดัชนีผลกระทบ : ตัวชี้วัดการอ้างอิงของวารสาร

ดัชนีผลกระทบวัดจากจำนวนครั้งเฉลี่ยที่บทความของวารสารนั้นได้รับการอ้างอิงในช่วงปีหนึ่งๆ หลังจากได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว 2 ปี โดยเทียบกับวารสารสาขาเดียวกัน

ดัชนีผลกระทบเป็นข้อมูลสำหรับนักวิจัย เพื่อใช้ในการตัดสินใจเลือกวารสารที่จะตีพิมพ์งานวิจัยของตน

ดัชนีผลกระทบ หรือดัชนีผลกระทบของวารสาร (Journal Impact Factor :JIF) เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ช่วยเปรียบเทียบและจัดอันดับวารสารระดับนานาชาติจากทั่วโลก ที่ครอบคลุมวารสารสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสาขาสังคมศาสตร์ ดัชนีนี้สามารถสืบค้นได้จากฐานข้อมูลการอ้างอิงวารสาร (Journal Citation Reports :JCR)

impact survey การสำรวจผลกระทบ : การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ของโครงการ หลังจากที่ได้ดำเนินกิจกรรมของโครงการไปแล้วระยะหนึ่ง หรือเมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว

การสำรวจผลกระทบมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และประชากรที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของโครงการนั้น

impairment ภาวะบกพร่อง : การสูญเสียหรือความผิดปกติของจิต สรีระ กายวิภาค หรือการทำงานของส่วนต่างๆ ของร่างกาย

ภาวะบกพร่องอาจจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวรก็ได้ เช่น วิกฤตจิต ปัญญาอ่อน แขนขาด ตาบอด การสูญเสียอวัยวะอื่นๆ

impelled migration การย้ายถิ่นแบบบังคับ : ดู *forced migration*

implicit rate of natural increase อัตราแท้จริงของการเพิ่มธรรมชาติ : ดู *intrinsic rate of natural increase*

impotence การหย่อนสมรรถภาพทางเพศ : ดู *erectile dysfunction*

in-depth interview การสัมภาษณ์ระดับลึก : การเก็บข้อมูลด้วยการสนทนาสอบถามกับบุคคลตามหัวข้อเรื่องและประเด็นที่นักวิจัยสนใจศึกษา

การสัมภาษณ์ระดับลึกมักใช้เวลานานกว่าการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เพราะจะมีการเจาะลึกลงไปในเรื่องที่นักวิจัยต้องการข้อมูลในรายละเอียด ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

in-migrant ผู้ย้ายถิ่นเข้า : บุคคลซึ่งย้ายเข้าไปอยู่ในพื้นที่ปลายทาง โดยข้ามเขตแดนมาจากนอกพื้นที่นั้น

in-migration rate อัตราย้ายถิ่นเข้า : จำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้ามายังพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง ต่อจำนวนประชากรกลางช่วงเวลาของพื้นที่นั้น 100 คน หรือ 1,000 คน

in-service training การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน : การสอนและฝึกอบรมที่จัดให้เป็นหลักสูตรให้กับบุคคล ในระหว่างที่บุคคลนั้นดำรงตำแหน่งงาน

incentive สิ่งจูงใจ : เงิน สิ่งของ หรือรางวัลใดๆ ที่เสนอให้บุคคลหรือองค์กร เพื่อจูงใจให้กระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเร่งให้งานสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

incidence อุบัติการณ์ : จำนวนการเกิดโรครายใหม่ในประชากรกลุ่มหนึ่ง ภายในช่วงระยะเวลาที่ระบุไว้

incidence rate อัตราอุบัติการณ์ : จำนวนการเกิดโรครายใหม่หรือเหตุการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง ต่อประชากรในข่าย 1,000 คน

income รายได้ : เงินที่ปัจเจกบุคคลหรือหน่วยผลิตได้รับ ในรูปของค่าจ้าง เงินเดือน ค่าเช่า ดอกเบี้ย กำไร รวมทั้งผลประโยชน์ที่ได้รับเนื่องจากการว่างงาน หรือเกษียณอายุด้วย

income distribution การกระจายรายได้ : การแจกแจงรายได้ (income) ระหว่างกลุ่มประชากรในสังคม ดูเพิ่มเติม *income*

income generation program โครงการสร้างรายได้ : โครงการขนาดเล็ก ที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้น เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพของกลุ่มสตรี โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

income-related underemployment การทำงานต่ำกว่าระดับด้านรายได้ : การที่บุคคลวัยแรงงานทำงานตามระยะเวลาที่ควรทำ (โดยทั่วไปใช้เกณฑ์ 35 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) แต่มีรายได้ต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ

incomplete abortion การแท้งไม่ครบ : การสิ้นสุดการตั้งครรภ์ที่มีบางส่วนของตัวอ่อน (embryo) รวมทั้งรกและ/หรือเยื่อหุ้มของตัวอ่อนยังตกค้างอยู่ในโพรงมดลูก มักเกิดขึ้นในช่วงอายุครรภ์ระหว่าง 8-14 สัปดาห์

การแท้งไม่ครบเป็นสาเหตุให้ผู้ป่วยมาพบแพทย์มากที่สุด เช่น ในรายที่เสียเลือดมากจนเกิดอาการช็อก รายที่มีการติดเชื้อต้องรักษาการติดเชื้อเสียก่อนจึงจะขูดมดลูกได้
ดูเพิ่มเติม *embryo*

increment decrement life table ตารางชีพแบบเพิ่ม-ลด : ตารางชีพ (life table) ที่แสดงการเพิ่มขึ้นและลดลงของประชากรในตารางชีพ ที่มีสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงสถานภาพอื่นที่นอกเหนือจากการตาย กลับไปกลับมา

ตัวอย่างหนึ่งของตารางชีพแบบเพิ่ม-ลด คือ ตารางชีพแรงงาน ที่แสดงการเพิ่มขึ้นของประชากรเมื่อประชากรเปลี่ยนสถานภาพจากว่างงานหรือไม่ทำงานเป็นทำงาน และจะแสดงการลดลงของประชากรเมื่อประชากรเปลี่ยนสถานภาพจากที่เคยทำงานเป็นว่างงานหรือเสียชีวิต

อีกตัวอย่างหนึ่งของตารางชีพแบบเพิ่ม-ลด คือ ตารางชีพแต่งงาน ที่แสดงการเพิ่มขึ้นของประชากรเมื่อประชากรเปลี่ยนสถานภาพจากโสด หรือม่าย หรือหย่า หรือแยก เป็นสมรส และจะแสดงการลดลงของประชากรเมื่อประชากรเปลี่ยนสถานภาพจากสมรสเป็นเสียชีวิต (ตนเอง) หรือม่าย (คู่สมรสเสียชีวิต) หย่า แยก

บางครั้งเรียก multistate life table

ดูเพิ่มเติม *life table*

index ดัชนี : สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงรายการหรือปรากฏการณ์ที่สนใจ

ดัชนี มีความหมาย 3 อย่าง คือ

1. รายการข้อมูลในเรื่องที่ระบุไว้ ปกติจะจัดเรียงลำดับตามตัวอักษรหรือตัวเลข
2. ค่าวัดที่เปรียบเทียบจากปีฐานที่เท่ากับ 100 เช่น ดัชนีราคาสินค้า (price index) และ
3. ค่าวัดที่ชี้ให้เห็นสภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ดัชนีสูงวัย (ageing index) ดัชนีมวลกาย (BMI)

ดูเพิ่มเติม *ageing index, BMI*

index of age preference ดัชนีอายุนิยม : ตัวชี้วัดที่แสดงการรายงานอายุของประชากรเป็นจำนวนปีที่ลงท้ายด้วยเลขที่ผู้ตอบชอบ

ดัชนีอายุนิยมที่ใช้กันมาก คือ ดัชนีวิฟเฟิล (Whipple's index) และ ดัชนีไมเออร์ (Myer's index)
ดูเพิ่มเติม *Whipple's index, Myer's index*

indicator ตัวชี้วัด : สิ่ง que สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทน หรือเพื่อวัดความคิดหรือมโนทัศน์ซึ่งเป็นนามธรรม ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data)
ดูเพิ่มเติม *empirical data*

indigenous health services บริการสาธารณสุขพื้นบ้าน : ประเภทของบริการด้านสุขภาพอนามัยที่เริ่มขึ้นหรือปฏิบัติอยู่ในชุมชน เขตพื้นที่ หรือในสิ่งแวดล้อมหนึ่ง

indirect estimation techniques วิธีการประมาณทางอ้อม : เทคนิควิธีการวิเคราะห์ต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ประมาณระดับ และแบบแผนของภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) การตาย และการย้ายถิ่น (migration) ของประชากร ที่มีข้อมูลในเรื่องนั้นๆ ไม่สมบูรณ์
ดูเพิ่มเติม *fertility, migration*

indirect standardization การปรับฐานโดยอ้อม : การปรับค่าตัวชี้วัดที่นำเอาอัตราอายุของประชากรมาตรฐาน (standard population) มาปรับกับโครงสร้างอายุของประชากรที่ศึกษา
การปรับฐานโดยอ้อมใช้ในกรณีที่ไม่มีข้อมูลอัตราอายุ (age-specific rate) ของประชากรที่ศึกษา
ดูเพิ่มเติม *standard population, age-specific rate*

indirect standardized death rate อัตราตายปรับฐานโดยอ้อม : อัตราตายที่คำนวณโดยนำอัตราตายรายอายุ (age-specific death rate (ASDR)) ของประชากรมาตรฐาน (standard population) ไปคูณกับประชากรที่ศึกษาตามรายอายุ เพื่อให้ได้จำนวนตายที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ถ้าประชากรนั้นมีอัตราตายรายอายุเหมือนกับประชากรมาตรฐาน แล้วหาอัตราส่วนระหว่าง “จำนวนตายจริง” กับ “จำนวนตายที่คาด”
อัตราตายปรับฐานโดยอ้อมคือ อัตราตายของประชากรมาตรฐานคูณอัตราส่วนดังกล่าว

$$\text{อัตราตายปรับฐานโดยอ้อม} = (D_s/P_s) * \left[\frac{D}{\sum P_i * \left(\frac{D_{si}}{P_{si}} \right)} \right] * k$$

เมื่อ D_s คือ จำนวนตายรวมของประชากรมาตรฐาน

P_s คือ จำนวนประชากรมาตรฐานรวม

(D_s/P_s) คือ อัตราตายของประชากรมาตรฐาน

D คือ จำนวนตายรวมของประชากรที่ศึกษา

P_i คือ จำนวนประชากรในกลุ่มอายุ

$\left(\frac{D_{si}}{P_{si}} \right)$ คือ อัตราตายในกลุ่มอายุ i ของประชากรมาตรฐาน

k คือ ค่าคงที่นิยมใช้ 1,000

ดูเพิ่มเติม *age-specific death rate (ASDR), standard population*

induced abortion การทำแท้ง : การทำให้การตั้งครรภ์สิ้นสุดลงด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง

การทำแท้งอาจทำได้ด้วยเหตุผลทางการแพทย์ อันเป็นการทำแท้งเพื่อรักษา (therapeutic abortion) ซึ่งประเทศส่วนใหญ่มักยินยอมให้ทำ โดยถือว่าเป็นการทำแท้งที่ถูกกฎหมาย (legal abortion) ส่วนการทำแท้งด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่น ครอบครัวมีฐานะยากจน หรือสตรีที่ตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม หลายประเทศถือว่าเป็นการทำแท้งที่ผิดกฎหมาย (illegal abortion)

การทำแท้งทำกันมานานแล้ว การทำแท้งโดยผู้ที่มิได้เป็นแพทย์หรือหมอเถื่อนมีหลายวิธี ตั้งแต่วิธีแบบพื้นบ้าน เช่น การใส่วัสดุ อาจเป็นรากไม้ หรือกิ่งไม้อ่อนใส่ในช่องคลอด หรือการบีบนิ้วบริเวณมดลูก หรือการกินยา หรือฉีดยาขับเลือด หรือการใส่ของเหลวบางอย่างเข้าไปในมดลูก โดยผ่านทางสายยางที่สอดผ่านปากมดลูกเข้าไป วิธีการเหล่านี้มีความเสี่ยง ที่จะก่อให้เกิดการอักเสบหรือการติดเชื้อภายในมดลูกได้มาก เนื่องจากวัสดุหรือของเหลวที่ใส่เข้าไปไม่มีการฆ่าเชื้อ และของเหลวบางอย่างมีพิษในตัวเอง

การทำแท้งโดยวิธีที่ถูกต้องในช่วง 3 เดือนแรกของการตั้งครรภ์ อาจปลอดภัยพอสมควร แต่หลังจากนั้นอันตรายจะเพิ่มขึ้นตามลำดับ การทำแท้งที่ทางการแพทย์ใช้ยามีหลายวิธี เช่น การขูดมดลูก การใช้เครื่องดูดสุญญากาศ การปรับประจำเดือน การใช้น้ำเกลือเข้มข้นใส่เข้าไปในถุงน้ำคร่ำ การใช้ยารับประทานเพื่อให้การตั้งครรภ์สิ้นสุด

ดูเพิ่มเติม *abortion, therapeutic abortion*

industrialization การกลายเป็นอุตสาหกรรม : การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปสู่ลักษณะที่มีการประกอบ

อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การผลิตด้วยเครื่องจักรกล และการกระจุกตัวของคนงานอยู่ในเขตเมือง

industry อุตสาหกรรม : สาขาของธุรกิจ การค้า บริการ การผลิต หรือการหัตถกรรม

inequality ความไม่เสมอภาค : ความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือกฎหมาย

inevitable abortion การแท้งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ : ภาวะที่การตั้งครรภ์ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้

การแท้งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จะมีเลือดออกทางช่องคลอดเช่นเดียวกับภาวะแท้งคุกคาม (threatened abortion) แต่มีปริมาณมากกว่า และมีอาการปวดเกร็งบริเวณท้องน้อยอย่างรุนแรง เพราะการบีบรัดตัวของมดลูก ปากมดลูกจะเปิด บางรายอาจมีการแตกของถุงน้ำคร่ำด้วย

infancy วัยทารก : ช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดจนครบหนึ่งปีบริบูรณ์

infant ทารก : เด็กที่มีอายุนับตั้งแต่แรกเกิดไปจนอายุครบหนึ่งปีบริบูรณ์

infant mortality การตายทารก : การตายของเด็กที่มีอายุน้อยกว่าหนึ่งปี

การตายทารกภายใน 1 ปีแรกของชีวิต อาจแบ่งย่อยออกตามอายุของทารกเมื่อตาย เป็น

1. การตายทารกแรกเกิด (neonatal mortality) คือ การตายภายใน 28 วันหลังคลอด ซึ่งประมาณร้อยละ 30 ของการตายทารกจะเกิดในช่วงเดือนแรกนี้ และ
2. การตายทารกหลังแรกเกิด (post-neonatal mortality) คือ การตายของทารกหลังคลอด 28 วัน จนถึงก่อนครบ 1 ปีบริบูรณ์

การตายทารกอีกประเภทหนึ่งซึ่งคาบเกี่ยวกับการตายของตัวอ่อน (embryo) ที่อยู่ในครรภ์ เรียกว่า การตายปริกำเนิด (perinatal mortality) ซึ่งหมายถึง การตายที่นับรวมการตายคลอด (still birth) และตายภายใน 1 เดือนหลังคลอด

การตายของทารกเป็นผลมาจากการตั้งครรภ์ การดูแลครรภ์ และการคลอดที่บกพร่อง เพราะทารกในวัยแรกเกิดยังมีภูมิคุ้มกันน้อย จึงต้องได้รับการเอาใจใส่ดูแลมากเป็นพิเศษ

ดูเพิ่มเติม *neonatal mortality, post-neonatal mortality, embryo, perinatal mortality, still birth*
infant mortality rate อัตราตายทารก : จำนวนการตายของเด็กที่มีอายุต่ำกว่าหนึ่งปีในปีหนึ่ง ต่อจำนวนการเกิดมีชีพ (live birth) 1,000 รายในปีนั้น สูตรคำนวณ ดังนี้

$$IMR = \left(\frac{D_0}{B} \right) * k$$

เมื่อ IMR คือ อัตราตายทารก

D_0 คือ การตายของเด็กอายุน้อยกว่า 1 ปีในปีหนึ่ง

B คือ การเกิดมีชีพในปีนั้น

k คือ ค่าที่ นิยมใช้ 1,000 สำหรับอัตรานี้

ดูเพิ่มเติม *live birth*

infant nutrition deficiency การขาดสารอาหารของเด็กทารก : ภาวะที่ทารกขาดสารอาหารที่จำเป็นต่อความต้องการของร่างกาย

infant nutrition disorder ภาวะโภชนาการผิดปกติในทารก : ภาวะทุพโภชนาการในทารกอายุระหว่าง 1 ถึง 24 เดือน

ภาวะโภชนาการผิดปกติในทารกเกิดขึ้นเนื่องจากได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ หรือมีความผิดปกติของร่างกายที่ขัดขวางการดูดซึมและการนำสารอาหารไปใช้ประโยชน์ ความผิดปกติทางโภชนาการนี้มีผลต่อการเจริญเติบโต และพัฒนาการของทารก

infanticide การฆ่าทารก : การทำให้เด็กอายุต่ำกว่าหนึ่งปีเสียชีวิตโดยเจตนาด้วยวิธีต่างๆ

infectious disease โรคติดเชื้อ : โรคซึ่งเป็นผลจากการมีเชื้อจุลชีพก่อโรค เช่น ไวรัส แบคทีเรีย รา โปรโตซัว ปรสิต

เชื้อก่อโรค อาจเกิดจากคน สัตว์ หรือพืช ซึ่งสามารถติดต่อไปยังบุคคลอื่นได้ แต่โรคติดเชื้อบางโรคอาจไม่ใช่โรคติดต่อ เช่น บาดทะยัก โรคติดเชื้อในกระแสโลหิต

infecundity ความไม่สามารถมีบุตร : การที่สตรีมีความผิดปกติทางชีววิทยา จนทำให้ไม่สามารถตั้งครรภ์ได้

inferential statistics สถิติเชิงอนุมาน : ค่าสถิติ (statistics) ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง และนำไปอ้างอิงเป็นค่าพารามิเตอร์ (parameter) ของประชากรของกลุ่มตัวอย่างนั้น

ดูเพิ่มเติม *statistics, parameter*

infertility ภาวะไม่เจริญพันธุ์ : การที่คู่สมรสไม่สามารถทำให้เกิดการตั้งครรภ์ได้ โดยที่ไม่ได้คุมกำเนิดในช่วงเวลาหนึ่ง อาจเนื่องมาจากสาเหตุทางสรีรวิทยา หรือทางพฤติกรรมก็ได้

ในทางการแพทย์ *ภาวะไม่เจริญพันธุ์* หมายถึง ภาวะการมีบุตรยาก คือ คู่สมรสที่มีความสัมพันธ์ทางเพศเป็นปกติ โดยไม่มีการใช้การคุมกำเนิดใดๆ ทั้งสิ้น เป็นเวลา 12 – 24 เดือนขึ้นไป แล้วยังไม่มีการตั้งครรภ์เกิดขึ้น

ภาวะไม่เจริญพันธุ์ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ภาวะไม่เจริญพันธุ์ปฐมภูมิ (primary infertility) คือ การที่ผู้หญิงที่ไม่เคยตั้งครรภ์มาก่อน ไม่สามารถตั้งครรภ์ได้หลังจากได้พยายามมาแล้วอย่างน้อยหนึ่งปี
2. ภาวะไม่เจริญพันธุ์ทุติยภูมิ (secondary infertility) คือ การที่ผู้หญิงที่เคยตั้งครรภ์มาแล้ว แต่ไม่สามารถตั้งครรภ์ใหม่อีกหลังจากครรภ์ก่อนอย่างน้อยหนึ่งปี

ดูเพิ่มเติม *primary infertility, secondary infertility*

inflation ภาวะเงินเฟ้อ : สภาพที่ระดับราคาสินค้าหรือบริการต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

informal sector ภาคเศรษฐกิจนอกระบบ : การทำงานหรือการว่าจ้างแรงงานที่ไม่นับรวมอยู่ในสถิติอย่างเป็นทางการ เช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

ตัวอย่าง *เศรษฐกิจนอกระบบ* เช่น การค้าหาบเร่ แผงลอย การเกษตรรายย่อยหรือรายบุคคล การรับงานไปทำที่บ้าน ซึ่งผู้ทำงานเหล่านี้ไม่ถูกเก็บภาษี จึงไม่ได้รับสิทธิประโยชน์จากระบบสวัสดิการของรัฐ

information ข้อมูลข่าวสาร : ข้อมูลได้ผ่านการจัดการ เรียบเรียง หรือประมวลผลแล้ว พร้อมทั้งจะเผยแพร่หรือแจกจ่ายเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

information center ศูนย์สารสนเทศ : แหล่งรวมข้อมูลข่าวสาร รวมถึงเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวม จัดการ และเผยแพร่ข้อมูล

ศูนย์สารสนเทศ อาจจัดตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะตามวัตถุประสงค์ เช่น ศูนย์ข้อมูลข่าวสารประชากร ศูนย์ข้อมูลสาธารณสุข ศูนย์บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ศูนย์สารสนเทศทางการเกษตร ศูนย์สารสนเทศแห่งชาติ

บางครั้งเรียกว่า “ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร”

information dissemination การเผยแพร่สารสนเทศ : การจำหน่าย แจกจ่าย และประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารที่วิเคราะห์และเรียบเรียงแล้ว

information retrieval system ระบบเรียกใช้สารสนเทศ : การจัดระเบียบเพื่อเรียกข้อมูลข่าวสารจากแหล่งเก็บออกมาใช้ตามความต้องการ

information system ระบบสารสนเทศ : กระบวนการจัดการข้อมูล ในเรื่องการจัดเก็บ เรียบเรียง แบ่งประเภท ปรับปรุง ประมวลผล และเก็บรักษา โดยนำคอมพิวเตอร์ และระบบสื่อสารมาช่วย เพื่อให้สะดวกในการวิเคราะห์ นำเสนอ หรือเผยแพร่

informed consent การยินยอมร่วมโครงการ : การที่บุคคลตกลงเข้าร่วมในกระบวนการวิจัย หลังจากที่ได้รับทราบและเข้าใจคำอธิบายเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น และทางเลือกต่างๆ ดีแล้ว

การยินยอมร่วมโครงการทำได้หลายแบบ เช่น การลงนามในหนังสือแสดงเจตนายินยอม (consent form) การยินยอมด้วยวาจา (verbal consent)

ในกรณีบุคคลที่ไม่สามารถตัดสินใจให้คำยินยอมได้ เช่น ผู้เยาว์ ผู้ป่วย ผู้พิการทางสมอง การเข้าร่วมโครงการวิจัยจะต้องได้รับการยินยอมจากผู้ปกครองหรือผู้ดูแล ด้วยวิธีการลงนามในหนังสือยินยอม (assent form) หรือด้วยวาจา (verbal assent)

institute for population and social research สถาบันวิจัยประชากรและสังคม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ได้รับการยกฐานะจาก “ศูนย์วิจัยประชากรและสังคม” ขึ้นเป็น “สถาบัน” ที่มีสถานภาพเทียบเท่าคณะฯ หนึ่งในมหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2514 มีพันธกิจหลัก 3 อย่าง ได้แก่ 1) การวิจัยทางด้านประชากรและสังคม 2) งานสอนและการฝึกอบรม และ 3) งานบริการวิชาการ

งานวิจัยทางด้านประชากรและสังคมของสถาบันฯ แบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่ม คือ 1) สังคมไทยกับการเปลี่ยนแปลงประชากรและครอบครัว 2) ภาวะสูงวัยของประชากร 3) เพศสภาวะ สิทธิและสุขภาพทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์ 4) ประชากร สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ 5) การย้ายถิ่น ความเป็นเมือง และแรงงาน และ 6) ติดตามและประเมินผล และระเบียบวิธีวิจัย

สถาบันฯ มีการสอนระดับบัณฑิตศึกษา โดยมี 4 หลักสูตร ได้แก่ 1) ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยประชากรและสังคม (หลักสูตรไทย) 2) ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประชากรและสุขภาพทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์ (หลักสูตรนานาชาติ) 3) ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยประชากรและสังคม (หลักสูตรไทย) และ 4) ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศาสตร์ประยุกต์ และการวิจัยทางสังคม (หลักสูตรนานาชาติ)

นอกจากนั้น สถาบันฯ ยังมีหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้นในด้านการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ การประเมินผลโครงการ

งานบริการวิชาการ เช่น การจัดงานประชุมวิชาการระดับชาติประจำปี “ประชากรและสังคม” การให้ข่าวสารความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงประชากรและสังคมแก่สาธารณะ การให้คำปรึกษาต่อองค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรชุมชน

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ถนนพหลโยธิน สาย 4 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล นครปฐม 73170

ดูเพิ่มเติม website: www.ipsr.mahidol.ac.th

institute of language and culture for rural development สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ถนนพหลโยธิน สาย 4 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล นครปฐม 73170

ดูเพิ่มเติม website: www.lc.mahidol.ac.th

institute of nutrition สถาบันวิจัยโภชนาการ : สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ถนนพหลโยธิน สาย 4 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล นครปฐม 73170

ดูเพิ่มเติม website: www.nu.mahidol.ac.th

institutional population ประชากรเชิงสถาบัน : บุคคลซึ่งอาศัยอยู่ภายใต้การจัดการพิเศษที่แยกออกจากการเป็นสมาชิกในครัวเรือนปกติ

ตัวอย่างของประชากรเชิงสถาบัน เช่น ผู้ป่วยที่พักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล ทหารในกองทหาร นักเรียนที่พักอยู่ในโรงเรียนประจำ นักโทษที่ถูกกักขังอยู่ในเรือนจำ

integrated program โครงการบูรณาการ : การดำเนินงานโครงการที่ผสมผสานกิจกรรมด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาที่ต้องการ

ตัวอย่างของโครงการบูรณาการ เช่น งานวางแผนครอบครัว งานอนามัยแม่และเด็ก โครงการส่งเสริมอาชีพ โครงการส่งเสริมการศึกษา

integrity and transparency assessment การประเมินความยึดมั่นในคุณธรรมและความโปร่งใส (ไอทีเอ) :

วิธีการตรวจสอบเพื่อป้องกันการทุจริต สำหรับหน่วยงานภาครัฐ

การประเมินความยึดมั่นในคุณธรรมและความโปร่งใส เป็นการประเมินการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้หน่วยงานได้รับทราบระดับความยึดมั่นในคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงาน ทำให้เกิดความตระหนักและให้ความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักคุณธรรมและความโปร่งใสมากยิ่งขึ้น

การประเมินความยึดมั่นในคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ แบ่งเป็น 5 ดัชนี ดังนี้

1. ความโปร่งใส (transparency) ประเมินจากความคิดเห็นของประชาชนผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามประสบการณ์ในการรับบริการจากหน่วยงานภาครัฐ และจากข้อมูลเอกสาร/หลักฐานเชิงประจักษ์ (evidence - based) บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงในการดำเนินงานของหน่วยงาน
2. ความพร้อมรับผิด (accountability) ประเมินจากความคิดเห็นของประชาชนผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามประสบการณ์ในการรับบริการจากหน่วยงานภาครัฐ
3. คุณธรรมการให้บริการของหน่วยงาน (integrity in service delivery) ประเมินจากการรับรู้และประสบการณ์โดยตรงของประชาชนผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ
4. วัฒนธรรมคุณธรรมในองค์กร (integrity culture) ประเมินจากความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ภายในหน่วยงานภาครัฐ และจากข้อมูลเอกสาร/หลักฐานเชิงประจักษ์ (evidence - based) บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงในการดำเนินงานของหน่วยงาน
5. คุณธรรมการทำงานในหน่วยงาน (work integrity) ประเมินจากความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ภายในหน่วยงานภาครัฐที่มีต่อการดำเนินงานของหน่วยงาน

เครื่องมือในการประเมินนี้ มีอยู่ 3 แบบ ได้แก่

1. แบบวัดความโปร่งใสและการยึดมั่นในคุณธรรมภายในองค์กร (internal integrity and transparency assessment : IIT) ใช้สำหรับบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ ตั้งแต่ระดับผู้บริหาร ผู้อำนวยการ หัวหน้า ข้าราชการ พนักงาน ไปจนถึงลูกจ้าง พนักงานจ้าง
2. แบบวัดความโปร่งใสและการยึดมั่นในคุณธรรมภายนอกองค์กร (external integrity and transparency assessment : EIT) ใช้สำหรับบุคคล นิติบุคคล บริษัทเอกชน หรือหน่วยงานของรัฐอื่นที่เคยมารับบริการหรือมาติดต่อตามภารกิจของหน่วยงานภาครัฐ
3. แบบตรวจการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ (open data integrity and transparency assessment : OIT) เป็นแบบวัดการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะของหน่วยงานให้ประชาชนเข้าถึงเว็บไซต์หลักของหน่วยงานได้

intercensal estimate การคาดประมาณระหว่างช่วงสำมะโน : การประมาณจำนวนประชากร ณ เวลา
ระหว่างสำมะโนประชากร (population census) สองครั้ง โดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนประชากรทั้งสอง
ครั้งนั้นในการคำนวณ

ดูเพิ่มเติม *population census*

intercensal growth การเปลี่ยนแปลงประชากรระหว่างปีสำมะโน : จำนวนประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่ง
อาจจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงในระหว่างช่วงปีสำมะโน

intercensal period ช่วงเวลาระหว่างสำมะโน : ช่วงเวลาระหว่างการทำสำมะโนสองครั้ง

intercourse variables กลุ่มตัวแปรการร่วมเพศ : ดู *intermediate variables*

interdisciplinary study การศึกษาแบบสหวิทยาการ : การศึกษาที่ใช้ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชา
มาร่วมในการวิเคราะห์

intermarriage การแต่งงานข้ามกลุ่ม : การที่ชายหญิงที่แตกต่างกันทางชาติพันธุ์ เชื้อชาติ วัฒนธรรม หรือ
ศาสนา อยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา

intermediate variables ตัวแปรระหว่างกลาง : ตัวแปรที่จะมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์โดยตรง แบ่งออกเป็น

3 กลุ่มใหญ่ 11 ตัวแปรย่อย คือ

(1) กลุ่มตัวแปรการร่วมเพศ (intercourse variables) แบ่งเป็น

1.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจับคู่ของชายและหญิง ได้แก่

- 1) อายุที่เข้าสู่วัยของการมีคู่
- 2) การอยู่เป็นโสดถาวร
- 3) ระยะเวลาในการอยู่ร่วมกัน

1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการร่วมเพศระหว่างคู่ที่อยู่ด้วยกัน ได้แก่

- 1) การงดเว้นการร่วมเพศโดยสมัครใจ
- 2) การงดเว้นการร่วมเพศโดยไม่สมัครใจ

- 3) ความบ่อยครั้งในการร่วมเพศ
- (2) กลุ่มตัวแปรการปฏิสนธิ (conception variables) แบ่งเป็น
 - 1) ความไม่สามารถตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ
 - 2) การใช้หรือไม่ใช้การคุมกำเนิด
 - 3) ความไม่สามารถตั้งครรภ์โดยตั้งใจ (การทำหมันหญิง หมันชาย การใช้วิธีทางการแพทย์ ฯลฯ)
- (3) กลุ่มตัวแปรการตั้งครรภ์ (gestation variables) แบ่งเป็น
 - 1) การตายของทารกในครรภ์โดยไม่ตั้งใจ คือ การแท้ง
 - 2) การตายของทารกในครรภ์โดยตั้งใจ คือ การทำแท้ง

คิงส์ลีย์ เดวิส (Kingsley Davis) และจูดิท เบลก (Judith Blake) ได้เสนอเป็นกรอบการวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์ไว้ว่า การศึกษาผลของปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อภาวะเจริญพันธุ์ของประชากร จะต้องวิเคราะห์ผ่านตัวแปรระหว่างกลางเหล่านี้

intermediate variables of fertility ตัวแปรระหว่างกลางของการเจริญพันธุ์ : ดู *intermediate variables*
internal migration การย้ายถิ่นในประเทศ : ดู *migration*

International Classification of Diseases บัญชีจำแนกโรคระหว่างประเทศ : รายการมาตรฐานของรหัสโรคที่เป็นสาเหตุการป่วยและตาย ที่กำหนดโดยองค์การอนามัยโลก

บัญชีจำแนกโรคระหว่างประเทศ ฉบับแก้ไขครั้งที่ 10 (International Classification of Diseases and Related Health Problem 10th Revision: ICD-10) ได้ใช้มาจนกระทั่งปี 2021 และตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2022 องค์การอนามัยโลกประกาศให้ใช้ *บัญชีจำแนกโรคระหว่างประเทศ* ครั้งที่ 11 เรียกว่า International Classification of Diseases 11th Revision: ICD-11

International Classification of Functioning, Disability and Health บัญชีสากลเพื่อการจำแนกการทำงาน ความพิการ และสุขภาพ : รายการมาตรฐานเพื่อใช้เป็นแนวทางในการประเมินความสามารถตามประเภทของภาวะบกพร่อง (impairment) ของบุคคล

บัญชีสากลเพื่อการจำแนกการทำงานฯ นี้ กำหนดโดยองค์การอนามัยโลก ใช้จำแนกลักษณะความพิการทุพพลภาพ หรือภาวะบกพร่อง ตามคุณลักษณะใหญ่ๆ 4 ด้าน คือ ด้านการทำงานหรือการทำหน้าที่ของร่างกาย ด้านโครงสร้างของร่างกาย ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ดูเพิ่มเติม *impairment*

International Classification of Status in Employment การจัดประเภทสถานภาพการทำงานตามมาตรฐานสากล : การจัดสถานะของบุคคลที่ทำงานในสถานที่ทำงานหรือในธุรกิจตามมาตรฐานสากล โดยองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization) ทั้งนี้ เพื่อให้ข้อมูลของแต่ละประเทศสามารถเปรียบเทียบกันได้

การจัดประเภทสถานภาพการทำงานตามมาตรฐานสากลใน ค.ศ. 1993 ได้แบ่งเป็น 6 ประเภท ดังนี้

- 1) ลูกจ้าง
- 2) นายจ้าง
- 3) ผู้ประกอบธุรกิจของตนเอง
- 4) สมาชิกของการรวมกลุ่มผู้ผลิต
- 5) ผู้ช่วยธุรกิจในครัวเรือน
- 6) ผู้ที่ไม่สามารถจำแนกสถานภาพการทำงานได้

International Conference on Population and Development การประชุมระหว่างประเทศเรื่อง

ประชากรและการพัฒนา : การประชุมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเรื่องประชากร ซึ่งเดิมเรียกว่า “การประชุมประชากรโลก” (World Population Conference) การประชุมครั้งที่ 1 จัดขึ้นใน ค.ศ. 1954 ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1965 ที่กรุงเบลเกรด ประเทศฮังการี ครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1974 ที่กรุงบูคาเรสต์ ประเทศโรมาเนีย และได้เปลี่ยนชื่อการประชุมเป็น “การประชุมระหว่างประเทศเรื่องประชากร” (International Conference on Population) ครั้งที่ 4 ใน ค.ศ. 1984 ที่กรุงเม็กซิโก ประเทศเม็กซิโก ครั้งที่ 5 ใน ค.ศ. 1994 ที่กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ การประชุมครั้งที่ 5 นี้ ได้เพิ่มเรื่องการพัฒนาเข้าไปด้วย และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “การประชุมระหว่างประเทศเรื่องประชากรและการพัฒนา” (International Conference on Population and Development-ICPD)

หลังจากนั้น ได้มี ICPD อีกหลายครั้ง เช่น ในปี 2004 จัดขึ้นที่ สตราสบูร์ก (Strasbourg) ฝรั่งเศส การประชุมครบ 25 ปี ของ ICPD จัดขึ้นในปี 2019 ที่ ไนโรบี (Nairobi) เคนยา และในปี 2024 ICPD ครบ 30 ปี กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA) ซึ่งจัดการประชุมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

“วิสัยทัศน์ของคนรุ่นใหม่ในเรื่องประชากรและการพัฒนา” จัดที่ โคโตนู (Cotonou) สาธารณรัฐเบนิน

“ความหลากหลายทางประชากรและการพัฒนาอย่างยั่งยืน จัดที่ กรุงดากา (Dhaka) บังกลาเทศ

“การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีกับวาระประชากรและการพัฒนา” จัดที่ กรุงนิวยอร์ก (New York) สหรัฐอเมริกา

International Labour Organization องค์การแรงงานระหว่างประเทศ : เป็นองค์การหนึ่งของ

สหประชาชาติ ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1919 โดยมีพันธกิจในการรวบรวม 3 ฝ่าย คือ รัฐบาล นายจ้าง และแรงงาน ของประเทศสมาชิก 187 ประเทศ มาร่วมกันกำหนดมาตรฐานแรงงาน พัฒนานโยบาย และจัดทำโครงการส่งเสริมคุณภาพแรงงานทั้งเพศหญิงและเพศชายทุกคน

ดูเพิ่มเติม website: www.ilo.org

international migration การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ : ดู migration

International Planned Parenthood Federation สหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศ :

องค์กรที่ให้บริการด้านสุขภาพระดับโลก โดยเป็นผู้สนับสนุนสำคัญในด้านสิทธิทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ (SRHR) สำหรับทุกคน

สหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1952 โดย มากาเรต แซงเจอร์ (Margaret Sanger, 1879-1966) และ เลดี รามา ราว (Lady Rama Rau, 1893-1987) ในปี 2024 สหพันธ์ฯ มีสมาคมวางแผนครอบครัวที่เป็นสมาชิก 150 สมาคม จาก 146 ประเทศ
ดูเพิ่มเติม website: www.ippf.org

International Standard Book Number เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ : เลขรหัสสากลที่กำหนดขึ้นสำหรับสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือทั่วไป ให้เป็นเอกลักษณ์ของหนังสือแต่ละเล่ม เพื่อความสะดวกถูกต้องและรวดเร็วในการดำเนินงานด้านควบคุมข้อมูลสิ่งพิมพ์

การออกเลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือในประเทศไทย สำนักหอสมุดแห่งชาติมอบหมายให้กลุ่มงานคัดเลือกและประเมินคุณภาพทรัพยากรห้องสมุด กลุ่มพัฒนาทรัพยากรห้องสมุดเป็นผู้รับผิดชอบในการให้บริการ ปัจจุบันมีโครงสร้างเลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ (ISBN) 10 หลัก และ 13 หลัก

โครงสร้างเลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ (ISBN) 10 หลัก เป็นระบบเดิม ซึ่งแบ่งกลุ่มตัวเลขออกเป็น 4 ส่วน เช่น ISBN 974-971-222-6

- ส่วนที่ 1 – เลข 3 หลัก 974 เป็นรหัสกลุ่มประเทศ (group identifier)
- ส่วนที่ 2 – เลข 3 หลัก 971 เป็นรหัสสำนักพิมพ์ (publisher identifier)
- ส่วนที่ 3 – เลข 3 หลัก 222 เป็นรหัสชื่อเรื่อง (title identifier)
- ส่วนที่ 4 - เลข 1 หลักสุดท้าย 6 เป็นเลขตรวจสอบ (check digit)

โครงสร้างเลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ (ISBN) 13 หลัก ซึ่งเป็นระบบใหม่ โดยเพิ่มเลข 3 หลักข้างหน้าระบบเดิม เช่น ISBN 978-974-03-1234-5

เลข 3 หลักแรกๆ ที่เพิ่มเข้ามา คือ 978 เป็นรหัสเอียน EAN เลขบอกรายการของยุโรป ที่แสดงประเภทหนังสือหรือผลิตภัณฑ์

ดูเพิ่มเติม EAN

International Standard Classification of Occupations การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล

: การจัดประเภทอาชีพที่มีความคล้ายคลึงกันไว้ในกลุ่มเดียวกันตามมาตรฐานสากล โดยองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organisation) ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลของแต่ละประเทศสามารถเปรียบเทียบกันได้

การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากลใน ค.ศ. 1988 ได้แบ่งอาชีพออกเป็น 10 ประเภทหลักดังนี้

- 1) ผู้บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้จัดการ
- 2) ผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่างๆ
- 3) ช่างเทคนิคสาขาต่างๆ และผู้ประกอบวิชาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
- 4) เสมียน
- 5) พนักงานบริการ และพนักงานขายในบ้านค้าและตลาด

- 6) ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตรและการประมง
- 7) ผู้ปฏิบัติงานในธุรกิจด้านความสามารถทางฝีมือ และธุรกิจอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
- 8) ผู้ปฏิบัติการเครื่องจักรโรงงานและผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ
- 9) อาชีพขั้นพื้นฐานต่างๆ
- 10) กองกำลังทหารติดอาวุธต่างๆ

International Standard Industrial Classification of all Economic Activities การจัดประเภท

อุตสาหกรรมตามกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกประเภทตามมาตรฐานสากล : การจัดประเภทอุตสาหกรรมหรือลักษณะงาน และชนิดของกิจการที่มีความคล้ายคลึงกันไว้ในกลุ่มเดียวกันตามมาตรฐานสากลโดยสหประชาชาติ (United Nations) ทั้งนี้ เพื่อให้ข้อมูลของแต่ละประเทศสามารถเปรียบเทียบกันได้

การจัดประเภทอุตสาหกรรมตามมาตรฐานสากลใน ค.ศ. 1989 ได้แบ่งออกเป็น 21 ประเภทหลักดังนี้

- 1) เกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง
- 2) การทำเหมืองแร่และเหมืองหิน
- 3) การผลิต
- 4) การไฟฟ้า ก๊าซ ไอน้ำ และระบบปรับอากาศ
- 5) จัดหาน้ำ การจัดการและการบำบัดน้ำเสีย ของเสียและสิ่งปฏิกูล
- 6) การก่อสร้าง
- 7) การขายส่งและการขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์และรถจักรยานยนต์
- 8) การขนส่ง และสถานที่เก็บสินค้า
- 9) ที่พักแรมและบริการด้านอาหาร
- 10) ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร
- 11) ทางการเงินและการประกันภัย
- 12) กิจกรรมอสังหาริมทรัพย์
- 13) กิจกรรมทางวิชาชีพ วิทยาศาสตร์ และเทคนิค
- 14) กิจกรรมการบริหาร และการบริการสนับสนุน
- 15) การบริหารราชการ การป้องกันประเทศ และการประกันสังคมภาคบังคับ
- 16) การศึกษา
- 17) กิจกรรมด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์
- 18) ศิลปะ ความบันเทิง และนันทนาการ
- 19) กิจกรรมบริการด้านอื่นๆ

20) กิจกรรมการจ้างงานในครัวเรือนส่วนบุคคล กิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการที่ทำขึ้นเอง เพื่อใช้ในครัวเรือน ซึ่งไม่สามารถจำแนกกิจกรรมได้อย่างชัดเจน

21) กิจกรรมขององค์การระหว่างประเทศและภาคีสมาชิก

International Union for Scientific Study of Population สหพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อการศึกษา

ประชากร : องค์กรที่ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1928 โดยผู้นำในการจัดตั้งคือ มากาเร็ต แซงเงอร์ (Margaret Sanger, 1879-1966) ที่เน้นความสำคัญของปัญหาประชากรที่มีผลกระทบต่อสถานการณ์สังคม เศรษฐกิจและการเมือง และควรจะต้องมีการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศ เพื่อศึกษาค้นคว้าทางวิชาการในเรื่องการแก้ปัญหาประชากร

ดูเพิ่มเติม website: www.iussp.org

interpolation การประมาณค่าระหว่างช่วง :

การประมาณค่าระหว่างช่วงอาจใช้สูตรคณิตศาสตร์หรือลากเส้นกราฟระหว่างค่าที่รู้ เช่น การประมาณจำนวนประชากรใน พ.ศ. 2535 เมื่อมีข้อมูลจำนวนประชากรใน พ.ศ. 2533 และ 2543 หรือการประมาณประชากรอายุรายปีจากประชากรกลุ่มอายุ 5 ปี

interpolation coefficient สัมประสิทธิ์ประมาณค่าระหว่างช่วง :

ค่าสัมประสิทธิ์ที่ใช้กันมากในทางประชากรศาสตร์ คือ ใช้เพื่อประมาณประชากรรายอายุ จากข้อมูลประชากรที่แบ่งเป็นกลุ่มอายุ ค่าสัมประสิทธิ์เหล่านี้มีผู้คำนวณไว้เป็นชุด ซึ่งสะดวกในการนำไปใช้ ตัวคูณที่ใช้กันมากได้แก่ตัวคูณที่คำนวณได้จากสูตรของสปราก (Sprague's formula) สูตรของคาร์พ-คิงส์ (Karup -King's formula) และสูตรของเบียร์ส (Beers's formula)

ดูเพิ่มเติม *multiplier, Sprague's formula, Karup -King's formula, Beers's formula*

interregional migration การย้ายถิ่นระหว่างภาค :

การเคลื่อนย้าย (mobility) ที่อยู่ของประชากรข้ามเขตแดนของพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เป็นภาคต่างกัน

ดูเพิ่มเติม *mobility*

intersex อินเตอร์เซ็กส์ :

บุคคลที่เกิดมาพร้อมกับลักษณะทางร่างกายที่ผสมผสานกันระหว่างเพศชายและหญิง ทั้งในแง่ของโครโมโซม อวัยวะเพศ หรือฮอร์โมน บางครั้งเรียกว่า “เพศกำกวม”

interval scale มาตราช่วง :

intervening variable ตัวแปรแทรก : ตัวแปรที่ใช้ในกระบวนการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (X) และตัวแปรตาม (Y) ตัวอย่างเช่น ถ้า X คืออายุ และ Y คือความสามารถในการอ่าน ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่าง X กับ Y อาจอธิบายได้ด้วยตัวแปรแทรก T ได้แก่ การศึกษา ซึ่งอธิบายความเชื่อมโยงระหว่าง X กับ Y ดังนั้น X จึงเป็นสาเหตุทางอ้อมของ Y โดยผ่านตัวแปรแทรก T (T ทำนาย Y) แต่ในขณะเดียวกัน T ก็จะถูกทำนายโดย X

intervention ปังจัยแทรก : สิ่งต่างๆ ที่นักวิจัยใส่เข้าไปในกลุ่มตัวอย่าง โดยคาดว่าจะมีผลหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มตัวอย่างนั้น

ตัวอย่าง**ปังจัยแทรก** เช่น กิจกรรม สิ่งของ นโยบาย โครงการ กฎระเบียบ วัคซีน

interview การสัมภาษณ์ : การเก็บข้อมูลจากตัวอย่างด้วยการสอบถามแบบมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ถามและผู้ตอบ

การสัมภาษณ์อาจใช้แบบสอบถาม (questionnaire) หรือแนวคำถามที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

interview bias ความลำเอียงในการสัมภาษณ์ : อคติที่ปรากฏในข้อค้นพบของงานวิจัย อันเกิดขึ้นในขั้นตอนของการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

ความลำเอียงในการสัมภาษณ์นี้เกิดจากปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) ตัวผู้สัมภาษณ์เอง (อาจมีอคติหรือถามนำ) (2) ตัวผู้ให้สัมภาษณ์ (เช่น อาจให้คำตอบไม่ตรงกับความเป็นจริง หรือบิดเบือนคำตอบ) และ (3) สภาพแวดล้อมในขณะสัมภาษณ์ (ทั้งทางกายภาพและสังคม)

interviewer พนักงานสัมภาษณ์ : ผู้ทำหน้าที่เก็บข้อมูลจากตัวอย่างด้วยการสอบถาม

พนักงานสัมภาษณ์อาจใช้แบบสอบถาม (questionnaire) หรือแนวคำถามที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

interviewer bias ความลำเอียงจากพนักงานสัมภาษณ์ : การที่ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บิดเบือนไปเนื่องมาจากปังจัยส่วนตัวของผู้สัมภาษณ์

ตัวอย่าง**ความลำเอียงจากพนักงานสัมภาษณ์** เช่น อคติ กิริยา ท่าทาง บุคลิกภาพ วิธีการถาม หรือการใช้คำพูดของพนักงานสัมภาษณ์ นักวิจัยสามารถทำให้ความลำเอียงจากสาเหตุนี้ลดลงได้ ด้วยการคัดเลือกผู้สัมภาษณ์อย่างพิถีพิถัน การฝึกอบรมพนักงานสัมภาษณ์ให้เข้าใจกระบวนการเก็บข้อมูลและบทบาทหน้าที่ของตน รวมทั้งการกำหนดคำพูดตายตัวในการถามคำถาม

intra-uterine device ห่วงอนามัย, ห่วง : อุปกรณ์คุมกำเนิด (contraceptive device) ที่ทำด้วยลวดโลหะ (เช่น ทองแดง) หรือพลาสติก ใสสอดเข้าไปในโพรงมดลูกของสตรี โดยบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อป้องกันการฝังตัวของไข่ที่ผสมแล้ว

ดูเพิ่มเติม *contraceptive device*

intraregional migration การย้ายถิ่นภายในภาค : การเคลื่อนย้ายที่อยู่ของประชากรภายในขอบเขตพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เป็นภาคเดียวกัน

intrinsic birth rate อัตราเกิดในตัว : อัตราเกิด (birth rate) ของประชากรคงรูป (stable population) หรือประชากรที่มีอัตราเกิดและตายรายอายุคงที่ต่อเนื่องเป็นเวลานาน

ดูเพิ่มเติม *birth rate, stable population*

intrinsic death rate อัตราตายในตัว : อัตราตายของประชากรคงรูป (stable population) หรือประชากรที่มีอัตราเกิดและตายรายอายุคงที่ต่อเนื่องเป็นเวลานาน

ดูเพิ่มเติม *stable population*

intrinsic rate of natural increase อัตราเพิ่มธรรมชาติในตัว : อัตราเพิ่มคงที่ของประชากรคงรูป (stable population) เกิดจากประชากรปิดที่มีอัตราเกิด (birth rate) และอัตราตายรายอายุ (age-specific death rate (ASDR)) คงที่ต่อเนื่องเป็นเวลานานจนในที่สุดอัตราเพิ่มธรรมชาติ (rate of natural increase (RNI)) ของประชากรนี้จะคงที่

ล็อตกา (Alfred James Lotka, 1880 - 1949) นักคณิตศาสตร์ นักประชากรศาสตร์ นักนิเวศวิทยา และนักเคมี ผู้คิดสูตรและใช้คำนี้เรียกอัตรารวมของประชากรคงรูปใน ค.ศ. 1925

ดูเพิ่มเติม *stable population, birth rate, age-specific death rate (ASDR), rate of natural increase (RNI)*

investments การลงทุน : การนำเงินหรือสิ่งของไปใช้จ่ายในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อหวังผลตอบแทนหรือกำไร

IUD insertion การใส่ห่วงคุมกำเนิด : การใส่ห่วงคุมกำเนิดให้เข้าไปอยู่ในโพรงมดลูก

การใส่ห่วงคุมกำเนิดควรกระทำโดยบุคลากรทางการแพทย์

labor force participation rate อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน : อัตราส่วน (ratio) ของประชากรอายุและเพศกลุ่มหนึ่งที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ ต่อจำนวนประชากรอายุและเพศกลุ่มนั้นทั้งหมด

อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของผู้หญิงมีความน่าสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากอัตราของประชากรหญิงจะผันแปรไป มากกว่าอัตราของประชากรชาย และได้เพิ่มขึ้นอย่างมากในประเทศกำลังพัฒนา ในระยะเวลาสองสามทศวรรษที่ผ่านมา

-J-

jargon ศัพท์เฉพาะวงการ : คำที่ใช้ในคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งมีความหมายแตกต่างไปจากพจนานุกรม หรือคำที่คนทั่วไปใช้กันอยู่

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS โครงการร่วมเอดส์แห่งสหประชาชาติ : องค์กรของสหประชาชาติ ทำหน้าที่ประสานงานการปฏิบัติการกับหน่วยงานทั่วโลก เพื่อต่อสู้กับการระบาดของโรคเอดส์

โครงการร่วมเอดส์แห่งสหประชาชาติมีภารกิจเป็นองค์กรนำในการสร้างความเข้มแข็งและสนับสนุนประเทศต่างๆ ในการยุติการระบาดของเอชไอวี/เอดส์ โดยการให้การรักษาและสนับสนุนผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ ลดความเสี่ยงขององค์กรและชุมชนที่จะติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ และลดผลกระทบของโรคเอดส์

โครงการร่วมเอดส์แห่งสหประชาชาติเป็นความร่วมมือขององค์กรของสหประชาชาติ 11 แห่ง โดยก่อตั้งเมื่อ 26 กรกฎาคม 1994 มีสำนักงานอยู่ที่เจนีวา สวิสเซอร์แลนด์

ดูเพิ่มเติม: <https://www.unaids.org>

journal citation reports รายงานการอ้างอิงวารสาร : ฐานข้อมูลเพื่อการสืบค้นค่าดัชนีผลกระทบ (impact factor) ที่ครอบคลุมวารสารสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสาขาสังคมศาสตร์ โดยจำแนกการสืบค้นจาก

1. ชื่อวารสาร (journals)
2. หมวดหมู่ (categories)
3. สำนักพิมพ์ (publishers)
4. ประเทศ/ภูมิภาค (country/region)
5. ดัชนีอ้างอิง (citation index)
 - 5.1 Science citation index expanded (SCIE)
 - 5.2 Social science citation index (SSCI)
 - 5.3 Arts & humanities citation index (AHCI)
 - 5.4 Emerging sources citation index (ESCI)
6. ปี (JCR Year)

7. การเข้าถึงแบบเสรี (open access (OA))
8. เจไอเอฟ ควอไทล์ (JIF Quartile : Journal Impact Factor Quartile) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ ควอไทล์ 1-4
9. เจไอเอฟ เรนจ์ (JIF Range) เป็นการค้นหาวารสารตามช่วงของค่าดัชนีผลกระทบ
10. เจซีไอ เรนจ์ (JCI Range: Journal Citation Indicator Range) เป็นการค้นหาวารสารตามค่าของตัวชี้วัดการอ้างอิง (JCI)
11. เจไอเอฟ เปอร์เซ็นไทล์ (JIF Percentile) เป็นการค้นหาวารสารตามช่วงเปอร์เซ็นไทล์

ดูเพิ่มเติม *impact factor*

journal of population and social studies วารสารประชากรและสังคม : วารสารเปิดเสรีที่ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นวารสารที่มีการประเมินผลงานตีพิมพ์เผยแพร่โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

JPSS เริ่มดำเนินการตีพิมพ์ตั้งแต่ปี 2531 ต่อมาเปลี่ยนเป็นวารสารออนไลน์ตั้งแต่ปี 2557 มีการตีพิมพ์ 4 ฉบับต่อปี วารสารได้เข้าไปอยู่ในฐานข้อมูลของ Scopus ตั้งแต่ปี 2560

ดูเพิ่มเติม <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jpss/index>

journal quartile ควอไทล์วารสาร : การจัดอันดับวารสาร โดยแบ่งวารสารในแต่ละกลุ่มสาขาวิชา โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ตามคุณภาพของวารสารจากสูงไปหาต่ำ ได้แก่

1. quartile 1 (Q1): กลุ่มของวารสารอันดับที่ 1 ซึ่งมีคุณภาพดีที่สุดในสาขานี้ อยู่ใน 25 เปอร์เซ็นต์แรก
2. quartile 2 (Q2): กลุ่มของวารสารอันดับที่ 2 ซึ่งมีคุณภาพดีในสาขานี้ อยู่ในช่วง 50-75 เปอร์เซ็นต์
3. quartile 3 (Q3): กลุ่มของวารสารอันดับที่ 3 ซึ่งมีคุณภาพพอใช้ในสาขานี้ อยู่ในช่วง 25-50 เปอร์เซ็นต์
4. quartile 4 (Q4): กลุ่มของวารสารอันดับที่ 4 ซึ่งมีคุณภาพต่ำสุดในสาขานี้ อยู่ต่ำกว่า 25 เปอร์เซ็นต์

judgemental sampling การเลือกตัวอย่างแบบตัดสินใจเอง : การเลือกตัวอย่าง (sampling) ที่จะนำมาศึกษา โดยใช้วิจารณญาณของผู้วิจัย

ดูเพิ่มเติม *sampling*

-K-

KAP (Knowledge, Attitude and Practice) survey การสำรวจความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติ :

การสำรวจกลุ่มตัวอย่างเพื่อสอบถามเกี่ยวกับความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ตัวอย่างของการสำรวจความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติ เช่น การสำรวจด้านการวางแผนครอบครัว กลุ่มตัวอย่างของการสำรวจจะเป็นสตรีที่แต่งงานแล้วและยังอยู่ในวัยมีบุตร คำถามจะเป็นเรื่องความรู้เกี่ยวกับวิธีคุมกำเนิดชนิดต่างๆ ทศนคติเกี่ยวกับการคุมกำเนิด และวิธีคุมกำเนิดที่กำลังใช้อยู่ นอกจากนั้นอาจมีคำถามเกี่ยวกับประวัติการตั้งครรภ์และการมีบุตร ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในระดับประเทศจะทำให้ทราบสถานการณ์การวางแผนครอบครัว (family planning) และภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ของประเทศนั้นได้เป็นอย่างดี

ดูเพิ่มเติม *family planning, fertility*

Karup-Kings' formula สูตรของคาร์พ-คิง : สูตรการเทียบค่าระหว่างช่วงของคาร์พ-คิงส์

ดูเพิ่มเติม *interpolation coefficient*

key informant ผู้ให้ข้อมูลหลัก : ผู้รู้เรื่องหรือมีข้อมูลในเรื่องเกี่ยวกับประเด็นที่กำลังศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี บางครั้งเรียกว่า “ผู้มีความรู้ดี”

nL_x ฟังก์ชัน nL_x : ฟังก์ชันในตารางชีพ (life table) แสดงจำนวนปีคน (person-year) ที่คนรุ่นหนึ่งมีชีวิตในช่วงอายุ x ถึง $x + n$ ปี

ดูเพิ่มเติม *life table, person-year*

l_x ฟังก์ชัน l_x : ฟังก์ชันในตารางชีพ แสดงจำนวนคนที่มีชีวิตอยู่เมื่อเริ่มต้นช่วงอายุ x ปี l_0 คือจำนวนคนที่มีชีวิตอยู่เมื่อเริ่มต้นอายุ 0 ปี เท่ากับจำนวนคนที่สมมุติว่าเกิดมาพร้อมกัน หรือเรียกว่า ฐาน (radix)

ดูเพิ่มเติม *radix*

La Niña ลานีญา : สภาวะที่อากาศและสภาพแวดล้อมทางทะเลเปลี่ยนไป อันเนื่องมาจากกระแสลมสินค้าที่พัดไปทางทิศตะวันออกมีกำลังแรงมากกว่าปกติ ทำให้ทางประเทศอินโดนีเซียและออสเตรเลียมีระดับน้ำทะเลและปริมาณน้ำฝนสูง ขณะที่ทางตอนเหนือของทวีปอเมริกาใต้ต้องเผชิญความแห้งแล้งอย่างรุนแรง

ลานีญา เป็นปรากฏการณ์ตรงกันข้ามกับเอลนีโญ (El Niño)

ดูเพิ่มเติม *El Niño*

labor แรงงาน : บุคคลผู้ใช้แรงงาน เพื่อก่อให้เกิดผลผลิตเป็นสินค้าหรือบริการทางเศรษฐกิจ

labor contract สัญญาจ้าง : สัญญาไม่ว่าจะเป็นหนังสือหรือวาจาที่ระบุชัดเจนหรือเป็นที่เข้าใจกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้างว่า ลูกจ้างตกลงจะทำงานให้แก่ นายจ้าง และนายจ้างตกลงจะให้ค่าจ้างตลอดเวลาที่ทำงานให้

labor dispute ข้อพิพาทแรงงาน : ข้อขัดแย้งระหว่างลูกจ้างหรือองค์การลูกจ้างกับนายจ้างหรือองค์การนายจ้าง เกี่ยวกับเงื่อนไขการทำงาน

ข้อพิพาทแรงงานโดยพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 กล่าวว่า ข้อพิพาทแรงงานเกิดขึ้นได้ 2 กรณี คือ

- (1) เมื่อลูกจ้างหรือสหภาพแรงงานและนายจ้างหรือสมาคมนายจ้างไม่เริ่มเจรจากันภายในกำหนดเวลา 3 วัน นับแต่วันที่ได้รับข้อเรียกร้องจากอีกฝ่ายหนึ่ง และ
- (2) เมื่อลูกจ้างหรือสหภาพแรงงาน และนายจ้างหรือสมาคมนายจ้างได้เจรจาทอรองเกี่ยวกับข้อเรียกร้องแล้ว แต่ไม่สามารถตกลงกันได้

labor force กำลังแรงงาน : ประชากรวัยทำงานทั้งหมด ทั้งที่มีงานทำและไม่มีงานทำซึ่งพร้อมที่จะทำงาน ประเทศไทยกำหนดให้กำลังแรงงานคือ ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป

กำลังแรงงานมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า "ประชากรที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ" (economically active population) ซึ่งประกอบด้วยคนที่มีงานทำอยู่ และคนที่ไม่มีงานทำ แต่กำลังแรงงานทำอยู่ในขณะนั้น ประชากรส่วนที่ไม่ใช่กำลังแรงงานจึงเป็นคนที่ไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ (economically inactive population) ซึ่งรวมแม่บ้าน หรือผู้ทำงานบ้านด้วยตนเอง (housewives / homemakers) นักเรียน / นักศึกษา นักโทษในเรือนจำ และประชากรกลุ่มอื่นๆ ที่ได้รับการสงเคราะห์จากรัฐหรือเอกชนโดยมิได้ทำงาน กำลังแรงงานอาจจำแนกตามประเภทของอุตสาหกรรม องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization) ได้จัดพิมพ์ "การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล" (international standard classification of occupations) เพื่อสะดวกในการเปรียบเทียบกำลังแรงงานในประเทศต่าง ๆ

ดูเพิ่มเติม http://service.nso.go.th/statstd/item_detail.jsp?id=1230

labor force participation การเข้าร่วมในกำลังแรงงาน : ประชากรวัยทำงานที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

labor law กฎหมายแรงงาน : กฎหมายที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อเป็นมาตรฐานให้นายจ้างและลูกจ้างยึดเป็นแนวปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง เพื่อคุ้มครองการจ้างงานและส่งเสริมสภาพการทำงาน

กฎหมายแรงงานไทยประกอบด้วย

1. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 6 จ้างแรงงานมาตรา 575-586
2. พระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ. 2499
3. พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518
4. พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2521
5. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522
6. พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. 2528
7. ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการคุ้มครองแรงงานในกิจการประมงทะเล (ฉบับที่ 3) ลงวันที่ 7 เมษายน 2536
8. พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541
9. พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533
10. พระราชบัญญัติกองทุนเงินทดแทน พ.ศ. 2537

labor market ตลาดแรงงาน : สถานที่ที่คนงานและลูกจ้างมีปฏิสัมพันธ์กัน

ในตลาดแรงงาน นายจ้างจะแข่งขันกันจ้างคนเก่งที่สุด ส่วนคนงานก็จะแข่งขันกัน เพื่อให้ได้งานที่น่าพอใจที่สุด

labor migration การย้ายถิ่นแรงงาน : การย้ายถิ่นของแรงงานทั้งภายในและระหว่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการทำงาน

labor mobility การเคลื่อนย้ายแรงงาน : การที่แรงงานเปลี่ยนอาชีพ เปลี่ยนงาน หรือเปลี่ยนนายจ้าง

labor shortage การขาดแคลนแรงงาน : การที่อุปทานแรงงานต่ำกว่าอุปสงค์แรงงาน หรือสถานการณ์ที่มีแรงงานน้อยกว่าความต้องการแรงงาน

labor supply อุปทานแรงงาน : กำลังแรงงานทั้งหมดที่มีอยู่ในตลาดแรงงาน

Lambert Adolphe Jacques Quetelet ลอมแบร์ อะดอลฟ์เฟ จาเกส์ เกเตอเล่ : Lambert Adolphe Jacques Quételet

นักดาราศาสตร์ นักคณิตศาสตร์ นักสถิติ นักสังคมวิทยา ชาวเบลเยียม เกิด 22 กุมภาพันธ์ 1796 และเสียชีวิต 17 กุมภาพันธ์ 1874

เกเตอเล่ เป็นผู้ประยุกต์คณิตศาสตร์ของความน่าจะเป็น (probability) มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม และแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถิติในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ เขาเห็นว่า การกระจายตัวของปรากฏการณ์ทางสังคมโดยธรรมชาติ จะเป็นไปตามรูปแบบเส้นโค้งปกติ (normal curve) เขาได้ข้อสรุปนี้จากการสังเกตส่วนสูงของทหารในกรมหนึ่ง อย่างไรก็ตาม นักสังคมศาสตร์คนอื่น ๆ ไม่ให้ความสนใจต่องานชิ้นนี้จนเป็นเวลานาน จนกระทั่งถึงต้นศตวรรษที่ 20 งานเขียนของเกเตอเล่ จึงได้ถูกนำมาพิจารณากันใหม่

land cover สิ่งปกคลุมที่ดิน : พืชพันธุ์ต่างๆ แหล่งน้ำ อาคารบ้านเรือน และสิ่งก่อสร้างทั้งหลาย ที่ปรากฏอยู่บนพื้นผิวที่ดิน

land holding การถือครองที่ดิน : สิทธิตามกฎหมายในการที่บุคคลเข้าไปครอบครองที่ดินแปลงหนึ่ง

การถือครองที่ดินอาจได้มาจากการซื้อ การได้รับมรดก การได้รับจัดสรร การจับจองที่ดิน หรือการครอบครองปรปักษ์

land tenure กรรมสิทธิ์ที่ดิน : สิทธิในการครอบครอง การขาย และการใช้ที่ดิน

land use การใช้ที่ดิน : ลักษณะการใช้พื้นที่ดินเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น ใช้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัย การเกษตร อุตสาหกรรม ป่าไม้ การพักผ่อนและสันทนาการ หรือเพื่อการอนุรักษ์

last previous residence ถิ่นที่อยู่ล่าสุด : ถิ่นที่อยู่ครั้งสุดท้ายก่อนที่จะย้ายมาอยู่ยังถิ่นที่อยู่ปัจจุบัน

late fetal mortality การตายของตัวอ่อนระยะหลัง : การตายของตัวอ่อน (embryo) ในครรภ์ หลังจากตั้งครรภ์ได้ 28 สัปดาห์แล้ว

ดูเพิ่มเติม *embryo*

latent variable ตัวแปรแฝง : ตัวแปรที่ไม่สามารถวัดได้โดยตรงด้วยการสังเกต เช่น สถานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ความสุข ความสำเร็จ

ตัวแปรแฝงสามารถประมาณมาได้ด้วยแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ ที่ใช้ตัวแปรตรงซึ่งได้มาจากการสังเกต

least developed country ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด : ประเทศที่สหประชาชาติ (United Nations (UN)) จัดให้อยู่ในกลุ่มที่มีระดับการพัฒนาดำต่ำที่สุด โดยใช้เกณฑ์ว่า เป็นประเทศที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (gross domestic product (GDP)) ต่ำกว่า 750 เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี มีดัชนีคุณภาพชีวิต และดัชนีสภาพเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำมาก ประเทศเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพอนามัยเร่งด่วน

สหประชาชาติรายงานเมื่อเดือนธันวาคม 2023 ว่า กลุ่มประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด (LDCs) มี 45 ประเทศ (เปรียบเทียบกับปี 2003 ประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุดมีอยู่ 50 ประเทศ)

ประเทศเหล่านี้ตั้งอยู่ในแอฟริกาใต้สะฮารา (32 ประเทศ) แอฟริกาเหนือและเอเชียตะวันตก (2 ประเทศ) เอเชียกลางและเอเชียใต้ (3 ประเทศ) เอเชียตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ (4 ประเทศ) ละตินอเมริกาและแคริบเบียน (1 ประเทศ) และโอเชียเนีย (3 ประเทศ)

ดูเพิ่มเติม *United Nations (UN)*, *gross domestic product (GDP)*

least square method วิธีกำลังสองน้อยที่สุด : เทคนิคทางสถิติที่ใช้ประมาณค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (regression coefficient) ที่ทำให้ผลบวกของค่าคลาดเคลื่อนยกกำลังสองต่ำที่สุด เพื่อให้ค่าของตัวแปรตาม (Y) ที่ประมาณได้มีความคลาดเคลื่อน (error) น้อยที่สุด

ดูเพิ่มเติม *regression coefficient*, *error*

legal age for marriage อายุสมรสตามกฎหมาย : อายุตามกฎหมายที่ชายหญิงจะจดทะเบียนสมรสได้เมื่อบรรลุนิติภาวะ

อายุสมรสตามกฎหมายของประเทศไทย คือ เมื่อชายหญิงมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์แล้ว อย่างไรก็ตาม ชายหญิงที่มีอายุยังไม่ถึง 20 ปี แต่ไม่น้อยกว่า 17 ปีบริบูรณ์จะสามารถจดทะเบียนสมรสได้ หากได้รับความยินยอมจากบิดามารดา

lesbian เลสเบียน : คนที่มีเพศกำเนิดเป็นหญิงที่ชอบและสนใจเพศหญิงด้วยกัน

level of significance ระดับนัยสำคัญ : ค่าของความน่าจะเป็น (probability) ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น เพื่อไว้เปรียบเทียบกับค่าความน่าจะเป็นที่ได้จากการวิจัย โดยกำหนดให้เป็นค่าของโอกาสหรือความน่าจะเป็นที่จะปฏิเสธสมมุติฐานว่าง (null hypothesis)

การสรุปผลการศึกษา ถ้าความน่าจะเป็นจากการวิจัยมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญที่ตั้งไว้ ก็จะยอมรับสมมุติฐานว่าง แต่ถ้าความน่าจะเป็นจากการวิจัยมีค่าน้อยกว่าหรือเท่ากับระดับนัยสำคัญที่ตั้งไว้ ก็จะปฏิเสธสมมุติฐานว่าง ดังนั้น ผลที่ได้จากการศึกษาเดียวกัน อาจจะยอมรับหรือปฏิเสธสมมุติฐานว่างหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับระดับนัยสำคัญที่ตั้งไว้ ระดับนัยสำคัญที่ใช้กันทั่วไป คือ ระดับ .05 และ .01

ดูเพิ่มเติม *null hypothesis*

Lexis diagram แผนภาพเล็กซิส : กราฟสองมิติที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลกับเหตุการณ์ แกนนอนแสดงเวลาตามปีปฏิทิน แกนตั้งแสดงอายุ กราฟจะเริ่มต้นที่อายุ 0 เมื่อบุคคลเกิด แล้วลาก

เฉียงขึ้นไปทำมุม 45 องศา เส้นตรงนี้จะสิ้นสุดเมื่อบุคคลนั้นเสียชีวิต บางครั้งเรียกเส้นนี้ว่า "เส้นชีวิต" (life-line)

แผนภาพเล็ก ๆ นี้มีประโยชน์ในการคำนวณหาจำนวนปีที่ชีวิตอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

LGBTQ+ กลุ่มคนหลากหลายทางเพศ : ดู LGBTQIAN+

LGBTQIAN+ กลุ่มคนหลากหลายทางเพศ : กลุ่มบุคคลที่มีเพศภาวะต่างไปจากเพศชายหญิง เป็นกลุ่มอักษรที่รวบรวมมาจากอักษรตัวแรกของคำบ่งบอกเพศภาวะต่างๆ คือ

L – lesbian เลสเบียน

G – gay เกย์

B – bisexual ไบเซ็กชวล

T – transgender คนข้ามเพศ

Q – queer ควีร์ นอกจากนี้ อักษร Q ยังสามารถสื่อถึง Questioning หรือผู้ที่มีความเคลือบแคลงสงสัยในการแสดงออกทางเพศภาวะ และเพศวิถีของตนได้อีกด้วย

I – intersex อินเตอร์เซ็กส์

A – asexual คนไม่ฝักใฝ่ทางเพศ

N – non-binary นอนไบนารี

+ – กลุ่มอื่นๆ ที่อาจมีในอนาคต

กลุ่มคนหลากหลายทางเพศนี้ ภาษาอังกฤษอาจเรียกได้หลายคำ เช่น LGBT, LGBTQ, LGBTQ+

ดูเพิ่มเติม *lesbian, gay, bisexual, transgender, queer, intersex, asexual, non-binary*

life course เส้นทางชีวิต : ประสบการณ์ต่างๆ ของบุคคลนับตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งตาย

life expectancy อายุคาดเฉลี่ย : จำนวนปีโดยเฉลี่ยซึ่งคำนวณได้จากตารางชีพ (life table) ที่ประมาณว่าบุคคลหนึ่งจะมีชีวิตอยู่ต่อไป ถ้าอัตราตายรายอายุ (age-specific death rate (ASDR)) อย่างที่เป็นอยู่ในปีที่นำมาใช้สร้างตารางชีพไม่เปลี่ยนแปลง

อายุคาดเฉลี่ยสามารถคำนวณได้สำหรับอายุต่างๆ เช่น อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด เมื่ออายุ 20 ปี หรือเมื่ออายุ 60 ปี

ดูเพิ่มเติม *life table, age-specific death rate (ASDR)*

life expectancy at age x (e_x) อายุคาดเฉลี่ยเมื่ออายุ x ปี : ฟังก์ชันในสดมภ์สุดท้ายของตารางชีพ (life table) ที่แสดงจำนวนปีเฉลี่ยที่คาดว่าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปหลังจากอายุ x ปี

life expectancy at birth (e_0) อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด : จำนวนปีที่คาดว่าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นค่าที่คำนวณได้จากตารางชีพ (life table) ปกติจะอยู่ในบรรทัดแรกของสดมภ์สุดท้ายของตารางชีพ

ดูเพิ่มเติม *life table*

life satisfaction ความพึงพอใจในชีวิต : ความอยู่ดีมีสุขทางใจ

ความพึงพอใจในชีวิตมีความหมายคล้ายกับความสุข (happiness) แต่ความพึงพอใจในชีวิตไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามเวลามากนัก มีลักษณะคงที่มากกว่าความสุข เนื่องจากเป็นผลจากกระบวนการประเมินชีวิตของตนเองในทุกด้านแล้วตัดสินใจว่า ตนเองมีความพึงพอใจในชีวิตมากน้อยเพียงใด

การวัดความพึงพอใจในชีวิตอาจวัดได้โดยใช้คำถามเดียวหรือชุดคำถาม

การวัดความพึงพอใจในชีวิตที่ด้วยคำถามเดียว เช่น ในภาพรวม คุณพึงพอใจในชีวิตระดับใด คำตอบอาจเป็นมาตราช่วง (interval scale)

ส่วนใหญ่ใช้ 0 ถึง 10 หรือมาตราอันดับ (ordinal scale) เช่น น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก มากที่สุด

การวัดความพึงพอใจในชีวิตที่วัดด้วยชุดคำถาม เช่น งานของ Edward Francis Diener (1946-2021) ศาสตราจารย์ทางด้านจิตวิทยาชาวอเมริกันและคณะ ประกอบด้วยคำถาม 5 ข้อ ที่ได้แปลเป็นหลายภาษารวมทั้งภาษาไทยด้วย ดังนี้ (<https://eddiener.com/scales/7>)

1. โดยภาพรวมแล้วชีวิตของฉันใกล้เคียงกับอุดมคติที่ฉันนึกฝันไว้
2. สภาพชีวิตต่างๆ ของฉันดีมาก
3. ฉันมีความพึงพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่
4. จวบจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ฉันได้รับสิ่งที่สำคัญตามที่ฉันต้องการในชีวิตแล้ว
5. ถ้าฉันสามารถย้อนหลังกลับไปยังชีวิตในอดีตที่ผ่านมาได้ ฉันก็แทบไม่อยากแก้ไขอะไรมันเลย

คำตอบแต่ละข้อเป็นแบบมาตราช่วง (interval scale) 1 ถึง 7

เราอาจวัดความพึงพอใจในชีวิตในแต่ละด้านของชีวิตได้ด้วย เช่น ครอบครัว การเงิน หน้าที่การงาน
ดูเพิ่มเติม *happiness, interval scale, ordinal scale*

life span อายุขัย : จำนวนปีสูงสุดที่มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้ ภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อมอย่างหนึ่ง

อายุขัยอาจวัดเชิงปริมาณได้ โดยใช้เกณฑ์ว่า คนที่เกิดมาพร้อมกัน เมื่อมีอายุเกินกว่าอายุขัยนั้นไปแล้ว จะมีคนที่มีชีวิตเหลืออยู่ไม่ถึงร้อยละ 0.01

อายุขัยของมนุษย์น่าจะอยู่ในราว 100 ปี และไม่ได้เปลี่ยนไปมากนักตลอดช่วงเวลาประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

life table ตารางชีพ : ตารางสถิติที่สรุปภาวะการมีชีวิตอยู่ของประชากรกลุ่มหนึ่ง

ตารางชีพสร้างขึ้นโดยใช้ข้อมูลอัตราตายรายอายุ (age-specific death rate (ASDR)) และเพศของประชากร เพื่อคำนวณหาโอกาสหรือความน่าจะเป็นที่ประชากรจะตายหรือมีชีวิตอยู่ในแต่ละอายุ และจำนวนปีโดยเฉลี่ยของชีวิตที่คาดว่าจะยังเหลืออยู่ เรียกว่า อายุคาดเฉลี่ย (life expectancy) ของประชากรกลุ่มนั้น

ตารางชีพทุกตารางประกอบด้วยสดมภ์ต่างๆ อย่างน้อย 7 สดมภ์ ซึ่งแสดงค่าที่เกี่ยวข้องกับการตายและการมีชีวิตอยู่ของประชากร สดมภ์เหล่านี้เรียกว่าฟังก์ชันตารางชีพ (life table function) ได้แก่ อายุ (age) ความน่าจะเป็นของการตายในแต่ละช่วงอายุ (${}_nq_x$) จำนวนคนที่มีชีวิตอยู่เมื่อเริ่มต้นอายุ

หนึ่งๆ (l_x) จำนวนคนที่ตายในแต่ละช่วงอายุ (${}_nd_x$) จำนวนปี-คนที่มีชีวิตอยู่ในแต่ละช่วงอายุ (${}_nL_x$) จำนวนปี-คนที่มีชีวิตอยู่ทั้งหมดนับจากอายุนั้นจนกระทั่งตาย (T_x) และอายุคาดเฉลี่ยที่อายุต่างๆ (e_x)

อายุ	nqx	Lx	ndx	nLx	Tx	e_x
0	0.02940	100,000	2,940	97,433	6,996,705	69.97
1-4	0.00623	97,060	605	386,767	6,899,272	71.08
5-9	0.00542	96,455	523	480,969	6,512,505	67.52
10-14	0.00497	95,932	477	478,469	6,031,537	62.87
15-19	0.00912	95,455	871	475,100	5,553,067	58.17
20-24	0.01187	94,585	1,122	470,117	5,077,967	53.69
25-29	0.04411	93,462	1,319	464,013	4,607,850	49.30
30-34	0.16280	92,143	1,500	456,966	4,143,836	44.97
35-39	0.01739	90,643	1,576	449,277	3,686,870	40.67
40-44	0.02104	89,067	1,874	440,653	3,237,593	36.35
45-49	0.02739	87,194	2,389	429,996	2,796,940	32.08
50-54	0.03657	84,805	3,101	416,272	2,366,944	27.91
55-59	0.06210	81,704	5,074	395,835	1,950,672	23.87
60-64	0.09436	76,630	7,231	365,073	1,554,837	20.29
65-69	0.12183	69,399	8,455	325,859	1,189,764	17.14
70-74	0.18767	60,945	11,437	276,129	863,905	14.18
75-79	0.30062	49,507	14,883	210,330	587,775	11.87
80+	1.00000	34,625	34,625	377,446	377,446	10.90

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ. รายงานการสำรวจการเปลี่ยนแปลงประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2538-2539

ดูเพิ่มเติม *age-specific death rate (ASDR)*

lifetime migrant ผู้ย้ายถิ่นเกิด : ผู้ที่มีสถานที่อยู่ในปัจจุบันแตกต่างจากสถานที่เกิด โดยไม่คำนึงถึงว่าในช่วงเวลาระหว่างการเกิดถึงปัจจุบันจะมีการย้ายถิ่นสักกี่ครั้ง

Likert scale มาตราวัดลิเคิร์ต : เครื่องมือวัดทัศนคติหรือความคิดเห็นที่กำหนดคะแนนของคำตอบในแบบสอบถาม (questionnaire)

มาตราวัดลิเคิร์ตส่วนใหญ่นิยมกำหนดน้ำหนักความเห็นต่อคำถามแต่ละข้อเป็น 5 ระดับ เช่น “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” ให้มีคะแนนเท่ากับ 5 “เห็นด้วย” เท่ากับ 4 “เฉยๆ” หรือ “ไม่แน่ใจ” เท่ากับ 3 “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” ให้มีคะแนนเท่ากับ 5 “เห็นด้วย” เท่ากับ 4 “เฉยๆ” หรือ “ไม่แน่ใจ” เท่ากับ 3 “ไม่เห็น

ด้วย” เท่ากับ 2 และ “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” เท่ากับ 1 คะแนนของคำตอบเกี่ยวกับทัศนคติหรือความคิดเห็นแต่ละชุด จะนำมาสร้างเป็นมาตรวัดระดับของทัศนคติหรือความคิดเห็นในเรื่องนั้นๆ

ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

line graph กราฟเส้น : กราฟซึ่งลากเชื่อมจุดที่กำหนดจากค่าบนแกนตั้งและแกนนอนโดยใช้เส้นตรง

linear change การเปลี่ยนแปลงเชิงเส้นตรง : ขนาดหรือปริมาณของการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยต่อหน่วยเวลาหนึ่ง เช่น หนึ่งปี หนึ่งเดือน คำนวณได้จากการหารปริมาณการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดด้วยจำนวนปี เดือน ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงเชิงเส้นตรง มีข้อสมมุติว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเส้นตรง หรือ “เพิ่มขึ้นเชิงเลขคณิต” (arithmetic progression) หรือเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเท่า ๆ กันตลอดช่วงเวลานั้น

$$P_1 = P_0 + bn$$

เมื่อ P_1 คือ ประชากรเมื่อจุดสุดท้ายของช่วงเวลา

P_0 คือ ประชากรเมื่อจุดเริ่มต้นของช่วงเวลา

b คือ ปริมาณการเปลี่ยนแปลงต่อปี

n คือ จำนวนปีของช่วงเวลา

ดูเพิ่มเติม *arithmetic progression*

linear interpolation การประมาณค่าระหว่างช่วงเชิงเส้นตรง : การประมาณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จากค่าที่รู้ 2 ค่า โดยมีข้อสมมุติว่าการกระจายความแตกต่างระหว่างค่าทั้งสองนั้นเท่าๆ กันตลอดช่วง

literacy การรู้หนังสือ : ความสามารถในการอ่านและเขียน

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร จำเป็นต้องจัดการไม่รู้หนังสือ (illiteracy) ให้หมดไป อย่างน้อยต้องทำให้ผู้คนในประเทศทุกคนมีความรู้ในเรื่องสำคัญต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ปัจจุบัน มีการนำศัพท์คำนี้มาใช้ร่วมกับความรู้และทักษะในเรื่องต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการวางแผน และสร้างมาตรการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน เช่น ความรู้เรื่องอาหาร (food literacy) ความรู้เรื่องสุขภาพ (health literacy) ความรู้เรื่องดิจิทัล (digital literacy) ความรู้เรื่องการเงิน (financial literacy) เมื่อนำมาใช้ร่วมกับคำอื่นแล้ว เราจะใช้คำว่า ความรู้ เช่น ความรู้เรื่องสุขภาพ การเงิน เทคโนโลยี ดิจิทัล ในกรณีเช่นนี้ ความรู้ อาจแบ่งเป็น 3 ระดับจากน้อยไปหามาก คือ ไม่รู้ พอรู้ และรอบรู้หรือฉลาดรู้

ดูเพิ่มเติม *illiteracy, food literacy, health literacy, digital literacy, financial literacy*

literate ผู้รู้หนังสือ : บุคคลอายุ 10 ปีขึ้นไปที่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้

live birth การเกิดมีชีพ : ทารกที่คลอดออกมามีชีวิต สัญญาณการมีชีวิต เช่น ร้อง ดิ้น แม้เพียงเสี้ยววินาที หลังจากคลอดก็ถือว่าเป็นการมีชีพหรือเกิดรอดแล้ว
บางครั้งเรียกว่า “การเกิดรอด”

living apart together รักที่แยกกันอยู่ : การที่บุคคลซึ่งรักและผูกพันกันอย่างแนบแน่น หรือที่มีความสัมพันธ์เป็นคู่ชีวิตกันแล้วด้วยการแต่งงาน เลือกที่จะอยู่แยกกันคนละที่ ด้วยเหตุผลส่วนตัว การงาน หรือเหตุผลทางครอบครัว

แนวโน้มอย่างหนึ่งของครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ คือ การอยู่แยกกันของบุคคลที่มีความรักและผูกพันกันแนบแน่น รูปแบบของการอยู่ด้วยกันแบบนี้ มักจะเริ่มต้นด้วยความสัมพันธ์แบบคู่รัก ต่อมาเมื่อความสัมพันธ์นั้นพัฒนาเป็นความผูกพันที่ลึกซึ้งทั้งสองฝ่ายจึงตกลงเป็นชีวิตคู่กัน ในขั้นนี้การแต่งงานอาจจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ได้ แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ทั้งสองฝ่ายสมัครใจที่จะแยกกันอยู่คนละที่ และความสัมพันธ์ก็จะดำเนินไปในแบบ “คู่แต่งงานที่แยกกันอยู่” การแยกกันอยู่เช่นนั้นอาจดำเนินต่อไปนานเท่าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องการ หรืออาจเปลี่ยนมาเป็นการอยู่ร่วมกันในที่เดียวเมื่อใดก็ได้

เหตุที่คนซึ่งเป็นคู่รักและผูกพันกันแต่แยกกันอยู่คนละที่นั้น อาจเป็นเรื่องบุคคลที่ต้องการจะคงความปัจเจกของตนไว้ โดยถือว่าการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น แม้จะเป็นคนที่ตนรักและผูกพัน เป็นการเสียความเป็นปัจเจกของตน (individuality) สำหรับบางคู่การแยกกันอยู่คนละที่อาจเนื่องมาจากความจำเป็นเรื่องหน้าที่การงาน (employment) ซึ่งจะพบได้มากในปัจจุบันที่การเคลื่อนย้ายแรงงานเกิดขึ้นมากในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ แต่สำหรับบางคนการแยกกันอยู่อาจเนื่องมาจากความจำกัดของที่อยู่อาศัย (housing)

ปรากฏการณ์รักแต่แยกกันอยู่นี้ ต่างกับการอยู่ร่วมกันโดยไม่แต่งงาน (cohabitation) และต่างกับการแต่งงานที่ทั้งสองฝ่ายอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ปรากฏการณ์นี้อาจเกิดขึ้นในกลุ่มคนในวัยไหนก็ได้ แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะพบในกลุ่มวัยหนุ่มสาว โดยเฉพาะประชากรเจนวาย (generation Y) อย่างไรก็ตาม มีรายงานการศึกษาว่าในสังคมตะวันตกปัจจุบัน แม้คนที่รักและผูกพันกันในวัยสูงอายุก็มีการปฏิบัติเรื่องนี้ไม่น้อยเหมือนกัน

ดูเพิ่มเติม *cohabitation*

living arrangement รูปแบบการอยู่อาศัย : สถานะของบุคคลว่า อยู่ในครัวเรือนแบบไหน กับใคร

ตัวอย่างรูปแบบการอยู่อาศัย เช่น อยู่คนเดียว อยู่กับครอบครัว อยู่กับเพื่อน อยู่กับคู่รัก อยู่ในครัวเรือนสถาบัน

living children บุตรมีชีวิต : บุตรเกิดรอดที่ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่

living wage ค่าจ้างครองชีพ : ค่าตอบแทนเป็นจำนวนเงินที่ลูกจ้างควรได้รับ เพื่อให้ตนเองและครอบครัวสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ความต้องการพื้นฐาน อันรวมถึงอาหาร ที่อยู่อาศัย และสิ่งจำเป็นอื่นๆ เช่น เสื้อผ้า ค่าเดินทาง ยา รักษาโรค

living will ชีวเจตนา : เอกสารซึ่งบุคคลทำไว้ขณะยังมีชีวิตอยู่และมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เพื่อแสดงเจตนารมณ์ว่า เมื่อตนอยู่ในขั้นตอนสุดท้ายของชีวิตและไม่อยู่ในสภาพที่จะตัดสินใจใดๆ แล้ว ให้

ผู้เกี่ยวข้องในการรักษาพยาบาลและบุคคลรอบข้างปล่อยให้ตนเสียชีวิตไปตามธรรมชาติ ไม่ต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษใดๆ ที่จะยื้อชีวิตของตนไว้

ชีวเจตนาได้รับการรับรองจากพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 มาตรา 12 ซึ่งกำหนดว่า

“บุคคล มีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียง เพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้ การดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง เมื่อผู้ประกอบการวิชาชีพด้านสาธารณสุขได้ปฏิบัติตามเจตนาของบุคคลตามวรรคหนึ่ง แล้ว มิให้ถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดและให้พ้นจากความรับผิดชอบ”

บางครั้งเรียกว่า “พินัยกรรมชีวิต”

logarithm ลอการิทึม : การแสดงจำนวนเลขในรูปของ “กำลัง” (power) ของเลขอีกจำนวนหนึ่ง

ลอการิทึมนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “ล็อก” (log) เช่น เราทราบว่า 1,000 เท่ากับ 10^3 ดังนั้นเมื่อต้องการแสดงในรูปของล็อก ก็คือ $\log_{10} 1,000 = 3$ ซึ่งมีความหมายว่าค่าล็อกฐานสิบของ 1,000 เท่ากับ 3

logistic curve เส้นโค้งลอจิสติก : กราฟที่แสดงการเพิ่มของประชากรที่เป็นไปอย่างช้า ๆ ในตอนแรก เร่งเร็วในตอนกลาง แล้วช้าลงในตอนหลัง มีลักษณะคล้ายอักษรตัวเอส (s) ยึด

เส้นโค้งนี้เสนอเป็นครั้งแรกโดยเวอฮัลสท์ (Verhulst) ใน ค.ศ.1838 แล้วนำมาเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักโดย เฟอร์ล และ รีด (Pearl and Reed) ใน ค.ศ.1920 หลักการของเส้นโค้งนี้ได้จากการสังเกตว่าสิ่งมีชีวิตและแบคทีเรียแพร่พันธุ์อย่างรวดเร็วมากในตอนแรก เมื่อสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ยังอุดมสมบูรณ์และมีพื้นที่มากสำหรับจำนวนเมื่อตอนเริ่มต้นนั้น อัตราเพิ่มจะช้าลงเมื่อประชากรสิ่งมีชีวิตหรือแบคทีเรียเข้าสู่จุดที่มีความกดดันต่อทรัพยากรที่มีอยู่ หลักการของเส้นโค้งลอจิสติกเชื่อว่าอาจมีขีดจำกัดที่ประชากรจำนวนหนึ่งจะอาศัยอยู่ได้ และเมื่อถึงจุดนั้นประชากรจะหยุดการเติบโต

logistic regression การวิเคราะห์ถดถอยลอจิสติก : วิธีทางสถิติการวิเคราะห์ถดถอย (regression analysis) ประเภทหนึ่งที่ตัวแปรตามเป็นตัวแปรคู่ (dichotomous variable) ที่วัดเป็นอัตราส่วนของโอกาส (odds ratio) ซึ่งจะแปลงให้เป็นค่าล็อกเชิงเส้น (log-linear) เมื่อเข้าสมการ

ดูเพิ่มเติม *regression analysis, dichotomous variable, odds ratio*

logit regression การวิเคราะห์ถดถอยลอจิสติก : ดู *logistic regression*

longevity ความยืนยาวของชีวิต : ระยะเวลาที่คนจะมีชีวิตอยู่ได้

ความยืนยาวของชีวิตอาจวัดได้โดยใช้จำนวนปีของ "อายุขัย" (life span) หรือ "อายุคาดเฉลี่ย" (life expectancy (ex))

ดูเพิ่มเติม *life span, life expectancy (ex)*

longitudinal data ข้อมูลระยะยาว : ข้อเท็จจริงของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา ที่เก็บรวบรวมอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน

longitudinal study การศึกษาติดตามระยะยาว : การติดตามเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกันเพื่อวัดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนั้นของประชากรที่ศึกษากลุ่มเดิมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

โดยทั่วไป การศึกษาติดตามระยะยาวควรมีระยะเวลาการศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี

Lorenz curve เส้นโค้งลอเรนซ์ : กราฟเส้นโค้ง ซึ่งใช้แสดงลักษณะการกระจายตัวของคุณสมบัติบางอย่างว่าเป็นไปอย่างเท่าเทียมกัน หรือมีการกระจุกตัวมากน้อยอย่างไร

เส้นโค้งลอเรนซ์เกิดจากการนำค่าสัดส่วนสะสมของตัวแปรสองตัวมาพล็อตบนแกน x และ y ถ้าค่าของตัวแปรทั้งสองพล็อตแล้วได้กราฟเป็นเส้นทแยงมุม 45 องศา แสดงว่าการกระจายตัวเป็นไปอย่างเท่าเทียมกัน เส้นกราฟที่เกิดขึ้นได้เส้นทแยงมุมยิ่งโค้งห่างจากเส้นทแยงมุมมากเท่าไร ก็แสดงว่าการกระจายตัวเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้นเท่านั้น พื้นที่ระหว่างเส้นทแยงมุมกับเส้นโค้งลอเรนซ์ซึ่งวัดเป็นสัดส่วนของพื้นที่ภายใต้เส้นทแยงมุมทั้งหมด เรียกว่าสัมประสิทธิ์จินี (Gini coefficient)

ในทางเศรษฐศาสตร์นิยมใช้เส้นโค้งลอเรนซ์เพื่อวัดความเสมอภาคของการกระจายรายได้

ในการศึกษาเรื่องความเป็นเมือง ใช้เส้นโค้งลอเรนซ์เพื่อดูว่ามีการกระจายตัวของเมืองขนาดต่างๆ อย่างไร ดูเพิ่มเติม Gini coefficient

low birth weight น้ำหนักแรกเกิดต่ำ : ทารกเกิดรอดที่มีน้ำหนักต่ำกว่ามาตรฐาน ปกติทางการแพทย์ใช้เกณฑ์ 2,500 กรัมเป็นมาตรฐาน

-M-

macro-level ระดับมหภาค : ข้อมูลหรือการศึกษาที่ใช้หน่วยวิเคราะห์เป็นกลุ่มรวม เช่น ชุมชน พื้นที่เขต การปกครอง ประเทศ ภูมิภาค หรือโลก

mail survey การสำรวจทางไปรษณีย์ : วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการส่งแบบสอบถาม (questionnaire) ทางไปรษณีย์ไปยังบุคคลหรือหน่วยงานที่ถูกเลือกเป็นตัวอย่าง เพื่อให้ตอบแบบสอบถามแล้วส่งกลับคืนมายังนักวิจัย (หรือนักวิจัยอาจใช้วิธีอื่นในการเก็บรวบรวมแบบสอบถามคืน)

ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

major muscle groups กลุ่มกล้ามเนื้อหลักใหญ่ : กลุ่มกล้ามเนื้อหลัก ได้แก่ ขา หลัง หน้าท้อง หน้าอก ไหล่ และแขน

male contraception การคุมกำเนิดชาย : วิธีคุมกำเนิด (contraceptive method) ที่ผู้ชายเป็นฝ่ายใช้ได้แก่ ถุงยางอนามัย (condom) และการทำหมันชาย (vasectomy)

ปัจจุบัน มีความพยายามคิดค้นยาฉีดคุมกำเนิดของผู้ชายที่ฉีดฮอร์โมนโปรเจสทินเข้าไปในร่างกายเพื่อระงับการผลิตเชื้ออสุจิ

ดูเพิ่มเติม *contraceptive method, condom, vasectomy*

malnutrition ภาวะทุพโภชนาการ : ความผิดปกติของภาวะโภชนาการ

ภาวะทุพโภชนาการรวมถึงความผิดปกติที่เป็นผลจากการขาดสารอาหาร ระบบเผาผลาญสารอาหารบกพร่อง หรือภาวะโภชนาการเกิน

Malthus, Thomas Robert ทอมัส รอเบิร์ต มัลทัส : นักบวชและนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ เกิด ค.ศ. 1766 และเสียชีวิต ค.ศ. 1834 เขียนหนังสือเรื่อง *An Essay on the Principle of Population* (1798) เสนอความคิดเรื่องเกี่ยวกับความไม่สมดุลระหว่างอัตราเพิ่มประชากรกับการผลิตอาหาร ถือว่าเป็นทฤษฎีประชากรที่สำคัญทฤษฎีหนึ่ง เรียกว่า "ทฤษฎีมัลทัส" (Malthusian theory)

Malthusian theory ทฤษฎีมัลทัส : ทฤษฎีประชากรตามแนวคิดของมัลทัส ซึ่งเริ่มด้วยความเชื่อว่าความสามารถของมนุษย์ที่จะเพิ่มอาหารเพื่อยังชีพ มีน้อยกว่าความสามารถในการสืบทอดพันธุ์ (reproduction) ของมนุษย์

ดังนั้นความทุกข์และ ความชั่วร้าย เนื่องจากมีประชากรมากเกินไป จึงยังมีอยู่และจะมีอยู่ตลอดไป ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นเต็มขีดจำกัดของปริมาณอาหารเพื่อยังชีพ ประชากรจะถูกยับยั้งไม่ให้เพิ่มไปกว่าขีดจำกัดนี้ด้วย

1. “การยับยั้งเชิงทำลาย” (positive check) ซึ่งได้แก่ ความชั่วร้าย พุทธิภิกษย์ โรคระบาด หรือสงคราม
2. “การยับยั้งเชิงป้องกัน” (preventive check) ได้แก่ การเลื่อนอายุแต่งงาน หรือการครองพรหมจรรย์ตลอดไป ซึ่งถือเป็นทางเลือกไม่ให้เกิดการยับยั้งเชิงทำลาย

ดูเพิ่มเติม *reproduction, positive check, preventive check, Thomas Robert Malthus*

mapping การทำแผนที่ : การนำเสนอข้อมูลและสถิติต่าง ๆ ด้วยการแปลงเป็นแผนภูมิหรือรูปภาพลงในแผนที่

marginal people คนชายขอบ : กลุ่มคนที่อยู่ภายนอกบริเวณศูนย์กลางของสังคมและวัฒนธรรมหลัก

คำว่า *คนชายขอบ* มักใช้เรียกกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา หรือทางกฎหมาย ซึ่งส่งผลให้พวกเขาต้องเสียโอกาสที่จะได้รับบริการ ความคุ้มครอง และความเอาใจใส่ดูแลจากรัฐอย่างเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ

สาเหตุที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มคนกลายเป็น *คนชายขอบ* มีอาทิ การมีถิ่นที่อยู่อาศัยในชนบทห่างไกล การมีร่างกายพิการจนเป็นข้อจำกัดทางการศึกษาและการทำงาน การเป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีข้อจำกัดทางภาษา วัฒนธรรม และสิทธิการเป็นพลเมืองของรัฐ การไม่มีสถานภาพทางกฎหมายในระบบทะเบียนราษฎร สาเหตุเหล่านี้อาจส่งผลต่อกันไปเป็นลูกโซ่ เช่น คนพิการ หรือคนไม่มีสถานะเป็นพลเมือง จะขาดโอกาสที่จะเรียนหนังสือในระดับสูง ทำให้ไม่สามารถทำงานหรือประกอบอาชีพที่มีรายได้สูงๆ ได้ ทำให้ตกอยู่ในสภาพยากจน และเข้าไม่ถึงสิทธิและบริการที่ควรจะได้รับจากรัฐ

ตัวอย่างของ *คนชายขอบ* ในประเทศไทย เช่น ชนกลุ่มน้อย คนไร้รัฐ เด็กกำพร้า เด็กข้างถนน ผู้อพยพ ผู้ลี้ภัย บางครั้งเรียกว่า “ประชากรชายขอบ” (marginal population)

marginal population ประชากรชายขอบ : ดู *marginal people*

marital fertility ภาวะเจริญพันธุ์สมรส : ภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ที่วัดด้วยการเกิด (birth) จากสตรีที่มีคู่หรือแต่งงานแล้วเท่านั้น

ดูเพิ่มเติม *fertility, birth*

marital status สถานภาพสมรส : สถานะของบุคคลที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสามีภรรยาระหว่างชายกับหญิง

สถานภาพสมรส จำแนกสถานภาพเป็น 1) คนโสด หรือคนไม่เคยสมรส (single or never-married person) 2) ผู้ที่เคยสมรส (ever-married person) แต่ปัจจุบันไม่ได้อยู่กับคู่สมรสแล้ว ได้แก่ สถานภาพม่าย (widowed) หย่า (divorced) และแยก (separated) 3) สมรส (marriage) ณ ขณะเวลาปัจจุบัน (currently married)

ดูเพิ่มเติม *single, never-married person, ever-married person, separated, marriage*

marketing การตลาด : กระบวนการที่ต้องมีการสร้างสรรค์ (creative) การส่งมอบ (delivering) และการสื่อสาร (communicating) คุณค่าของสินค้าหรือบริการที่ลูกค้าต้องการ

คำจำกัดความของ*การตลาด* แต่เดิมหมายถึง การจัดระบบแลกเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างที่มีคุณค่าระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย โดยผู้ซื้อได้รับความพอใจจากการที่ความต้องการได้รับการตอบสนอง และผู้ขายได้รับกำไรตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีความหมายโดยสรุปว่า เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย

Markov chain หลักลูกโซ่มาร์คอฟ : หลักทางคณิตศาสตร์ของมาร์คอฟที่ว่า “ความน่าจะเป็น” ที่จะเกิดเหตุการณ์หนึ่งกับบุคคลหนึ่ง จะเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามความถี่ของเหตุการณ์นั้นที่เกิดขึ้นแล้วกับบุคคลนั้น

ตัวอย่างของ*หลักลูกโซ่มาร์คอฟ* เช่น ความน่าจะเป็นที่บุคคลหนึ่งจะย้ายถิ่นจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อบุคคลนั้นได้ย้ายถิ่นมาก่อนแล้ว ยิ่งย้ายถิ่นมาบ่อยครั้ง ความน่าจะเป็นที่ผู้นั้นจะย้ายถิ่นครั้งต่อไป ก็จะมีมากขึ้น

marriage สมรส : การที่ชายหญิงอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ซึ่งรวมทั้งที่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย และไม่ได้จดทะเบียน หรือมีพิธีทางศาสนา หรือไม่มีพิธีการใดๆ

ในวิชามานุษยวิทยา แบ่งการแต่งงานออกเป็นหลายประเภทตามลักษณะคู่ครอง ได้แก่

1. การมีคู่ครองคนเดียว (monogamy) คือ ระบบการแต่งงานที่ชายหรือหญิงมีคู่ครองคนเดียว
2. การสมรสแบบหลายคู่ครอง (polygamy) คือ ระบบการแต่งงานที่ชายหรือหญิงสามารถคู่ครองได้มากกว่าหนึ่งคนในเวลาเดียวกัน อาจแบ่งย่อยได้อีกเป็น
 - 1) การแต่งงานแบบมีภรรยาหลายคน (polygyny) หมายถึง ระบบการแต่งงานที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน
 - 2) การแต่งงานแบบมีสามีหลายคน (polyandry) หมายถึง ระบบการแต่งงานที่ผู้หญิงมีสามีได้หลายคน

บางครั้งเรียกว่า “การแต่งงาน”

ดูเพิ่มเติม *monogamy, polygamy, polygyny, polyandry*

marriage age อายุสมรส : อายุที่บุคคลเปลี่ยนสถานภาพจากโสด ม่าย หย่า แยก มาเป็นสมรส (marriage)

ดูเพิ่มเติม *marriage*

marriage dissolution การสิ้นสุดสถานภาพสมรส : การที่ชีวิตสมรสของสามีภรรยาสิ้นสุดลง ซึ่งอาจเนื่องมาจากการเสียชีวิตของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หย่า หรือ แยกกันอยู่

marriage duration ช่วงเวลาสมรส : ระยะเวลาที่บุคคลอยู่ในสถานภาพสมรส ตั้งแต่เริ่มสมรสจนกระทั่งสิ้นสุดสถานภาพนั้น

marriage pattern แบบแผนการสมรส : รูปแบบของการที่ชายหญิงตกลงอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา

*แบบแผนการสมรส*ในสังคมไทยมีทั้งการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย การจัดพิธีแต่งงาน การไหว้ผี และการอยู่ร่วมกันโดยไม่พิธีและไม่จดทะเบียน

marriage rate อัตราสมรส : จำนวนการแต่งงานที่เกิดขึ้นในปีหนึ่งต่อประชากร 1,000 คนในปีนั้น

marriage squeeze สภาพบีบคั้นทางการสมรส : ปรากฏการณ์ที่สัดส่วนประชากรชายต่อหญิงในวัยสมรสมีความแตกต่างกันมาก ส่งผลให้การหาคู่ครองที่เหมาะสมยากขึ้น

สภาพบีบคั้นทางการสมรส มักจะเกิดในสังคมที่มีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำมาก ๆ

married person คนแต่งงาน : บุคคลที่ไม่ได้อยู่ในสถานภาพโสด หรือเคยแต่งงาน (หม้าย หย่า แยก)

mass communication สื่อสารมวลชน : กระบวนการถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารไปยัง
ประชากรหมู่มา โดยผ่านสื่อมวลชน (mass media)

ดูเพิ่มเติม *mass media*

mass migration การย้ายถิ่นแบบมวลชน : การย้ายถิ่น (migration) ที่ทำตามกันไปจนเป็นการเคลื่อนย้าย
ของคนกลุ่มใหญ่

ดูเพิ่มเติม *migration*

mass-reach communication สื่อสารสู่มวลชน : การสื่อสารที่กำหนดเป้าหมายสาระที่ต้องการให้ไป
ยังผู้คนจำนวนมากผ่านสื่อต่างๆ

ตัวอย่างของสื่อสารสู่มวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ ป้ายบิลบอร์ด สื่อดิจิทัล
เพื่อเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเชื่อ เจตคติ และพฤติกรรมของบุคคล

mate selection การเลือกคู่ : กระบวนการที่ชายหญิงหรือคนต่างเพศสภาพ (gender) ที่ต้องการหาคู่เพื่อ
อยู่ร่วมกัน

การเลือกคู่นี้อาจจะดำเนินการโดยตนเอง หรือจัดหาให้โดยบุคคลอื่น

ดูเพิ่มเติม *gender*

maternal and child health การอนามัยแม่และเด็ก : การดูแลสุขภาพอนามัยของหญิงตั้งแต่อ่อนการ
ตั้งครรภ์ ระหว่างตั้งครรภ์ ขณะคลอด และหลังคลอด รวมทั้งสุขภาพของเด็กเกิดใหม่ด้วย

maternal mortality rate อัตราตายมารดา : จำนวนการตายของสตรีที่มีสาเหตุมาจากการตั้งครรภ์และ
การคลอดในปีหนึ่งต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์ (อายุ 15-49 ปี) 1,000 รายในปีนั้น

maternal mortality ratio อัตราส่วนการตายมารดา : จำนวนการตายของสตรีที่มีสาเหตุมาจากการ
ตั้งครรภ์และการคลอดในปีหนึ่งต่อการเกิดมีชีวิต 100,000 รายในปีนั้น ใช้วัดความเสี่ยงต่อการตายของ
สตรีเมื่อสตรีนั้นตั้งครรภ์

maternity leave การลาคลอด : การที่หน่วยงานไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน ให้สิทธิแก่สตรีในการหยุด
ทำงานเพื่อคลอดและดูแลบุตร ในระยะเวลาหนึ่งโดยไม่ถือว่าเป็นการขาดงาน โดยอาจได้หรือไม่ได้รับ
เงินเดือนหรือค่าจ้างในระหว่างนั้นก็ได้

mathematical demography ประชากรศาสตร์คณิตศาสตร์ : ประชากรศาสตร์ที่ใช้คณิตศาสตร์
เป็นเครื่องมือในการศึกษาองค์ประกอบและการเปลี่ยนแปลงของประชากร

ตัวอย่างของประชากรศาสตร์คณิตศาสตร์ เช่น การสร้างแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ การคิดสูตร
เพื่อวิเคราะห์ทางประชากร การวิเคราะห์ความสมบูรณ์ของข้อมูล การคาดประมาณประชากร

matriarchy มาตารีปไตย : สังคมที่ผู้หญิงมีอำนาจเหนือผู้ชาย โดยมารดาจะเป็นหัวหน้าครอบครัว

mean ค่าเฉลี่ย : ตัวเลขหนึ่งที่เป็นค่ากลางของข้อมูลชุดหนึ่งๆ ซึ่งข้อมูลทั้งหมดในชุดนั้นมีแนวโน้มที่จะเข้าใกล้หรือมีค่าใกล้เคียงกับค่านี้

ค่าเฉลี่ยหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิม เป็นการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางอย่างหนึ่ง ค่าเฉลี่ยมีหลายชนิด แต่ที่รู้จักและสอนกันในวิชาสถิติพื้นฐานมี 3 ชนิด คือ

1. มัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean) หรือค่าเฉลี่ยเลขคณิต เป็นค่ากลางของข้อมูลชุดหนึ่งๆ ที่คำนวณโดยการรวมค่าทุกค่าในข้อมูลชุดนั้นแล้วหารด้วยจำนวนของข้อมูลที่มี เขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$AM = \frac{x_1 + \dots + x_n}{n}$$

เมื่อ AM คือ มัชฌิมเลขคณิต

$x_1 \dots x_n$ คือ ข้อมูลตัวที่หนึ่ง สอง สาม จนถึงตัวที่ n

n คือ จำนวนของข้อมูลที่มี

การใช้มัชฌิมเลขคณิต เหมาะสมกับค่าของข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันเชิงเส้นตรง หรือเมื่อนำค่าของข้อมูลมาลงจุดกราฟ จุดต่างๆ จะอยู่หรือเกือบอยู่ในแนวเส้นตรงเดียวกัน

2. มัชฌิมเรขาคณิต (geometric mean) หรือค่าเฉลี่ยเรขาคณิต เป็นค่ากลางของข้อมูลชุดหนึ่งๆ ที่คำนวณโดยการหารากที่ n ของผลคูณของข้อมูลทั้งหมด ใช้เป็นค่ากลางสำหรับข้อมูลที่มีความสัมพันธ์เชิงผลคูณ (multiplicative relationship) ข้อมูลมีลักษณะเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างรวดเร็ว เช่น อัตราการเพิ่มของแบคทีเรีย อัตราดอกเบี้ยทบต้น และเมื่อนำค่าของข้อมูลมาลงจุดกราฟ จะไม่อยู่ในลักษณะเชิงเส้นตรง สามารถเขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$GM = \sqrt[n]{x_1 \cdot x_2 \dots x_n}$$

เมื่อ GM คือ มัชฌิมเรขาคณิต

$x_1 \dots x_n$ คือ ข้อมูลตัวที่หนึ่ง สอง สาม จนถึงตัวที่ n

n คือ จำนวนของข้อมูลที่มี

3. มัชฌิมฮาร์โมนิก (harmonic mean) หรือค่าเฉลี่ยฮาร์โมนิก เป็นค่ากลางของข้อมูลชุดหนึ่งๆ ที่คำนวณโดยการหาส่วนกลับของข้อมูลแต่ละค่า ใช้เป็นค่ากลางสำหรับข้อมูลที่อยู่ในรูปอัตราส่วน X/Y เมื่อกำหนด X คงที่ เช่น 1) ข้อมูลที่เป็นอัตราเร็ว มีหน่วยเป็น ระยะทาง/เวลา เมื่อกำหนดระยะทางคงที่ จะคำนวณหาอัตราเร็วเฉลี่ยโดยใช้มัชฌิมฮาร์โมนิก 2) ข้อมูลที่เป็นอัตราการทำงาน มีหน่วยเป็น เวลา/หน่วย เมื่อกำหนดระยะเวลาคงที่ จะคำนวณหาอัตราการทำงานเฉลี่ย โดยใช้มัชฌิมฮาร์โมนิก

$$HM = \frac{n}{\frac{1}{x_1} + \dots + \frac{1}{x_n}}$$

เมื่อ HM คือ มัชฌิมฮาร์โมนิก

$x_1 \dots x_n$ คือ ข้อมูลตัวที่หนึ่ง สอง สาม จนถึงตัวที่ n

n คือ จำนวนของข้อมูลที่มี

ดูเพิ่มเติม *measure of central tendency*

mean age at child bearing อายุเฉลี่ยเมื่อให้กำเนิดบุตร : อายุเฉลี่ยของสตรีเมื่อให้กำเนิดบุตร คำนวณได้ดังนี้

$$M_m = \sum a f_a / \sum f_a$$

เมื่อ M_m คือ อายุเฉลี่ยมารดา

a คือ อายุกึ่งกลางของแต่ละกลุ่มอายุ (เช่น 17.5 เป็นอายุกึ่งกลางของกลุ่มอายุ 15-19 ปี)

f_a คือ อัตราเกิดรายอายุของกลุ่มอายุ 5 ปี

mean age of child bearing อายุเฉลี่ยของการมีบุตร : ดู *mean age of mother*

mean age of mother อายุเฉลี่ยมารดา : ดู *mean age at child bearing*

mean length of generation ระยะเวลาชั่วรุ่นคนเฉลี่ย : อายุเฉลี่ยของสตรีเมื่อมีลูกผู้หญิงที่จะมาทดแทนตนเอง

mean size of household ขนาดเฉลี่ยของครัวเรือน : จำนวนคนที่อยู่ในครัวเรือนโดยเฉลี่ย คำนวณได้จากการหารจำนวนประชากรในครัวเรือนทั้งหมดด้วยจำนวนครัวเรือน

measure การวัด : การตรวจสอบเนื้อหาหรือปริมาณของบางสิ่งบางอย่าง ด้วยการเปรียบเทียบกับหน่วยที่ตายตัว หรือสิ่งที่รู้ขนาดแล้ว

measure of central tendency การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง : วิธีการทางสถิติที่หาตัวเลขเพื่อใช้แทนค่ากลางของชุดข้อมูล

การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางที่นิยมใช้ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (mean) มัชยฐาน (median) และฐานนิยม (mode)

ดูเพิ่มเติม *mean, median, mode*

measure of dispersion การวัดการกระจาย : ดู *measure of variation*

measure of variation การวัดความแปรผัน : สถิติที่ใช้วัดความแตกต่างหรือการแปรผันของข้อมูล เช่น ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ความแปรปรวน (variance) สัมประสิทธิ์ความแปรปรวน (coefficient of variance)

ดูเพิ่มเติม *standard deviation, variance, coefficient of variance*

measurement scale มาตรการวัด : วิธีจัดจำแนกข้อมูลเชิงปริมาณหรือตัวเลขออกเป็นระดับต่างๆ ตามคุณลักษณะของข้อมูลนั้น เพื่อการเลือกใช้สถิติวิเคราะห์อย่างถูกต้อง

มาตรการวัดแบ่งได้เป็น 4 ระดับ คือ

1. มาตรการนามบัญญัติ (nominal scale) คือ มาตรการวัดที่แบ่งลักษณะของสิ่งของหรือเหตุการณ์ออกเป็นหมวดหมู่ หรือกลุ่มต่างๆ แล้วตั้งชื่อหมวดหมู่หรือกลุ่มนั้นๆ อาทิ จำแนกประชากรออกเป็นสองเพศ คือ ชายและหญิง หรือแบ่งพื้นที่ประเทศไทยออกเป็นจังหวัดต่างๆ
2. มาตรการอันดับ (ordinal scale) คือ มาตรการวัดที่เกิดจากการจัดลำดับกลุ่มหรือหมวดหมู่ของสิ่งของหรือเหตุการณ์ ซึ่งสามารถบอกได้ว่าค่าของกลุ่มหนึ่งมากกว่าค่าของกลุ่มหนึ่ง แต่ไม่

สามารถระบุว่ามีค่ามากกว่าเป็นปริมาณเท่าใด เช่น แบ่งประชากรออกตามฐานะทางเศรษฐกิจเป็น "สูง" "กลาง" "ต่ำ" แบ่งความพอใจของลูกค้าต่อบริการที่ได้รับเป็น "พอใจมาก" "ปานกลาง" "น้อย" "ไม่พอใจ"

3. มาตราช่วง (interval scale) คือ มาตรการวัดที่กำหนดค่าตัวเลขโดยมีช่วงห่างระหว่างตัวเลขเท่าๆ กัน มาตราช่วงสามารถนำตัวเลขมาเปรียบเทียบกันได้ว่ามีปริมาณมากน้อยเท่าใด หรือสามารถนำมาบวก ลบ คูณ หารกันได้ แต่มาตราช่วงนี้ไม่มี 0 แท้ มีแต่ 0 สมมุติ เช่น อายุ 0 ปี หมายความว่า คนที่เกิดมาอายุยังไม่ครบปี แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีชีวิต หรืออุณหภูมิ 0 องศา ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีความร้อน
4. มาตราอัตราส่วน (ratio scale) คือ มาตรการวัดที่ใช้ค่าจริงของตัวแปร ปกติจะมีจุดเริ่มต้นเท่ากันที่ 0 มาตรการวัดประเภทนี้ เป็นมาตรฐานสากล ใช้เปรียบเทียบกันได้ทั้งต่างสถานที่และเวลา เช่น น้ำหนัก ความยาว ส่วนสูง

ดูเพิ่มเติม *nominal scale, ordinal scale, interval scale, ratio scale*

media literacy ความรู้เท่าทันสื่อ : ทักษะและความสามารถในการเข้าใจเนื้อหาของสื่อ

ความรู้เท่าทันสื่อรวมถึงความสามารถตั้งคำถามได้ว่า สิ่งนั้นจริงหรือไม่จริง ใครเป็นคนให้ข้อมูล เขาต้องการสื่ออะไร หรือมีจุดมุ่งหมายแอบแฝงหรือไม่ รวมทั้งสามารถสร้างสื่อหรือผลิตสื่อเองได้

median มัธยฐาน : ค่าที่อยู่ตำแหน่งกึ่งกลางของข้อมูลชุดหนึ่ง ที่ได้มีการจัดเรียงลำดับเรียบร้อยแล้ว

ถ้าข้อมูลชุดนั้นมีจำนวนรายการเป็นเลขคี่ ค่ามัธยฐานจะเป็นค่าตรงลำดับกึ่งกลางพอดี เช่น 1, 2, 3, 4, 5 ค่ามัธยฐานเท่ากับ 3

แต่ถ้าข้อมูลชุดนั้นมีจำนวนรายการเป็นเลขคู่ ค่ามัธยฐานจะเป็นค่าเฉลี่ยของคู่กลาง เช่น 1, 2, 3, 4, 5, 6 ค่ามัธยฐานเป็นค่าที่อยู่ตรงกลาง คือระหว่าง 3 กับ 4 ซึ่งจะเท่ากับ 3.5

ดูเพิ่มเติม *measure of central tendency*

median age อายุมัธยฐาน : อายุตรงกลางที่แบ่งประชากรออกเป็นสองส่วนเท่าๆ กัน ส่วนหนึ่งมีอายุน้อยกว่า และอีกส่วนหนึ่งมีอายุมากกว่าอายุตรงกลางนี้ วิธีคำนวณ

$$Md = l_{md} + \left[\left(\frac{N}{2} - \sum f_x \right) / f_{Md} \right] * i$$

เมื่อ Md คือ อายุมัธยฐาน

l_{md} คือ อายุเริ่มต้นของกลุ่มอายุที่ครึ่งหนึ่งของประชากร ($N/2$) อยู่

n คือ จำนวนประชากรรวมทุกกลุ่มอายุ

$\sum f_x$ คือ ผลรวมของประชากรในทุกๆ กลุ่มอายุก่อนที่จะถึงกลุ่มอายุที่ครึ่งหนึ่งของประชากร ($N/2$) อยู่

f_{Md} คือ จำนวนประชากรในกลุ่มอายุที่ครึ่งหนึ่งของประชากร ($N/2$) อยู่

i คือ ขนาดของกลุ่มอายุที่ครึ่งหนึ่งของประชากรอยู่

อายุมัธยฐานต่ำกว่า 20 ปี ถือว่าเป็น "ประชากรวัยเยาว์" (young population)

อายุมัธยฐานระหว่าง 20-29 ปี ถือว่าเป็น "ประชากรวัยกลาง" (medium-aged population)

อายุมัธยฐาน 30 ปีขึ้นไปถือว่าเป็น "ประชากรสูงอายุ หรือ ประชากรสูงวัย" (aged population)

ดูเพิ่มเติม *young population, medium-aged population, aged population*

median age at death อายุมัธยฐานเมื่อตาย : อายุที่ตรงกับค่า l_x เท่ากับ 50,000 ในตารางชีพ ซึ่งหมายถึงอายุที่ประชากรในตารางชีพที่เกิดมาพร้อมกัน (l_0) 100,000 คน ตายไปครึ่งหนึ่ง คือ 50,000 คน และยังมีชีวิตเหลืออยู่อีกครึ่งหนึ่ง คือ 50,000 คน

medical sociology สังคมวิทยาการแพทย์ : วิชาสังคมวิทยาที่มุ่งศึกษาเรื่องสุขภาพอนามัยและความเจ็บป่วย

สังคมวิทยาการแพทย์มุ่งสนใจประเด็นหลัก 2 เรื่อง คือ

1. การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะและการมีอำนาจของคนที่มีอาชีพในการรักษาผู้ป่วย รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอาชีพนี้กับอาชีพที่เกี่ยวข้องอื่นๆ
2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้รักษาพยาบาลกับผู้ป่วย

medicalization แพทย์านุวัตร : กระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมผิดปกติต่างๆ กลายเป็นโรคที่ต้องได้รับการวินิจฉัย ดูแล และรักษาโดยแพทย์

แพทย์านุวัตรเท่ากับเป็นการให้สิทธิอำนาจแก่วิชาชีพทางการแพทย์เพิ่มมากขึ้น

medium old ผู้สูงอายุวัยกลาง : ดู *older person*

medium-aged population ประชากรวัยกลาง : ประชากรที่มีอายุเลยวัยเยาว์ แต่ยังไม่เป็นประชากรสูงวัย คือ มีอายุมัธยฐานอยู่ระหว่าง 20-29 ปี

megacity อภิมหานคร : เมืองที่มีประชากรตั้งแต่ 10 ล้านคนขึ้นไป

megapolis กลุ่มมหานคร : เขตพื้นที่ที่ขยายออกจากเขตมหานคร (metropolitan area) ซึ่งรวมมหานคร (metropolis) และเมืองใหญ่อื่นๆ ที่ตั้งอยู่เป็นกลุ่มหรือแนวต่อเนื่องกันไป

ดูเพิ่มเติม *metropolitan area, metropolis*

menarche การมีประจำเดือนครั้งแรก : การมีประจำเดือนครั้งแรกของเด็กผู้หญิง

การมีประจำเดือนครั้งแรกแสดงการเข้าสู่วัยสาวและพร้อมสำหรับการเจริญพันธุ์

menopause การหมดประจำเดือน : การที่ผู้หญิงพ้นวัยที่มีประจำเดือน ซึ่งแสดงถึงการสิ้นสุดภาวะเจริญพันธุ์

การหมดประจำเดือนเป็นช่วงวัยที่รังไข่หยุดการสร้างไข่ ประจำเดือนค่อยๆ ลดน้อยลงในแต่ละเดือน จนกระทั่งไม่มีประจำเดือนอีกเลย นอกจากนั้นการสร้างฮอร์โมนเพศ (เอสโตรเจนและโปรเจสเตอโรน) ก็ลดลงเช่นกัน

mental health สุขภาพจิต : สภาวะของจิตใจที่มีความสดชื่น แจ่มใส

ผู้ที่มีสุขภาพจิตดีจะต้องมีความสามารถควบคุมอารมณ์ให้มั่นคงเป็นปกติ สามารถปรับตัวให้เข้ากับ การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ดี สามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดย ปราศจากความขัดแย้งหรือความสับสนภายในจิตใจ

mental violence ความรุนแรงทางจิตใจ : การกระทำและหรือคำพูดที่ทำให้ผู้ถูกรกระทำรู้สึกอับอาย ต่ำต้อย ไร้ค่า เสียใจ หรือเจ็บใจ

ความรุนแรงทางจิตอาจเกิดขึ้นด้วยการด่าว่า เสียดสี เยาะเย้ย ถากถาง ดูถูก ข่มขู่ หรือควบคุม พฤติกรรมต่างๆ เช่น การคบเพื่อน การออกนอกบ้าน การทำงาน การใช้เงิน

MERS เมอร์ส : กลุ่มอาการโรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (Middle East Respiratory Syndrome)

เมอร์สเป็นไวรัสโรคหัดชนิดใหม่ที่มีรายงานว่าเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศซาอุดีอาระเบียในปี 2012 และได้แพร่ไปยังหลายประเทศ ผู้ติดเชื้อไวรัสเมอร์สจะมีอาการของโรคหัดเฉียบพลัน มีไข้สูง ไอ และ หายใจติดขัด จนถึงกับเสียชีวิต

ในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน 2015 ในประเทศเกาหลีใต้ มีผู้ติดเชื้อไวรัสเมอร์สและเสียชีวิตมากกว่า 20 ราย

MET เม็ต : หน่วยวัดความเข้มข้นของกิจกรรมทางกาย โดยเทียบกับพลังงานที่ใช้ไปในการทำกิจกรรมทางกาย นั้นๆ

เม็ต มาจาก metabolic equivalent of task เป็นหน่วยวัดความเข้มข้นของกิจกรรมทางกายตาม ลักษณะของกิจกรรมทางกาย โดย 1 เม็ต มีค่าเท่ากับพลังงานที่ใช้ในการทำกิจกรรม 1 กิโลแคลอรี/ กิโลกรัม/ชั่วโมง

ลักษณะกิจกรรมทางกาย	ค่าของเม็ต (นาท)
การทำงาน	ออกแรงปานกลาง เม็ต = 4.0 ออกแรงอย่างหนัก เม็ต = 8.0
การเดินทาง	ขี่จักรยานหรือเดิน เม็ต = 4.0
กิจกรรมนันทนาการ	ออกแรงปานกลาง เม็ต = 4.0 ออกแรงอย่างหนัก เม็ต = 8.0

ระดับกิจกรรมทางกายที่เพียงพอสำหรับบุคคลอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่การออกแรงระดับหนักเป็นเวลา 75 นาทีต่อสัปดาห์ และระดับปานกลางเป็นเวลา 150 นาทีต่อสัปดาห์ หรือเท่ากับ 600 MET นาทีต่อสัปดาห์

meta-analysis การวิเคราะห์เมตา : การวิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยจำนวนมาก

การวิเคราะห์เมตายเป็นวิธีการที่นำผลจากการศึกษาโครงการต่างๆ ในเรื่องเดียวกันมาเปรียบเทียบหรือรวมกัน เพื่อที่จะหาแบบแผนที่เหมือนกัน หรือข้อที่ขัดแย้งกัน หรือแหล่งของความไม่สอดคล้องต้องกัน หรือความสัมพันธ์ที่น่าสนใจอื่นๆ ที่อาจแสดงให้เห็นจากผลการศึกษาเหล่านั้น

metadata ข้อมูลเมตา : ข้อมูลที่อธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลอื่นๆ

metaverse เมตาเวิร์ส : สภาพแวดล้อมเสมือนจริงแบบ 3 มิติในรูปแบบออนไลน์

เมตาเวิร์สเป็นการนำคำว่า Meta รวมกับ Verse ความหมายตามราชบัณฑิตยสภาว่า “จักรวาล นฤมิต” คำนี้ปรากฏครั้งแรก ในปี 2535 ในนิยายเรื่อง Snow Crash แต่งโดยนักเขียนอเมริกัน ชื่อ Neal Stephenson (1959 - ปัจจุบัน) เป็นการบรรยายถึงโลกเสมือนจริง ที่ผู้คนที่อยู่ต่างเวลาหรือต่างสถานที่สามารถปฏิสัมพันธ์กันได้เสมือนอยู่ด้วยกันจริง

เมตาเวิร์สเป็นการผสมผสานเทคโนโลยีแห่งโลกเสมือน ด้วยการสร้างสิ่งแวดล้อมจริงและเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน ใช้อวตาร (avatar) แทนตัวตนในการปฏิสัมพันธ์และทำกิจกรรมร่วมกัน ในรูปแบบกราฟิก 3 มิติ

เมตาเวิร์สเป็นเทคโนโลยีที่นำมาใช้ประโยชน์ได้มาก ทั้งในด้านการแพทย์ เช่น การผ่าตัดเสมือนจริง การรักษาพยาบาลออนไลน์ในสถานการณ์โควิด-19 ด้านการศึกษา ใช้เมตาเวิร์สเป็นสื่อการเรียนการสอน ซึ่งทำให้คนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมมากขึ้น ด้านธุรกิจบันเทิง สามารถจัดงานนิทรรศการ หรือคอนเสิร์ตได้ในแบบโลกเสมือนจริง

ดูเพิ่มเติม *avatar*

methodologyระเบียบวิธี : เทคนิควิธีที่ศาสตร์แต่ละสาขาใช้ในการเก็บรวบรวมและจัดการกับข้อมูลเพื่อแสวงหาความรู้

บางครั้งเรียกว่า “วิธีวิทยา”

metropolis เขตมหานคร : ดู *metropolitan area*

metropolitan area เขตมหานคร : พื้นที่ที่มีประชากรอยู่เป็นจำนวนมาก ปกติเป็นพื้นที่ที่มีประชากรตั้งแต่ 100,000 คนขึ้นไป

micro-level ระดับจุลภาค : ข้อมูลหรือการศึกษาที่ใช้หน่วยวิเคราะห์เป็นหน่วยเล็กๆ ในสังคม

ระดับจุลภาค ได้แก่ บุคคล ครอบครัว หรือองค์การ เช่น โรงเรียน บริษัทห้างร้าน

mid-year population ประชากรกลางปี : จำนวนประชากรเฉลี่ยที่มีชีวิตอยู่ในปีนั้น

middle age วัยกลางคน : ช่วงอายุ ที่อยู่ระหว่างวัยหนุ่มสาวและวัยชรา

วัยกลางคนจะอยู่ระหว่างอายุประมาณ 30 ถึง 60 ปี

midwife พยาบาลผดุงครรภ์ : ผู้ที่ทำคลอดหรือช่วยทำคลอด

ในสมัยก่อนการแพทย์แผนปัจจุบัน วัฒนธรรมต่างๆ มีคำเรียก *พยาบาลผดุงครรภ์* เช่น ภาษาไทยวนเรียก “แม่จ่าง” ภาษาไทใหญ่เรียก “แม่เก็บ” ภาษาใต้แถบฝั่งอันดามันเรียก “แม่ทาน” ฝั่งอ่าวไทยเรียก “หมอดำแย” ภาษาไทยดำในเมืองแกนหรือเดียนเบียนฟูเรียก “หมอสิงแบ่” หรือ “หมอเหิน

หน้า” ภาษาจ้วงเรียก “แม่ซึบแสง” ภาษาทางฝั่งอีสานใต้ สุรินทร์ ศรีสะเกษ เรียก “แม่ต๋อบหมอบ” ภาษาลาวใต้ทางจำปาสัก ปากเซ เรียก “แม่ตะหมอบ” ภาษาเขมรในเมืองเขมรเรียก “ฉม็อบ” หมายถึง หมอออกลูก ลาวเหนือหลวงพระบาง เวียงจันทน์ เรียก “หมอดำแย” ชาวมุสลิมเรียก “โตะบิแด” หรือ “โตะบิตัน”

บางครั้งเรียกว่า “หมอดำแย”

migrant ผู้ย้ายถิ่น : บุคคลผู้ย้ายข้ามเขตแดนของพื้นที่หนึ่งไปอยู่อาศัยในพื้นที่อื่นเป็นเวลานานพอสมควร

migrant worker คนงานย้ายถิ่น : คนทำงานซึ่งเป็นผู้ย้ายถิ่น (migrant)

ดูเพิ่มเติม *migrant*

migration การย้ายถิ่น : การที่ประชากรเคลื่อนย้ายข้ามเขตพื้นที่หนึ่ง ไปอยู่อาศัยในอีกพื้นที่อื่นเป็นระยะเวลาพอสมควร

การย้ายถิ่นจะมีผลกระทบทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม ต่อพื้นที่ต้นทางและปลายทาง

การย้ายถิ่นที่ประชากรเคลื่อนย้ายจากเขตพื้นที่หนึ่ง ไปอยู่อาศัยในอีกพื้นที่หนึ่งในประเทศเดียวกัน เรียกว่า การย้ายถิ่นในประเทศ (internal migration) แบ่งออกได้ตามถิ่นต้นทางและปลายทาง ได้แก่ การย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบท (rural-rural migration) การย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง (rural-urban migration) การย้ายถิ่นจากเมืองสู่ชนบท (urban-rural migration) การย้ายถิ่นจากเมืองสู่เมือง (urban-urban migration)

ส่วนการเคลื่อนย้ายข้ามเขตแดนของประเทศ เรียกว่า การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (international migration)

ดูเพิ่มเติม *internal migration, rural-rural migration, rural-urban migration, international migration*

migration field สนามการย้ายถิ่น : พื้นที่ที่มีการย้ายถิ่นแบบมีเส้นทางการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยที่แน่นอน

สนามการย้ายถิ่นอาจหมายถึง พื้นที่ที่ครอบคลุมถิ่นต้นทาง (place of origin) ไปจนถึงถิ่นปลายทาง (place of destination) ของการย้ายถิ่นก็ได้

ดูเพิ่มเติม *place of origin, place of destination*

migration flow กระแสการย้ายถิ่น : ดู *migration stream*

migration stream กระแสการย้ายถิ่น : การย้ายถิ่นที่เริ่มจากถิ่นต้นทาง (place of origin) มุ่งไปสู่ถิ่นปลายทาง (place of destination) เดียวกันในช่วงเวลาหนึ่ง

กระแสการย้ายถิ่น เช่น กระแสการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง กระแสการย้ายถิ่นจากจังหวัดหนึ่งไปอีกจังหวัดหนึ่ง

ดูเพิ่มเติม *place of origin, place of destination*

migration transition การเปลี่ยนผ่านทางการย้ายถิ่น : การย้ายถิ่นอันเนื่องมาจากความไม่สมดุลระหว่างประชากรกับทรัพยากรในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งสร้างแรงกดดันให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของ

ประชากร และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมรูปแบบหนึ่งคือ การย้ายถิ่น (migration) ทำให้เกิดการหลังไหลของผู้คนจากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่อื่นอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนผ่านทางการย้ายถิ่นอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง คือ

1. เมื่อประชากรในเขตชนบทเพิ่มขึ้นจนเกิดภาวะแรงงานล้นเกิน ประชากรส่วนหนึ่งจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ไปสู่พื้นที่อื่นๆ เพื่อหางานทำหรือมีชีวิตใหม่ในถิ่นที่อยู่ใหม่ และถิ่นที่อยู่ที่เป็นเป้าหมายในช่วงนี้มักจะเป็นเขตเมืองที่มีโอกาสทำงานมากกว่า กระบวนการนี้เรียกว่า การเปลี่ยนผ่านสถานะเมือง (urban transition) ซึ่งเกิดจากการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง (rural-urban migration) จำนวนมากในช่วงนั้น
2. ผลจากการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองทำให้ขนาดประชากรในชนบทเหลืออยู่เท่าที่จำเป็น สำหรับการผลิตอาหารและทรัพยากรอื่นๆ เพื่อหล่อเลี้ยงประเทศ ประชากรส่วนใหญ่ย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตเมือง การย้ายถิ่นในช่วงนี้จึงเป็นการย้ายถิ่นจากเมืองสู่เมือง (urban-urban migration) หรือการย้ายถิ่นภายในเมืองนั่นเอง สถานะการย้ายถิ่นในช่วงตอนนี้เรียกว่าวิวัฒนาการทางการย้ายถิ่น (migration evolution)

ดูเพิ่มเติม *migration, urban transition, rural-urban migration, urban-urban migration*

millennium development goals (MDGs) เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (เอ็มดีจี) : เอ็มดีจี

เป็นวาระการพัฒนาระดับโลก ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้นำประเทศต่างๆ ทั่วโลก 189 ประเทศ ในการประชุมสุดยอดสหัสวรรษของสหประชาชาติที่มหานครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ใน ค.ศ. 2000

เอ็มดีจี ได้กำหนดกรอบเวลาในการบรรลุเป้าหมายไว้ 15 ปี คือ ระหว่าง ค.ศ. 2000-2015 โดยมีหลักการสำคัญคือ การแบ่งสรรความรับผิดชอบระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน โดยมีเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ 8 ประการ ดังนี้

เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนและความหิวโหย

เป้าหมายที่ 2 ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา

เป้าหมายที่ 3 ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี

เป้าหมายที่ 4 ลดอัตราการตายของเด็ก

เป้าหมายที่ 5 พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์

เป้าหมายที่ 6 ต่อสู้โรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ

เป้าหมายที่ 7 รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาในประชาคมโลก

ปราโมทย์ ประสาทกุล ได้ประพันธ์บทกลอนเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ ไว้ดังนี้

เป้าหมายการพัฒนาสหัสวรรษ	ประกาศชัดช่องทางสร้างความสุข
แปดประการช่วยคนให้พ้นทุกข์	เมื่อเริ่มยุคยามฉลองสองพันปี
หนึ่ง...เพราะหิวโหยหุดหู่จึงดูเฉา	แววตาเศร้าโศกสลดหมดราศี
ได้อาหารไม่พอเพียงเลี้ยงชีวี	ทุกวันนี้มีอีกมากคนยากจน
สอง...ยังมีคนอีกไม่น้อยด้อยศึกษา	ขาดวิชาช่วยคิดผลิตผล
ปิดทางสู่ข่าวสารพาลมีดมน	ไม่หลุดพ้นจมปลักที่ตักดาน
สาม...สังคมมีช่องว่างระหว่างเพศ	ชายหญิงเหตุแบ่งฝ่ายในหลายด้าน
สิทธิสตรีด้อยกว่ามาช้านาน	ควรยกผ่านพ้นขึ้นให้ทันชาย
สี่...เด็กเกิดใหม่บงพร่องจากท้องแม่	สุขภาพอ่อนแออยู่แพร่หลาย
ไม่ทันครบขวบปีชีวิตราย	จึงเป้าหมายกำหนดให้หมดไป
ห้า...มีผู้หญิงอัปโชคในโลกนี้	จะเป็นแม่แต่ละทีถึงตายได้
ส่งเสริมลูกเกิดรอดแม่ปลอดภัย	อนามัยแม่นั้นสำคัญนัก
หก...ต่อสู้โรครุมร้ายหลายสาเหตุ	ระงับเอดส์แพร่กระจายเป็นงานหลัก
มาเลเรียแรงสุดหยุดชะงัก	หมุดหมายปกป้องกันให้ทันกาล
เจ็ด...รักษโลกให้เขียวขจีสีสะอาด	ธรรมชาติขึ้นสุขทุกสถาน
สิ่งแวดล้อมอยู่ยังยั่งยืนนาน	เร่งเชิงรุกทุกด้านเพื่องานนี้
แปด...เพื่อบรรลุเป้าหวังทั้งแปดอย่าง	จึงต้องสร้างหุ้นส่วนถ้วนทุกที่
รวมพลังร่วมกันโดยทันที	ให้โลกมีความสุขทั่วทุกคน

million birth cohort ประชากรรุ่นเกิดล้าน : ประชากรของประเทศไทยที่เกิดในช่วงตั้งแต่ 2506 - 2526 ซึ่งในช่วง 20 ปีนี้ มีเด็กเกิดในประเทศไทยมากกว่าปีละ 1 ล้านคน

ประชากรรุ่นเกิดล้านนับเป็นคลื่นประชากรที่ใหญ่มากจนอาจเรียกได้ว่าเป็น "คลื่นสึนามิทางประชากร" (population tsunami) เมื่อประชากรรุ่นนี้อายุมากขึ้น ก็เป็นคลื่นประชากรที่เคลื่อนตัวกลายเป็นประชากรสูงอายุจนทำให้การสูงวัยของประชากร (population ageing) ในประเทศไทยเป็นไปด้วยอัตราเร่งเร็วมาก

ดูเพิ่มเติม *population ageing*

minimum wage ค่าจ้างขั้นต่ำ : ค่าตอบแทนเป็นจำนวนเงินน้อยที่สุดตามกฎหมาย ที่นายจ้างพึงจ่ายให้เป็นค่าตอบแทนแก่ลูกจ้าง ในระยะเวลาทำงานที่กำหนด

minority group ชนกลุ่มน้อย : จำนวนคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่มีจำนวนน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด

ในทางสังคมวิทยา เรามักจะนำมาใช้กับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างด้านชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม จำนวนน้อยมากจากประชากรส่วนใหญ่

ปัจจุบัน ใช้คำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ แทนคำว่า ชนกลุ่มน้อย

miscarriage การแท้งเอง : การสิ้นสุดการตั้งครรภ์โดยไม่เจตนา เมื่ออายุครรภ์น้อยกว่า 28 สัปดาห์

mixed land use การใช้ที่ดินแบบผสมผสาน : ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่หนึ่ง ด้วยวัตถุประสงค์มากกว่าสองประเภทขึ้นไป

การใช้ที่ดินแบบผสมผสาน เช่น จัดพื้นที่หนึ่งให้มีหลายส่วน ได้แก่ ที่อยู่อาศัย สันทนาการ พาณิชยกรรม นันทนาการ สุขภาพอนามัย ที่สามารถเชื่อมถึงกันได้ด้วยทางเท้า

mixed method วิธีวิจัยแบบผสม : การดำเนินการวิจัยโดยบูรณาการแนวทางเชิงคุณภาพ (qualitative approach) กับแนวทางเชิงปริมาณ (quantitative approach) เข้าด้วยกันในโครงการวิจัยเรื่องเดียวกัน

วิธีวิจัยแบบผสมมีเป้าหมายเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ชัดเจน และตอบโจทย์การวิจัยได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ นอกจากนี้ วิธีวิจัยแบบผสมยังอาจทำเพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลและผลการศึกษา

วิธีวิจัยแบบผสมเริ่มเป็นที่รู้จักในวงการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในทศวรรษ 1990 เมื่อ Abbas Tashakkori and Charles Teddlie พิมพ์หนังสือ Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches ออกเผยแพร่ครั้งแรกในปี 1998 วิธีวิจัยแบบผสมมีแนวทางดำเนินการได้ 3 แบบ คือ

1. ทำการวิจัยเชิงคุณภาพก่อน ในลักษณะที่เป็นการนำร่องเพื่อนำไปสู่การทำวิจัยเชิงปริมาณที่จะตามมาในภายหลัง ผลการวิจัยเชิงคุณภาพในกรณีนี้มุ่งให้ได้ความรู้ที่จะช่วยในการสร้างสมมติฐานที่ดี ซึ่งจะมีลักษณะเป็นสมมติฐานที่เกิดจากข้อมูล (grounded in the data) ไม่ใช่เกิดจากทฤษฎี (grounded in theory) เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ผลการศึกษาเชิงคุณภาพยังจะช่วยให้แนวทางในการสร้างแบบสอบถามที่เหมาะสม สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณที่จะตามมาด้วย

2. ทำการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณไปพร้อมกัน โครงการวิจัยที่ดำเนินการเช่นนี้อาจใช้นักวิจัยที่มีความถนัดเฉพาะทางมาทำงานร่วมกัน และในทางปฏิบัติการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณอาจเน้นหาคำตอบสำหรับคำถามการวิจัยบางข้อของโครงการวิจัยเรื่องเดียวกัน ซึ่งเหมาะที่จะตอบได้ด้วยข้อมูลแต่ละประเภท เมื่อได้คำตอบแล้วจึงนำมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันเพื่อตอบโจทย์การวิจัยโดยรวม

3. ทำการวิจัยเชิงปริมาณก่อนแล้วจึงตามด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อมุ่งหาคำอธิบายเชิงลึกให้แก่ประเด็นข้อค้นพบ ที่ไม่สามารถตอบได้ชัดเจนด้วยข้อมูลเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว

mobility การเคลื่อนย้าย : ความสามารถของบุคคลในการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง

การเคลื่อนย้ายอาจแบ่งบุคคลที่มีศักยภาพหรือสมรรถนะในการเคลื่อนย้ายออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ผู้เคลื่อนย้ายซ้ำซาก (chronic mover) หมายถึง ผู้มีสมรรถนะในการเคลื่อนย้ายสูง โดยสามารถเคลื่อนย้ายได้บ่อยครั้งในระยะเวลาสั้น
2. ผู้เคลื่อนย้าย (mover) หมายถึง ผู้เคลื่อนย้ายทั่วไปที่มีการเคลื่อนย้ายน้อยและภายในช่วงเวลายาวนาน
3. ผู้อยู่ติดที่ (stayer) หมายถึง ผู้มีสมรรถนะในการเคลื่อนย้ายต่ำสุด โดยเกือบไม่มีการเคลื่อนย้ายเลยตลอดชีวิตผู้เคลื่อนย้ายซ้ำซากมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ย้ายถิ่น (migrant) สูงกว่าผู้เคลื่อนย้ายประเภทอื่นๆ

ดูเพิ่มเติม *chronic mover, mover, stayer, migrant*

mode ฐานนิยม : ค่าที่มีจำนวนนับมากที่สุดในข้อมูลชุดหนึ่ง

ฐานนิยมอาจมีมากกว่า 1 ค่า หรือไม่มีเลยก็ได้ เช่น ข้อมูลชุดหนึ่งมีค่าดังนี้ 2, 3, 4, 4, 4, 5, 6, 7 ฐานนิยมคือ 4

ดูเพิ่มเติม *measure of central tendency*

model แบบจำลอง : ข้อมูลข่าวสารที่ใช้เป็นตัวแทนของวัตถุ บุคคล หรือระบบ

แบบจำลองแบ่งออกเป็น

- 1) แบบจำลองกายภาพ (physical model) เช่น แบบจำลองอาคาร แบบจำลองสะพาน ซึ่งเป็นการย่อส่วนของสิ่งนั้นๆ
- 2) แบบจำลองนามธรรม (abstract model) เช่น แบบจำลองทางประชากร แบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งแสดงถึงกระบวนการของระบบที่ซับซ้อนในรูปสมการทางคณิตศาสตร์ บางครั้งใช้คำว่า “ตัวแบบ” หรือ “ต้นแบบ”

model life tables ตารางชีพตัวแบบ : ชุดของตารางชีพที่สร้างจำลองขึ้น โดยใช้ข้อมูลจากแบบแผนการตายในตารางชีพจริงจำนวนมากของหลากหลายประเทศ เพื่อแสดงแบบแผนการตายรายอายุหลายๆ แบบ ที่มีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดแตกต่างกันตั้งแต่น้อยไปหามาก

ตารางชีพตัวแบบใช้กันมาก ได้แก่ "ตารางชีพตัวแบบสำหรับประเทศกำลังพัฒนา" (Model Life Tables for Developing Countries) "ตารางชีพตัวแบบตามภูมิภาคของโคลและดีเมนนี่" (Coale and Demeny Regional Model Life Tables) ซึ่งจัดทำโดย Ansley Johnson Coale (1917-2002) ศาสตราจารย์ทางด้านประชากรศาสตร์ชาวอเมริกัน และ Paul Demeny (1932-2024) ศาสตราจารย์ทางด้านสถิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันเชื้อสายฮังการี

ตารางชีพตัวแบบมีประโยชน์มากทางประชากรศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำไปประยุกต์ใช้กับประเทศที่ไม่มีข้อมูลการตาย หรือข้อมูลที่มีอยู่ไม่สมบูรณ์หรือขาดคุณภาพของข้อมูลไม่ดี เช่น สมมติให้ประชากรของประเทศนั้นๆ มีระดับหรือแบบแผนการตายเช่นเดียวกับระดับหรือแบบแผนการตายหนึ่งในตารางชีพตัวแบบ แล้วนำอัตราส่วนรอดชีพที่ได้ตรงกับตารางชีพตัวแบบนั้นมาใช้ เพื่อนำไปฉายภาพประชากรต่อไป

model stable populations ประชากรคงรูปตัวแบบ : แบบจำลองทางประชากรศาสตร์ (demographic model) ประเภทหนึ่ง ที่แสดงชุดโครงสร้างประชากรที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าอัตราเพิ่มตามธรรมชาติจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ตาม

ประชากรคงรูปตัวแบบเป็นตัวแทนทางประชากรตามทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นจากตารางชีพตัวแบบตามภูมิภาคของโคลและดีเมนนี่ (Coale and Demeny Regional Model Life Tables) และตารางชีพตัวแบบสำหรับประเทศกำลังพัฒนา (Model Life Tables for Developing Countries)

ประชากรคงรูปตัวแบบที่พัฒนาจากตารางชีพตัวแบบตามภูมิภาคของโคลและดีเมนนี่แสดงโครงสร้างประชากรคงรูปเป็น 2 ชุด ชุดหนึ่งแสดงโครงสร้างประชากรคงรูปเมื่ออัตราเพิ่มตามธรรมชาติ

เปลี่ยนแปลง อัตราเพิ่มที่เปลี่ยนแปลงน้อยในช่วงร้อยละ -0.010 ถึง +0.050 อีกชุดหนึ่งแสดงโครงสร้างประชากรคงรูปเมื่ออัตราสืบทอดพันธุ์รวมเปลี่ยนแปลงอยู่ในช่วง 0.8 ถึง 6.0 นอกจากนั้นยังให้พารามิเตอร์ทางประชากรอีกหลายค่า เช่น ระยะเวลาชั่วรุ่นคนเฉลี่ย (mean length of generation) อัตราเกิดในตัว (intrinsic birth rate) อัตราตายในตัว (intrinsic death rate)

ส่วนประชากรคงรูปตัวแบบที่พัฒนาจากตารางชีพตัวแบบสำหรับประเทศกำลังพัฒนานั้น แสดงโครงสร้างประชากรคงรูปเพียงชุดเดียว โดยแสดงโครงสร้างเมื่ออัตราเพิ่มตามธรรมชาติเปลี่ยนแปลงอยู่ในช่วงร้อยละ 0.0 ถึง 4.0

ดูเพิ่มเติม *mean length of generation, intrinsic birth rate, intrinsic death rate*

monitoring การติดตาม : การกำกับ ดูแล บอกล่าว สั่งการ และบริหารกิจกรรมดำเนินงานของโครงการต่างๆ

การติดตามจะใช้เพื่อดูว่าการดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้หรือไม่

บางครั้งเรียกว่า “การกำกับดูแล”

monogamy การมีคู่ครองคนเดียว : ดู *marriage*

morality ศีลธรรม : ความประพฤติที่ดีที่ชอบ อันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตในสังคม

ศีลธรรมแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ศีลธรรมวัตถุวิสัย (objective morality) และศีลธรรมจิตวิสัย (subjective morality)

ดูเพิ่มเติม *objective morality, subjective morality*

morbidity ภาวะเจ็บป่วย : สภาพความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในประชากรกลุ่มหนึ่ง

morning after pill ยาเม็ดฉุกเฉิน : ดู *emergency pill*

mortality ภาวะการตาย : อุบัติการณ์การเสียชีวิตของประชากร

ภาวะการตายเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ประชากรเปลี่ยนแปลงไป

mortality pattern แบบแผนการตาย : ลักษณะจำเพาะของการเปลี่ยนแปลงภาวะการตายไปตามอายุและเพศ

แบบแผนการตายสามารถแสดงด้วยอัตราตายรายอายุและเพศ ในอดีตเมื่อภาวะการตายในทารกและเด็กสูงมากๆ แล้วลดลงเมื่ออายุอยู่ในช่วงกลาง และขึ้นสูงอีกครั้งเมื่ออายุมากขึ้น

แบบแผนการตายของเพศหญิงในอดีตจะสูงมาก โดยเฉพาะในช่วงวัยเจริญพันธุ์ที่อัตราส่วนการตายของมารดาสูง ในปัจจุบันอัตราตายของเพศชายจะสูงกว่าขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในวัยทำงาน

เมื่อนำอัตราตายรายอายุมาเสนอเป็นกราฟจะเห็นแบบแผนการตายมีรูปร่างคล้ายตัวยู (U) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันอัตราตายในกลุ่มทารกและเด็กได้ลดลงมากแล้ว แบบแผนการตายจึงเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของรูปตัวเจ (J)

mortality rate อัตราภาระ : ความน่าจะเป็นของการตาย จากอายุ x ถึง $x+n$ ปี ในตารางชีพ

mortality transition การเปลี่ยนผ่านภาวะการตาย : การเปลี่ยนแปลงของภาวะการตาย

การเปลี่ยนผ่านภาวะการตาย นับเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านทางประชากร โดยปกติจะเปลี่ยนแปลงจากระดับสูงลงสู่ระดับต่ำ

การตายมีแบบแผนที่เปลี่ยนจากโรคระบาด และทุพภิกขภัย เมื่อก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 มาเป็นการตายที่เกิดจากความเสื่อมของอวัยวะและโรคที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โรคมาเรียม โรคหัวใจ โรคทางเดินหายใจ โรคอ้วน โรคเบาหวาน

สาเหตุการตายที่เปลี่ยนรูปแบบไปนี้ เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การแพทย์ การสาธารณสุข และเทคโนโลยี

การเปลี่ยนผ่านภาวะการตาย มีความหมายเดียวกับคำว่า การเปลี่ยนผ่านทางระบาดวิทยา (epidemiological transition)

ดูเพิ่มเติม *epidemiological transition*

motor development พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหว : พัฒนาการของระบบกล้ามเนื้อและโครงสร้างของเด็ก และการได้มาซึ่งทักษะการพัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่ (gross motor) และกล้ามเนื้อมัดเล็ก (fine motor)

พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหว เป็นทักษะพื้นฐานที่ใช้ในการเคลื่อนไหวร่างกาย รวมทั้งการควบคุมการหยิบจับสิ่งของ

mover ผู้เคลื่อนย้าย : ดู *mobility*

multi-disciplinary studies การศึกษาแบบสหวิทยาการ : ดู *interdisciplinary studies*

multi-level analysis การวิเคราะห์หลายระดับ : วิธีการทางสถิติในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม ด้วยวิธีตรวจสอบความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยของหน่วยวิเคราะห์ซึ่งมีระดับ (บุคคล ครอบครัว ชุมชน จังหวัด) ที่ต่างกัน

ตัวอย่างของ*การวิเคราะห์หลายระดับ* เช่น ศึกษาลักษณะของชุมชนที่มีผลต่อพฤติกรรม การคุมกำเนิดของสตรี การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคมของจังหวัดที่มีผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นของบุคคล

ดูเพิ่มเติม *contextual analysis, hierarchical analysis*

multicollinearity มัลติคอลลิเนียริตี : การที่ตัวแปรอิสระที่อยู่ในสมการการวิเคราะห์ถดถอย (regression analysis) มีความสัมพันธ์ระหว่างกันสูง

มัลติคอลลิเนียริตี ผิดหลักเบื้องต้นของการวิเคราะห์ถดถอย ที่ตัวแปรอิสระแต่ละตัวต้องเป็นอิสระต่อกัน

ดูเพิ่มเติม *regression analysis*

multinomial logistic regression การวิเคราะห์ถดถอยมัลติโนเมียลลอจิสติก : การวิเคราะห์ถดถอย (regression analysis) ซึ่งออกแบบเพื่อใช้ในสถานการณ์ที่ตัวแปรตามมีค่า 3 ค่า (ไม่นิยมให้มีเกิน 3 ค่า)

ตัวอย่างของ*การวิเคราะห์ถดถอยมัลติโนเมียลลอจิสติก* เช่น แบ่งฐานะทางเศรษฐกิจออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ยากจน ปานกลาง และรวย การวิเคราะห์ในสมการใช้วิธีทำแต่ละค่าให้เป็น 2 ค่า เช่น ฐานะยากจน/อย่างอื่น (ปานกลางรวมกับรวย) ฐานะปานกลาง/อย่างอื่น (จนรวมกับรวย) ฐานะรวย/อย่างอื่น (จนรวมกับปานกลาง)

ดูเพิ่มเติม *regression analysis*

multiple classification analysis การวิเคราะห์จำแนกหมู่ : เทคนิควิธีการทางสถิติในการตรวจสอบกลุ่มย่อยของตัวแปรอิสระแต่ละตัวว่ามีผลอย่างไรต่อตัวแปรตาม และตรวจสอบลักษณะผสม (combinations) ของตัวแปรอิสระหลายๆ ตัว ว่ามีผลอย่างไรต่อตัวแปรตาม โดยที่ตัวแปรตามเป็นข้อมูลที่อยู่ในมาตราช่วงหรือมาตราอัตราส่วน และตัวแปรอิสระเป็นข้อมูลในมาตรานามบัญญัติหรือมาตราอันดับ

ตัวอย่างของการศึกษาที่ใช้วิธีการวิเคราะห์จำแนกหมู่ เช่น การศึกษาระดับคะแนนการตัดสินใจใช้บริการคุมกำเนิดของสตรีว่าขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา เขตที่อยู่อาศัยหรือไม่ ตัวอย่างกลุ่มย่อยของตัวแปรอิสระ คือ สตรีอายุ 15-29 ปี อายุ 30-45 ปี และอายุสูงกว่าสตรีที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือสูงกว่า สตรีที่มีที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหรือในเขตชนบท ตัวอย่างลักษณะผสมที่จะศึกษา เช่น สตรีที่มีอายุ 15-29 ปีที่จบประถมศึกษาและอาศัยอยู่ในเขตชนบท

multiple decrement life table ตารางชีพแบบลดลงหมู่ : ตารางชีพที่อธิบายปัจจัยที่มีผลต่อชีวิตคนในตารางชีพมากกว่าหนึ่งปัจจัย

ตารางชีพแบบลดลงหมู่ จะแสดงว่านอกจากการตายแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้คนหลุดออกไปจากกลุ่มคนแต่ละรุ่นอายุอีกด้วย เช่น การเปลี่ยนสถานภาพสมรสจากโสดเป็นสมรส การเปลี่ยนสถานภาพการทำงานจากมีงานทำเป็นว่างงาน การหลุดออกจากกลุ่มสตรีที่กำลังคุมกำเนิดวิธีหนึ่งโดยการเลิกคุมกำเนิด

multiple regression การถดถอยหมู่ : เทคนิคทางสถิติที่ใช้วัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ(X_i) ตั้งแต่สองตัวขึ้นไป กับตัวแปรตาม (Y) หนึ่งตัว โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งหลายและตัวแปรตามอยู่ในรูปเชิงเส้นตรง

$$Y = \alpha + \beta_i x_i + e$$

เมื่อ α คือ ส่วนตัดแกน y (intercept) หรือ ค่าของ Y เมื่อ X เท่ากับ 0

β_i คือ ความชัน (slope) ของเส้นตรง แสดงถึงอัตราการเปลี่ยนแปลงของ Y เมื่อ x_1 เปลี่ยนไป 1 หน่วย

e คือ ความคลาดเคลื่อน หรือค่าความแตกต่างระหว่างค่าจริงของ Y และ Y บนเส้นถดถอย

i คือ ตัวแปรอิสระที่ 1, 2,, n

บางครั้งเรียกว่า “การถดถอยเชิงเส้นหมู่” (multiple linear regression)

multiplier ตัวคูณ : ค่าที่ใช้เป็นตัวคูณในการประมาณค่าบางอย่าง

ดูเพิ่มเติม *interpolation coefficient*

multistage sampling การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน : การสุ่มตัวอย่างที่มีมากกว่า 2 ขั้นตอนขึ้นไป

ตัวอย่างของการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เช่น ขั้นตอนแรกเลือกจังหวัด ขั้นตอนที่สองเลือกอำเภอ ขั้นตอนที่สามเลือกหมู่บ้าน ขั้นตอนี่สี่เลือกครัวเรือน

multistate life table ตารางชีพแบบหลายสถานะ : ดู *increment decrement life table*

multivariate analysis การวิเคราะห์ตัวแปรพหุ : เทคนิคการวิเคราะห์ทางสถิติที่นำตัวแปรหลายตัวมาวิเคราะห์พร้อมกัน

การวิเคราะห์ตัวแปรพหุอาจเป็นได้ทั้งการวิเคราะห์ตัวแปรอิสระหลายตัวและตัวแปรตามตัวเดียว หรือตัวแปรอิสระตัวเดียวและตัวแปรตามหลายตัว หรือตัวแปรอิสระหลายตัวและตัวแปรตามหลายตัวก็ได้

Myers' index ดัชนีไมเออร์ : ดัชนีที่แสดง “ความชอบ” ของประชากรที่จะรายงานอายุเป็นจำนวนปีที่ลงท้ายด้วยเลขตัวใดตัวหนึ่งตั้งแต่ 0 ถึง 9

-N-

nanotechnology นาโนเทคโนโลยี : ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดการ การสร้าง หรือการวิเคราะห์สสารที่มีขนาดเล็กมากๆ ตั้งแต่ 0.1-100 นาโนเมตร (1 นาโนเมตร เท่ากับ $1 / 1,000$ ล้านเมตร)

นาโนเทคโนโลยีจะรวมถึงการออกแบบหรือการประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์ที่ใช้กับวัสดุนาโน อย่างเช่น การจัดอะตอมและโมเลกุลให้อยู่ในตำแหน่งที่ต้องการอย่างถูกต้องแม่นยำ ส่งผลให้โครงสร้างของวัสดุ หรืออุปกรณ์ มีสมบัติพิเศษขึ้นไม่ว่าทางด้านกายภาพ เคมี หรือชีวภาพ และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

natality ภาวะการเกิด : อุบัติการณ์การเกิด

ภาวะการเกิดเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ที่ทำให้ประชากรเปลี่ยนแปลงไป

ภาวะการเกิด มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า ภาวะเจริญพันธุ์ (fertility)

ดูเพิ่มเติม *fertility*

national family planning program โครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ : โครงการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นกลไกสนองนโยบายประชากรของประเทศไทย

รัฐบาลได้ประกาศนโยบายประชากรอย่างเป็นทางการเมื่อ 17 มีนาคม พ.ศ. 2513 นโยบายประชากรมีเป้าหมายที่จะชะลออัตราเพิ่มประชากรซึ่งสูงมากในขณะนั้น โดยใช้การวางแผนครอบครัว (family planning) ด้วยระบบสมัครใจเป็นเครื่องมือสำคัญ

คณะกรรมการของโครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ ประกอบด้วยผู้แทนจากกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย และองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านการวางแผนครอบครัว คณะกรรมการชุดนี้มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเป็นประธาน

ดูเพิ่มเติม *family planning*

natural family planning การวางแผนครอบครัวตามธรรมชาติ : รูปแบบหนึ่งของการวางแผนการตั้งครรภ์ โดยไม่ใช่เครื่องมือ อุปกรณ์ หรือสารเคมีใดๆ

การวางแผนครอบครัวตามธรรมชาติเป็นการที่คู่สมรสใช้วิธีสังเกตธรรมชาติของการมีบุตร จากวงจรการมีประจำเดือน เพื่อกำหนดระยะเวลาเหมาะสมที่จะร่วมเพศ หรืองดร่วมเพศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ตั้งครรภ์ หรือหลีกเลี่ยงการตั้งครรภ์

วิธีการวางแผนครอบครัวตามธรรมชาติมี 5 วิธี คือ (1) วิธีสังเกตเมือกหาเวลาไข่สุก (cervical mucus method หรือ ovulation method) (2) วิธีวัดอุณหภูมิ (thermal method) (3) วิธีดูปฏิทิน (calendar rhythm method) (4) วิธีผสม (symptom thermal method: STM) และ (5) วิธีหลั่งภายนอก (coitus interruptus)

natural fertility ภาวะเจริญพันธุ์ธรรมชาติ : การมีบุตรของสตรีที่ไม่ใช้วิธีป้องกันการตั้งครรภ์ตลอดด้วยมีบุตร
ภาวะเจริญพันธุ์ธรรมชาติจะเท่ากับหรือใกล้เคียงกับ “ความสามารถในการมีบุตร” (fecundity)
ดูเพิ่มเติม *fecundity*

natural growth การเพิ่มตามธรรมชาติ : ประชากรที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากการเกิดลบการตายเท่านั้น ไม่รวมการย้ายถิ่น

ประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นทุกวันนี้เป็นการเพิ่มตามธรรมชาติ คือจำนวนเกิดในแต่ละปียังมากกว่าจำนวนตาย ยังไม่ปรากฏว่ามีการย้ายถิ่นจากภายนอกโลก

จากการคาดประมาณของสหประชาชาติ ในปี 2024 โลกมีเด็กเกิดประมาณปีละ 132.4 ล้านคน และตายประมาณปีละ 62.4 ล้านคน โลกจึงมีประชากรเพิ่มขึ้นประมาณปีละ 70 ล้านคน หรือเดือนละ 5.8 ล้านคน หรือวันละ 191,695 คน ชั่วโมงละ 7,987 คน นาทีละ 133 คน

อย่างไรก็ตาม การเพิ่มตามธรรมชาติมีค่าได้ทั้งค่าบวกและค่าลบ การเพิ่มตามธรรมชาติเป็นบวก เมื่อการเกิดสูงกว่าการตาย ในทางกลับกัน หากการเกิดต่ำกว่าการตาย การเพิ่มตามธรรมชาติดังกล่าวจะเป็นลบ

natural growth rate อัตราเพิ่มตามธรรมชาติ : อัตราที่ประชากรเพิ่มขึ้นเนื่องจากอัตราเกิดลบอัตราตายเท่านั้น ไม่รวมอัตราย้ายถิ่นสุทธิ โดยทั่วไปนิยมเสนอเป็นค่าร้อยละ

natural increase การเพิ่มตามธรรมชาติ : ดู *natural growth*

natural increase rate อัตราเพิ่มตามธรรมชาติ : ดู *natural growth rate*

natural resource ทรัพยากรธรรมชาติ : สิ่งที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติ และมนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ เช่น ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ ป่าไม้

negative population growth การเพิ่มประชากรติดลบ : การที่ประชากรในพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งมีจำนวนลดลง

การเพิ่มประชากรติดลบเนื่องจากจำนวนเกิดรวมกับจำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้า มีจำนวนน้อยกว่าจำนวนตายรวมกับผู้ย้ายถิ่นออก

neglected child เด็กที่ถูกกละเลย : เด็กที่ไม่ได้รับการดูแลให้ได้รับปัจจัยขั้นพื้นฐานด้านใดด้านหนึ่ง

การละเลยเด็กอาจเกิดขึ้นได้ทางใดทางหนึ่ง หรือหลายทางต่อไปนี้ คือ 1. การละเลยทางกายภาพ เช่น เด็กถูกกละเลยไม่ได้รับอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม 2. การละเลยทางสุขภาพ เช่น เด็กไม่ได้รับการดูแลเมื่อเจ็บป่วย 3. การละเลยทางการศึกษา เช่น เด็กไม่ได้รับการจัดให้เข้าเรียนในระดับที่เหมาะสมกับวัย 4. การละเลยทางอารมณ์ เช่น เด็กไม่ได้รับความอบอุ่นทางด้านจิตใจ ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนด้านกิริยามารยาทที่เหมาะสม มีการใช้ความรุนแรงกับเด็ก 5. การละเลยทางด้านพฤติกรรม เช่น เด็กถูกปล่อยปละละเลยให้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือใช้ยาเสพติด

Neo-malthusian theory คตินิยมแนวมัลทัสใหม่ : แนวคิดใหม่ที่ต่อยอดจากทฤษฎีประชากรของมัลทัส

คตินิยมแนวมัลทัสใหม่จะกล่าวถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรและผลกระทบเชิงลบต่อทรัพยากรว่า ประชากรที่เพิ่มขึ้นโดยไม่มีการควบคุมย่อมนำไปสู่การหมดไปของทรัพยากร การเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และปัญหาทางสังคม ซึ่งสามารถป้องกันได้ด้วยการวางแผนครอบครัวและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดูเพิ่มเติม *Malthus, Malthusian theory, preventive check, positive check*

neonatal mortality การตายของทารกแรกเกิดในช่วง 28 วันแรก : การตายของทารกแรกเกิดในช่วง 28 วันแรก

neonatal mortality rate อัตราตายทารกช่วงเดือนแรก : จำนวนทารกที่ตายในช่วงอายุ 4 สัปดาห์แรก (28 วัน) ในปีหนึ่งต่อการเกิดมีชีวิต 1,000 รายในปีนั้น

net migration การย้ายถิ่นสุทธิ : ผลต่างระหว่างจำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้า (in-migrant) และผู้ย้ายถิ่นออก (out-migrant) ของพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง

ดูเพิ่มเติม *in-migrant, out-migrant*

net migration rate อัตราย้ายถิ่นสุทธิ : ผลต่างระหว่างจำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้า (in-migrant) และผู้ย้ายถิ่นออก (out-migrant) ของพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง ต่อประชากรกลางช่วงเวลาของพื้นที่นั้น 100 หรือ 1,000 คน

ดูเพิ่มเติม *in-migrant, out-migrant*

net reproduction rate อัตราสืบทอดพันธุ์สุทธิ : จำนวนบุตรสาวเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีตลอดวัยเจริญพันธุ์ (reproductive age) ของตน โดยคำนึงถึงอัตราการอยู่รอดของสตรีและบุตรสาวมาคำนวณด้วย

$$NRR = \sum [ASFR_i^f * ({}_nL_x / I_0)] * k$$

เมื่อ $ASFR_i^f$ คือ อัตราเจริญพันธุ์รายอายุที่คิดเฉพาะบุตรสาว

${}_nL_x$ คือ จำนวนปีที่มีชีวิตอยู่ระหว่างอายุครบ x ปี จนถึงอายุ x+n ปี

I_0 คือ ราคิซ์ของตารางชีพ (100,000 คน)

k คือ ค่าคงที่

ดูเพิ่มเติม *reproductive age*

network theory (of migration) ทฤษฎีเครือข่าย (ของการย้ายถิ่น) : ทฤษฎีที่อธิบายการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องของการย้ายถิ่น

ทฤษฎีเครือข่ายมีแนวความคิดว่า เมื่อการย้ายถิ่นใดๆ ได้เริ่มขึ้นแล้วจะมีพลังผลักดันให้การย้ายถิ่นดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพลังดังกล่าวแตกต่างหากจากพลังที่เป็นตัวริเริ่มกระบวนการย้ายถิ่นตามทฤษฎีนี้ผู้ย้ายถิ่นทั้งหลายจะสร้างเสริมเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผ่านทางเครือญาติ เพื่อน และสมาชิกของชุมชนเดียวกัน เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวเอื้ออำนวยให้มีการย้ายถิ่นมากขึ้น เพราะช่วยลดต้นทุน และความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในกระบวนการย้ายถิ่น รวมทั้งยังช่วยเพิ่มผลตอบแทนสุทธิที่จะได้รับการการย้ายถิ่นอีกด้วย

ในพื้นที่หนึ่ง เมื่อการย้ายถิ่นได้เกิดขึ้นแล้วก็จะดำเนินการต่อไปโดยผ่านกระบวนการแพร่กระจายข้อมูล ทำให้ทุกคนที่ประสงค์จะย้ายถิ่นอาจกลายเป็นพิธีผ่านภาวะ (rites of passage) เข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ โดยถือว่าการย้ายถิ่นเป็นการแสดงออกถึงการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จนทำให้เหตุผลเชิงเศรษฐกิจของการย้ายถิ่นเกือบจะไม่มีมีความสำคัญ

never-married person คนโสด : ดู *marital status*

new normal ความปกติใหม่ : รูปแบบการดำเนินชีวิต หรือแบบพฤติกรรมอย่างใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เพื่อตอบสนองต่อวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม

วิกฤติการณ์ที่นำไปสู่ภาวะปกติใหม่อาจเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน เช่น สถานการณ์โรคระบาดทั่วโลก (pandemic) เทคโนโลยีพลิกผัน (disruptive technology) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (climate change) ซึ่งมีผลทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคมต้องเปลี่ยนไป วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปนี้อาจเป็นแบบอย่างใหม่ที่ถือปฏิบัติเป็นบรรทัดฐานจนกลายเป็นภาวะปกติใหม่ของสังคมต่อไป อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไป วิถีชีวิตของคนในสังคมอาจกลับไปสู่รูปแบบเดิมหรือเกิดเป็นภาวะปกติใหม่ขึ้นอีกก็ได้

ตัวอย่างภาวะปกติใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น เมื่อเกิดการระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 บุคคลในสังคมต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยถือปฏิบัติมา อาทิ การทักทายโดยการสัมผัสมือหรือกอด เปลี่ยนเป็นการไหว้หรือทักทายด้วยวิธีอื่นในระยะที่ห่างพอสมควร การประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่แทนที่การประชุมตามปกติ การพบปะสังสรรค์อย่างใกล้ชิดกันเปลี่ยนมาเป็นการเว้นระยะห่างในสังคม (social distancing)

บางครั้งเรียกว่า “บรรทัดฐานใหม่” “วิถีชีวิตใหม่” ด้วย

night population ประชากรกลางคืน : ประชากรที่ทำกิจกรรมต่างๆ อยู่ในพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลากลางคืน ทั้งที่มีชื่อและไม่ใช่อายุในทะเบียนของพื้นที่นั้น

nocebo effect ผลร้ายของยาหลอก : ดู *placebo*

nomad คนเร่ร่อน : กลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นประจำตลอดทั้งปี

คนเร่ร่อน เป็นคำที่นักมานุษยวิทยาสร้างขึ้น เพื่ออธิบาย*คนเร่ร่อน* 2 ประเภท คือ กลุ่มคนเก็บของป่าล่าสัตว์ (hunter and gatherer) กับกลุ่มคนที่นำฝูงสัตว์เคลื่อนย้ายไปตามแหล่งทุ่งหญ้าที่เป็นอาหารสัตว์ หรือเรียกว่า วิถีชีวิตคนเร่ร่อน (pastoralism) ลักษณะสำคัญของ*คนเร่ร่อน* 2 ประเภทนี้คือ มีชีวิตอยู่ได้อย่างอิสระ ไม่ต้องพึ่งพาเศรษฐกิจของกลุ่มคนที่อยู่ถาวร

*คนเร่ร่อน*อีกกลุ่มหนึ่ง นอกเหนือไปจากสองกลุ่มข้างต้นคือ คนเร่ร่อนตามแหล่งงาน (peripatetic nomad) ในสมัยปัจจุบัน จะมี*คนเร่ร่อน*ย้ายถิ่นฐานไปตามสถานที่ที่จะทำมาหากินได้ เช่น พวกยิปซี (gypsies) คนงานที่ย้ายไปอยู่ไปตามแคมป์ที่พักคนงานก่อสร้าง

ปัจจุบัน มีคนเร่ร่อนดิจิทัล (digital nomad) ที่ทำงานหาเลี้ยงชีพโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการทำงาน ซึ่งทำให้เขาสามารถทำงานตามสถานที่ต่างๆ ได้โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับสถานที่ทางภูมิศาสตร์แห่งใดแห่งหนึ่ง

ดูเพิ่มเติม *pastoralism, peripatetic nomad, digital nomad*

nominal scale **มาตรานามบัญญัติ** : ดู *measurement scale*

non-binary **นอนไบนารี** : ผู้ที่ไม่ต้องการระบุเพศของตัวเอง ให้จำกัดอยู่ที่เพศชายหรือหญิง

non-communicable diseases **โรคไม่ติดต่อ (เอ็นซีดี)** : โรคที่ไม่สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คนได้

โรคไม่ติดต่อ เป็นโรคที่ไม่ได้เกิดจากเชื้อโรค หากเกิดจากนิสัยและพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของบุคคล บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นโรคที่คนสร้างขึ้นเอง (man-made disease) พฤติกรรมที่นำไปสู่การเป็นโรคไม่ติดต่อ เช่น การบริโภคอาหารรสหวานจัด เค็มจัด การสูบบุหรี่ ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พฤติกรรมเนือยนิ่ง (sedentary) การไม่ออกกำลังกาย

โรคไม่ติดต่อ จะมีการดำเนินโรคอย่างช้าๆ และค่อยๆ สะสมอาการอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีอาการแล้วมักเกิดการเรื้อรังของโรค ตัวอย่างของ**โรคไม่ติดต่อ** เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคหลอดเลือดสมอง และหัวใจ ถุงลมโป่งพอง มะเร็ง

ดูเพิ่มเติม *sedentary*

non-governmental organization **องค์กรพัฒนาเอกชน** : หน่วยงานและองค์กรเอกชนต่างๆ ที่ดำเนินการเพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาสังคม โดยไม่แสวงหาผลกำไรจากการทำงาน

non-probability sampling **การเลือกตัวอย่างแบบไม่ยึดหลักความน่าจะเป็น** : การได้มาซึ่งตัวอย่างที่ไม่คำนึงถึงค่าโอกาสที่หน่วยต่างๆ ในประชากรจะถูกเลือก โอกาสนี้จะเท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ได้ขึ้นอยู่กับวิธีการเลือกตัวอย่างที่ใช้ การเลือกตัวอย่างด้วยวิธีนี้จึงไม่สามารถคำนวณค่าโอกาสที่ตัวอย่างจะถูกเลือกได้

การเลือกตัวอย่างแบบนี้มีหลายวิธี เช่น

1. การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling)
2. การเลือกตัวอย่างแบบโควตา (quota sampling)
3. การเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling)

ดูเพิ่มเติม *purposive sampling, quota sampling, accidental sampling*

non-related household **ครัวเรือนไม่สัมพันธ์ทางเครือญาติ** : ครัวเรือนที่มีบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปอาศัยอยู่ร่วมกันโดยไม่มีความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยาหรือคู่รัก หรือไม่มี ความผูกพันทางสายโลหิต หรือไม่มี ความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ แต่มีความสัมพันธ์กันโดยสมัครใจ

non-sampling error ความคลาดเคลื่อนที่ไม่ได้เกิดจากการเลือกตัวอย่าง : ความผิดพลาดของผล

การศึกษาวินิจฉัยไปจากค่าที่แท้จริง ในการสำรวจด้วยตัวอย่างที่ไม่ได้เกิดจากกระบวนการเลือกตัวอย่าง

ความคลาดเคลื่อนที่ไม่ได้เกิดจากการเลือกตัวอย่างนี้อาจเกิดขึ้นได้ทุกในขั้นตอนของการสำรวจ ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมงาน การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยเฉพาะการที่ผู้ให้ข้อมูลไม่ตอบตามความจริง หรือไม่ให้ข้อมูล รวมทั้งในขั้นตอนของการประมวลผล วิเคราะห์ และเสนอผล

ความคลาดเคลื่อนที่ไม่ได้เกิดจากการเลือกตัวอย่างนี้ไม่สามารถวัดเป็นปริมาณได้ การลดความคลาดเคลื่อนประเภทนี้ต้องใช้การควบคุมคุณภาพทุกขั้นตอนของการสำรวจเท่านั้น

non-systematic (random) error ความคลาดเคลื่อนแบบไม่เป็นระบบ (สุ่ม) : ความผิดพลาดของผล

การศึกษาวินิจฉัยไปจากค่าที่แท้จริง ในการสำรวจด้วยตัวอย่างที่เกิดขึ้นเมื่อปัจจัยที่ไม่รู้จักหรือไม่สามารถควบคุมได้ส่งผลต่อตัวแปรที่กำลังวัดหรือกระบวนการวัด หรือเกิดขึ้นโดยบังเอิญ

ความคลาดเคลื่อนแบบไม่เป็นระบบ (สุ่ม) นั้น ไม่สามารถคาดเดาได้และอาจทำให้การวัดมีค่าสูงหรือต่ำกว่าค่าที่แท้จริง ดังนั้น แม้จะปรับปรุงคุณภาพของวิธีวัดให้ดีขึ้นเพียงใดก็ตาม ความคลาดเคลื่อนแบบไม่เป็นระบบ (สุ่ม) ก็ยังคงเกิดขึ้นได้เสมอ

nonagenarian นวตวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 90-99 ปี

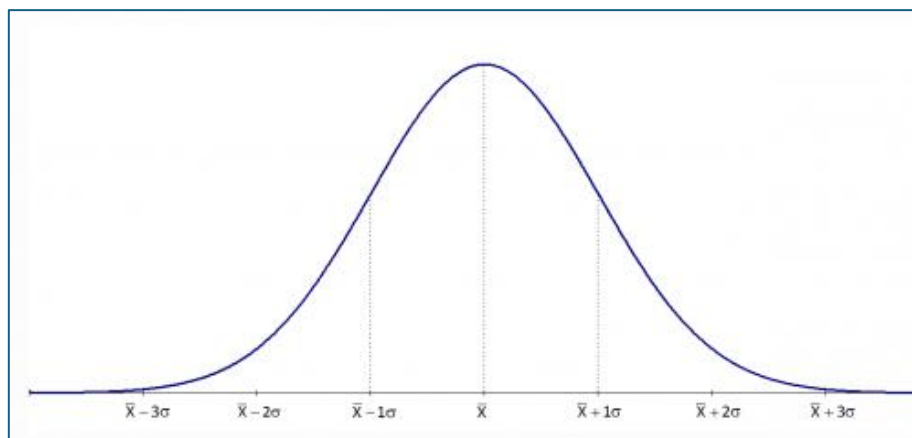
ดู age group

nonregistered population ประชากรแฝง : ประชากรที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่หนึ่งโดยไม่ได้จดทะเบียน

normal curve เส้นโค้งปกติ : ดู normal distribution

normal distribution การแจกแจงปกติ : การแจกแจงของข้อมูล que เมื่อพล็อตเป็นกราฟแล้วจะมีลักษณะเส้น

โค้งคล้ายรูปประฆังคว่ำ มีความสมมาตรรอบค่ามัธยฐานเลขคณิต (arithmetic mean) หรือค่าเฉลี่ย (mean) (มัธยฐานเลขคณิต ฐานนิยม (mode) และมัธยฐาน (median) ของการแจกแจงปกติจะมีค่าเท่ากัน) และทางทั้งสองของเส้นโค้งจะไม่แตะแกน X คือไม่มีค่าเท่ากับ 0 ลักษณะเส้นโค้งดังกล่าวนี้เรียกว่า “เส้นโค้งปกติ” (normal curve) พื้นที่ใต้เส้นโค้งปกติทั้งหมดมีค่าเท่ากับ 1

ดูเพิ่มเติม arithmetic mean, mean, mode, median

norplant ยาฝังคุมกำเนิด : ยาคุมกำเนิดที่มีปริมาณโปรเจสตินในระดับต่ำ บรรจุอยู่ในหลอดซิลาสติก (silastic tube) เล็กๆ ขนาดประมาณก้านไม้ขีดไฟ จำนวนตั้งแต่ 2-6 หลอด ใช้ฝังใต้ผิวหนังบริเวณท้องแขนของสตรี ยานี้จะปล่อยฮอร์โมนเลวโนร์เจสทรีล (levonorgestrel) ขนาด 50-80 ไมโครกรัมต่อวัน เพื่อคุมกำเนิดได้นานถึง 5 ปี

nuclear family ครอบครัวเดี่ยว : ครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลที่ใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยา อาจมีหรือไม่มีบุตร พ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งอยู่กับบุตรที่ยังไม่ได้แต่งงาน หรือพี่น้องหรือญาติที่ยังไม่ได้แต่งงานใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

null hypothesis สมมุติฐานว่าง : ข้อความที่ตั้งขึ้นเพื่อพิสูจน์ว่า ไม่มีความแตกต่างหรือความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา

เมื่อทดสอบทางสถิติแล้ว ถ้าปฏิเสธสมมุติฐานว่าง ก็จะไปยอมรับ “สมมุติฐานทางเลือก” (alternative hypothesis)

ดูเพิ่มเติม *alternative hypothesis*

nuptiality ภาวะสมรส : ภาวะการแต่งงานในฐานะเป็นปรากฏการณ์ทางประชากร

ภาวะสมรส หมายถึง ปรากฏการณ์ทุกอย่างที่เกี่ยวกับการแต่งงาน ไม่ว่าจะเป็นจำนวน ความชุก และอัตราของปรากฏการณ์ดังกล่าว ตลอดจนคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของบุคคล เช่น การเคยสมรสหรือการไม่เคยสมรส และการสิ้นสุดสภาพสมรส ไม่ว่าจะเป็นด้วยการหย่า แยกกัน หรือม่าย

การศึกษาภาวะสมรสอาจเป็นการศึกษาประวัติการแต่งงาน โดยติดตามประชากรในรุ่นเกิดหนึ่ง ซึ่งจะพบว่าทุกคนจะเริ่มจากการเป็นโสดหรือยังไม่เคยแต่งงาน จากนั้นส่วนหนึ่งจะเปลี่ยนสถานภาพหรือมีประสบการณ์การแต่งงานครั้งแรก แล้วบางส่วนอาจเปลี่ยนแปลงไปสู่การสิ้นสุดการสมรส เช่นการหย่าร้างหรือการเสียชีวิตของคู่สมรส อย่างไรก็ตาม ผู้ที่หย่าร้างหรือเป็นม่ายบางส่วนอาจกลับเข้ามาอยู่ในสถานภาพสมรสใหม่ก็ได้ นอกจากนี้ คนในรุ่นอีกส่วนหนึ่งอาจมีการครองโสดถาวร (celibacy) คือไม่แต่งงานเลยตลอดชีวิต

ดูเพิ่มเติม *celibacy*

nutrition โภชนาการ : วิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของอาหารที่เข้าสู่ร่างกายมนุษย์

โภชนาการมีความหมายรวมถึงการเปลี่ยนแปลงของร่างกายอันเกิดจากกระบวนการที่สารอาหารไปหล่อเลี้ยงส่วนต่างๆ ของร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาสุขภาพและการเจริญเติบโตของมนุษย์

nutrition policy นโยบายด้านโภชนาการ : นโยบายสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับการรักษา/คงไว้ หรือปรับเปลี่ยนอาหาร/วัตถุดิบอาหาร ภาวะโภชนาการ หรือตัวชี้วัดอื่นๆ ในสังคม เพื่อประโยชน์ด้านสาธารณสุข

nutrition status สถานะโภชนาการ : การมีหรือไม่มีภาวะทุพโภชนาการ ซึ่งวัดได้จากการมีน้ำหนักตัวต่ำกว่าหรือเกินกว่าเกณฑ์มาตรฐาน

nutritionism โภชนาการนิยม : แนวคิดที่มองอาหารเป็นเรื่องของโภชนาการเป็นหลัก เน้นการวิเคราะห์สารที่มีอยู่ในอาหาร เพื่อผลทางด้านภาวะโภชนาการ เช่น การลดภาวะขาดสารอาหาร ภาวะน้ำหนักเกิน โรคอ้วน

nutritionist นักโภชนาการ : ผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญที่สามารถให้คำแนะนำด้านอาหารและโภชนาการ เพื่อการดูแล ส่งเสริม และป้องกันสุขภาพได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

obesity ภาวะอ้วน : ดู *overweight*

objective morality ศีลธรรมวัตถุวิสัย : ข้อบัญญัติความประพฤติทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ ที่กำหนดโดยพระเจ้าหรือคำสอนของศาสนา

observed value ค่าจริง : ค่าที่วัดโดยตรงจากตัวอย่าง โดยไม่ได้ใช้การประมาณทางสถิติ

observer ผู้สังเกตการณ์ : บุคคลที่เข้าไปศึกษาเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้ ความคิดเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น

ในอีกความหมายหนึ่ง *ผู้สังเกตการณ์* หมายถึง บุคคลที่ถูกส่งเข้าไปเฝ้าดูเหตุการณ์หรือสถานการณ์หนึ่ง เพื่อให้มั่นใจว่าเหตุการณ์นั้นได้เกิดขึ้นจริง และรายงานว่าเหตุการณ์นั้นเป็นอย่างไร

obstetrics สูตินรีเวช : สาขาหนึ่งของแพทยศาสตร์ว่าด้วยการกำเนิดบุตรและการดูแลสตรีมีครรภ์

occupation อาชีพ : ประเภทของงานที่ทำตามปกติ

โดยทั่วไปจะจัดประเภทอาชีพตามความคล้ายกันของงานที่ทำหรือความชำนาญ และความรู้ความสามารถที่จำเป็นต้องมี เช่น เกษตรกร กรรมกร วิศวกร พยาบาล แพทย์ ทหาร ครู อาจารย์

occupational health อาชีวอนามัย : การดูแลและส่งเสริมสุขภาพทั้งกายและใจของคนงานในการประกอบอาชีพ

occupational status สถานะอาชีพ : ตำแหน่งของบุคคลหรือกลุ่มที่แสดงสถานภาพของอาชีพที่ทำอยู่ เช่น ผู้จัดการ หัวหน้างาน คนงาน อาจารย์ใหญ่

octogenarian อศิตีวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 80-89 ปี

ดูเพิ่มเติม *age group*

odds ratio อัตราส่วนของโอกาส : อัตราส่วนของโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์หนึ่ง ต่อโอกาสที่จะไม่เกิดเหตุการณ์นั้น

$$\text{odds ratio} = \frac{p}{1-p}$$

เมื่อ p คือ โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์หนึ่ง

old age วัยสูงอายุ : อายุ 60 หรือ 65 ปีขึ้นไป

old age security ความมั่นคงยามชรา : ความมั่นคงในชีวิตทั้งทางการเงินและทางสังคมของบุคคลในช่วงวัยสูงอายุ

old age support ratio อัตราส่วนคนวัยทำงานต่อผู้สูงอายุ : จำนวนคนวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุ 1 คน โดยมีข้อสมมุติว่า คนวัยแรงงาน (working age) มีศักยภาพที่จะเป็นผู้ดูแลหรือสนับสนุนผู้สูงอายุ (older person) เขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$\text{อัตราส่วนคนวัยทำงานต่อผู้สูงอายุ} = \frac{(P_w)}{(P_e)}$$

P_w คือ ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 หรือ 15-64 ปี)

P_e คือ ประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 60 หรือ 65 ปีขึ้นไป)

ดูเพิ่มเติม *working age, older person*

old population ประชากรชรา : ดู *aged population*

old-age dependency ratio อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ : ดู *age dependency ratio*

older adult household ครัวเรือนผู้สูงอายุ : ครัวเรือนที่ประกอบด้วยสมาชิกผู้สูงอายุเท่านั้น โดยไม่มีสมาชิกช่วงวัยอื่นอาศัยอยู่ด้วย

older person ผู้สูงอายุ : ผู้ที่มีอายุสูงเกินวัยแรงงาน (working age) อายุ 65 ปีขึ้นไป

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 มาตรา 3 บัญญัติว่า *ผู้สูงอายุ* หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปี สหประชาชาติ (United Nations) ใช้เกณฑ์ 65 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุ สำหรับประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนอายุเริ่มต้นตามเกณฑ์ของสหประชาชาติด้วย

เมื่อคนๆ หนึ่งเกิดมาและมีอายุสูงขึ้น จะผ่านสถานะต่างๆ ตามช่วงวัยของตน คือเริ่มจากเป็นทารก เด็ก คนในวัยทำงาน (วัยกลางคน) และช่วงสุดท้ายของชีวิตต่อจากวัยกลางคน จึงเป็นผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ อาจแบ่งเป็นกลุ่มอายุย่อยได้อีก ถ้าใช้คำจำกัดความว่าผู้สูงอายุ คือผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จะแบ่งเป็น ผู้สูงอายุวัยต้น อายุ 60-69 ปี ผู้สูงอายุวัยกลาง อายุ 70-79 ปี ผู้สูงอายุวัยปลาย อายุ 80 ปีขึ้นไป

ถ้าใช้คำจำกัดความว่า *ผู้สูงอายุ* คือผู้มีอายุ 65 ปีขึ้นไป จะแบ่งเป็น ผู้สูงอายุวัยต้น อายุ 65-74 ปี ผู้สูงอายุวัยกลาง อายุ 75-84 ปี ผู้สูงอายุวัยปลาย อายุ 85 ปีขึ้นไป

ผู้มีอายุ 100 ปีขึ้นไป เรียกว่า ศตวรรษิกชน (centenarian) และผู้มีอายุ 110 ปีขึ้นไป เรียกว่า อภิศตวรรษิกชน (super centenarian)

เราใช้คำว่า *ผู้สูงอายุ* เพื่อให้มีความหมายเป็นกลางๆ และเพื่อหลีกเลี่ยงคำที่มีนัยยะสื่อไปทางการมีวัยาคติ (ageism) เช่น ผู้เฒ่า คนแก่ คนชรา

ดูเพิ่มเติม *centenarian, super centenarian*

older person rate อัตราผู้สูงอายุ : ร้อยละของผู้สูงอายุ ต่อประชากรทั้งหมด

อัตราผู้สูงอายุ หรืออัตราส่วนร้อยละของประชากรสูงอายุต่อประชากรทั้งหมด ใช้เป็นตัวชี้วัดระดับการสูงวัยของประชากร เช่น ในปี 2566 ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุหรือประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด จึงอาจเรียกได้ว่า เป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (completed aged society) แล้ว

ดูเพิ่มเติม *completed aged society*

oldest old ผู้สูงอายุวัยปลาย : ผู้ที่มีอายุ 85 ปีขึ้นไป

ผู้สูงอายุวัยปลาย คือผู้มีอายุต่อจากผู้สูงอายุวัยต้น (65-74 ปี) และผู้สูงอายุวัยกลาง (75-84 ปี) อย่างไรก็ตาม การกำหนดว่าอายุใดเป็นผู้สูงอายุวัยใดนั้น ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนย่อมขึ้นอยู่กับนิยามของนักวิจัย/นักศึกษาแต่ละคน

ผู้สูงอายุวัยปลาย เป็นผู้สูงอายุ (elderly) ที่อาจเริ่มมีปัญหาด้านสุขภาพ โรคที่เป็นมักเป็นโรคเรื้อรัง (chronic disease) ที่ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด โรคที่สำคัญ เช่น โรคความจำเสื่อม โรคเกี่ยวกับข้อและกระดูก โรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ และระบบทางเดินอาหาร

ดูเพิ่มเติม *aged population*

one child policy นโยบายลูกคนเดียว : นโยบายของรัฐบาล ที่จำกัดให้สามีภรรยาคนหนึ่งมีลูกได้เพียงคนเดียว

one parent family ครอบครัวพ่อแม่คนเดียว : ครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่คนเดียว ที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูลูกๆ ทั้งหมด

one-person household ครัวเรือนคนเดียว : ครัวเรือนที่มีบุคคลเพียงคนเดียวอาศัยอยู่

สำนักงานสถิติแห่งชาตินิยามว่า การอยู่อาศัยคนเดียวนั้น ต้องมีระยะเวลาตั้งแต่สามเดือนขึ้นไป

ดูเพิ่มเติม *household*

open access การเข้าถึงเสรี : หลักการและแนวปฏิบัติ ที่เปิดให้สาธารณะได้นำผลการวิจัยที่เผยแพร่ออนไลน์ไปใช้ประโยชน์ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

open access journal วารสารเปิดเสรี : วารสารที่เปิดให้ผู้อ่านได้ใช้บทความที่ตีพิมพ์ออนไลน์อย่างอิสระ และให้สิทธิ์ในการนำเนื้อหาหรือข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ในทางวิชาการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงวารสารเปิดเสรีมีหลายระดับ บางวารสารอนุญาตให้เข้าถึงได้อย่างไม่มีเงื่อนไข เช่น Journal of Population and Social Studies (JPSS), Demographic Research บางวารสารสามารถเข้าถึงได้แต่มีเงื่อนไขบางประการ เช่น Demography, American Anthropologist

ดูเพิ่มเติม *Journal of Population and Social Studies (JPSS)*

open-ended age group กลุ่มอายุเปิด : การจัดแบ่งอายุของประชากรออกเป็นกลุ่ม ในกลุ่มสุดท้ายอาจเปิดไว้โดยไม่มีขีดจำกัดอายุ เช่น อายุ 20 ปีขึ้นไป อายุ 60 ปีขึ้นไป

open-ended question คำถามปลายเปิด : คำถามในแบบสอบถาม (questionnaire) ที่ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นหรือให้คำตอบของตนเอง

ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

open-interval ช่วงเปิด : ช่วงของข้อมูลที่ไม่มีขีดจำกัด หากแต่เปิดไว้ เช่น รายได้ตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป อายุ 60 ปีขึ้นไป ประชากร 50,000 คนขึ้นไป

operational definition นิยามปฏิบัติการ : การนำตัวแปรที่อยู่ในรูปความคิดรวบยอด มานิยามให้อยู่ในรูปที่สามารถวัดได้ เช่น การศึกษา นิยามปฏิบัติการเป็น “จำนวนปีที่บุคคลเรียนอยู่ในโรงเรียน” ฐานะทางเศรษฐกิจให้นิยามปฏิบัติการเป็น “รายได้ของบุคคลในปีหนึ่ง”

opinion poll การสำรวจความคิดเห็น : การวัดความคิดเห็นในเรื่องหรือประเด็นเฉพาะ ด้วยการสัมภาษณ์ตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่อยู่ในข่าย

optimal ageing การสูงวัยอย่างสมวัย : การที่ผู้คนในสังคมมีอายุสูงขึ้น ยังมีสุขภาพหรือสมรรถนะการทำงานของร่างกายดีที่สุด สำหรับคนในช่วงวัยนั้น

optimum population ขนาดประชากรที่เหมาะสม, ขนาดประชากรที่พอเหมาะ : ขนาดประชากรที่จะทำให้ประชากรโดยรวมมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุด

oral contraceptive pills ยาเม็ดคุมกำเนิด : ยาที่ประกอบด้วยสารสังเคราะห์ ที่มีปฏิกิริยาต่อต้านการปฏิสนธิ ใช้กิน

oral rehydration เกลือแร่ : ผงหรือน้ำเกลือแร่ที่ใช้ดื่มหรือให้ทางปาก เพื่อทดแทนปริมาณน้ำและเกลือแร่ที่ร่างกายสูญเสียไป โดยเฉพาะเมื่อเกิดอาการท้องร่วง

oral rehydration salts น้ำเกลือแร่ : ผงเกลือแร่ที่ใช้ผสมกับน้ำสำหรับให้ทางปาก เพื่อทดแทนปริมาณน้ำและเกลือแร่ที่ร่างกายสูญเสียไป โดยเฉพาะเมื่อเกิดอาการท้องร่วง

oral sex เพศสัมพันธ์ทางปาก, ออรัลเซ็กซ์ : การมีเพศสัมพันธ์ที่ใช้การสัมผัสระหว่างปากกับอวัยวะเพศ

orcid ออคิด : ดู ORCID ID

orcid id เลขประจำตัวนักวิจัยออคิด : รหัสที่ใช้เชื่อมโยงข้อมูลตัวตนของนักวิจัยกับงานวิจัยของตนเอง

เลขประจำตัวนักวิจัยออคิด ออกให้โดยออคิด ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ไม่แสวงหาผลกำไร โดยคำว่า ORCID ย่อมาจาก Open Research and Contributor

เลขประจำตัวนักวิจัยออคิด ประกอบด้วยตัวเลขจำนวน 16 หลัก ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสับสนในกรณีที่นักวิจัยมีชื่อเหมือนหรือคล้ายกัน เนื่องจาก ID ของนักวิจัยแต่ละคนจะได้หมายเลขไม่ซ้ำกัน ประโยชน์ของเลขประจำตัวนักวิจัยออคิด มีดังนี้

1. เป็นเลขประจำตัวของนักวิจัย ทำให้สามารถค้นหาข้อมูลการตีพิมพ์ของนักวิจัยได้ครบถ้วน
2. เป็นบริการฟรีและใช้งานง่าย
3. ทำให้มีการค้นพบผลงานของนักวิจัยได้ถูกต้อง
4. หน่วยงานที่รับผลงานจำนวนมาก ระบุให้นักวิจัยมีเลขประจำตัวนักวิจัยออคิด
5. สามารถปรับปรุงข้อมูลส่วนตัวของผู้วิจัยได้
6. เลขประจำตัวนักวิจัยออคิดเข้ากันได้กับระบบมาตรฐานต่างๆ
7. เป็นระบบที่ใช้กันทั่วโลก
8. สามารถเชื่อมโยงกับระบบระบุตัวบุคคล ของฐานข้อมูลออนไลน์ต่างๆ เช่น Scopus และสามารถเชื่อมโยงกับผลงานทุกชิ้นของนักวิจัย

นักวิจัยสามารถลงทะเบียนเพื่อรับเลขประจำตัวนักวิจัยออคิด ได้ที่ <https://orcid.org/register>

ordinal scale มาตราอันดับ : ดู measurement scale

organization องค์การ, องค์กร : การรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการและเป็นระบบของคน เพื่อประสานกิจกรรม และสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเอกภาพ

orphan เด็กกำพร้า : เด็กที่บิดาหรือมารดาเสียชีวิต หรือไม่ปรากฏบิดามารดา หรือไม่สามารถสืบหาบิดามารดาได้ (พ.ร.บ.คุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ม.4)

osteoporosis ภาวะกระดูกพรุน : การลดลงของแร่ธาตุโดยเฉพาะแคลเซียมและโปรตีนในเยื่อกระดูก
ภาวะกระดูกพรุนเกิดขึ้นกับสตรีหลังหมดประจำเดือนและผู้ชายสูงอายุ เป็นผลให้กระดูกเปราะและพรุน

out patient clinic คลินิกคนไข้นอก, คลินิกผู้ป่วยนอก : ส่วนบริการในโรงพยาบาล ที่จัดไว้เพื่อตรวจและรักษาคนไข้ที่ไม่ได้พักรักษาตัวในโรงพยาบาล

out-migrant ผู้ย้ายถิ่นออก : บุคคลซึ่งย้ายออกจากพื้นที่ต้นทาง โดยข้ามเขตแดนไปอยู่ในพื้นที่อื่น

out-migration การย้ายถิ่นออก : การย้ายถิ่นภายในประเทศ จากถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมไปอยู่ในถิ่นอื่น

out-migration rate อัตราย้ายถิ่นออก : จำนวนผู้ย้ายถิ่นออกจากพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง ต่อประชากรกลางช่วงเวลาของพื้นที่นั้น 100 หรือ 1,000 คน

out-of-school youth เยาวชนนอกโรงเรียน : เด็กและวัยรุ่น ที่ปัจจุบันไม่ได้เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนหรือสถานศึกษา

outbreak การระบาดของโรค : ดู epidemic

ovarian cancer มะเร็งรังไข่ : เนื้องอกที่เกิดขึ้นบริเวณรังไข่

ovariectomy การตัดรังไข่ : การผ่าตัดเอารังไข่ออกไป

over enumeration การแจงนับเกิน : การสำรวจเพื่อนับประชากรในคัมรวม (coverage) ของการทำสำมะโน (census) เกินกว่าที่มีอยู่จริง หรือนับซ้ำ
ดูเพิ่มเติม coverage, census

over registration การจดทะเบียนเกิน : การจดทะเบียนบุคคลหรือเหตุการณ์ชีพ (vital event) ที่สูงกว่าความเป็นจริง เนื่องจากการจดทะเบียนซ้ำ
ดูเพิ่มเติม vital event

overpopulation ประชากรมากเกินไป : สภาวะที่จำนวนผู้คนอยู่อาศัยในพื้นที่หนึ่ง มากไปกว่าความสามารถของปริมาณที่ดินและทรัพยากรในพื้นที่นั้นจะรองรับได้
ประชากรมากเกินไปตรงข้ามกับ ภาวะประชากรน้อยเกินไป (underpopulation)
ดูเพิ่มเติม underpopulation

overweight ภาวะน้ำหนักเกิน : สภาวะที่ร่างกายมีปริมาณของไขมันสะสมในร่างกายมากเกินไปหรือผิดปกติจนเสี่ยงต่อการเป็นโรคอ้วน ซึ่งเป็นผลเสียต่อสุขภาพ
ภาวะน้ำหนักเกินมีเกณฑ์วัดแตกต่างกันตามกลุ่มอายุ ดังนี้
วัยเด็ก: ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก ใช้น้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูง (weight-for-height) โดยภาวะน้ำหนักเกินวัดที่มากกว่า + 2 S.D. แต่ไม่เกิน +3 S.D. (ถ้ามากกว่า +3 S.D. จัดเป็นโรคอ้วน)

วัยผู้ใหญ่ (≥ 18 ปี): ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก ใช้ค่าดัชนีมวลกาย (body mass index (BMI)) โดยภาวะน้ำหนักเกินอยู่ระหว่าง 25.0 - 29.9 (ถ้าตั้งแต่ 30 ขึ้นไป จัดเป็นโรคอ้วน) ขณะที่หากใช้เกณฑ์ของ Asia-Pacific perspective ที่พัฒนาสำหรับประชากรในเอเชีย ภาวะน้ำหนักเกินจะอยู่ระหว่าง 23.0 - 24.9 (ถ้าตั้งแต่ 25 ขึ้นไป จัดเป็นโรคอ้วน)

ในปัจจุบัน กรมอนามัยแนะนำให้ใช้คำว่า “ภาวะเริ่มอ้วน” เพื่อสื่อสารกับประชาชนทั่วไปให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

ดูเพิ่มเติม *weight-for-height, body mass index (BMI)*

-P-

$n p_x$ ฟังก์ชัน $n p_x$: ฟังก์ชันในตารางชีพ (life table) แสดงความน่าจะเป็นของการอยู่รอดระหว่างอายุ x ถึง $x + n$ ปี

ดูเพิ่มเติม *life table*

palliative care การดูแลแบบประคับประคอง : การดูแลผู้ที่มีภาวะจำกัดในการดำรงชีวิต หรือมีภาวะคุกคามต่อชีวิต

การดูแลแบบประคับประคองมีจุดประสงค์เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตและบำบัด เยียวยาและบรรเทาความทุกข์ทรมานทางกาย จิตใจ อารมณ์สังคม และจิตวิญญาณ ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการเจ็บป่วยจนกระทั่งเสียชีวิต โดยครอบคลุมถึงครอบครัวและผู้มีความสัมพันธ์ของผู้นั้นด้วย นอกจากนี้การดูแลแบบประคับประคองยังหมายถึง การดูแลตั้งแต่แรกวินิจฉัยว่า เป็นโรคหรือภาวะที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้และไม่ตอบสนองต่อการรักษา ซึ่งผู้ป่วยยังอาจอยู่ได้นานหลายเดือน หรือหลายปีก่อนจะเสียชีวิต โดยไม่ใช่เพียงการดูแลผู้ป่วยในช่วงใกล้เสียชีวิตเท่านั้น การดูแลแบบประคับประคองอาจทำได้ที่บ้าน ชุมชน หรือสถานบริบาล

ดูเพิ่มเติม *hospice care*

PANK แพงค์ : ผู้หญิงโสดอายุมาก ที่มีรายได้ดี ประสบความสำเร็จในการทำงาน ไม่มีภาระทางครอบครัว

แพงค์ มาจาก Professional Aunt, No Kids เป็นกลุ่มคนที่มีเป้าหมายในการสร้างความก้าวหน้าในหน้าที่การงานให้กับตัวเอง มีรายได้มากพอที่จะดูแลตนเอง และไม่ให้ความสำคัญมากนักกับการมีครอบครัว

pansexual คนรักไม่เลือกเพศ, แพนเซ็กชวล : บุคคลที่มีความรู้สึกปรารถนาทางเพศ ต่อบุคคลที่มีลักษณะทางเพศ หรือการแสดงออกทางเพศสภาพแบบใดก็ได้

paradigm กระบวนทัศน์ : แบบอย่างหรือแนวทางทั่วไป ที่ผู้คนใช้ในการมองโลก

parameter ค่าพารามิเตอร์ : ค่าที่แสดงลักษณะหรือคุณสมบัติของประชากร ที่คำนวณมาจากสมาชิกทั้งหมด

parent support ratio อัตราส่วนการเกื้อหนุนบิดามารดา : อัตราส่วนของจำนวนประชากรอายุ 85 ปีขึ้นไป ต่อจำนวนประชากรอายุ 50-64 ปี

อัตราส่วนการเกื้อหนุนบิดามารดาแสดงถึง ศักยภาพของประชากรที่กำลังจะเข้าสู่วัยสูงอายุ (อายุ 50-64 ปี) ในการเกื้อหนุนคนรุ่นบิดามารดา (อายุ 85 ปีขึ้นไป) ของคน

อัตราส่วนการเกื้อหนุนบิดามารดา = $(P_{85+}/P_{50-64}) * 100$

เมื่อ P_{85+} คือ ประชากรอายุ 85 ปีขึ้นไป

P_{50-64} คือ ประชากรอายุ 50-64 ปี

parity จำนวนบุตร : จำนวนบุตรเกิดรอดที่สตรีได้ให้กำเนิดแล้ว

จำนวนบุตรอาจใช้เพื่อบอกสถานะการมีบุตรเกิดรอดของสตรี เช่น

“สตรีบุตรคนเดียว” (one-parity women) คือ สตรีที่ให้กำเนิดบุตรมาแล้วหนึ่งคน

“สตรีบุตรสองคน” (two-parity women) คือ สตรีที่ให้กำเนิดบุตรมาแล้วสองคน

“สตรีไม่มีบุตร” (zero-parity women) คือ สตรีที่ไม่เคยให้กำเนิดบุตรมาก่อนเลย

ดูเพิ่มเติม *children ever born (CEB)*

parity progression ratio อัตราส่วนลำดับที่บุตร : อัตราส่วนของจำนวนสตรีที่คลอดบุตรครั้งสุดท้ายต่อจำนวนสตรีที่คลอดบุตรครั้งแรกก่อนหน้านี้

participant observation การสังเกตแบบมีส่วนร่วม : วิธีการเก็บข้อมูลที่นักวิจัยเข้าไปใช้ชีวิต หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มคนที่ศึกษา

นักวิจัยผู้ทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจะทำตัวเสมือนหนึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มคนนั้น แล้วสังเกตพฤติกรรมของคนในกลุ่ม เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา

participation การมีส่วนร่วม : กระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มคน มีส่วนในการตัดสินใจและปฏิบัติการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

การมีส่วนร่วมอาจรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมการทำงานในเรื่องนั้นด้วย

participatory action research การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : การวิจัยที่สร้างกระบวนการให้ผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน ได้เข้าร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของงานวิจัย

ขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การสำรวจปัญหาที่จะต้องแก้ไข การเก็บรวบรวมข้อมูล การทดลองปฏิบัติ การตรวจสอบและประเมินผลที่ได้รับ

particulate matter ฝุ่นละออง : อนุภาคของแข็งหรือหยดละอองของเหลว ที่แขวนลอยอยู่ในอากาศ

ฝุ่นละอองเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ และจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ เช่น การจราจร การก่อสร้าง การเผาไหม้เชื้อเพลิงอุตสาหกรรม การเผาในที่โล่ง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อม

ฝุ่นละอองมีขนาดแตกต่างกัน ทั้งที่สามารถมองเห็นหรือมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า มีหน่วยวัดเป็นไมครอน โดย 1 ไมครอนมีค่าเท่ากับ 1 ในล้านของเมตร หรือ 1 ในพันของมิลลิเมตร ฝุ่นละอองที่แขวนลอยในอากาศโดยทั่วไป มีขนาดเล็กกว่า 100 ไมครอน

ฝุ่นละอองขนาดเล็กมีหลายขนาด ถ้ามีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับหรือต่ำกว่า 10 ไมครอน เรียกว่า พีเอ็ม 10 หรือฝุ่นละอองหยาบ (coarse particulate matter) ถ้ามีขนาดเท่ากับหรือต่ำกว่า 2.5 ไมครอน เรียกว่า พีเอ็ม 2.5 หรือฝุ่นละอองละเอียด (fine particulate matter)

บางครั้งเรียกว่า “particle matter”

ดูเพิ่มเติม *coarse particulate matter, fine particulate matter*

particulate matter 2.5 **ฝุ่นละออง 2.5 (พีเอ็ม 2.5)** : ฝุ่นละอองที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับหรือน้อยกว่า 2.5 ไมครอน

พีเอ็ม 2.5 มีขนาดเล็กมากจนทำให้สามารถแทรกผ่านเยื่อหุ้มปอดเข้าสู่กระแสเลือดได้ ซึ่งอาจทำให้โลหะหนักบางชนิด เช่น แคดเมียม ปปรอท และสารก่อมะเร็ง เข้าสู่ร่างกายมนุษย์ได้อีกด้วย

partnership **ความเป็นหุ้นส่วน** : การที่บุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรมากกว่า 2 หน่วยขึ้นไป ทำงานและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

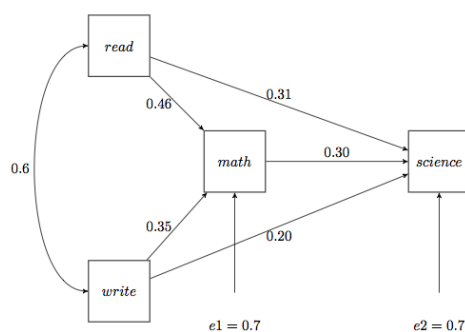
passive euthanasia **สุ่มรณเชิงรับ** : ดู *euthanasia*

pastoralism **คนเร่ร่อนตามแหล่งอาหารสัตว์** : วิถีชีวิตคนเร่ร่อน มักจะพบในกลุ่มคนเลี้ยงสัตว์ที่เคลื่อนย้ายที่อยู่ไปตามแหล่งอาหารของสัตว์

ดูเพิ่มเติม *nomad*

path analysis **การวิเคราะห์เส้นทาง** : รูปแบบหนึ่งของการวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัว โดยใช้สมการถดถอยพหุ (multiple regression analysis)

วิธีการวิเคราะห์เส้นทางเป็นการสร้างแบบจำลองเชิงสาเหตุ (causal model) ขึ้นมา แล้ววาดเป็นแผนผังเส้นทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละคู่ในแผนผังจะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวคือ จากสาเหตุไปสู่ผล แล้วแสดงความสัมพันธ์ทางสถิติด้วยค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยปรับฐาน (standardized regression coefficient) (ดังรูป)

patriarchy **ปิตาธิปไตย** : สังคมที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง โดยบิดาจะเป็นหัวหน้าครอบครัว

pattern of marriage **แบบแผนการสมรส** : ดู *marriage pattern*

Pearson product-moment correlation coefficient **สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ผลคูณโมเมนต์ของเพียร์สัน**

เพียร์สัน : การคำนวณสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ผลคูณโมเมนต์ของเพียร์สัน ใช้กับตัวแปรที่มีระดับการวัดในมาตราช่วงหรือมาตราอัตราส่วน

ดูเพิ่มเติม *correlation coefficient, interval scale, ratio scale*

peer group กลุ่มเพื่อน : กลุ่มคนที่อยู่ในวัยเดียวกัน และมีความสนใจในสิ่งเดียวกัน

ในทางวิชาการ *กลุ่มเพื่อน* หมายถึงผู้ที่อยู่ในวิชาชีพเดียวกัน หรือมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาเดียวกัน

peer review การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ : การให้ผู้ทรงคุณวุฒิในวิชาชีพเดียวกัน พิจารณาผลงานทางวิชาการ

การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ นับเป็นการควบคุมคุณภาพและยกระดับมาตรฐานของผลงานทางวิชาการวิธีหนึ่ง

penology ทฤษฎีโทษ : การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการและการลงโทษผู้กระทำความผิด

per capita gross national product ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว : ดู *per capita income*

per capita income รายได้ต่อหัว : จำนวนเงินเฉลี่ยที่แต่ละคนหาได้ในหนึ่งปี

รายได้ต่อหัว คำนวณโดย การหารผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (gross national product (GNP)) ด้วยจำนวนประชากรทั้งหมด

รายได้ต่อหัว อาจเรียกว่า “ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว” (per capita gross national product) (per capita GNP) ก็ได้

ดูเพิ่มเติม *gross national product (GNP), per capita gross national product*

percent ร้อยละ : ค่าเปรียบเทียบของส่วนหนึ่ง ต่อจำนวนรวมทั้งหมดเมื่อคิดเป็น 100

ร้อยละ อาจคำนวณจากสัดส่วนที่คุณด้วย 100

ตัวอย่างของการใช้ *ร้อยละ* เช่น นักเรียนชายในโรงเรียนหนึ่งคิดเป็น *ร้อยละ* 33.3 ของนักเรียนทั้งหมด

percentile เปอร์เซ็นไทล์ : ค่าที่บอกตำแหน่ง 1 ใน 100 ของค่ารวมทั้งหมด

เปอร์เซ็นไทล์ ที่สิบหมายถึง ตำแหน่งที่ *ร้อยละ* 10

เปอร์เซ็นไทล์ ที่ยี่สิบหมายถึง ตำแหน่งที่ *ร้อยละ* 20

perinatal mortality การตายปริกำเนิด : การตายที่นับรวมการตายคลอดและตายภายในหนึ่งสัปดาห์หลังคลอด

perinatal mortality rate อัตราตายปริกำเนิด : จำนวนทารกตายในครรภ์มารดาหลังตั้งครรภ์ได้ 28

สัปดาห์ บวกจำนวนทารกตายภายในหนึ่งสัปดาห์หลังคลอดในปีหนึ่ง ต่อการเกิดมีชีวิต 1,000 รายในปีนั้น

period data ข้อมูลตามช่วงเวลา : ข้อมูลหรือสถิติของประชากรที่ศึกษา ณ จุดหนึ่งของเวลา หรือในช่วงเวลาหนึ่ง

period life table ตารางชีพช่วงเวลา : ตารางชีพ (life table) ที่สร้างจากข้อมูลการตายในช่วงเวลาหนึ่ง โดย

สมมติให้คนรุ่นอายุ (age cohort) ต่างๆ มีอัตราตายรายอายุ (age-specific death rate (ASDR)) ตามข้อมูลที่มีอยู่ของช่วงเวลานั้น

ตารางชีพช่วงเวลา มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ตารางชีพปัจจุบัน” (current life table)

ดูเพิ่มเติม *life table, age cohort, age-specific death rate (ASDR), current life table*

period migration การย้ายถิ่นช่วงเวลา : การย้ายถิ่นที่ระบุช่วงเวลาของการย้ายที่อยู่ไว้

การย้ายถิ่นช่วงเวลา จะต้องเป็นการย้ายที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ระบุไว้เท่านั้น เช่น “การย้ายถิ่นในช่วง 5 ปี” (five-year migration)

period rate อัตราช่วงเวลา : อัตราที่คำนวณจากข้อมูลช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

อัตราช่วงเวลาในทางประชากรศาสตร์จะใช้ช่วงเวลาหนึ่งปี

period statistics สถิติตามช่วงเวลา : ดู cohort

period study การศึกษาช่วงเวลา : ข้อมูลหรือสถิติของประชากรที่ศึกษา ณ จุดหนึ่งของเวลา หรือในช่วงเวลาหนึ่ง

peripatetic nomad คนเร่ร่อนตามแหล่งงาน : ดู nomad

person-year ปีคน : ระยะเวลาที่คนมีชีวิตอยู่โดยนับเป็นปี เพื่อแสดงให้เห็นถึงระยะเวลารวมของกลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่

ตัวอย่างของการนับปีคน เช่น มีคนอยู่ 100 คน โดย 50 คน มีชีวิตอยู่ 1 ปี (50×1) อีก 50 คน มีชีวิตอยู่ 6 เดือน (50×0.5) รวมกันแล้วเท่ากับ 75 ปีคน ($50 + 25$)

personal data protection act พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล : กฎหมายที่ให้ความคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของบุคคลธรรมดา ให้สิทธิในการแก้ไข เข้าถึง หรือแจ้งลบข้อมูลที่ให้ไว้กับองค์กร

พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลจะกำหนดบทบาทหน้าที่และบทลงโทษ หากองค์กรไม่ปฏิบัติตามไว้ด้วย

ปัจจุบันประเทศไทยมีพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562

พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กำกับดูแลโดยสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม โดยกำหนดสิทธิต่างๆ แก่เจ้าของข้อมูล และกำหนดบทลงโทษหากองค์กรใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ให้พิจารณาความรับผิดชอบทางแพ่งและบทลงโทษทางอาญาและทางปกครอง โดยกำหนดให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินห้าล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล มีความเกี่ยวข้องกับ

1. เจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล (data subject) เป็นข้อมูลเกี่ยวกับบุคคล ซึ่งทำให้สามารถระบุตัวบุคคลนั้นได้ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม แต่ไม่รวมถึงข้อมูลของผู้ถึงแก่กรรม
2. ผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคล (data controller) เป็นบุคคลหรือนิติบุคคล ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับการเก็บรวบรวม ใช้ หรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล หากจำเป็นต้องเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล ไม่ว่าวัตถุประสงค์ใดก็ตาม จำเป็นต้องได้รับคำยินยอม (consent) จากเจ้าของข้อมูลด้วย
3. ผู้ประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคล (data processor) เป็นบุคคลหรือนิติบุคคล ซึ่งดำเนินการเกี่ยวกับการเก็บรวบรวม ใช้ หรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล ตามคำสั่งหรือในนามของผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคล

ข้อมูลที่ได้รับความคุ้มครอง ประกอบด้วย

1. ข้อมูลส่วนบุคคล (personal data) ข้อมูลใดๆ ที่ระบุไปถึงเจ้าของข้อมูลได้ เช่น ชื่อ-สกุล ที่อยู่ เลขบัตรประชาชน อีเมล เบอร์โทรศัพท์ รูปภาพใบหน้า ข้อมูลอัตลักษณ์เสียง เลขบัญชีธนาคาร ทะเบียนรถ
2. ข้อมูลส่วนบุคคลที่ละเอียดอ่อน (sensitive personal data) เป็นข้อมูลส่วนบุคคล ที่เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคล แต่มีความละเอียดอ่อนและเสี่ยงต่อการถูกใช้ในการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม จึงจำเป็นต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ เช่น เชื้อชาติ พฤติกรรมทางเพศ ความเชื่อในลัทธิ ข้อมูลสุขภาพ ประวัติอาชญากรรม ความคิดเห็นทางการเมือง

ข้อมูลที่ไม่ถือเป็นข้อมูลส่วนบุคคล เป็นข้อมูลนิติบุคคลที่ไม่สามารถระบุตัวบุคคลได้ เช่น อีเมล บริษัท ข้อมูลนิรนามหรือนามแฝง

personality บุคลิกภาพ : ลักษณะถาวรของบุคคล ซึ่งเป็นผลรวมของความคิด ทำที่ และนิสัย

บุคลิกภาพสร้างสมจากพื้นฐานทางจิตใจและกายของบุคคลนั้น ซึ่งประกอบด้วยการถ่ายทอดทางชีววิทยา และการขัดเกลาทางสังคม (socialization)

ดูเพิ่มเติม *socialization*

physical activity กิจกรรมทางกาย : การเคลื่อนไหวร่างกายในอิริยาบถต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเผาผลาญพลังงาน ด้วยการใช้กล้ามเนื้อโครงร่างหรือกล้ามเนื้อมัดใหญ่

องค์การอนามัยโลกแบ่งกิจกรรมทางกายออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) การทำงาน (activity at work) เช่น การทำงานบ้าน การทำงานที่เป็นอาชีพ (2) กิจกรรมการเดินทางไปมาซึ่งที่ต่างๆ (transportation activity) เช่น การเดินหรือขี่จักรยานไปทำงาน ไปวัดหรือไปตลาด และ (3) กิจกรรมนันทนาการ (recreational activity) เช่น การทำสวน การอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์

องค์การอนามัยโลกจำแนกความเข้มข้นของกิจกรรมทางกาย โดยอิงตามเกณฑ์ metabolic equivalent of task (MET) (1 MET มีค่าเท่ากับพลังงานที่ใช้ในการนั่งเฉยๆ หรือเท่ากับ 1 กิโลแคลอรี/กิโลกรัม/ชั่วโมง) โดยค่าของ MET สามารถจำแนกตามลักษณะของกิจกรรมทางกาย ดังต่อไปนี้

ลักษณะกิจกรรมทางกาย	ค่าของ MET (นาที)
การทำงาน	ออกแรงปานกลาง MET = 4.0 ออกแรงอย่างหนัก MET = 8.0
การเดินทาง	ขี่จักรยานหรือเดิน MET = 4.0
กิจกรรมนันทนาการ	ออกแรงปานกลาง MET = 4.0 ออกแรงอย่างหนัก MET = 8.0

ระดับกิจกรรมทางกายที่เพียงพอสำหรับบุคคลอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่การออกแรงระดับหนักเป็นเวลา 75 นาทีต่อสัปดาห์ และระดับปานกลางเป็นเวลา 150 นาทีต่อสัปดาห์ หรือเท่ากับ 600 MET-นาที่ ต่อสัปดาห์

นอกจากนี้ *กิจกรรมทางกาย* ยังแบ่งออกได้เป็น

1. กิจกรรมทางกายเพื่อสันทนาการ (recreational physical activity) เป็น *กิจกรรมทางกาย* ที่ทำเป็นพิเศษนอกเหนือไปจากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อความสุขทางใจ เช่น เล่นกีฬา เดินเล่น เดินรำ ทำสวนครัว
 2. กิจกรรมทางกายแบบแอโรบิก (aerobic physical activity) เป็นการออกกำลังกายที่ทำให้กล้ามเนื้อและโครงร่างของร่างกายเคลื่อนไหวเป็นจังหวะเป็นระยะเวลานาน เพื่อให้ออกซิเจนเผาผลาญกลูโคสในร่างกาย กิจกรรมทางกายแบบแอโรบิกเป็นกิจกรรมที่ใช้ความอดทนและความอดทน เช่น วิ่งระยะไกล เดินทน ว่ายน้ำ ปั่นจักรยาน
 3. กิจกรรมทางกายแบบอะแนโรบิก (anaerobic physical activity) เป็นการออกกำลังกายที่ทำให้กล้ามเนื้อและโครงร่างของร่างกาย เคลื่อนไหวเป็นจังหวะในระยะเวลาสั้นๆ เพื่อให้กลูโคสในร่างกายถูกเผาผลาญไปโดยไม่ใช้ออกซิเจน เช่น ยกน้ำหนัก วิ่งเร็ว คาราเต้ เทนนิส แบดมินตัน
- ดูเพิ่มเติม *recreational physical activity, aerobic physical activity, anaerobic physical activity*

physical violence ความรุนแรงทางกาย : การกระทำที่ต้องการให้เจ็บปวด บาดเจ็บ หรือเป็นอันตรายต่อร่างกายหรือชีวิต

ตัวอย่างของ *ความรุนแรงทางกาย* เช่น การตบ ตี ตะ ค่อย ปืบคอ เขี่ยน ใช้ไฟลน ทำให้ผิวหนังไหม้ พุพอง ขว้างปาสิ่งของใส่ การฆ่าให้ตาย

physical well-being ความอยู่ดีมีสุขทางกาย : ความมีสุขภาพดี อันเกิดจากการมีพฤติกรรมที่เหมาะสม ที่ทำให้ร่างกายแข็งแรง

การพัฒนา *ความอยู่ดีมีสุขทางกาย* ต้องมีความรอบรู้และมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี เช่น การรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การพักผ่อน การไม่สูบบุหรี่

physically disabled ทูพพลภาพทางร่างกาย : สภาพความพิการที่เกิดทางร่างกาย

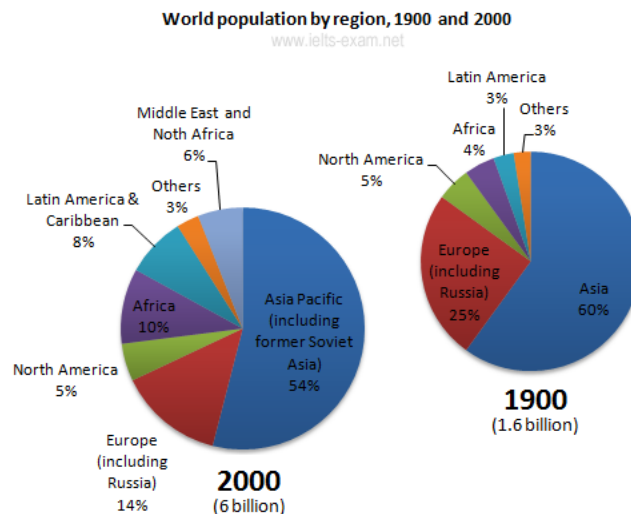
ตัวอย่างของ *ทูพพลภาพทางร่างกาย* เช่น ตาบอด แขนขาด ขาลีบ

physiological age อายุทางสรีระวิทยา : อายุที่แสดงออกทางสรีระร่างกายของคน คนที่มีอายุตามปีปฏิทิน (chronological age) เท่ากัน อาจมีสรีระร่างกายที่แสดงออกมีอายุแตกต่างกันได้ เช่น เมื่อ 100 ปี ก่อน คนที่มีอายุ 60 ปี ในสมัยนั้น ต้องถือว่าเป็นผู้ที่มีอายุสูงมาก ต่างกับสมัยปัจจุบัน คนที่มีอายุ 60 ปี ถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา ยังสามารถทำงานได้อย่างคล่องแคล่ว

pictogram แผนภูมิภาพ : แผนภูมิประเภทหนึ่งที่ใช้สัญลักษณ์ หรือรูปภาพต่างๆ แสดงข้อมูล

pie chart แผนภูมิวงกลม : การนำเสนอข้อมูลด้วยรูปวงกลมซึ่งแบ่งออกเป็นส่วนๆ เนื้อที่แต่ละส่วนของวงกลมแสดงสัดส่วนของส่วนประกอบแต่ละลักษณะ ซึ่งเมื่อทุกส่วนรวมกันแล้วจะต้องเท่ากับ 1 หรือ 100%

ตัวอย่างแผนภูมิวงกลม

pilot research project โครงการวิจัยนำร่อง : งานศึกษาวิจัยขนาดเล็กที่ทดลองทำในพื้นที่เล็กๆ ก่อนเพื่อดูความเป็นไปได้ในการทำงานของโครงการวิจัยขนาดใหญ่อย่างเต็มรูปแบบและเต็มพื้นที่ต่อไป

pilot study การศึกษานำร่อง : ดู *pilot research project*

pilot survey การสำรวจนำร่อง : การสำรวจเก็บข้อมูลในขอบเขตพื้นที่ และ/หรือในกลุ่มประชากรที่จำกัดก่อน เพื่อดูทิศทางและความเป็นไปได้ ของโครงการปฏิบัติการที่จะนำมาดำเนินการในพื้นที่ หรือกับกลุ่มประชากรที่เป็นเป้าหมายทั้งหมดในลำดับต่อไป

place (area) of destination ถิ่น (พื้นที่) ปลายทาง : พื้นที่ที่ผู้ย้ายถิ่นย้ายเข้ามา

place (area) of origin ถิ่น (พื้นที่) ต้นทาง, ถิ่นเดิม : พื้นที่ที่ผู้ย้ายถิ่นย้ายออกไป

place of birth สถานที่เกิด : สถานที่ เช่น จังหวัด อำเภอ ตำบล ซึ่งรายงานหรือจดทะเบียนว่าเป็นที่เกิดของบุคคลหนึ่ง

placebo ยาหลอก : แป้ง น้ำตาล น้ำ หรือสารอะไรก็ได้ที่โดยตัวมันเองแล้วไม่ใช่ยา และไม่มีผลทางการรักษาใดๆ แต่นำมาทำให้ดูเหมือนเป็นยา และผู้ป่วยหรืออาสาสมัครในการทดลองก็เข้าใจว่าสิ่งที่ตนได้รับนั้นเป็นยาจริง ยาหลอกใช้กันมากในการศึกษาเชิงทดลองทางคลินิก เพื่อทดสอบประสิทธิภาพของยาในการรักษา placebo มีรากศัพท์จากภาษาละตินว่า (ฉัน) จะพอใจ [(I) shall be pleasing] โดยเมื่อนำมาใช้ในทางการแพทย์ช่วงแรก จะหมายถึงการรักษเพื่อเอาใจคนไข้ มากกว่าเพื่อประโยชน์ในการรักษา

ในการรักษาจริง ถ้าผู้ป่วยได้รับยาหลอกแล้วมีอาการดีขึ้นหรือหายจากการเจ็บป่วย อันเป็นผลทางด้านจิตวิทยาที่ทำให้เชื่อว่าการได้รับการรักษาจริงๆ ปรากฏการณ์เช่นนี้เรียกว่า ผลดีของยาหลอก (placebo effect)

ถ้าคนใช้มีอาการแยลง เรียกว่า ผลร้ายของยาหลอก (nocebo effect) โดยคำว่า nocebo มีรากศัพท์จากภาษาละตินว่า ฉันจะทำร้าย (I shall harm)

ดูเพิ่มเติม *placebo effect, nocebo effect*

placebo effect ผลดีของยาหลอก : ดู *placebo*

plagiarism การลอกเลียนผลงานผู้อื่น : การขโมยผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยเจตนา ผลงานนั้นอาจเป็นความคิด แนวคิด ข้อความ รูปภาพ หรือคำพูด

plague กาฬโรค : โรคระบาดร้ายแรงที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรียชื่อเยอซิเนีย เพสทิส (*Yersinia pestis*) ที่อยู่ในสัตว์แทะจำพวกหนู โรคนี้ติดต่อสู่คนโดยเริ่มจากการถูกหมัดหนูกัด และแพร่กระจายไปสู่คนอื่นได้หลังจากที่คนป่วยมีอาการของปอดบวม โดยผ่านละอองฝอยของเสมหะจากการไอ จาม

กาฬโรคเคยมีการระบาดใหญ่ทั่วโลก 3 ครั้ง ครั้งแรกในศตวรรษที่ 6 ในอียิปต์ ครั้งที่สองในศตวรรษที่ 14 ในยุโรป และครั้งที่สามเมื่อ ค.ศ. 1894 ในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน

ในประเทศไทยเคยมีกาฬโรคระบาดเมื่อ พ.ศ. 2447 เริ่มที่ตำบลตึกแดง ธนบุรี แล้วระบาดไปสู่จังหวัดต่างๆ ภายหลังที่มีการกำจัดหนู ปรับปรุงที่อยู่อาศัยไม่ให้เป็นที่อยู่ของหนู รวมทั้งการทำลายหมัดหนู โรคนี้จึงสงบลง

ตั้งแต่ พ.ศ. 2495 เป็นต้นมา ไม่พบผู้ป่วยอีกเลย อย่างไรก็ตามโรคนี้ก็ยังคงเป็นโรคหนึ่งที่ต้องเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด

planned parenthood association of Thailand สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย (สวท.)

: สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เลขที่ 8 ซอยวิภาวดีรังสิต 44 ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0-2579-1665, 0-2941-2320

ดูเพิ่มเติม website: <https://ppat.or.th>

plural society สังคมพหุลักษณะ : สังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มชนที่แตกต่างกัน มักใช้คำนี้อธิบายลักษณะของชาติ ที่มีกลุ่มชนแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย บราซิล

เดิมใช้คำ *สังคมพหุลักษณะ* กับประเทศที่เคยเป็นอาณานิคม ที่มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งแต่ละกลุ่มไม่มีความรู้สึกผูกพันกับรัฐชาติ เนื่องจากมีการแบ่งพื้นที่กันชัดเจน มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง และไม่มีสถาบันทางสังคมหลากหลาย

ใน *สังคมพหุลักษณะ* ผู้คนที่มาจากต่างกลุ่มชาติพันธุ์พบกันในที่สาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน มีลักษณะการแข่งขันหรือมุ่งหาประโยชน์จากกลุ่มอื่นมากกว่ามีอุดมการณ์ร่วมกัน จึงมีการกำหนดกลไกทางสังคม เพื่อป้องกันความขัดแย้งวุ่นวายในการสื่อสารแลกเปลี่ยน เช่น ในอินโดนีเซีย ใช้ระบบคล้ายวรรณะ ลัทธิทางประชาธิปไตย และระบบสหพันธรัฐ เพื่อเป็นกลไกทางสังคมดังกล่าว

การศึกษาเรื่องสังคมพหุลักษณะ อาจรวมประเด็นเรื่องอำนาจอิตีไต้ย เอกราช ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สถาบัน ศาสนา และการปรับตัวของกลุ่มต่างๆ เพื่ออยู่ร่วมกันภายใต้ศูนย์กลางอำนาจเดียวกัน

point-of-decision prompt สัญลัษณ์กระตุ้นการตัดสินใจ : เครื่องหมายหรือสัญญาณที่โดดเด่น ที่สร้างขึ้นเพื่อจุดประกายและกระตุ้นให้คนตัดสินใจ ที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่างในทางที่ดีอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเรื่องการดูแลสุขภาพของตนเองและความมีระเบียบวินัย

สัญญลัษณ์กระตุ้นการตัดสินใจจะแสดงในที่เจาะจงเพื่อที่จะกระตุ้นให้คนตัดสินใจ เช่น สัญลัษณ์เตือนให้คนใช้บันได จะอยู่ใกล้บันได ลิฟต์ หรือบันไดเลื่อน หรือสัญญลัษณ์กระตุ้นอื่นๆ ที่จะแสดงในสถานที่ทำงาน สถานีรถไฟ สนามบิน ห้างสรรพสินค้า ธนาคาร ห้องสมุด

policy research การวิจัยเชิงนโยบาย : การวิจัยทางสังคม ที่มุ่งประยุกต์ข้อค้นพบทางวิชาการให้เป็นทางแก้ปัญหาสังคม

บางครั้งเรียกการวิจัยเชิงนโยบายว่า สังคมวิทยาประยุกต์ การวิจัยเชิงนโยบายอาจเป็นการประเมินโครงการหรือนโยบายที่ริเริ่มขึ้นใหม่ หรือที่มีอยู่ก่อนแล้ว อาจมีการอธิบายตัวอย่างของวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด วัตถุประสงค์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม พัฒนาแบบจำลองต่างๆ หรือทำเป็นงานวิจัยเชิงทดลองขนาดใหญ่ที่ดำเนินการอยู่เป็นเวลานานนับปี หรือหลายปี การวิจัยเชิงนโยบายส่วนมากใช้วิธีสหวิทยาการ ที่มักจะหลีกเลี่ยงศัพท์วิชาการที่เข้าใจกันในวงแคบเฉพาะสาขาวิชา ดังนั้น จึงไม่นิยมเรียกว่าเป็นการวิจัยทางสังคมวิทยา แม้ว่าสังคมวิทยามักจะมีส่วนมากกว่าสาขาอื่นๆ ในการปูพื้นฐานความรู้ทางทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัยก็ตาม

การวิจัยเชิงนโยบายมุ่งศึกษาปัจจัยทางสังคม ที่สามารถนำไปปฏิบัติหรือวางเป็นนโยบายได้มากกว่าการวิจัยเชิงทฤษฎี เช่น การวิจัยเชิงทฤษฎี อาจศึกษาครอบครัวในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นของบทบาทเพศ แต่การวิจัยเชิงนโยบาย มุ่งเน้นบทบาทของระบบการศึกษาต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและบุคลิกภาพของเด็กในทิศทางที่พึงปรารถนา การวิจัยเชิงนโยบายได้สร้างสาขาวิชาย่อยใหม่ๆ ขึ้น เช่น วิชาแรงงานสัมพันธ์ นโยบายทางสังคม ในภาคธุรกิจมักใช้คำ “งานให้คำปรึกษา” (consultancy work) แทนคำ “งานวิจัยเชิงนโยบาย”

political demography ประชากรศาสตร์การเมือง : การศึกษาประชากรทั้งในเรื่องขนาด โครงสร้าง การกระจายตัว และการเปลี่ยนแปลงประชากร ในฐานะที่เป็นตัวกำหนดและผลที่ตามมาของการเมืองและการปกครอง

polyandry การแต่งงานแบบมีสามีหลายคน : ระบบการแต่งงานที่ผู้หญิงมีสามีได้หลายคน

ดูเพิ่มเติม marriage

polygamy การสมรสแบบหลายคู่ครอง : ระบบการแต่งงานที่ชายหรือหญิงสามารถมีคู่ครองได้หลายคน

ดูเพิ่มเติม marriage

polygyny การแต่งงานแบบมีภรรยาหลายคน : การแต่งงานแบบมีภรรยาหลายคน

ดูเพิ่มเติม marriage

polytomous variable ตัวแปรหลายประเภท : ดู categorical variable

population ประชากร : หมู่คน กลุ่มคน

ในทางสถิติศาสตร์ *ประชากร* หมายถึง จำนวนรวมทั้งหมดของคน สัตว์ หรือสิ่งของที่ต้องการศึกษา

population ageing การสูงวัยของประชากร : กระบวนการที่ประชากรมีอายุสูงขึ้น

การสูงวัยของประชากร วัดได้จากสัดส่วน (proportion) ของประชากรสูงอายุ (aged population) หรือ อายุมัธยฐาน (median age) ที่เพิ่มสูงขึ้น

โดยทั่วไป ประชากรจะเปลี่ยนจากประชากรวัยเยาว์ (young population) ไปเป็นประชากรสูงวัย (old population หรือ aged population) อันเนื่องมาจากภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ที่ลดลง และคนมีอายุคาดเฉลี่ย (life expectancy) ยืนยาวขึ้น

ในรอบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ประชากรไทยได้มีอายุสูงขึ้นอย่างมาก ในปี 2500 ประชากรสูงอายุของประเทศไทยมีอยู่ไม่ถึงร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมด และมีอายุมัธยฐานต่ำกว่า 20 ปี ในปี 2548 ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นสูงกว่าร้อยละ 10 ของประชากรไทย และอายุมัธยฐานก็เพิ่มขึ้นเป็นสูงกว่า 30 ปี ในปี 2567 ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปในประเทศไทย มีสัดส่วนถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด จึงทำให้ประเทศไทยเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (complete aged society) ในอนาคตอีกไม่เกิน 10 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super aged society)

ปัจจุบันการที่ประชากรมีอายุสูงขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก ประเทศที่พัฒนาแล้วไม่ว่าจะในยุโรปตะวันตก หรืออเมริกาเหนือ หรือประเทศในเอเชียหลายประเทศ เช่น ญี่ปุ่น สิงคโปร์ เกาหลีใต้ ประชากรได้มีอายุสูงขึ้นอย่างมากจนกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ไปแล้ว

ดูเพิ่มเติม *proportion, aged population, median age, young population, old population, aged population, fertility, life expectancy, aged society, complete aged society, super aged society*

Population and Community Development Association สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน :

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เลขที่ 6 สุขุมวิท ซอย 12 แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพฯ 10110 โทร. 0-2229-4611-28

ดูเพิ่มเติม website: <https://pda.or.th/>

population at risk ประชากรกลุ่มเสี่ยง : กลุ่มประชากรที่มีโอกาสจะทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ต้องการศึกษา บางครั้งเรียกว่า “ประชากรในข่าย”

population bomb การระเบิดทางประชากร : คำที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์การเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากอัตราเกิดที่ยังคงสูงอยู่ ในขณะที่อัตราตายลดลงอย่างรวดเร็ว

การระเบิดทางประชากร ของโลก เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20

บางครั้งเรียกว่า “population explosion”

population census สำมะโนประชากร : การแจงนับ (enumeration) หรือการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงสถิติของประชากรทุกคนในประเทศ หรือพื้นที่หนึ่ง ณ เวลาที่กำหนดให้เป็นวันสำมะโน (census date) **สำมะโนประชากร**จะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของประชากรสหประชาชาติ (United Nations (UN)) แนะนำให้ทุกประเทศจัดทำสำมะโนประชากรอย่างน้อยทุก ๆ 10 ปี ในปีคริสต์ศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 0 หรือ 1
ดูเพิ่มเติม *census date, United Nations (UN)*

population change การเปลี่ยนแปลงประชากร : การเปลี่ยนแปลงขนาด (size) โครงสร้าง (structure) และการกระจายตัว (distribution) ของประชากรในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง
การเปลี่ยนแปลงประชากรเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในส่วนประกอบ 3 ประการ คือ การเกิด (birth) การตาย (death) และการย้ายถิ่น (migration) และปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบเหล่านี้

population composition องค์ประกอบประชากร : ลักษณะที่ใช้จำแนกประชากรออกเป็นกลุ่มต่างๆ
องค์ประกอบประชากรใช้ในการพรรณนาและวิเคราะห์ เช่น อายุ เพศ สถานภาพสมรส ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ถิ่นที่อยู่ ลักษณะทางวัฒนธรรมอื่นๆ
บางครั้งคำว่า **องค์ประกอบประชากร**ใช้ในความหมายเดียวกับโครงสร้างประชากร (population structure) แม้ว่าคำหลังนี้ส่วนใหญ่แล้ว จะใช้ในกรณีที่ใช้จำแนกประชากรออกเป็นกลุ่มตามอายุและเพศเป็นหลักก็ตาม

Population Council สภาประชากร : องค์การพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศที่ไม่แสวงหากำไร มีพันธกิจในการดำเนินการวิจัยทางด้านชีวการแพทย์สังคมศาสตร์และการสาธารณสุข ในประเด็นสุขภาพอนามัยและประชากรที่สำคัญ

สภาประชากรก่อตั้งขึ้นโดย John D. Rockefeller III ในปี 1952 โดยมีวัตถุประสงค์เริ่มแรกที่จะคุ้มครองกำเนิดประชากรโลก ในสถานะที่ประชากรในประเทศกำลังพัฒนามีอัตราเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

สภาประชากรมีสำนักงานใหญ่อยู่ในเมืองนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา และมีสาขาอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ของโลก

ดูเพิ่มเติม website: <https://popcouncil.org/>

population density ความหนาแน่นประชากร : จำนวนประชากรเทียบกับขนาดของพื้นที่
ดัชนี**ความหนาแน่นประชากร**ที่ใช้กันทั่วไป คือ จำนวนประชากรต่อหน่วยของพื้นที่ (เช่น จำนวนประชากรต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร)

population distribution การกระจายตัวประชากร : การที่ประชากรมีที่อยู่อาศัยตามพื้นที่ภูมิศาสตร์
การกระจายตัวประชากรอาจแบ่งพื้นที่ภูมิศาสตร์ออกตามหน่วยการบริหารหรือหน่วยการปกครองเป็นเขตเมืองหรือชนบท หรือตามลักษณะพื้นที่อย่างอื่น

population dynamics พลวัตประชากร : ปรากฏการณ์ทางประชากรที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

พลวัตประชากรเกิดจากผลกระทบซึ่งกันและกันของการเกิด การตาย และการย้ายถิ่น

population economics เศรษฐศาสตร์ประชากร : ดู *demographic economics*

population education ประชากรศึกษา : การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้ประชาชนทุกเพศวัย ทั้งในและนอกโรงเรียน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะประชากร สาเหตุและผลที่ตามมาของการเปลี่ยนแปลงประชากร และวิธีแก้ปัญหาประชากรทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศ เพื่อให้ประชาชนผู้เป็นเป้าหมายมีเจตคติ ค่านิยม ตลอดจนพฤติกรรมต่อภาวะประชากรนั้นอย่างมีเหตุผล

ประชากรศึกษาเป็นโครงการสำคัญในโครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติหลังจากที่ประเทศไทยประกาศนโยบายประชากร เพื่อชะลออัตราเพิ่มประชากรที่สูงมากในช่วงหลังปี 2513

population equilibrium ดุลยภาพประชากร : สถานการณ์ที่จำนวนประชากรคงอยู่ในระดับเดิม เนื่องจากการตายและการเกิดมีจำนวนพอๆ กัน

population estimate การคาดประมาณประชากร : การประมาณจำนวนประชากรด้วยเทคนิควิธีทางประชากรศาสตร์

population explosion การระเบิดทางประชากร : ดู *population bomb*

population forecast การพยากรณ์ประชากร : การฉายภาพหรือคาดประมาณประชากรในอนาคต โดยใช้ชุดที่เชื่อว่าข้อสมมุติต่างๆ มีความเป็นไปได้มากที่สุด

population genetics พันธุศาสตร์ประชากร : การศึกษาเชิงปริมาณ ว่าด้วยการกระจายตัวของพันธุกรรมในประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ประชากร ในคำว่า “พันธุศาสตร์ประชากร” หมายถึง กลุ่มคนที่มีการกระจายตัวของลักษณะทางพันธุกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เครื่องมือสำคัญของการศึกษานี้คือ แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายโครงสร้างทางพันธุกรรมในประชากรว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

population growth การเพิ่มประชากร : การที่ประชากรในพื้นที่หนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากจำนวนเกิดและผู้ย้ายถิ่นเข้ามีมากกว่าจำนวนตายและผู้ย้ายถิ่นออก

ปกติการเพิ่มประชากร มีความหมายเชิงบวกว่าประชากรเพิ่มจำนวนขึ้น แต่ “การเพิ่มประชากรเป็นศูนย์” ได้ เมื่อจำนวนเกิดและผู้ย้ายถิ่นเข้าเท่ากับจำนวนตายและผู้ย้ายถิ่นออก และ “การเพิ่มประชากรติดลบ” ได้ เมื่อจำนวนเกิดและผู้ย้ายถิ่นเข้าน้อยกว่าจำนวนตายและผู้ย้ายถิ่นออก

ส่วนใหญ่ มักใช้คำว่า การเพิ่มประชากร ที่หมายถึงการเพิ่มตามธรรมชาติ (เกิด - ตาย)

population implosion การยุบตัวทางประชากร : ปรากฏการณ์ที่อัตราเพิ่มประชากรลดลงอย่างรวดเร็ว

การยุบตัวทางประชากรตรงกันข้ามกับการระเบิดทางประชากร (population explosion) ปัจจุบันการยุบตัวประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ

ดูเพิ่มเติม *population explosion*

population information system ระบบสารสนเทศทางประชากร : กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับประชากร

ระบบสารสนเทศทางประชากร จะรวบรวมข้อมูลประชากร เช่น จำนวน อัตราเกิด อัตราตาย กระแสการย้ายถิ่น อัตราเพิ่ม รายได้ต่อหัว จำนวนนักเรียน

เมื่อใช้ระบบสารสนเทศทางประชากรร่วมกับระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (geographic information system (GIS)) ในการวิเคราะห์ข้อมูลประชากรแยกตามพื้นที่แล้ว จะทำให้เห็นสถานการณ์ทางประชากรได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ดูเพิ่มเติม *geographic information system (GIS)*

population momentum แรงเหวี่ยงทางประชากร : การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรที่มีแนวโน้มว่า จะยังคงเพิ่มขึ้นต่อไป แม้ว่าระดับภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) จะเท่ากับหรือต่ำกว่าระดับทดแทนแล้ว

แรงเหวี่ยงทางประชากรเกิดขึ้นจากการที่ประชากรวัยเจริญพันธุ์ (reproductive age) ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก อันเป็นผลมาจากอัตราเกิด (birth rate) ที่สูงในอดีต

ดูเพิ่มเติม *fertility, reproductive age, birth rate*

population policy นโยบายประชากร : มาตรการของรัฐทั้งที่ชัดเจนและไม่ชัดเจน ที่ประสงค์จะให้มียผลต่อประชากร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขนาด การเพิ่ม การกระจายตัว หรือส่วนประกอบของประชากร

population pressure ความกดดันทางประชากร : การที่ประชากร ไม่ว่าจะเป็นขนาด โครงสร้างอายุและเพศ (age-sex structure) การกระจายตัว หรือการเปลี่ยนแปลงประชากร มีสภาพเกินกว่าความสามารถที่จะรองรับของพื้นที่หนึ่ง

ดูเพิ่มเติม *age-sex structure*

population projection การฉายภาพประชากร : การคาดประมาณจำนวนประชากรนอกช่วงเวลาที่มียข้อมูลอยู่

การฉายภาพประชากรปกติเป็นการคาดประมาณประชากรในอนาคตซึ่งยังไม่มีข้อมูล แต่อาจคาดประมาณประชากรย้อนหลังไปในอดีตก็ได้

population pyramid พีระมิดประชากร : การแสดงภาพโครงสร้างอายุและเพศ ((age-sex structure)) ของประชากรด้วยกราฟแท่งที่วางตามแนวนอน

พีระมิดประชากรจะใช้ด้านซ้ายแสดงจำนวนหรือสัดส่วนของประชากรชายตามเพศกำเนิด และด้านขวาแสดงประชากรหญิงตามเพศกำเนิด กราฟแต่ละแท่งแสดงกลุ่มอายุของประชากร โดยเริ่มจากกลุ่มอายุที่อายุน้อยที่สุดที่ฐานของพีระมิด

ดูเพิ่มเติม *age-sex structure*

population redistribution policy นโยบายจัดการกระจายตัวประชากร : นโยบายที่มุ่งจัดการให้การกระจายตัวประชากรตามพื้นที่ เป็นไปในทิศทางที่รัฐบาลเห็นว่าเหมาะสม โดยผ่านกระบวนการย้ายถิ่น

นโยบายจัดการกระจายตัวประชากรอาจเป็นการเคลื่อนย้ายประชากรออกจากพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่มาก และมีความหนาแน่นสูง เช่น เขตนครหลวงหรือเมืองใหญ่ ให้ออกไปอาศัยอยู่ในเขตที่มีประชากรอาศัยอยู่น้อย รัฐบาลอาจจัดสรรพื้นที่ทำกิน บริการสาธารณสุขโรค และสาธารณูปการต่างๆ ให้ เช่น รัฐบาลอินโดนีเซียมีนโยบายให้ประชากรในเกาะชวา ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมาก ย้ายไปอยู่เกาะสุมาตรา ซูลาเวซี และเกาะอื่นๆ ที่มีประชากรอยู่ไม่หนาแน่น

Population Reference Bureau สำนักงานอ้างอิงทางประชากร : องค์กรวิจัยที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ที่มุ่งเน้นการปรับปรุงสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนทั่วโลก โดยผ่านนโยบายและแนวปฏิบัติที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์

ดูเพิ่มเติม website: www.prb.org

Population Service International สำนักงานบริการด้านประชากรระหว่างประเทศ : เครือข่ายขององค์กรในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันทั่วโลก โดยมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้ผู้คนมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ดูเพิ่มเติม website: www.psi.org

population size ขนาดประชากร : จำนวนประชากรทั้งหมด

population stabilization ประชากรคงตัว : การรักษาเสถียรภาพของประชากร ให้มีขนาดคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ประชากรคงตัวเกิดขึ้นเมื่อจำนวนคนเกิดบวกคนย้ายถิ่นเข้า เท่ากับจำนวนคนตายบวกคนย้ายถิ่นออก อันทำให้การเพิ่มของประชากรเป็นศูนย์ และจำนวนประชากรไม่เปลี่ยนแปลง

population studies ประชากรวิทยา : ประชากรศาสตร์ในความหมายอย่างกว้าง

ประชากรวิทยาที่ศึกษาเรื่องประชากรทั้งขนาด โครงสร้าง การกระจายตัว และการเปลี่ยนแปลงประชากร ที่โยงไปสัมพันธ์กับตัวกำหนดและผลทางสังคมที่ตามมาของปรากฏการณ์ทางประชากรเหล่านั้น นับเป็น “การศึกษาแบบสหวิทยาการ” ที่ครอบคลุมปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ประชากร

ประชากรวิทยาบางครั้งเรียกว่า “ประชากรศาสตร์สังคม” (multi-disciplinary studies) หรือ “สารัตถประชากรศาสตร์” (substantive demography) เป็นวิชาหลักซึ่งมักจะสอนควบคู่ไปกับวิชา “เทคนิคการวิเคราะห์ทางประชากร” (demographic techniques) ในหลักสูตรประชากรศาสตร์

ดูเพิ่มเติม *multi-disciplinary studies, substantive demography, demographic techniques*

population theory ทฤษฎีทางประชากร : กรอบแนวคิดที่ใช้อธิบายหรือพยากรณ์ แนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงประชากร

ทฤษฎีทางประชากรอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา การเมือง และอื่นๆ

ความพยายามที่จะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางประชากรนั้นมีมาช้านานตั้งแต่สมัยกรีกและจีนโบราณ อย่างไรก็ตาม แนวคิดสมัยโบราณเหล่านั้นมักอธิบายปรากฏการณ์ประชากรว่าควรจะเป็นอย่างไรและจะเกิดขึ้นได้อย่างไร รวมทั้งเหตุและผลของปรากฏการณ์ทางประชากร

นักคิดในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน ได้เสนอกรอบแนวคิดที่ซับซ้อนขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางประชากรและเชื่อมโยงกับปัจจัยภายนอกอื่นๆ โดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์และวิธีการวิเคราะห์ทางประชากร อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีประชากรสมัยใหม่ที่เป็นรูปเป็นร่างชัดเจนและพัฒนา มาจนถึงทุกวันนี้ เริ่มด้วยแนวคิดทางประชากรของทอมัส รอเบิร์ต มัลทัส (Malthus, Thomas Robert,) ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่ไม่สมดุลกันระหว่างการเพิ่มจำนวนประชากรกับการเพิ่มอาหาร ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอในการจำกัดการเพิ่มประชากรด้วยมาตรการที่ยอมรับได้ในทางศีลธรรมสมัยนั้น

ในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักคิดจากศาสตร์แขนงต่างๆ ที่สนใจประเด็นเกี่ยวกับประชากร ได้เสนอกรอบแนวคิดจำนวนมาก เพื่ออธิบายองค์ประกอบและการเปลี่ยนแปลงประชากรในมิติต่างๆ ตัวอย่างทฤษฎีทางประชากรร่วมสมัย เช่น ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร (demographic transition theory) ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางวิทยาการระบาด (theory of epidemiologic transition) ทฤษฎีการตอบโต้หลายทาง (theory of multiphasic response) ทฤษฎีการแพร่กระจาย (diffusion theory) เศรษฐศาสตร์แนวใหม่ (new home economics) ทฤษฎีการถ่ายเทโภคทรัพย์ (wealth flow theory)

ดูเพิ่มเติม *Malthus, Thomas Robert*

positive check การยับยั้งเชิงทำลาย : เป็นคำที่ ทอมัส รอเบิร์ต มัลทัส (Malthus, Thomas Robert) ใช้อธิบายกลไกที่จะหยุดยั้งการเพิ่มของประชากร ไม่ให้เกินกว่าขีดจำกัดของอาหาร

ตัวอย่างของการยับยั้งเชิงทำลาย เช่น สงครามหรือการแย่งชิงทรัพยากร ทุพภิกขภัย โรคระบาด รวมทั้งความทุกข์เข็ญในรูปแบบต่างๆ ที่ทำให้ชีวิตมนุษย์สั้นลง

post enumeration survey การสำรวจภายหลังการแจงนับ : การสำรวจหลังจากที่ทำสำมะโนประชากร (population census) เสร็จสิ้นแล้ว

การสำรวจภายหลังการแจงนับจัดทำขึ้นเพื่อประเมินคุณภาพของข้อมูล ที่ได้จากการทำสำมะโนนั้น วิธีการคือ สุ่มพื้นที่ตัวอย่างแล้วเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญบางรายการซ้ำกับการทำสำมะโน การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลทั้งสองครั้งนี้ ทำให้ทราบความคลาดเคลื่อนของเนื้อหา และการคุ้มครอง (coverage) ของสำมะโนประชากร

ดูเพิ่มเติม *population census, coverage*

post neonatal mortality การตายทารกหลังแรกเกิด : การตายของทารกหลังคลอด 28 วัน จนถึงก่อนครบหนึ่งปีบริบูรณ์

post neonatal mortality rate อัตราตายทารกหลังแรกเกิด : จำนวนทารกที่ตายในช่วงอายุตั้งแต่ 4 ถึง 51 สัปดาห์ หรือก่อนครบหนึ่งปี ในปีหนึ่ง ต่อการเกิดมีชีวิต 1,000 รายในปีนั้น

postcensal estimate การคาดประมาณหลังสำมะโน : การประมาณจำนวนประชากร ณ เวลาภายหลังสำมะโน

การคาดประมาณหลังสำมะโนโดยใช้ข้อมูลจากสำมะโนครั้งล่าสุดและครั้งก่อนๆ ในการคำนวณ

postpartum ระยะหลังคลอด : ระยะเวลา 45 วัน นับตั้งแต่วันที่มีการคลอดทารก

postpartum amenorrhoea การไม่มีประจำเดือนหลังคลอด : ภาวะที่ไม่มีประจำเดือนของสตรีหลังคลอดและอยู่ระหว่างการให้นมบุตร

การไม่มีประจำเดือนหลังคลอดเป็นผลทางสรีรวิทยา ที่การดูดนมไปยับยั้งการตกไข่

potential support ratio อัตราส่วนศักยภาพเกื้อหนุน : จำนวนประชากรที่อยู่ในวัยทำงานอายุ 15-64 ปี ต่อจำนวนประชากรที่อยู่ในวัยสูงอายุอายุ 65 ปีขึ้นไป

ดัชนีนี้แสดงให้เห็นจำนวนคนในวัยทำงาน ที่นับว่าเป็นผู้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ บางครั้งเรียกว่า “อัตราส่วนการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ” (elderly support ratio)

poverty ความยากจน : สภาพขาดแคลนทรัพยากรที่จำเป็นต่อการยังชีพ

ในทางสังคมวิทยา “ความยากจน” มีความหมายในเชิงสัมพัทธ์คือ หมายถึงการที่บุคคลหรือกลุ่มคนขาดแคลนทรัพยากร เมื่อเปรียบเทียบกับคนหรือกลุ่มอื่นในสังคม คนที่มีทรัพยากรต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพของคนในสังคมนั้นเรียกว่า “คนจน”

pre-test การทดสอบเบื้องต้น : การทดสอบเครื่องมือ อุปกรณ์ หรือวิธีการบางอย่างก่อนที่จะนำไปใช้จริง

การทดสอบเบื้องต้นเป็นการนำแบบสอบถาม (questionnaire) ไปทดลองถามดูก่อน เพื่อทดสอบคำพูดที่ใช้ การเรียงลำดับคำถาม และระยะเวลาที่ใช้ในการถาม เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข ก่อนที่จะนำแบบสอบถามนั้นไปใช้จริงต่อไป

ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

predatory journals วารสารหลอกลวง : วารสารที่ใช้วิธีการหลอกล่อ ให้ผู้แต่งตีพิมพ์ผลงานในวารสารของตน

วารสารหลอกลวงมักแอบอ้างใช้ชื่อวารสารที่มีชื่อเสียง และนำมาปรับชื่อใหม่ให้มีความใกล้เคียงชื่อเดิมให้มากที่สุด ไม่มีวิธีการจัดทำวารสารอย่างถูกต้อง หรือได้มาตรฐาน เช่น การแอบอ้างชื่อบรรณาธิการ และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพบทความ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของชื่อ กระบวนการตรวจสอบคุณภาพของบทความไม่มีมาตรฐาน เช่น การตีพิมพ์เผยแพร่โดยไม่มีการประเมินบทความ

วารสารหลอกลวง ถือว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อความก้าวหน้าในแวดวงวิชาการ

ลักษณะของวารสารหลอกลวง

1. ไม่มีการแจ้งแหล่งที่ตั้ง หรือที่อยู่ในการติดต่อให้ชัดเจน อาจแจ้งที่อยู่ที่ไม่จริง ซึ่งส่วนใหญ่จะให้เป็นที่อยู่จดหมายอิเล็กทรอนิกส์
2. มีการนำเอาภาพปกบนเว็บไซต์ของวารสารที่มีชื่อเสียง มีความน่าเชื่อถือ มาแสดงไว้ โดยที่ไม่ใช่เป็นผู้ตีพิมพ์ หรือมีความเกี่ยวข้องใดๆ กับวารสารนั้นๆ

3. กำหนดเลข ISBN เอง ซึ่งไม่มีจริง
4. มักอ้างว่าวารสารมีความน่าเชื่อถือและมีคุณภาพโดยการอ้างว่า มีค่าดัชนีผลกระทบของวารสารสูง
5. มักอ้างว่ามีความร่วมมือกับหน่วยงาน สมาคม และสถาบันที่มีชื่อ ในด้านที่เกี่ยวข้องกับขอบเขตเนื้อหาของเอกสารที่ตีพิมพ์
6. นำชื่อของนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญที่มีชื่อเสียง มาใส่ไว้ในกองบรรณาธิการโดยไม่ได้รับอนุญาต
7. เรียกเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ในราคาสูง บางวารสารอาจไม่มีการแจ้งอัตราการเก็บค่าดำเนินการตีพิมพ์วารสาร (APC) แต่จะแจ้งค่าดำเนินการตีพิมพ์หลังแจ้งการตอบรับภายหลังในราคาที่สูงมาก
8. ไม่มีการแจ้งเกี่ยวกับขั้นตอน การประเมินคุณภาพบทความและเงื่อนไขในการตีพิมพ์
9. มีกระบวนการพิจารณาเรื่องเพื่อตีพิมพ์รวดเร็ว อาจมีการประเมินบทความแบบอะลุ่มอล่วย และส่งให้ปรับปรุงบ้างพอเป็นพิธี
10. สำนักพิมพ์ไม่มีชื่อเสียงในการตีพิมพ์วารสาร สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศที่ไม่น่าเชื่อถือว่ามีความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขานั้นๆ อย่างไรก็ตามพบว่า มีหลายสำนักพิมพ์ตั้งอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา และประเทศในยุโรปบางประเทศ
11. วารสารหลายฉบับตั้งชื่อคล้ายคลึงกับวารสารที่มีชื่อเสียง และมีความน่าเชื่อถือในการจัดทำ เช่น เดิม s ไปท้ายชื่อวารสารเดิม
12. ใช้ภาษาไม่ใช่ภาษาวิชาการ มีข้อความผิดมาก โดยผิดทั้งไวยากรณ์และพิมพ์ผิด ซึ่งพบทั้งในเว็บไซต์และบทความที่ตีพิมพ์

รายชื่อวารสารหลอกลวงสามารถตรวจสอบได้ที่ <https://beallslit.net/>

เครื่องมือช่วยตรวจสอบวารสารหลอกลวง <https://thinkchecksubmit.org/journals/>

pregnancy การตั้งครรภ์ : ภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อไข่ที่ปฏิสนธิแล้ว (zygote) ฝังตัวในเยื่อโพรงมดลูกของสตรีและพัฒนาเป็นตัวอ่อน (embryo) และทารกในครรภ์ (fetus) จนกระทั่งคลอด การตั้งครรภ์โดยทั่วไปใช้ระยะเวลาเฉลี่ยประมาณ 40 สัปดาห์ หรือ 9 เดือน นับจากวันแรกของประจำเดือนครั้งสุดท้าย (LMP: Last Menstrual Period)

ระยะของการตั้งครรภ์ แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ โดยแต่ละระยะใช้เวลาประมาณ 3 เดือน คือ

1. การตั้งครรภ์ระยะแรก (first trimester pregnancy) เริ่มนับตั้งแต่วันแรกที่มีประจำเดือนครั้งสุดท้าย ไปจนถึงสัปดาห์ที่ 12
2. การตั้งครรภ์ระยะที่ 2 (second trimester pregnancy) นับตั้งแต่ต้นสัปดาห์ที่ 13 จนถึงสัปดาห์ที่ 27
3. การตั้งครรภ์ระยะที่ 3 (third trimester pregnancy) นับตั้งแต่ต้นสัปดาห์ที่ 28 จนถึงครบกำหนดคลอดในสัปดาห์ที่ 40

pregnancy history ประวัติการตั้งครรภ์ : รายละเอียดของการตั้งครรภ์ของสตรี เรียงตามลำดับเหตุการณ์

นับตั้งแต่ครรภ์แรกจนถึงครรภ์สุดท้าย หรือจนหมดวัยเจริญพันธุ์ (reproductive age)

ข้อมูลในประวัติการตั้งครรภ์แต่ละครั้ง ได้แก่ วันที่เริ่มตั้งครรภ์ วันที่สิ้นสุดการตั้งครรภ์ ผลของการตั้งครรภ์ เพศของบุตรเกิดรอด และประวัติการคุมกำเนิด

ดูเพิ่มเติม *reproductive age*

pregnancy interval ช่วงเวลาระหว่างครรภ์ : ระยะเวลาระหว่างการตั้งครรภ์แต่ละครั้ง

preliminary report รายงานเบื้องต้น : ดู *preliminary result*

preliminary research งานวิจัยเบื้องต้น : ดู *preliminary study*

preliminary result ผลการวิจัยเบื้องต้น : ผลของงานวิจัยที่นำเสนอในตอนแรก

ผลการวิจัยเบื้องต้นอาจนำเสนอในที่ประชุมวิชาการ เพื่อรับฟังคำวิจารณ์หรือข้อเสนอแนะ หรือนำเสนอแก่ผู้เกี่ยวข้องให้รับรู้ล่วงหน้า เพื่อกระตุ้นให้นำผลการวิจัยขั้นสุดท้ายไปใช้ในทางปฏิบัติ

preliminary study การศึกษาเบื้องต้น : งานศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาประเด็นหรือความเป็นไปได้ ในการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในขั้นต่อไป

premarital birth การมีบุตรก่อนแต่งงาน : การที่สตรีมีบุตรโดยที่ยังไม่ได้สมรส (marriage)

ดูเพิ่มเติม *marriage*

premarital cohabitation การอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงาน : การที่ชายหญิงคู่นึงอยู่กินด้วยกันก่อนแต่งงานกัน ไม่ว่าการแต่งงานนั้นจะทำโดยพิธีการบางอย่างเพื่อให้สังคมเห็นประจักษ์ หรือการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย

premarital sex เพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน : การร่วมเพศระหว่างคนสองคนที่ยังไม่ได้แต่งงานกัน

เพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน ในบางศาสนาถือเป็นปัญหาทางศีลธรรมซึ่งเป็นข้อห้ามในหลายวัฒนธรรม นับตั้งแต่การปฏิวัติทางเพศในทศวรรษ 1960 เพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานได้รับการยอมรับจากขบวนการเสรีนิยมบางกลุ่ม โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก ปัจจุบันการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานได้รับการยอมรับมากขึ้น

premature birth การคลอดก่อนกำหนด : ดู *preterm labour*

premature infant ทารกคลอดก่อนกำหนด : เด็กเกิดรอดที่คลอดก่อน 37 สัปดาห์ของการตั้งครรภ์

preservice training การอบรมก่อนให้บริการ : การให้คำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ที่เริ่มเข้าทำงานใหม่ ก่อนการปฏิบัติงานจริง

preterm labor การคลอดก่อนกำหนด : การคลอดที่เกิดขึ้นหลังอายุครรภ์ 20 สัปดาห์ และก่อน 37 สัปดาห์ นับจากวันแรกของการมีประจำเดือนครั้งสุดท้าย

prevailing wage ค่าจ้างมาตรฐาน : ค่าตอบแทนเฉลี่ย ที่นายจ้างจ่ายเป็นค่าตอบแทนแก่ลูกจ้างในพื้นที่หนึ่ง

ค่าจ้างมาตรฐานจะรวมผลประโยชน์อื่นๆ ที่นายจ้างจะให้แก่ลูกจ้างด้วย ซึ่งค่าจ้างมาตรฐานถูกกำหนดขึ้นโดยองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น สหภาพแรงงาน กรมแรงงาน

prevalence rate อัตราความชุก : สัดส่วนของประชากรที่มีโรคหรือลักษณะเฉพาะ ในขณะเวลาหนึ่ง ในพื้นที่หนึ่ง ต่อประชากรกลุ่มเสี่ยง (population at risk) ทั้งหมดในพื้นที่นั้น

ดูเพิ่มเติม *population at risk*

preventive check การยับยั้งเชิงป้องกัน : เป็นคำที่ทอมัส รอเบิร์ต มัลทัส (Malthus, Thomas Robert) ใช้อธิบายกลไกที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อควบคุมตนเอง ไม่ให้จำนวนประชากรเพิ่มเกินกว่าขีดจำกัดของอาหาร เช่น การเลื่อนอายุการแต่งงาน การอยู่เป็นโสดถาวร การงดเว้นร่วมเพศ

ดูเพิ่มเติม *Malthus, Thomas Robert*

primary group กลุ่มปฐมภูมิ : กลุ่มสังคมที่สมาชิกมีความสนิทสนมกัน

กลุ่มปฐมภูมิมีนโยบายบรรทัดฐานร่วมกัน หรือมีมาตรฐานของพฤติกรรมขั้นพื้นฐานเหมือนกัน มีการพบปะติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ และมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในกลุ่มตัวอย่าง *กลุ่มปฐมภูมิ* ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มเพื่อนเล่น หรือชุมชนชนบท

กลุ่มปฐมภูมิเป็นพื้นฐานสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม และการพัฒนาบุคลิกภาพ

primary health care สาธารณสุขมูลฐาน : กลวิธีทางสาธารณสุขที่เพิ่มขึ้นมาจากระบบบริการของรัฐ

สาธารณสุขมูลฐานมีอยู่ในระดับตำบลและหมู่บ้าน เป็นการจัดการบริการสาธารณสุขแบบผสมผสาน ทั้งการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพ ที่ดำเนินการโดยประชาชนเอง ซึ่งประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน

สาธารณสุขมูลฐานมีที่มาจากคำประกาศอัลมา-อตา (Declaration of Alma-Ata) โดยองค์การอนามัยโลก ในการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องสาธารณสุขมูลฐาน (International Conference on Primary Health Care) ที่เมืองอัลมา-อตา ประเทศรัสเซีย ระหว่างวันที่ 6 – 12 กันยายน ค.ศ.1978 (พ.ศ. 2521) ซึ่งมีเจตนาให้มีการขับเคลื่อนชุมชนโลกให้เร่งพัฒนาระบบบริการสุขภาพในแต่ละประเทศ ให้สามารถปกป้อง คุ้มครอง และส่งเสริมสุขภาพของประชากรโลกทุกคนได้อย่างเท่าเทียม บนฐานการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละประเทศ และความหมายของคำว่าสุขภาพไม่ใช่แค่เพียงการไม่มีโรค แต่หมายถึง สภาวะความสุขสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม และการได้รับการดูแลให้มีสุขภาพดี ถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์

primary infertility ภาวะไม่เจริญพันธุ์ปฐมภูมิ : ดู *infertility*

primate city เอกนคร : เมืองใหญ่ที่สุดในประเทศ ที่มีความโดดเด่นอย่างมากเพียงเมืองเดียว

เอกนครมีขนาดและความสำคัญมากกว่าเมืองรองๆ หลายเท่า

ตัวอย่างของเอกนคร เช่น กรุงเทพมหานครเป็นเอกนครของประเทศไทย เพราะมีจำนวนประชากรและความสำคัญทางเศรษฐกิจสังคมมากกว่าเมืองรองลงไป เช่น นนทบุรี นครราชสีมา และเชียงใหม่อย่างมาก

primitive migration การย้ายถิ่นแบบดั้งเดิม : การย้ายถิ่น (migration) ที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา (ecology) และสิ่งแวดล้อม (environment) ในถิ่นเดิม (place (area) of origin)

การย้ายถิ่นแบบดั้งเดิมเป็นผลมาจากปัจจัยผลักดัน เช่น การที่ผู้คนต้องย้ายไปอยู่ถิ่นอื่นเนื่องจากไม่สามารถต่อสู้กับภัยธรรมชาติ หรือโรคภัยไข้เจ็บในถิ่นเดิมได้

ดูเพิ่มเติม *migration, ecology, environment, place (area) of origin*

principle investigator นักวิจัยหลัก : บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย

นักวิจัยหลัก จะต้องรู้เรื่องเกี่ยวกับทุกขั้นตอนของงานวิจัยนั้น ตั้งแต่การออกแบบงานวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ เขียนรายงาน และเผยแพร่ผลงานวิจัย รวมทั้งต้องรู้เรื่องการบริหารโครงการวิจัยนั้นด้วย

private household ครัวเรือนส่วนบุคคล : ครัวเรือนที่ประกอบขึ้นด้วยบุคคลคนเดียวหรือหลายคน อาศัยอยู่ในบ้านหรือที่อยู่อาศัยเดียวกัน และจัดหาหรือใช้สิ่งอุปโภคบริโภคอันจำเป็นแก่การครองชีพร่วมกัน บุคคลเหล่านั้นอาจเป็นญาติ หรือไม่เป็นญาติกันก็ได้

private sector ภาคเอกชน : หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่ดำเนินงานโดยเอกชน

pro-choice group กลุ่มคนที่สนับสนุนทางเลือก : กลุ่มคนที่เห็นว่าสตรีควรมีสิทธิในครรภ์ของตน ถ้าสตรีไม่ประสงค์จะตั้งครรภ์ต่อไป ก็มีสิทธิที่จะทำแท้งเพื่อยุติการตั้งครรภ์นั้นได้

pro-life group กลุ่มคนที่สนับสนุนการมีชีวิต : กลุ่มคนที่เห็นว่า ชีวิตที่เกิดขึ้นในครรภ์ต้องรักษาไว้ จะทำลายไม่ได้ กลุ่มนี้จึงไม่สนับสนุน และต่อต้านการทำแท้งทุกวิถีทาง

probability ความน่าจะเป็น : โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์หนึ่ง ในจำนวนเหตุการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งหมด ตัวอย่างของความน่าจะเป็น เช่น เมื่อโยนเหรียญแต่ละครั้ง เหรียญจะออกเป็นหัวหรือก้อยเพียงสองอย่างเท่านั้น โอกาสที่จะออกหัวจึงเท่ากับ 1 ใน 2 และโอกาสที่จะออกก้อยก็เท่ากับ 1 ใน 2 เช่นกัน ดังนั้น ความน่าจะเป็นของการออกหัว (หรือก้อย) จึงเท่ากับ $\frac{1}{2}$ หรือ 0.5

ความน่าจะเป็นมีค่าระหว่าง 0 และ 1 ความน่าจะเป็นเท่ากับ 0 หมายถึง ไม่มีโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์นั้นแน่นอน ในทางตรงกันข้าม ความน่าจะเป็นเท่ากับ 1 หมายถึง มีโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์นั้นอย่างแน่นอน

probability of dying ความน่าจะเป็นของการตาย : ความน่าจะเป็น (probability) ที่คนเมื่อครบอายุหนึ่ง จะตายไปก่อนที่จะครบอายุถัดไป

ความน่าจะเป็นของการตายเป็นฟังก์ชันแรกในตารางชีพ (life table) ที่คำนวณมาจากอัตราตายรายอายุของประชากรจริง มีค่าคู่กับความน่าจะเป็นของการรอดชีพ บางครั้งเรียกว่า “อัตราการณะ” (mortality rate)

ดูเพิ่มเติม nq_x , *probability, life table, age-specific death rate (ASDR), mortality rate*

probability proportional to size ความน่าจะเป็นที่เป็นสัดส่วนต่อขนาด : วิธีการเลือกตัวอย่างที่ให้หน่วยที่มีขนาดใหญ่มีโอกาสจะถูกเลือกเป็นตัวอย่างมากกว่าหน่วยที่มีขนาดเล็ก

ความน่าจะเป็นที่เป็นสัดส่วนต่อขนาด เช่น หมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนมาก จะมีโอกาสที่จะถูกเลือกเป็นตัวอย่าง มากกว่าหมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนน้อย โดยวิธีนี้ค่าประมาณที่ได้จากการสำรวจจะใกล้เคียงกับค่าจริงมากยิ่งขึ้น

probability sampling การสุ่มตัวอย่างแบบยึดหลักความน่าจะเป็น : การได้มาซึ่งตัวอย่าง ที่คำนึงถึงค่าโอกาสที่หน่วยต่างๆ ในประชากรจะถูกเลือก

ค่าโอกาสนี้จะเท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ได้ ขึ้นอยู่กับวิธีการสุ่มตัวอย่างที่ใช้ แต่ไม่ว่าจะใช้การสุ่มตัวอย่างวิธีใดก็ตาม จะต้องสามารถคำนวณค่าโอกาสที่ถูกเลือกของตัวอย่างแต่ละหน่วยได้ การสุ่มตัวอย่างแบบนี้ได้แก่

- 1) การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling)
- 2) การสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ (systematic sampling)
- 3) การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (stratified sampling)
- 4) การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (cluster sampling)
- 5) การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (multi-stage sampling)

ดูเพิ่มเติม *simple random sampling, systematic sampling, stratified sampling, cluster sampling, multi-stage sampling*

probit regression การวิเคราะห์ถดถอยโพรบิต : การวิเคราะห์ถดถอย (regression analysis) ประเภทหนึ่ง ที่ตัวแปรตามเป็นค่าความน่าจะเป็น (มีค่าระหว่าง 0-1) และค่าความน่าจะเป็นของตัวแปรตามจะถูกแปลงให้เป็นค่าล็อกเชิงเส้น (log-linear)

ดูเพิ่มเติม *regression analysis*

productive ageing การสูงวัยที่ยังประโยชน์ : แนวความคิดที่เมื่อคนมีอายุสูงขึ้น ก็ยังคงมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีคุณค่าและความหมาย ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม

กิจกรรมที่มีคุณค่าและความหมายนี้ อาจมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ผู้สูงอายุยังคงทำงานและมีรายได้ หรืออาจมีคุณค่าทางสติปัญญา จิตใจ หรือวัฒนธรรม เช่น ผู้สูงอายุถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่คนรุ่นหลัง ผู้สูงอายุที่เป็นหลักชัยให้แก่ครอบครัวและสังคม

การสูงวัยที่ยังประโยชน์จะต้องดำเนินไปตลอดเส้นทางชีวิต เริ่มตั้งแต่เกิด ผ่านวัยเด็ก วัยทำงาน จนเป็นผู้สูงอายุ

project evaluation การประเมินโครงการ : การศึกษาโครงการที่อาจใช้วิธีการหลายๆ อย่าง ในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพิจารณาว่าโครงการนั้นได้ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ และบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด

pronatalism แนวคิดส่งเสริมการเกิด : ปรัชญาหรือแนวคิดที่สนับสนุนการเกิด และไม่เห็นด้วยกับการคุมกำเนิด

แนวคิดส่งเสริมการเกิดมาจากฐานความเชื่อ 3 ประการ

ประการแรก คือ ความเชื่อว่าจะไม่ควรถูกไปขัดขวางชีวิตคนที่จะเกิดมาด้วยวิธีการใดๆ เช่น ความเชื่อของคนบางศาสนาที่ว่า การเกิดเป็นความประสงค์ของพระเจ้า จึงไม่สมควรที่จะไปใช้เครื่องมือใดๆ เพื่อป้องกันการปฏิสนธิ หรือทำลายผลของการปฏิสนธิเสียตั้งแต่อยู่ในครรภ์

ประการที่ 2 คือ ความเชื่อว่าจะจำนวนประชากรที่มาก จะเป็นผลดีต่อสังคมหรือประเทศชาติ เช่น จำนวนประชากรที่มาก หมายถึง ขนาดของกำลังทหารที่มาก หรือขนาดของตลาดสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ใหญ่ สังคมหรือประเทศที่ยึดถือแนวคิดนี้ จะไม่ส่งเสริมการวางแผนครอบครัวหรือการคุมกำเนิด

ประการที่ 3 คือ เกิดจากความกังวลที่ภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) กำลังลดลงอย่างรวดเร็ว ในหลายประเทศที่กำลังเผชิญกับสถานการณ์เด็กเกิดน้อยลงอย่างมาก (อัตราเจริญพันธุ์รวม (total fertility rate (TFR)) ลดลงต่ำกว่าภาวะเจริญพันธุ์ระดับทดแทน (replacement level fertility)) จนทำให้วิตกว่า จำนวนประชากรในประเทศจะลดลงเรื่อยๆ ทำให้หันไปสนับสนุนนโยบายส่งเสริมการเกิด (pronatalist policy) ด้วยการส่งเสริมการแต่งงาน และใช้มาตรการต่างๆ เป็นแรงจูงใจให้คนมีลูกกันมากขึ้น

ดูเพิ่มเติม *fertility, total fertility rate (TFR), replacement level fertility, pronatalist policy*
pronatalist policy นโยบายส่งเสริมการเกิด : นโยบายของรัฐที่จะทำให้ประชากรเพิ่มเร็วขึ้น ด้วยการเพิ่มจำนวนการเกิด

นโยบายส่งเสริมการเกิดอาจใช้มาตรการให้เงินช่วยเหลือ จัดระบบภาษี หรือให้สิ่งจูงใจ (incentive) ต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้คนมีลูกมากขึ้น

ดูเพิ่มเติม *incentive*

proportion สัดส่วน : ค่าเปรียบเทียบของส่วนหนึ่ง ต่อจำนวนรวมทั้งหมด

สัดส่วน เช่น นักเรียนชายในโรงเรียนหนึ่งมีสัดส่วนเท่ากับ 1 ใน 3 ของนักเรียนทั้งหมด

prospective ageing การสูงวัยตามอายุที่เหลืออยู่ : แนวความคิดที่ใช้ในการนิยามว่า อายุของผู้สูงอายุควรเป็นเท่าใด โดยพิจารณาจากอายุคาดเฉลี่ยที่เหลืออยู่

การสูงวัยตามอายุที่เหลืออยู่นี้ ควรใช้เป็นเกณฑ์กำหนดว่าประชากรจะเป็นผู้สูงอายุเมื่อไร

การที่ประเทศกำหนดอายุของผู้สูงอายุไว้ตายตัวอาจไม่เหมาะสม แต่ควรพิจารณาจากการสูงวัยตามอายุที่เหลืออยู่

proximate variables ตัวแปรใกล้ชิด : ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการมีบุตรของสตรี

ตัวแปรใกล้ชิด ได้แก่ การมีเพศสัมพันธ์ การปฏิสนธิ และการตั้งครรภ์ โดยมีปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรม จะมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) โดยผ่านตัวแปรใกล้ชิดเหล่านี้

จอห์น บ็องกาตส์ (John Bongaarts) ปรับแนวคิดของเรื่องตัวแปรระหว่างกลางของคิงสลีย์ เดวิส (Kingsley Davis)

ตัวแปรใกล้ชิดมีความหมายเหมือนกับตัวแปรระหว่างกลาง (intermediate variables)

ดูเพิ่มเติม *fertility, intermediate variables*

proximate variables of fertility ตัวแปรใกล้ชิดของการเจริญพันธุ์ : ตัวแปรที่มีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) โดยตรง

ดูเพิ่มเติม *intermediate variables, fertility*

psychosocial health สุขภาพด้านจิตสังคม : สุขภาพที่ประกอบด้วยมิติต่างๆ ทั้งทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

puberty วัยเริ่มหนุ่มสาว : ช่วงเวลาที่เปลี่ยนผ่านจากความเป็นเด็กทั้งชายและหญิง ไปสู่วัยที่พร้อมจะมีบุตรได้ วัยเริ่มหนุ่มสาวสำหรับเด็กหญิงจะเริ่มเมื่อมีประจำเดือน ส่วนเด็กชายเมื่อเริ่มฝันเปียก ปกติเด็กหญิงจะเข้าสู่วัยนี้เร็วกว่าเด็กชาย 2 ปี

public education on food การศึกษาสาธารณะเรื่องอาหาร : การให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร แก่ผู้คน เกี่ยวกับการบริโภคอาหารอย่างมีคุณภาพ

การศึกษาสาธารณะเรื่องอาหารรวมไปถึง สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ดิจิทัล โซเชียลมีเดีย ป้ายโฆษณากลางแจ้ง โปสเตอร์ การประชาสัมพันธ์ สัญลักษณ์กระตุ้นการตัดสินใจ (point-of-decision prompt (PODP)) รวมทั้งการกระจายข้อมูลผ่านสื่อมวลชน

ดูเพิ่มเติม *point-of-decision prompt (PODP)*

public health service system ระบบบริการสาธารณสุข : ระบบที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ เพื่อให้บริการ สุขภาพและดูแลทางด้านสาธารณสุข

ระบบบริการสาธารณสุขอยู่ในรูปแบบของการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสุขภาพ

ระบบบริการสาธารณสุขแบ่งย่อยได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. การดูแลปฐมภูมิ (primary care) เป็นการดูแลสุขภาพที่สามารถใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ไม่ซับซ้อน หรือไม่จำเป็นต้องใช้บุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง เป็นการดูแลที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมากที่สุด จึงเน้นที่ความครอบคลุมของการดูแล มีการจัดบริการผสมผสานทั้งการรักษาพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และฟื้นฟูสุขภาพ

สถานพยาบาลที่ให้การดูแลปฐมภูมิในพื้นที่ชนบทคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)

ศูนย์สุขภาพชุมชน สำหรับในพื้นที่เขตเมือง เช่น ศูนย์บริการสาธารณสุขของกรุงเทพมหานคร

2. การดูแลทุติยภูมิ (secondary care) เป็นการดูแลสุขภาพที่ใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ในระดับที่สูงขึ้น เน้นการบริการรักษาพยาบาลโรคที่ยากหรือซับซ้อนมากขึ้น

สถานพยาบาลที่ให้การดูแลทุติยภูมิ คือ โรงพยาบาลชุมชนในระดับอำเภอ โรงพยาบาลทั่วไป ในระดับจังหวัด และสถานพยาบาลในสังกัดหน่วยงานอื่นๆ เช่น กระทรวงกลาโหม กระทรวงคมนาคม การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย การไฟฟ้านครหลวง กรุงเทพมหานคร สภาอากาศ

3. การดูแลตติยภูมิ (tertiary care) เป็นการดูแลสุขภาพที่ใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ขั้นสูง โดยบุคลากรทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญสูงในสาขาเฉพาะทาง เน้นการบริการรักษาพยาบาลโรคที่รักษายากหรือมีความซับซ้อนมาก ซึ่งไม่สามารถดูแลรักษาในระดับทุติยภูมิได้

สถานพยาบาลที่ให้การดูแลตติยภูมิ คือ โรงพยาบาลศูนย์ ศูนย์การแพทย์ สถาบันเฉพาะทางต่างๆ โรงพยาบาลสังกัดมหาวิทยาลัย

public open space พื้นที่สาธารณะ : พื้นที่เปิดโล่งในเมืองที่ชาวเมืองสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน

พื้นที่สาธารณะ เช่น เล่นจักรยาน สวนสาธารณะ พื้นที่สีเขียว ที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามเด็กเล่น

public opinion มติมหาชน : ความคิดเห็นหรือท่าทีของประชาชนกลุ่มใหญ่ ที่มีต่อประเด็นสำคัญๆ ของสังคม

โดยหลักการ มติมหาชนขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงซึ่งเป็นเรื่องของการวิเคราะห์และการใช้เหตุผล แต่บางครั้งก็มีอารมณ์ประกอบด้วย มติมหาชนอาจเป็นการแสดงออกในรูปพฤติกรรมรวมหมู่แบบต่างๆ เช่น การเดินขบวน การชุมนุม การก่อตั้งขบวนการทางสังคม

public sector ภาครัฐ : หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่ดำเนินงานโดยรัฐบาล

public space พื้นที่สาธารณะ : สถานที่ที่เปิดให้ทุกคนเข้าถึงได้ โดยไม่คำนึงถึงเพศ อายุ ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา หรือฐานะทางเศรษฐกิจสังคม

พื้นที่สาธารณะ เช่น สวนสาธารณะ พลาซ่า จัตุรัส ชายหาด ถนน ทางเท้า แม่น้ำ ลำคลอง

pull factor ปัจจัยดึงดูด : สิ่งหรือเหตุที่มีผลทางบวกและดึงดูด ให้คนย้ายถิ่นเข้าสู่ถิ่นปลายทาง

PUNK พังก์ : ผู้ชายหรือผู้หญิงโสดอายุมาก ที่มีรายได้ดี ประสบความสำเร็จในการทำงาน ไม่มีลูกจึงไม่มีภาระทางครอบครัว

พังก์ มาจาก professional unmarried, no kids เป็นกลุ่มคนที่มีเป้าหมายในการสร้างความก้าวหน้าในหน้าที่การงานให้กับตัวเอง มีรายได้มากพอที่จะดูแลตนเอง และไม่ให้ความสำคัญมากนักกับการมีครอบครัว

purposive sampling การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง : การเลือกตัวอย่างแบบไม่ยึดหลักความน่าจะเป็น (non-probability sampling) แบบหนึ่ง ที่ผู้วิจัยเจาะจงเลือกตัวอย่างที่คิดว่าจะตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

push factor ปัจจัยผลัก : สิ่งหรือเหตุที่มีผลทางลบและผลักดัน ให้คนย้ายถิ่นออกจากถิ่นต้นทาง

-Q-

nq_x ฟังก์ชัน nq_x : ฟังก์ชันในตารางชีพ (life table) ที่แสดงความน่าจะเป็นของการตาย (probability of dying (qx)) ระหว่างอายุ x ถึง $x + n$ ปี

ดูเพิ่มเติม *life table, probability of dying (qx)*

quadragenarian จัตุวารังศัทวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 40-49 ปี

ดูเพิ่มเติม *age group*

qualitative evaluation การประเมินผลเชิงคุณภาพ : การประเมินผลที่ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยไม่ใช้ตัวเลขสถิติเป็นหลัก

qualitative variable ตัวแปรเชิงคุณภาพ : ตัวแปรที่แสดงคุณลักษณะ ประเภท หรือชนิด

ตัวอย่างของตัวแปรเชิงคุณภาพ เช่น สถานภาพสมรส แบ่งเป็นโสด สมรส หม้าย หย่า และแยกกันอยู่
ฐานะทางเศรษฐกิจ แบ่งเป็นรวยและจน

quality control การควบคุมคุณภาพ : กระบวนการควบคุมและตรวจสอบผลผลิตหรือบริการ ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่ตั้งไว้

quality of data คุณภาพของข้อมูล : ดู *data quality*

quality of health care คุณภาพของการดูแลสุขภาพ : การให้บริการสุขภาพอนามัยที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

quality of life คุณภาพชีวิต : ชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

quantitative variable ตัวแปรเชิงปริมาณ : ตัวแปรที่มีค่าอยู่ในรูปของจำนวนหรือขนาด ที่ใช้บอกปริมาณความมากมาย

ตัวแปรเชิงปริมาณเป็นได้ทั้ง “ตัวแปรต่อเนื่อง” (continuous variable) เช่น อายุ น้ำหนัก และ “ตัวแปรไม่ต่อเนื่อง” (discrete variable) เช่น จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนคน

ดูเพิ่มเติม *continuous variable, discrete variable*

quartile ควอไทล์ : ค่าที่บอกตำแหน่ง 1 ใน 4 ของค่ารวมทั้งหมด

ควอไทล์ที่หนึ่ง หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 1-25

ควอไทล์ที่สอง หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 26-50

ควอไทล์ที่สาม หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 51-75

ควอไทล์ที่สี่ หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 76-100

quasi-stable population ประชากรเสมือนคงรูป : แบบจำลองประชากรปิด (ไม่มีการย้ายถิ่น) ที่สร้างขึ้นมาจากมีข้อสมมุติว่าอัตราเกิดตายอายุคงที่ แต่อัตราตายอายุเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ในประชากรเสมือนคงรูป ถ้าการตายยิ่งเปลี่ยนไปช้าและน้อยเท่าไร ประชากรเสมือนคงรูปก็ยิ่งใกล้เคียงกับ “ประชากรคงรูป” (stable population) มากขึ้นเท่านั้น

ดูเพิ่มเติม *stable population*

queer เครวิทย์ : อัตลักษณ์ทางเพศ ของบุคคลที่ไม่ปรารถนาจะนิยามว่า ตนเองจัดอยู่ในหมวดหมู่ใดทางเพศสภาพ (gender) หรือรสนิยมทางเพศ

ดูเพิ่มเติม *gender*

questionnaire แบบสอบถาม : เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลซึ่งอยู่ในรูปของชุดคำถาม

แบบสอบถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ ที่ผู้ถูกสัมภาษณ์พูดตอบ หรือกรอกด้วยตัวเอง

แบบสอบถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์มีหลายประเภท เช่น แบบสอบถามตอบด้วยตนเอง (self – administered questionnaire: SAQ) อาจแบ่งเป็นแบบสอบถามที่ส่งทางไปรษณีย์ (mail questionnaire) แบบสอบถามที่ตอบในระบบคอมพิวเตอร์ แบบสอบถามที่ตอบเป็นความลับส่วนตัว แบบสอบถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ซึ่งหน้า (interview questionnaire)

ดูเพิ่มเติม *self – administered questionnaire: SAQ, mail questionnaire, interview questionnaire*

quiet firing การเลิกจ้างงานแบบเงียบๆ : วิธีการที่นายจ้างทำให้ลูกจ้างรู้สึกกดดันจนต้องลาออกไปเอง

การเลิกจ้างงานแบบเงียบๆ ทำโดยการเพิกเฉยต่อลูกจ้างคนนั้น ไม่ให้ความสำคัญ หรืออาจจะร้ายแรงไปถึงการพุดจา หรือแสดงการกระทำที่ไม่ให้เกียรติกัน เป็นเชิงการบีบบังคับให้ลูกจ้างคนดังกล่าวตัดสินใจลาออกไปเอง

การเลิกจ้างงานแบบเงียบๆ ช่วยให้บริษัทไม่ต้องเสียค่าชดเชย หรือถูกสอบสวน

quiet hiring การจ้างงานแบบเงียบๆ : กลยุทธ์ที่องค์กรใช้เพื่อเติมตำแหน่งงาน โดยไม่ต้องเปิดรับสมัครอย่างเป็นทางการ หรือไม่จ้างลูกจ้างใหม่

การจ้างงานแบบเงียบๆ อาจทำได้ด้วยการโยกย้ายลูกจ้างเดิม ให้รับผิดชอบงานใหม่หรือขยายขอบเขตหน้าที่ หรือจ้างเป็นลูกจ้างชั่วคราวแทนการจ้างประจำ

แนวคิดการจ้างงานแบบเงียบๆ นี้ ช่วยให้องค์กรสามารถจัดสรรทรัพยากรบุคคลให้เหมาะสมโดยไม่ต้องเผชิญกับต้นทุนและกระบวนการจ้างงานแบบดั้งเดิม

quiet quitting การหยุดทำงานแบบเงียบๆ : การที่ลูกจ้างไม่ทุ่มเทให้กับการทำงานเกินหน้าที่ โดยทำงานเฉพาะที่กำหนดไว้ในขอบเขตของงานเท่านั้น ไม่รับผิดชอบงานที่นอกเหนือจากงานขอบเขตของตน

ในการหยุดทำงานแบบเงียบๆ ลูกจ้างจะทำงานของตนให้เสร็จไปวันๆ โดยไม่คิดที่จะทำให้สำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร ไม่มีแรงจูงใจในการทำงานอื่นๆ ที่เพิ่มขึ้นมา ให้ความสำคัญกับสมดุลระหว่างงานและชีวิตส่วนตัว

quinquagenarian ปัญญาศัตรรษษิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 50-59 ปี

ดูเพิ่มเติม *age group*

quintile ควินไทล์ : ค่าที่บอกตำแหน่ง 1 ใน 5 ของค่ารวมทั้งหมด

ควินไทล์ที่หนึ่ง หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 1 - 20

ควินไทล์ที่สอง หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 21 - 40

ควินไทล์ที่สาม หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 41 - 60

ควินไทล์ที่สี่ หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 61 - 80

ควินไทล์ที่ห้า หมายถึง ตำแหน่งที่อยู่ระหว่างร้อยละ 81 - 100

quota sampling การเลือกตัวอย่างแบบโควต้า : การเลือกตัวอย่างแบบไม่ยึดหลักความน่าจะเป็น (non-probability sampling) แบบหนึ่ง ที่ผู้วิจัยกำหนดตัวอย่างแต่ละประเภทไว้ก่อน แล้วเก็บข้อมูลจำนวนตัวอย่างแต่ละประเภทให้ครบตามที่กำหนดไว้

ดูเพิ่มเติม *non-probability sampling*

-R-

radix **ฐาน, ฐานประชากร** : จำนวนเกิดที่ใช้เป็นประชากรเริ่มต้นในการสร้างตารางชีพ (life table)

ปกติใช้จำนวน 100,000 ราย เป็นฐานประชากรเริ่มต้นในตารางชีพ จำนวนประชากรเริ่มต้นนี้จะลดลงในแต่ละช่วงอายุตามอัตราตายรายอายุ (age-specific death rate (ASDR)) ที่ใช้ในการสร้างตารางชีพนั้น

ดูเพิ่มเติม *life table, age-specific death rate (ASDR)*

random error **ความคลาดเคลื่อนของการสุ่ม** : ความคลาดเคลื่อน (error) ของการเลือกตัวอย่าง (sampling) ประเภทหนึ่ง ที่เกิดจากโอกาสที่หน่วยของประชากรที่จะถูกเลือกหรือตัดออกไปมีไม่เท่ากัน

ดูเพิ่มเติม *error, sampling*

random numbers table **ตารางเลขสุ่ม** : ตารางตัวเลขที่สร้างขึ้นมาให้ตัวเลข 0 ถึง 9 ปรากฏอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เป็นแบบแผนแน่นอน และเลขแต่ละตัวมีจำนวนเท่ากัน

ตารางเลขสุ่มใช้ในการสุ่มตัวอย่างแบบที่ใช้ความน่าจะเป็น (probability sampling) ที่จะให้ทุกคนหรือทุกรายการมีโอกาสที่จะถูกเลือกเท่าๆ กัน

ดูเพิ่มเติม *probability sampling*

range **พิสัย** : ความแตกต่างระหว่างค่าต่ำสุดและสูงสุดของการวัดในข้อมูลชุดหนึ่ง

rank ordering **การเรียงลำดับตำแหน่ง** : กระบวนการจัดจำนวน ผู้คน หรือมาตรวัด ให้เรียงลำดับตามมาตรฐานที่เลือก

การเรียงลำดับตำแหน่ง เช่น จัดเรียงลำดับคะแนนที่นักเรียนได้รับในการสอบ จัดลำดับโรคตามความชุกจากมากไปหาน้อย

rank-size rule **กฎตำแหน่ง-ขนาด** : แนวคิดที่ว่าในประเทศใหญ่ๆ เมืองต่างๆ ในประเทศนั้นจะมีขนาดประชากรลดหลั่นลงเป็นลำดับขั้น โดยขนาดประชากรของเมืองจะผันแปรไปตามตำแหน่งของเมืองนั้น

ดังนั้นตามกฎตำแหน่ง-ขนาด เมืองใหญ่ที่สุดมีเมืองเดียว เมืองใหญ่อันดับสองจะมีประชากรประมาณครึ่งหนึ่งของเมืองใหญ่ที่สุด เมืองใหญ่อันดับสามมีประชากรประมาณหนึ่งในสามของเมืองใหญ่ที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่า จำนวนประชากรของเมืองหนึ่งจะเท่ากับจำนวนประชากรของเมืองใหญ่ที่สุดในประเทศหารด้วยตำแหน่งของเมืองนั้น

ชีพ (Zipf) เขียนไว้เป็นสูตรความสัมพันธ์ระหว่างขนาดกับตำแหน่งของชุมชนว่า

$$P_i = K/r_i$$

เมื่อ P_i คือ ขนาด (จำนวน) ประชากรของเมือง

K คือ ขนาด (จำนวน) ประชากรของเมืองใหญ่ที่สุด

r_i คือ ตำแหน่งของเมือง

ranking การเรียงลำดับ : ดู *rank ordering*

rate อัตรา : จำนวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อประชากรในข่าย (population at risk) 100 หรือ 1,000 หรือ 100,000 คน

อัตราคำนวณได้จากการหารจำนวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยประชากรในข่าย คูณด้วยค่าคงที่ (นิยมใช้ 100 หรือ 1,000 หรือ 100,000)

ดูเพิ่มเติม *population at risk*

rate of (population) change อัตราการเปลี่ยนแปลง (ประชากร) : อัตราเพิ่มหรือเติบโตของประชากรต่อปีโดยเฉลี่ย

อัตราการเปลี่ยนแปลง (ประชากร) มี 3 ประเภทหลัก คือ การเปลี่ยนแปลงเชิงเลขคณิต (arithmetic change) การเปลี่ยนแปลงเชิงเรขาคณิต (geometric change) และการเปลี่ยนแปลงเชิงเอกซ์โปเนนเชียล (exponential change)

ดูเพิ่มเติม *arithmetic change, geometric change, exponential change*

rate of compound interest อัตราดอกเบี้ยทบต้น : ร้อยละของผลตอบแทนจากเงินฝากหรือเงินกู้ ที่เงินต้นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากผลตอบแทนสะสมของงวดก่อนหน้า

อัตราดอกเบี้ยทบต้นจะส่งผลเงินฝากหรือเงินกู้ เพิ่มขึ้นแบบทวีคูณ

ในการคำนวณการเพิ่มของประชากร เราอาจใช้วิธีการคำนวณด้วยอัตราดอกเบี้ยทบต้น ซึ่งหมายถึงการที่ประชากรเพิ่มขึ้น โดยคำนวณการเพิ่มจากประชากรที่มีอยู่เดิมรวมกับประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้การเพิ่มประชากรเป็นแบบทวีคูณ ใช้สมการเดียวกับ “การเปลี่ยนแปลงเชิงเรขาคณิต” (geometric change)

ดูเพิ่มเติม *geometric change*

rate of natural increase อัตราเพิ่มธรรมชาติ : ดู *natural growth rate*

rating การจัดอันดับ : กระบวนการประเมินค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ด้วยการให้บุคคลหรือกลุ่มคนให้คะแนนหรือความคิดเห็นที่มีต่อสิ่งนั้น

ratio อัตราส่วน : ค่าเปรียบเทียบของเลขจำนวนหนึ่งกับเลขอีกจำนวนหนึ่ง

ตัวอย่างของอัตราส่วน เช่น

อัตราส่วนนักเรียนต่อครูเท่ากับ 20 ต่อ 1 หมายความว่า มีนักเรียน 20 คนต่อครู 1 คน หรืออัตราส่วนครูต่อนักเรียนเท่ากับ 1 ต่อ 20 หมายความว่า มีครู 1 คนต่อนักเรียน 20 คน

อัตราส่วนเพศของประชากรไทย ในปี 2567 เท่ากับ 98 ต่อ 100 หมายความว่า มีประชากรชาย 98 คนต่อประชากรหญิง 100 คน

ratio scale **มาตราอัตราส่วน** : ดู *measurement scale*

recent migrant **ผู้ย้ายถิ่นใหม่** : ผู้ที่เพิ่งย้ายถิ่นมาเป็นเวลาไม่นานนัก เช่น ภายในเวลา 1 ปี

recreational physical activity **กิจกรรมทางกายเพื่อสันทนาการ** : ดู *physical activity*

reference **การอ้างอิง** : รายการเอกสาร ข้อความ สิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ หรือบุคคลที่ถูกอ้างถึง เพื่อเป็นหลักฐานในงานวิชาการต่างๆ

refugee **ผู้ลี้ภัย** : บุคคลผู้ถูกกดดันให้ต้องออกจากประเทศของตน อาจเนื่องมาจากภัยสงคราม ความขัดแย้งทางการเมือง หรือศาสนา โดยต้องการความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการคุ้มครองเป็นการชั่วคราว

regression analysis **การวิเคราะห์ถดถอย** : วิธีการทางสถิติ ที่ใช้ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระหนึ่งตัวหรือหลายตัว กับตัวแปรตามหนึ่งตัว

การวิเคราะห์ถดถอยใช้วิธีพลอตค่าของตัวแปรตามบนแกนตั้งและตัวแปรอิสระบนแกนนอนของกราฟ เพื่อแสดงความสัมพันธ์เชิงเส้นระหว่างตัวแปร แล้วหาเส้นความสัมพันธ์ที่เหมาะสมที่สุดกับข้อมูลเส้นความสัมพันธ์นี้ใช้ในการหาค่าของตัวแปรอิสระที่จะทำนายค่าของตัวแปรตามได้ดีที่สุด

การวิเคราะห์ถดถอยที่มีตัวแปรอิสระเพียงตัวเดียวเรียกว่า “การถดถอยอย่างง่าย” (simple regression) และการวิเคราะห์ถดถอยที่มีตัวแปรอิสระสองตัวขึ้นไปเรียกว่า “การถดถอยพหุ” (multiple regression)

ดูเพิ่มเติม *simple regression, multiple regression*

regression coefficient **สัมประสิทธิ์การถดถอย** : ดู *beta (β) coefficient*

reliability **ความเที่ยง** : ความแน่นอนของการวัดอย่างหนึ่ง

ความเที่ยงเกิดจากการเก็บข้อมูลที่ให้ผลอย่างเดียวกัน เมื่อนำไปทำซ้ำในสภาพแวดล้อมที่คล้ายกัน โดยนักวิจัยต่างคนกัน หรือในเวลาที่แตกต่างกัน

ความเที่ยงของการวัด ไม่จำเป็นต้องมีความตรง (validity) ถ้ามีทั้งความเที่ยงและความตรง ถือได้ว่าเป็นการวัดที่สมบูรณ์ที่สุด

ดูเพิ่มเติม *validity*

remaining life expectancy **อายุคาดเฉลี่ยที่เหลืออยู่** : อายุคาดเฉลี่ยที่ยังเหลืออยู่เมื่อถึงอายุหนึ่ง

อายุคาดเฉลี่ยที่เหลืออยู่ เช่น เมื่ออายุ 60 ปี จะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยเฉลี่ยอีกกี่ปี คำนวณได้จากค่า e_x ในตารางชีพ เช่น ค่า e_{60} ของประชากรไทย ผู้ชายประมาณ 21 ปี ผู้หญิงประมาณ 23 ปี ซึ่งหมายความว่า เมื่อคนไทยผู้ชายอายุถึง 60 ปีแล้ว จะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยเฉลี่ย 21 ปี ผู้หญิงจะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยเฉลี่ย 23 ปี

remittance **เงินส่งกลับ** : เงินที่ผู้ย้ายถิ่นหาได้ในถิ่นปลายทาง (place (area) of destination) แล้วส่งไปให้ครอบครัวในถิ่นเดิมของตน

ดูเพิ่มเติม *place (area) of destination*

replacement level fertility **ภาวะเจริญพันธุ์ระดับทดแทน** : ภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ที่สตรีคนหนึ่ง

ให้กำเนิดบุตรตลอดวัยเจริญพันธุ์ (reproductive age) ของตนเพียงพอที่จะทดแทนตนเอง

ค่าของภาวะเจริญพันธุ์ระดับทดแทนอยู่ที่ 2.1 โดยที่จำนวน 2 เพื่อทดแทนพ่อและแม่ ส่วน 0.1 เพื่อไว้สำหรับการตายวัยทารกและเด็กก่อนที่จะเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์

ดูเพิ่มเติม *fertility, reproductive age*

reproduction **การสืบทอดพันธุ์** : กระบวนการที่ประชากรสืบทอดเผ่าพันธุ์ของตนเองด้วยวิธีการตามธรรมชาติคือการเจริญพันธุ์ เพื่อจะได้มีคนรุ่นใหม่มาทดแทนคนรุ่นก่อน ต่อเนื่องไปเรื่อยๆ

reproductive age **วัยเจริญพันธุ์** : ดู *childbearing age*

reproductive behavior **พฤติกรรมกรรมการสืบทอดพันธุ์** : การกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ของคู่ที่อยู่กินด้วยกัน

พฤติกรรมกรรมการสืบทอดพันธุ์ เช่น การวางแผนควบคุมจำนวนบุตร และระยะห่างของการมีบุตรแต่ละคน

ในความหมายกว้าง *พฤติกรรมกรรมการสืบทอดพันธุ์* รวมถึงพฤติกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเจริญพันธุ์ เช่น การจับคู่ การแต่งงาน การมีเพศสัมพันธ์ อนามัยการเจริญพันธุ์

reproductive health **อนามัยเจริญพันธุ์, อนามัยการเจริญพันธุ์** : ภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม ในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำงานและกระบวนการของการสืบทอดพันธุ์ (reproduction) โดยไม่จำกัดอยู่เพียงแต่ภาวะปราศจากโรคและการเจ็บป่วยเท่านั้น

กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดให้งานอนามัยเจริญพันธุ์ มีองค์ประกอบดังนี้

1. การวางแผนครอบครัว (family planning)
2. อนามัยแม่และเด็ก (maternal and child health (MCH))
3. ความรุนแรงต่อเด็กและสตรี
4. อนามัยวัยรุ่น
5. มะเร็งในระบบสืบพันธุ์
6. เพศศึกษา (sex education)
7. โรคติดต่อในระบบสืบพันธุ์
8. การแท้งและภาวะแทรกซ้อน
9. ภาวะการมีบุตรยาก
10. ภาวะหลังวัยเจริญพันธุ์และผู้สูงอายุ

ดูเพิ่มเติม *reproduction, family planning, maternal and child health (MCH), sex education*

research **การวิจัย** : การค้นหาความรู้หรือคำตอบของปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์หาคำตอบ

research and development **วิจัยและพัฒนา** : การวิจัยเพื่อนำผลมาปรับปรุงสภาพที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น หรือสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น

research assistant นักวิจัยผู้ช่วย : ผู้ทำหน้าที่ช่วยนักวิจัยหลัก ในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัยตามที่ได้รับมอบหมาย

research budget งบประมาณการวิจัย : ทรัพยากรการเงินที่คาดประมาณไว้ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการทำวิจัย รายการงบประมาณการวิจัยที่สำคัญ เช่น ค่าใช้จ่ายสำหรับบุคลากร การเก็บรวบรวมข้อมูล การประมวลผลข้อมูล วัสดุอุปกรณ์ การเดินทาง การติดต่อสื่อสาร การพิมพ์รายงาน เบ็ดเตล็ด

research community ประชาคมวิจัย : กลุ่มชนนักวิจัยและผู้อยู่ในวงการวิจัยในศาสตร์ต่างๆ ที่มีความสนใจและเจตนารมณ์ร่วมกัน ในการทำวิจัยและพัฒนางานวิจัย

ประชาคมวิจัยมีจุดประสงค์ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง และอื่นๆ เพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า

research design แบบการวิจัย : สิ่งที่นักวิจัยวางแผนไว้สำหรับดำเนินงานวิจัยโครงการนั้นๆ ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

แบบการวิจัยจะอธิบายขั้นตอนการวิจัยทั้งหมด เพื่อที่จะตอบคำถามการวิจัยที่ตั้งไว้ เช่น จะใช้ระเบียบวิธีอย่างไร จะเก็บข้อมูลอย่างไร จะกำหนดให้มีขนาดตัวอย่างเท่าไร เลือกตัวอย่างอย่างไร จะเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมืออะไร จะวิเคราะห์อย่างไร จะเผยแพร่อย่างไร

research ethics จริยธรรมการวิจัย : สำนึกที่จะคิดและทำในสิ่งที่ดีในการวิจัย โดยมีพื้นฐานอยู่บนหลักศีลธรรม จรรยาบรรณ และความซื่อสัตย์

หลักจริยธรรมการวิจัยโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ มีอาทิเช่น บุคคลที่เป็นตัวอย่างในการวิจัยต้องเต็มใจเข้าร่วมโครงการ นักวิจัยต้องไม่บังคับ ชื่นใจ หรือหลอกลวงบุคคลที่เป็นตัวอย่าง ต้องไม่ทำให้บุคคลที่เป็นตัวอย่างเสี่ยงต่อภัยหรือความเสียหายใดๆ นักวิจัยต้องรักษาความลับส่วนบุคคล นักวิจัยต้องซื่อสัตย์ต่อตนเองและทำในสิ่งที่ถูกต้อง

research integrity บูรณภาพการวิจัย : การวิจัยที่ผู้วิจัยดำเนินการโดยยึดมั่นในความถูกต้องตามหลักวิชาการ จริยธรรม และจรรยาบรรณ อันจะนำมาซึ่ง “เกียรติศักดิ์” ของงานวิจัย และตัวนักวิจัยเอง บางครั้งเรียกว่า “เกียรติศักดิ์การวิจัย”

research method วิธีวิจัย : ดู *research methodology*

research methodology ระเบียบวิธีวิจัย : วิธีการหรือกระบวนการที่ใช้ในการค้นหาคำตอบ ประกอบด้วยแบบการวิจัย การกำหนดประชากรที่ศึกษา การกำหนดวิธีเลือกตัวอย่าง เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ระเบียบวิธีวิจัยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ เชิงคุณภาพ (qualitative) เชิงปริมาณ (quantitative) และวิธีวิจัยแบบผสม (mixed methods) ในแต่ละกลุ่มจะมีวิธีย่อยลงไปอีก เช่น กรณีศึกษา (case study) การอภิปรายกลุ่ม (focus group discussion) การสัมภาษณ์ (interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ประวัติชีวิต (life history)

การวิจัยสำรวจ (survey research) การวิเคราะห์ถดถอย (regression analysis) การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม (social network analysis) การวิจัยตลาด (marketing research)

ดูเพิ่มเติม *mixed methods, case study, focus group discussion, interview, participant observation, ethnography, regression analysis*

research misconduct การประพฤติมิชอบทางการวิจัย : การกระทำที่ไม่เหมาะสมในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย ตั้งแต่เริ่มทำข้อเสนอโครงการวิจัย การดำเนินการวิจัย การทบทวนองค์ความรู้ จนถึงการรายงานผลการวิจัย

การประพฤติมิชอบทางการวิจัย ได้แก่ การบิดเบือนข้อมูล (falsification) การสร้างข้อมูลเท็จ (fabrication) การลอกเลียนวรรณกรรม (plagiarism)

การประพฤติมิชอบทางการวิจัย อาจรวมถึงการแทรกแซงงานวิจัยหรืองานวิชาการของผู้อื่น โดยจงใจทำให้เกิดความเสียหาย

การประพฤติมิชอบทางการวิจัย จะไม่รวมถึงความผิดพลาดที่ไม่เจตนา หรือความเห็นต่าง

ผลของการประพฤติมิชอบทางการวิจัย อาจนำไปสู่การถอนบทความ (retraction) จากวารสาร หรือการถูกลงโทษทางวินัยโดยสถาบันที่สังกัด หรือการเรียกทุนวิจัยคืนจากหน่วยงานที่ให้ทุน

ดูเพิ่มเติม *falsification, fabrication, plagiarism, retraction*

research participant ผู้เข้าร่วมวิจัย : บุคคลที่ถูกเลือกและยินยอมเป็นตัวอย่าง ในกระบวนการรวบรวมข้อมูลการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ในการวิจัยทางชีวเวชศาสตร์ (biomedical research) ผู้เข้าร่วมวิจัยมักเรียกว่า อาสาสมัคร (volunteer)

research problem ปัญหาการวิจัย : ดู *research question*

research professional standard มาตรฐานวิชาชีพวิจัย : ลักษณะที่ดีหรือที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบวิชาชีพวิจัยในศาสตร์และสาขาวิชาต่างๆ

มาตรฐานวิชาชีพวิจัยถือเป็นเกณฑ์เทียบกำหนดว่าเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ รวมทั้งความมีคุณธรรมและจริยธรรม ทำให้ได้รับการยอมรับจากสถาบัน องค์กร หรือประชาคมวิจัย (research community) ว่าเป็นแบบอย่างที่ดี

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติได้ออกจรรยาบรรณ (code of conduct) นักวิจัย เพื่อเป็นมาตรฐานวิชาชีพวิจัยของประเทศไทยตั้งแต่ปี 2541

ดูเพิ่มเติม *research community, code of conduct*

research proposal ข้อเสนอโครงการวิจัย : แนวความคิดและแผนการวิจัย

ข้อเสนอโครงการวิจัยประกอบด้วย ความสำคัญของประเด็นปัญหา หรือหลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ ระเบียบวิธีวิจัย แผนการและระยะเวลาในการดำเนินงาน รวมทั้งงบประมาณที่จะใช้

research question คำถามการวิจัย : ประเด็นปัญหาที่นักวิจัยตั้งขึ้น เพื่อให้ได้คำตอบจากการทำวิจัยนั้น

residential unit หน่วยที่อยู่อาศัย : ดู *dwelling unit*

reskill สร้างทักษะใหม่ : กระบวนการของการเรียนรู้ความชำนาญใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพที่แตกต่างไปจากอาชีพเดิม

resource person วิทยากร : ผู้รู้หรือผู้มีข้อมูลและประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และพร้อมที่จะถ่ายทอดข้อมูลความรู้ของตนให้กับบุคคลอื่น

respiratory disease โรคระบบทางเดินหายใจ : โรคติดเชื้อและไม่ติดเชื้อ ที่เกิดในระบบทางเดินหายใจ ทั้งส่วนบน (หูชั้นใน จมูก คอ และโพรงจมูก) และส่วนล่าง (คอหอย หลอดลม และปอด)

respondent ผู้ตอบแบบสอบถาม : ผู้ที่ตอบคำถามใน “แบบสอบถาม” (questionnaire) ไม่ว่าจะด้วยการสัมภาษณ์ หรือด้วยการกรอกคำตอบลงในแบบสอบถามด้วยตัวเอง
ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

respondent driven sampling การเลือกตัวอย่างแบบส่งต่อ : วิธีการได้มาซึ่งตัวอย่างแบบไม่ยึดหลักความน่าจะเป็น (non - probability sampling) แบบหนึ่ง ซึ่งใช้กระบวนการส่งต่อกันเป็นลูกโซ่
การเลือกตัวอย่างแบบส่งต่อ ตัวอย่างจะไม่ถูกเลือกมาจากกรอบตัวอย่าง แต่จะเลือกมาจาก “เครือข่ายสังคม” ของผู้ที่ถูกเลือกไว้ก่อนแล้ว
การเลือกตัวอย่างแบบส่งต่อ เหมาะสำหรับการศึกษากลุ่มประชากรที่ไม่เปิดเผย เช่น ผู้ติดยาเสพติด คนเป็นเอดส์ คนรักร่วมเพศ

response rate อัตราตอบแบบสำรวจ : ร้อยละของแบบสอบถาม (questionnaire) ที่ส่งกลับมามาตอบแบบสอบถามที่ส่งไปยังบุคคลหรือหน่วยงานที่ถูกเลือกเป็นตัวอย่างทั้งหมด
ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

retail food environment สิ่งแวดล้อมทางอาหารค้าปลีก : สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาหารและเครื่องดื่ม ที่ถูกขายหรือบริการให้กับลูกค้าโดยตรง และลูกค้าไม่นั่งเอาไปขายต่อเพื่อทำกำไร
สิ่งแวดล้อมทางอาหารค้าปลีกสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่
1. สิ่งแวดล้อมทางอาหารระดับชุมชน (ประเภท การมี และการเข้าถึงร้านอาหาร) และ
2. สิ่งแวดล้อมทางอาหารระดับผู้บริโภค (การมี ราคา การส่งเสริมการตลาด และคุณค่าทางโภชนาการของผลิตภัณฑ์ภายในร้านค้า)

retraction publication การถอนถอนบทความ : กระบวนการยกเลิกบทความที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว
การถอนถอนบทความอาจทำโดยผู้พิมพ์ สถาบันหรือต้นสังกัดของผู้พิมพ์ บรรณาธิการวารสาร ด้วยการทำสัญลักษณ์ “retraction” คัดลงบทความที่ถอนออก เพื่อแจ้งเตือนให้ผู้อ่านทราบว่าบทความนั้นๆ อาจมีข้อมูลหรือเนื้อหาบกพร่องที่ส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของบทความ หรืออาจเกิดข้อสงสัยด้านความประพฤติผิดในการวิจัย (research misconduct) จากความไม่ตั้งใจหรือความตั้งใจของผู้พิมพ์
ดูเพิ่มเติม *research misconduct*

retrospective study การศึกษาย้อนเวลา : การสำรวจซึ่งสอบถามผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ประสบการณ์ หรือทัศนคติต่างๆ ในช่วงเวลาก่อนวันสำรวจ

ตัวอย่างของการศึกษาย้อนเวลา เช่น ในการศึกษาภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่สมรส จะสอบถามเหตุการณ์ย้อนหลังในชีวิตของสตรี ตั้งแต่เริ่มแต่งงาน หรือเริ่มการอยู่ร่วมกันจนถึงวันสำรวจ

return fertility ภาวะเจริญพันธุ์คืนสภาพ : การที่สตรีกลับมามีบุตรได้อีกหลังจากที่ภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ของสตรีคนนั้นหยุดไปชั่วระยะหนึ่ง
ดูเพิ่มเติม *fertility*

return migration การย้ายถิ่นกลับ : การที่บุคคลซึ่งย้ายไปอยู่ที่อื่นเป็นระยะเวลานานพอสมควร แล้วย้ายกลับคืนสู่ที่อยู่เดิม ซึ่งเคยเป็นถิ่นต้นทาง

returned refugee ผู้ลี้ภัยคืนถิ่น : ผู้ที่ได้รับการนิยามว่าเป็นผู้ลี้ภัยได้กลับคืนสู่ประเทศเดิมของตน

reverse survival การรอดชีพย้อนหลัง : การนำอัตราการรอดชีพ (survival rate) ของประชากรกลุ่มอายุหนึ่งไปหารจำนวนประชากรอายุนั้น เมื่อเวลาหนึ่ง เพื่อประมาณจำนวนประชากรกลุ่มอายุน้อยลงที่มีชีวิตอยู่เมื่อเวลาย้อนไปในอดีต
ดูเพิ่มเติม *survival rate*

reverse survival method วิธีรอดชีพย้อนหลัง : ดู *reverse survival*

risk factor ปัจจัยเสี่ยง : เงื่อนไขซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดเหตุการณ์ หรืออุบัติการณ์ (incidence) อย่างหนึ่งอย่างใด
ดูเพิ่มเติม *incidence*

rural area เขตชนบท : พื้นที่ที่อยู่นอกเขตเมือง (urban area) ทั้งหมด

เขตชนบทมีลักษณะทางประชากรและสังคม เช่น การกระจายตัวของประชากรไม่หนาแน่นมาก อาชีพของประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม

ประเทศไทยนิยามว่า พื้นที่นอกเขตเทศบาลทั้งหมดเป็นเขตชนบท

ดูเพิ่มเติม *urban area*

rural development การพัฒนาชนบท : กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมให้ประชากรในชนบท มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

rural-rural migration การย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบท : ดู *migration*

rural-urban migration การย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง : ดู *migration*

-S-

salary เงินเดือน : ค่าตอบแทนเป็นจำนวนเงินที่นายจ้างตกลงที่จ่ายให้กับลูกจ้างเป็นประจำ ในแต่ละเดือน
เงินเดือนจะแตกต่างกันกับค่าจ้างรายชิ้น รายชั่วโมง หรือหน่วยอื่นๆ ตามแต่จะตกลงกัน

sample ตัวอย่าง : วัตถุ สิ่งของ หรือบุคคลซึ่งถูกเลือกให้เป็นตัวแทนของประชากร (population) ที่ต้องการศึกษา

ในการสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่างแบบยึดหลักความน่าจะเป็น (probability sampling) จำนวนหรือขนาดตัวอย่างจะต้องเพียงพอ ที่จะใช้เป็นตัวแทนของประชากรที่ต้องการศึกษาได้

ในการวิจัยเชิงปริมาณ วิธีการคำนวณขนาดตัวอย่างมีหลายแบบ เช่น การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) สูตรของ Taro Yamane (1967) มีดังนี้

$$n = N/[1 + N(e)^2]$$

เมื่อ n คือ จำนวนตัวอย่าง

N คือ จำนวนประชากร

e คือ ความคลาดเคลื่อน

ที่มา : Taro Yamane. 1967. Elementary Sampling Theory. Prentice Hall.

ดูเพิ่มเติม *simple random sampling*

sample size จำนวนตัวอย่าง : จำนวนตัวอย่างที่เลือกมาเป็นตัวแทนของประชากรที่ต้องการศึกษา
บางครั้งเรียกว่า “ขนาดตัวอย่าง”

sample size ขนาดตัวอย่าง : ดู *sample size*

sampling การเลือกตัวอย่าง : วิธีการหรือขั้นตอน ที่ได้มาซึ่งตัวอย่าง (sample)

การเลือกตัวอย่างมี 2 แบบ คือ

- 1) การเลือกตัวอย่างแบบที่ทราบโอกาสในการถูกเลือก ที่เรียกว่า การเลือกตัวอย่างแบบยึดหลักความน่าจะเป็น (probability sampling) หรือการสุ่มตัวอย่าง (random sampling)
- 2) การเลือกตัวอย่างแบบที่ไม่ทราบโอกาสในการถูกเลือก ที่เรียกว่า การเลือกตัวอย่างแบบไม่ยึดหลักความน่าจะเป็น (non-probability sampling) หรือการเลือกตัวอย่างแบบไม่สุ่ม (non-random sampling)

sampling bias ความลำเอียงของการเลือกตัวอย่าง : ความคลาดเคลื่อน (error) ของการเลือกตัวอย่าง (sampling) ประเภทหนึ่ง ที่เกิดจากวิธีการเลือกตัวอย่างไม่ถูกต้องตามหลักการเลือก

ความลำเอียงของการเลือกตัวอย่าง เช่น เลือกครัวเรือนผิด ใช้สูตรผิด หรือเกิดจากการที่ “กรอบตัวอย่าง” (sampling frame) ไม่ครอบคลุมประชากรที่ต้องการศึกษาทั้งหมด
ดูเพิ่มเติม *error, sampling, sampling frame*

sampling design การออกแบบการเลือกตัวอย่าง : การกำหนดแบบแผนวิธีการสุ่มตัวอย่าง ที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อจะตอบปัญหาการวิจัย

การออกแบบการเลือกตัวอย่าง เช่น การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (stratified sampling) การสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ (systematic sampling)
ดูเพิ่มเติม *simple random sampling, stratified sampling, systematic sampling*

sampling distribution การแจกแจงการสุ่มตัวอย่าง : การแจกแจงความน่าจะเป็นของค่าสถิติ ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างซ้ำๆ กัน จากประชากรกลุ่มเดียวกัน

การแจกแจงการสุ่มตัวอย่างเป็นการดูว่า ถ้าเราสุ่มตัวอย่างจากประชากรเดียวกันหลายครั้ง แล้วคำนวณค่าสถิติแต่ละครั้ง จะได้ผลลัพธ์ที่หลากหลายแค่ไหน และมีแนวโน้มเป็นอย่างไร หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า การแจกแจงการสุ่มตัวอย่างช่วยให้เราเข้าใจว่า ค่าที่วัดจากตัวอย่างเปลี่ยนแปลงแค่ไหน ถ้าสุ่มตัวอย่างหลายๆ รอบ

ตัวอย่างของการแจกแจงการสุ่มตัวอย่าง เช่น โรงเรียนหนึ่ง ต้องการรู้ค่าส่วนสูงเฉลี่ยของนักเรียนทั้งโรงเรียน แต่ไม่สามารถวัดส่วนสูงของนักเรียนทุกคน จึง “สุ่มเลือก” นักเรียนมา 10 กลุ่มๆ ละ 20 คน แล้วคำนวณค่าเฉลี่ยความสูงในแต่ละกลุ่ม ค่าเฉลี่ยส่วนสูง ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแต่ละครั้ง จะได้ค่าไม่เท่ากัน เพราะกลุ่มนักเรียนที่สุ่มมาไม่เหมือนกัน เมื่อเอาค่าเฉลี่ยเหล่านี้มาวางเรียงกัน จะเห็นการกระจายของค่าเฉลี่ยส่วนสูงของนักเรียนในโรงเรียนนั้น หรือ เรียกว่า “การแจกแจงการสุ่มตัวอย่าง”

sampling error ความคลาดเคลื่อนของการเลือกตัวอย่าง : ความแตกต่างระหว่างข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง กับข้อมูลจากประชากรทั้งหมด

ความคลาดเคลื่อนของการเลือกตัวอย่างสำหรับประชากรทั้งหมดที่ประมาณจากการสำรวจด้วยตัวอย่าง มีสาเหตุมาจากความคลาดเคลื่อน 3 ประการ คือ (1) ความลำเอียงของการเลือกตัวอย่าง (sampling bias) (2) ความคลาดเคลื่อนของการสุ่ม (random error) และ (3) ความคลาดเคลื่อนที่ไม่ได้เกิดจากการเลือกตัวอย่าง (non-sampling error)

ความคลาดเคลื่อนของการเลือกตัวอย่างสามารถวัดได้จากค่าสัมประสิทธิ์ของความแปรปรวน โดยทั่วไปไม่ควรให้ค่านี้เกินร้อยละ 10
ดูเพิ่มเติม *sampling bias, random error, non-sampling error*

sampling frame กรอบตัวอย่าง : รายการหรือรายชื่อของทุกๆ หน่วยของประชากร ที่ต้องการสุ่มตัวอย่าง

sampling unit หน่วยตัวอย่าง : หน่วยหรือกลุ่มของวัตถุ สิ่งของ หรือบุคคล ที่เป็นกรอบตัวอย่าง (sampling frame) ในขั้นตอนของการสุ่มตัวอย่าง

ดูเพิ่มเติม *sampling frame*

school age population ประชากรวัยเรียน : ประชากรที่มีอายุอยู่ในช่วงที่ควรจะเรียนหนังสือ

ประชากรวัยเรียนปกตินับตั้งแต่อายุ 6 - 21 ปี คือตั้งแต่เริ่มเข้าโรงเรียนจนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

score คะแนน : ค่าที่เป็นตัวเลขที่ใช้ประเมินคุณค่า คุณภาพ หรือผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมหรือผลงาน

screening test การทดสอบคัดกรอง : วิธีการเบื้องต้นที่จะแยกบุคคลที่มีความเสี่ยงหรือเริ่มมีอาการของโรคที่อยู่ในโครงการ ออกจากประชากรทั่วไป

ปกติการทดสอบคัดกรองจะเป็นวิธีการที่ง่าย ถูก และรวดเร็ว เช่น การตรวจหาระดับน้ำตาลในปัสสาวะเพื่อคัดกรองหาผู้ที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคเบาหวาน

seasonal migration การย้ายถิ่นตามฤดูกาล : การย้ายถิ่น (migration) ไปทำงานชั่วคราวตามจังหวะของการว่างงานหรือมีงานทำ ที่เป็นไปตามฤดูกาล

ดูเพิ่มเติม *migration*

second trimester pregnancy การตั้งครรภ์ระยะที่ 2 : ดู *pregnancy*

secondary infertility ภาวะไม่เจริญพันธุ์ทุติยภูมิ : ดู *infertility*

sedentary behavior พฤติกรรมเนือยนิ่ง : การที่บุคคลมีอิริยาบถในท่าเดียวโดยไม่เคลื่อนไหวร่างกายอยู่เป็นเวลานาน ไม่รวมการนอนหลับ

พฤติกรรมเนือยนิ่งจะใช้พลังงานน้อยกว่าหรือเท่ากับ 1.5 เม็ต (MET) ซึ่งเป็นโทษต่อระบบการหมุนเวียนโลหิตของร่างกาย

พฤติกรรมเนือยนิ่งที่พบบ่อย มักจะอยู่ในท่านั่ง เอน ยืน หรือนอน เช่น การดูทีวี การเล่นเกม การใช้คอมพิวเตอร์ (รวมเรียกว่า “เวลาหน้าจอ”) การขับรถยนต์ การนั่งเครื่องบิน การประชุม

ดูเพิ่มเติม *MET*

self plagiarism การลอกเลียนงานตนเอง : การนำผลงานเก่าของตนเอง หรือที่เขียนร่วมกับผู้อื่นมาใช้ซ้ำ เสมือนว่าเป็นการสร้างสรรค์งานชิ้นใหม่ โดยไม่ระบุว่าเป็นผลงานที่เคยเผยแพร่มาแล้ว

การลอกเลียนงานตนเอง อาจเป็นทั้งการคัดลอกมาทั้งหมด หรือคัดลอกบางส่วนที่เป็นสาระสำคัญ โดยไม่มีการพัฒนา

self-care การดูแลตนเอง : การตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมทางสุขภาพด้วยตนเอง

การดูแลตนเองรวมถึงการป้องกันและรักษาโรคของบุคคล ครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มผู้ร่วมงาน และชุมชน

senescence ชราภาพ : กระบวนการทางชีววิทยาที่อวัยวะต่างๆ ในร่างกายของคนเสื่อมสภาพลง พร้อมกับกับความต้านทานโรคต่างๆ ก็ลดน้อยลงด้วย

senility ความชรา : สภาพของบุคคลที่อายุสูงขึ้นแล้วมีอาการหลงลืมหรือพฤติกรรมที่ผิดเพี้ยนไป เป็นผลมาจากการทำงานผิดปกติของสมอง โดยเฉพาะจากโรคความจำเสื่อม (Alzheimer's disease)

separation factor ตัวคูณแบ่งปี : สัดส่วนของจำนวนปีเฉลี่ย ที่คนตายในแต่ละช่วงอายุมีชีวิตอยู่ ที่ใช้ในการสร้างตารางชีพ

ตัวคูณแบ่งปีใช้สัญลักษณ์ “a” ซึ่งมีค่าครึ่งหนึ่งของช่วงอายุนั้นๆ เช่น ถ้าเป็นช่วงอายุหนึ่งปีก็จะมีค่า 0.5 ปี หรือช่วงอายุ 5 ปี ก็จะมีค่า 2.5 ปี ยกเว้นในกลุ่มอายุแรกๆ ตัวคูณแบ่งปีของอายุต่ำกว่า 1 ปี จะประมาณ 0.3 และ 1-4 ปี จะประมาณ 0.4

septuagenarian สัปตวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 70-79 ปี
ดูเพิ่มเติม *age group*

Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) โรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง, โรคซาร์ส : โรคติดต่ออุบัติใหม่ ที่ได้สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อประชาคมโลก ในช่วงต้นศตวรรษที่ 21

การระบาดของโรคซาร์สเริ่มต้นจากผู้ป่วยโรคปอดบวมไม่ทราบสาเหตุ เกิดขึ้นในมณฑลกวางตุ้งของจีนในกลางเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 จำนวนผู้ป่วยและผู้เสียชีวิตได้เพิ่มขึ้นอย่างมากในระยะเวลาไม่กี่เดือน ภายหลังพบว่าสาเหตุของการระบาดเกิดจากเชื้อโคโรนาไวรัส (Coronavirus) สายพันธุ์ใหม่ โรคนี้ได้แพร่ไปยังพื้นที่อื่นๆ รวม 29 แห่ง

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization (WHO)) ประกาศว่า การระบาดได้สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2546 รวมแล้วมีผู้ป่วยทั้งสิ้น 8,096 ราย เสียชีวิต 774 ราย อัตราป่วยตาย ร้อยละ 9.6 (ข้อมูลวันเริ่มป่วยตั้งแต่ 1 พฤศจิกายน 2545 ถึง 31 กรกฎาคม 2546) นับเป็นการระบาดที่มีผลกระทบรุนแรงทั้งด้านสาธารณสุข สังคม และเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย พื้นที่ที่มีการระบาดมากได้แก่ ปักกิ่ง ฮองกง ไต้หวัน ไต้หวัน ไตรอนโต สิงคโปร์ และฮานอย

สำหรับประเทศไทยพบผู้ป่วยที่เข้าข่ายโรคซาร์ส 9 ราย เสียชีวิต 2 ราย
ดูเพิ่มเติม *World Health Organization (WHO)*

sex เพศ : ลักษณะทางสรีระร่างกาย ที่แสดงว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย

sex discrimination การเลือกปฏิบัติทางเพศ : การที่สังคมหรือกลุ่มคนปฏิบัติต่อบุคคลที่มีเพศภาวะแตกต่างกัน อย่างไม่เท่าเทียมกัน

sex education เพศศึกษา : การให้ความรู้และการศึกษาในเรื่องเพศ (sex) เพศสภาพ (gender) และเพศวิถี (sexuality)

เพศศึกษาครอบคลุมหลายมิติ ได้แก่ มิติทางสรีรวิทยา ความรู้สึกภายในว่าตนเองเป็นเพศใด การแสดงออกทางเพศ รสนิยมการมีเพศสัมพันธ์ การปฏิสนธิ การตั้งครรภ์ การคุมกำเนิด การป้องกันโรค รวมทั้งการอยู่ร่วมกันและการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เข้าใจและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

ดูเพิ่มเติม *sex, gender, sexuality*

sex preference ความนิยมเพศบุตร : การที่คู่สมรสมีความต้องการบุตรเพศใดเพศหนึ่งเป็นพิเศษ เช่น บางสังคมชอบบุตรชายมากกว่า

sex ratio อัตราส่วนเพศ : อัตราส่วนของชายต่อหญิง หรือหญิงต่อชายในประชากรกลุ่มหนึ่ง ปกติจะแสดงเป็นค่าของจำนวนผู้ชายต่อผู้หญิง 100 คน

อัตราส่วนเพศนอกจากจะคำนวณสำหรับประชากรรวมทุกอายุแล้ว เรายังคำนวณอัตราส่วนเพศสำหรับประชากรในกลุ่มวัยต่างๆ ได้อีก

อัตราส่วนเพศเมื่อเกิด (sex ratio at birth) หมายถึง จำนวนการเกิดที่เป็นเพศชายต่อการเกิดที่เป็นเพศหญิง 100 คน โดยธรรมชาติจะมีเด็กเกิดเป็นเพศชายมากกว่าเป็นเพศหญิง อัตราส่วนเพศเมื่อเกิดจะอยู่ในราวเกิดเป็นชาย 103 ถึง 107 ราย ต่อเกิดเป็นหญิง 100 ราย

อัตราส่วนเพศรายอายุ (age-specific sex ratio) หมายถึง จำนวนผู้ชายต่อผู้หญิง 100 คน ในกลุ่มอายุหนึ่ง เช่น อัตราส่วนเพศเมื่ออายุ 60-64 ปี เท่ากับ ผู้ชาย 80 คน ต่อผู้หญิง 100 คน

นอกจากนั้น เรายังสามารถคำนวณอัตราส่วนเพศสำหรับประชากรกลุ่มต่างๆ เช่น อัตราส่วนเพศของกลุ่มเกษตรกร อัตราส่วนเพศของคนทำงานในโรงงาน อัตราส่วนเพศของนักศึกษาคณะต่างๆ

ดูเพิ่มเติม *sex ratio at birth, age-specific sex ratio*

sex ratio at birth อัตราส่วนเพศเมื่อเกิด : ดู *sex ratio*

sex structure โครงสร้างเพศ : จำนวนหรือสัดส่วนของประชากร ที่จำแนกออกเป็นเพศชายและหญิง

sexagenarian ชัษฎีวรรชิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี

ดูเพิ่มเติม *age group*

sexism เพศนิยม : ทัศนคติหรือการกระทำที่แบ่งแยกหรือเป็นปฏิกิริยาต่อเพศ (sex) กำเนิด เพศสภาพ (gender) หรือเพศวิถี (sexuality) ด้วยเหตุผลเพียงเพราะมีความแตกต่างกันเท่านั้น

ดูเพิ่มเติม *sex, gender, sexuality*

sexual abstinence การงดเว้นร่วมเพศ : การที่คู่สมรสงดเว้นการมีเพศสัมพันธ์กันโดยสมัครใจ

การงดเว้นร่วมเพศถือว่าการคุมกำเนิดตามธรรมชาติวิธีหนึ่ง

sexual behavior พฤติกรรมทางเพศ : การกระทำและการแสดงออกทั้งทางกายและวาจาของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ ซึ่งเป็นผลมาจากความคิดและทัศนคติในเรื่องเพศของบุคคลนั้น

sexual relationship ความสัมพันธ์ทางเพศ : การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีเพศสัมพันธ์ระหว่างกัน

sexual transmitted disease (STD) โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (เอสทีดี) : โรคที่ติดต่อกันอันเกิดจากการร่วมเพศ

ตัวอย่างของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เช่น โรคหนองใน ซิฟิลิส แผลริมอ่อน ฝีมะม่วง แผลเรื้อรังที่ขาหนีบ

บางครั้งใช้คำว่า "กามโรค"

sexual violence ความรุนแรงทางเพศ : การใช้กำลังบังคับให้มีเพศสัมพันธ์โดยอีกฝ่ายไม่ยินยอม หรือจำยอม เพราะความกลัว หรือการบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ผิดธรรมชาติที่รู้สึกรังเกียจ

sexuality เพศวิถี : ความใคร่หรือความปรารถนาทางเพศที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็เพศเดียวกันหรือต่างเพศ

sibling พี่น้อง : ลูกๆ ที่เกิดจากพ่อแม่เดียวกัน

sick role บทบาทผู้ป่วย : แนวความคิดที่ทาลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parson, 1902-1979) เสนอไว้ว่า ในขณะที่โรคทำให้ร่างกายของคนทำงานผิดปกติไป การป่วยหรือการที่คนได้รับการยอมรับว่าป่วยจะเป็นบทบาทซึ่งเป็นที่คาดหวังและกำหนดขึ้นโดยสังคม

บทบาทผู้ป่วยมี 4 อย่างคือ

- (1) ได้รับการยกเว้นจากความรับผิดชอบในการแสดงบทบาททางสังคมตามปกติ ผู้ให้การยกเว้นข้อนี้จะต้องเป็นผู้มีอำนาจในเรื่องการรักษาพยาบาลโดยตรง ซึ่งโดยมากมักเป็นแพทย์หรือพยาบาล
- (2) ได้รับการยกเว้นจากความรับผิดชอบสำหรับการป่วยนั้น ซึ่งหมายความว่าผู้ป่วยต้องได้รับการดูแล
- (3) เนื่องจากการเจ็บป่วยเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ผู้ป่วยจึงถูกบังคับให้เกิดความต้องการที่จะหายจากอาการป่วย
- (4) ผู้ป่วยจะแสวงหาหนทางที่จะให้ตนเองหายป่วย

บทบาทผู้ป่วยเป็นหัวใจสำคัญของความคิดทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและความเจ็บป่วย ซึ่งจะช่วยในการวิเคราะห์กฎเกณฑ์ทางสังคมเกี่ยวกับ ความเจ็บป่วย การช่วยเหลือรักษาพยาบาลผู้ป่วย และแรงจูงใจของคนในสังคมเกี่ยวกับความเจ็บป่วย

side effect ผลข้างเคียง : ผลที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ จากการกระทำหรือเหตุการณ์อย่างหนึ่ง

simple random sampling การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย : การสุ่มตัวอย่าง (sampling) จากประชากร โดยที่ทุกๆ หน่วยของประชากรมีโอกาสถูกเลือกเท่าๆ กัน เหมาะกับประชากรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (homogeneous) เช่น การจับฉลาก การใช้ตารางเลขสุ่ม (random numbers table)

ดูเพิ่มเติม *sampling, random numbers table*

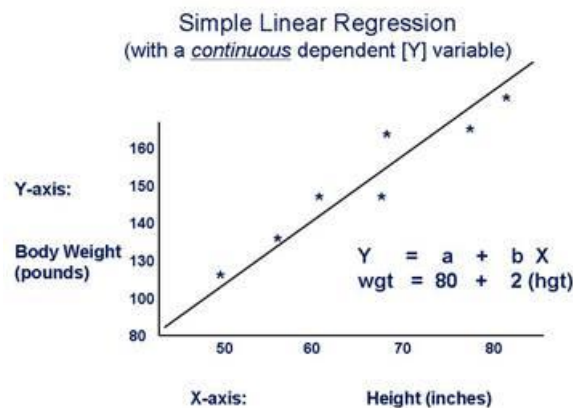
simple regression, simple linear regression การถดถอยอย่างง่าย, การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย : เทคนิคทางสถิติ ที่ใช้วัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระหนึ่งตัวและตัวแปรตามหนึ่งตัว โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (X) และตัวแปรตาม (Y) อยู่ในรูปเชิงเส้นตรง

$$y = \alpha + \beta x + e$$

เมื่อ α คือ ส่วนตัดแกน Y (intercept) หรือค่าของ Y เมื่อ X เท่ากับ 0

β คือ ความชัน (slope) ของเส้นตรงแสดงถึงอัตราการเปลี่ยนแปลงของ Y เมื่อ X เปลี่ยนไป 1 หน่วย

e คือ ความคาดเคลื่อน หรือค่าความแตกต่างระหว่างค่าจริงของ Y และค่า Y บนเส้นถดถอย

simulation การจำลองเหตุการณ์ : การสร้างเหตุการณ์สมมุติให้เกิดขึ้นซ้ำหลายๆ ครั้ง โดยเปลี่ยนเงื่อนไขไปแต่ละครั้ง ซึ่งทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่แต่ละครั้งเปลี่ยนแปลงไปด้วย

single คนโสด : บุคคลที่ไม่เคยสมรส หรือไม่เคยอยู่ร่วมกันฉันคู่สมรสมาก่อน

single parent family ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว : ครอบครัวที่พ่อหรือแม่ต้องเลี้ยงดูบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะโดยลำพัง

single year age อายุปีเดียว : การจำแนกประชากรออกเป็นอายุรายปี เช่น 0, 1, 2, 3,...ปี

อายุปีเดียวเป็นการนำเสนอโครงสร้างอายุประชากรที่ละเอียดมาก ซึ่งบางครั้งอาจละเอียดเกินความจำเป็น และบางครั้งก็ยากที่จะหาข้อมูลประชากรที่จำแนกอายุเป็นรายปีเช่นนั้นได้ ตัวอย่างการใช้อายุปีเดียว เช่น ในตารางชีพสมบูรณ์ (complete life table) ซึ่งให้ค่าต่างๆ ของอายุเป็นรายปี ดูเพิ่มเติม *complete life table*

singulate mean age at marriage อายุโสดเฉลี่ยเมื่อแรกสมรส : มาตรฐานที่ใช้ประมาณจำนวนปีที่มิมีชีวิตอยู่ ตั้งแต่เกิดจนถึงก่อนการแต่งงานครั้งแรกของประชากรตามรุ่นสมมุติ (hypothetical cohort)

อายุโสดเฉลี่ยเมื่อแรกสมรสคำนวณจากร้อยละของคนโสดรายอายุ (age-specific percentages single) จากข้อมูลสำมะโนประชากร (population census) หรือการสำรวจตัวอย่าง (sample survey) ซึ่งข้อมูลนี้เป็นข้อมูลตามช่วงเวลา (period data)

SINK ซิงค์ : คำศัพท์ที่ใช้เรียกคนโสด หรือคู่สมรสที่มีรายได้คนเดียว และไม่มีบุตร

ซิงค์ มาจาก single income, no kids

ในอนาคตคนกลุ่มนี้จะกลายเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีลูก จึงอาจประสบปัญหาในการขาดลูกหลานที่จะมาดูแลและเกิดผลกระทบทางด้านจิตใจรู้สึกเหงา โดดเดี่ยว ซึ่งเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า

skipped generation family ครอบครัวข้ามรุ่น : ครอบครัวที่มี ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่กับหลานตามลำพัง

small and medium sized enterprise (SME) อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม : กิจการและอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

อุตสาหกรรมขนาดย่อม: (1) กิจการผลิตสินค้าและให้บริการที่มีการจ้างงานไม่เกินห้าสิบคน หรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรไม่เกินห้าสิบล้านบาท (2) กิจการค้าส่งและค้าปลีก ที่มีการจ้างงานไม่เกินยี่สิบห้าคน หรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรไม่เกินห้าสิบล้านบาท

อุตสาหกรรมขนาดกลาง: (1) กิจการผลิตสินค้า และให้บริการที่มีการจ้างงานเกินกว่าห้าสิบคนแต่ไม่เกินสองร้อยคน หรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรเกินกว่าห้าสิบล้านบาทแต่ไม่เกินสองร้อยล้านบาท (2) กิจการค้าส่ง และค้าปลีกที่มีการจ้างงานเกินกว่ายี่สิบห้าคนแต่ไม่เกินห้าสิบคนหรือมีมูลค่าสินทรัพย์ถาวรเกินกว่าห้าสิบล้านบาทแต่ไม่เกินหนึ่งร้อยล้านบาท

snowball sampling การเลือกตัวอย่างแบบสโนว์บอล : การเลือกตัวอย่าง (sampling) ด้วยวิธีค้นหาหน่วยตัวอย่างขึ้นมาบางส่วนก่อน แล้วใช้หน่วยตัวอย่างนั้นไปช่วยหาหน่วยต่อ ๆ ไป จนได้ครบตามจำนวนที่ต้องการ
ดูเพิ่มเติม *sampling*

social assistance การช่วยเหลือทางสังคม : การสงเคราะห์ หรือให้สวัสดิการแก่ประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน

social care การดูแลทางสังคม : การจัดบริการให้แก่ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในการดำรงชีวิตประจำวันของประชากรด้อยโอกาส

ตัวอย่างของประชากรด้อยโอกาสที่ต้องการการดูแลทางสังคม เช่น ผู้พิการทางกาย ผู้พิการทางจิต ผู้มีรายได้น้อย การดูแลทางสังคมจัดขึ้นเพื่อรักษามาตรฐานการดำรงชีวิตประจำวันของพวกเขาไว้ ไม่ให้แย่ลงไปกว่าเดิม

การดูแลทางสังคมมีเป้าหมายและขอบเขตที่ซ้อนทับกับคำว่า บริการทางสังคม (social services) โดยยังให้ความสำคัญต่อเรื่องสิทธิ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเป็นธรรม แต่การดูแลทางสังคมจะสื่อความหมาย ไปในทางที่จะมุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่เฉพาะเจาะจงและมีแนวทางชัดเจน มากขึ้นกว่าแนวคิดของบริการทางสังคมทั่วไป กล่าวคือ มีพื้นฐานแนวคิดผสมผสานระหว่างมิติด้านสังคมและสุขภาพ โดยเน้นส่งเสริมมิติด้านสังคมให้เกิดบริการต่างๆ เพื่อดูแลและป้องกันกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ที่อยู่อาศัยหรือใกล้ชิดชุมชน มากกว่าเน้นบริการการรักษา แต่มิติการรักษายังคงเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ขาดไม่ได้เช่นกัน

การดูแลทางสังคมจะเน้นที่การป้องกันมากกว่าการรักษา
ดูเพิ่มเติม *social services*

social demography ประชากรศาสตร์สังคม : ดู *population studies*

social development การพัฒนาสังคม : กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

social distancing การเว้นระยะห่างในสังคม : มาตรการทางสาธารณสุขในการป้องกันการติดเชื้อและแพร่ระบาดของโรค ด้วยการให้บุคคลเว้นระยะห่างระหว่างกัน ลดโอกาสในการพบปะระหว่างผู้คนให้เหลือน้อยที่สุด รวมทั้งการงดเว้นกิจกรรมที่มีคนมารวมกันเป็นจำนวนมาก

คำนี้ มีความหมายเหมือนกับ “การเว้นระยะห่างทางกายภาพ” (physical distancing)

social engineering วิศวกรรมสังคม : ความพยายามที่จะเปลี่ยนสังคมให้มีรูปแบบตามแนวความคิดในการพัฒนาทางสังคมหรือการเมือง ด้วยการใช้กฎ ระเบียบ หรือมาตรการต่างๆ เป็นเครื่องมือ

social enterprise วิสาหกิจเพื่อสังคม : รูปแบบของกิจการที่มีเป้าหมายการดำเนินงาน โดยเน้นผลลัพธ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

วิสาหกิจเพื่อสังคมนำรูปแบบการบริหารธุรกิจของภาคเอกชนมาปรับใช้ โดยไม่เน้นที่กำไรสูงสุด แต่เน้นที่ความยั่งยืนและผลลัพธ์ที่คืนสู่สังคมและสิ่งแวดล้อมโดยตรง

social innovation นวัตกรรมทางสังคม : การริเริ่ม ออกแบบแนวทางใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน นวัตกรรมทางสังคมประกอบด้วย แนวคิด กระบวนการ ผลผลิต และการจัดระเบียบองค์กรใหม่ เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนให้เหนียวแน่น และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข โดยมีเป้าหมายขั้นสุดท้ายเพื่อให้ประชาชนและชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

social insurance การประกันสังคม : มาตรการในการจัดบริการสวัสดิการสังคม

การประกันสังคมเพื่อคุ้มครองป้องกันประชาชนที่มีรายได้ประจำ ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อน เมื่อต้องสูญเสียรายได้ทั้งหมด หรือบางส่วน หรือมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ

social mobility การเลื่อนชั้นทางสังคม : การเปลี่ยนสถานภาพหรือบทบาททางสังคมของบุคคลหรือกลุ่ม การเลื่อนชั้นทางสังคมอาจเปลี่ยนสถานภาพของบุคคลให้สูงขึ้นหรือต่ำลงก็ได้

social norm บรรทัดฐานทางสังคม : แนวทางหรือวิถีทางของการกระทำหรือความประพฤติเฉพาะอย่าง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทางสังคมตามความคาดหวังของกลุ่มหรือตามค่านิยมของสังคมนั้นๆ

social problems ปัญหาสังคม : ภาวะใดๆ ในสังคมที่คนจำนวนมากถือว่าเป็นสิ่งผิดปกติ ไม่พึงปรารถนา และต้องการแก้ไขให้กลับคืนสู่ภาวะปกติ

ตัวอย่างปัญหาสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทุจริตในวงราชการ ฯลฯ ปัญหาสังคมเป็นผลมาจากกระบวนการทางสังคม รวมถึงการประเมิณพฤติกรรมของคนในสังคมด้วยมาตรฐานศีลธรรม ในขณะนั้น ในสังคมสมัยใหม่ กลุ่มชนมีความต่างแบบกัน จึงมีข้อถกเถียงว่า ประเด็นใดเป็นปัญหาสังคม หรือเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน รวมทั้งความคิดเรื่องแนวทางการแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน ตามแนวคิดวัฒนธรรมสัมพันธ์ สิ่งที่เป็นปัญหาในสังคมหนึ่งอาจไม่ใช่ปัญหาในอีกสังคมหนึ่ง และสิ่งที่เป็นปัญหาในช่วงเวลาหนึ่ง อาจไม่เป็นปัญหาในเวลาต่อมา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับค่านิยม ระเบียบ และกฎหมายของสังคมในแต่ละช่วงเวลา

social protection การคุ้มครองทางสังคม : การดำเนินงานเพื่อให้ความคุ้มครองหรือหลักประกันทางสังคม แก่กลุ่มประชากรที่ยากจน และด้อยโอกาส บางครั้งเรียกว่า ภูมิคุ้มกันทางสังคม

social role บทบาททางสังคม : พฤติกรรมที่สังคมคาดหวังว่า บุคคลที่มีสถานภาพหรือตำแหน่งในสังคมอย่างหนึ่งจะพึงกระทำ

ตัวอย่างของ**บทบาททางสังคม** เช่น สังคมคาดหวังว่าบุคคลที่อยู่ในฐานะเป็นพ่อ แม่ พระ ครู ควรจะทำได้ทุกอย่าง

ดูเพิ่มเติม *social status*

social safety nets โครงการข่ายการคุ้มครองทางสังคม : ระบบการจัดบริการทางสังคมเพื่อช่วยเหลือประชากรที่ยากจน ด้อยโอกาส และมีความเสี่ยงภัยต่างๆ ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง

social science สังคมศาสตร์ : กลุ่มวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับสังคมและความสัมพันธ์ของมนุษย์ โดยใช้วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจเทียบได้กับวิธีการศึกษาในทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ

กลุ่มวิชา**สังคมศาสตร์**ที่สำคัญ เช่น สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ จิตวิทยา สังคม ประชากรศาสตร์

social security ความมั่นคงทางสังคม : การคุ้มครองประชาชนให้มีอิสรภาพ พ้นจากการคุกคามหรือสถานการณ์วิกฤต

ความมั่นคงทางสังคมรวมทั้งการเสริมสร้างพลังและแรงใจให้กับประชาชนในการต่อสู้ และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี

social service บริการทางสังคม : กิจกรรมที่สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ได้รับสิทธิอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

บริการทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของสวัสดิการสังคม (social welfare)

ดูเพิ่มเติม *social welfare*

social status สถานภาพทางสังคม : ตำแหน่งในสังคมที่บุคคลหนึ่งมีอยู่ เช่น เป็น พ่อ แม่ พระ หรือครู

คำว่า “สถานภาพ” มักใช้ควบคู่ไปกับคำว่า “บทบาท” เป็น “สถานภาพและบทบาททางสังคม”

social structure โครงสร้างสังคม : แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของระบบสังคม

โครงสร้างสังคมจะหมายรวมถึงสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวกับเครือญาติ ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง และรวมถึงบรรทัดฐาน ค่านิยม และบทบาททางสังคมของสถาบันเหล่านั้นด้วย

โครงสร้างสังคมเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์พฤติกรรมและความสัมพันธ์ของคนในสังคม

social survey การสำรวจทางสังคม : การเก็บรวบรวมข้อเท็จจริงอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับคนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เฉพาะ อาจเป็นเขตทางภูมิศาสตร์ ทางวัฒนธรรม หรือทางการปกครองก็ได้

ปกติการสำรวจทางสังคมมีลักษณะเป็นการวิจัยเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม มากกว่าจะเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาทฤษฎีทางสังคม ส่วนมากใช้วิธีเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลัก

social value ค่านิยมทางสังคม : ความคิดของกลุ่มหรือสังคมเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม ถูกทำนองคลองธรรม สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดน่านิยมชมชอบ สิ่งใดน่ารังเกียจ

“ค่านิยม” แตกต่างกับ “ทัศนคติ” ตรงที่ค่านิยมเป็นสิ่งที่พื้นฐาน มีพลังและค่อนข้างมั่นคง ส่วนทัศนคติเป็นความคิดเห็นที่ค่อนข้างไม่มั่นคง เปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า สังคมมักจะยอมรับทัศนคติที่แตกต่างกันอย่างมากมายได้ แต่จะมีค่านิยมที่เป็นเอกภาพซึ่งคนทั่วไปต้องยึดถือร่วมกัน

social welfare **สวัสดิการสังคม** : ระบบการจัดบริการทางสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาของประชาชน

สวัสดิการสังคมจัดให้ขึ้นได้ด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับบริการ เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสมเป็นธรรม ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน การมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป

แนวคิดและความหมายของสวัสดิการสังคมในประเทศไทย ปรากฏอยู่ในมาตรา 3 ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 กฎหมายดังกล่าวได้ให้ความหมายของคำว่าสวัสดิการสังคมไว้ว่าเป็น

“ระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน และการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ” (ราชกิจจานุเบกษา, ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๖)

social well-being **ความอยู่ดีมีสุขทางสังคม** : ความรู้สึกมั่นคงในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเกิดจากความสามารถในการสื่อสารและพัฒนาความสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับบุคคลอื่น รวมทั้งการรักษาเครือข่ายเพื่อไม่ให้รู้สึกเหงาหรือโดดเดี่ยว

การพัฒนาความอยู่ดีมีสุขทางสังคม ต้องการทักษะในการติดต่อกับผู้อื่น เช่น ความเมตตา การให้การสื่อสารแบบเผชิญหน้าหรือการใช้เทคโนโลยี

ความอยู่ดีมีสุขทางสังคมและความอยู่ดีมีสุขของสังคม (societal well-being) โดยรวมมีความหมายคล้ายคลึงกัน เพียงแต่ความอยู่ดีมีสุขทางสังคมเป็นเรื่องของบุคคล ส่วนความอยู่ดีมีสุขของสังคมเป็นเรื่องของกลุ่มคน

ดูเพิ่มเติม *societal well-being*

social work **สังคมสงเคราะห์** : วิชาชีพที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เกี่ยวกับการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาบุคคล กลุ่ม ชุมชน ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมช่วยเหลือตนเอง ครอบครัว และชุมชนและสามารถปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในสังคมต่อไป

socialization **การขัดเกลาทางสังคม** : กระบวนการหล่อหลอมพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งทางกายและใจ โดยผ่านประสบการณ์ในสถานการณ์ทางสังคม

societal well-being ความอยู่ดีมีสุขของสังคม : การที่ชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อันเกิดจากความร่วมมือ เอื้ออาทร และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

ความอยู่ดีมีสุขของสังคม ต้องการทักษะของคนในชุมชนที่จะเชื่อมโยงตนเองเข้ากับสรรพสิ่งรอบตัว ผู้คนเข้าใจวิธีการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล มีวัฒนธรรมในการเห็นอกเห็นใจกัน มีความยุติธรรม และความเมตตากรุณาต่อกัน

ความอยู่ดีมีสุขของสังคมและความอยู่ดีมีสุขทางสังคม โดยรวมมีความหมายคล้ายคลึงกัน เพียงแต่ *ความอยู่ดีมีสุขของสังคม* เป็นเรื่องของกลุ่มคน ส่วน *ความอยู่ดีมีสุขทางสังคม* เป็นเรื่องของบุคคล
ดูเพิ่มเติม *societal well-being*

sociology สังคมวิทยา : วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม

สังคมวิทยา เป็นการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มสังคมวิทยาใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ในการศึกษา โดยดูแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคมที่เกิดขึ้นซ้ำ แล้วหาคำอธิบายเป็นข้อสรุปสากล

แนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยามีอยู่หลากหลาย และต่างมีมุมมองและให้คำนิยามวิชาสังคมวิทยาแตกต่างกันไป

soft power พลังละมุน : สิ่งที่ใช้ในการโน้มน้าวใจหรือดึงดูดผู้อื่นหรือประเทศอื่นให้คล้อยตาม โดยไม่ต้องใช้กำลังหรือการบังคับ

ตัวอย่างของ *พลังละมุน* เช่น วัฒนธรรม ค่านิยม แนวคิด หรือภาพลักษณ์ที่น่าชื่นชมจนผู้อื่นอยากทำตามโดยสมัครใจ *พลังละมุน* มีความหมายตรงข้ามกับ *พลังแข็ง* (hard power) เช่น อำนาจทางทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์

ตัวอย่างของการใช้ *พลังละมุน* เช่น ประเทศไทยใช้ศิลปะ วัฒนธรรม อาหาร การแต่งกาย ศาสตร์การนวด ศิลปะป้องกันตัว เป็นพลังละมุนที่จะดึงดูดคนมาท่องเที่ยว หรือผู้นำท้องถิ่นใช้อัธยาศัยไมตรีและบารมี เพื่อให้คนในชุมชนทำตาม

ดูเพิ่มเติม *hard power*

soft skills ทักษะละมุน : ความสามารถในการใช้ชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม ทั้งการทำงาน การปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และการปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

ทักษะละมุน เป็นสิ่งที่เกิดจากคุณสมบัติภายในที่ดีของแต่ละคน อันจะส่งผลดีให้กับตัวเอง คนรอบข้าง และสังคม *ทักษะละมุน* เป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ ฝึกฝน และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นได้

ตัวอย่างของ *ทักษะละมุน* เช่น ความฉลาดทางอารมณ์ (emotional intelligence) ทักษะการสื่อสาร (communication) ความสามารถในการปรับตัว (adaptability) การทำงานร่วมกับผู้อื่น (collaboration) การคิดเชิงวิเคราะห์และเลือกตัดสินใจ (analytical thinking and decision-making) ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) การบริหารเวลา (time management) การแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน (complex problem solving) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (life-long learning)

sojourner ผู้อยู่ชั่วคราว : ผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศหนึ่งอย่างไม่เป็นการถาวร

โดยทั่วไปผู้อยู่ชั่วคราวหมายถึง ผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศหนึ่ง เป็นระยะเวลามากกว่า 1 ปี โดยมีข้อผูกพันหรือผลประโยชน์บางประการอยู่ในประเทศนั้น และมีความตั้งใจที่จะกลับประเทศต้นทาง ผู้อยู่ชั่วคราวมักไม่มีการบันทึกไว้ในสถิติประชากรอย่างเป็นทางการ และโดยทั่วไปจะจัดประเภทผู้อยู่ชั่วคราวแยกต่างหากจากผู้มาเยือน (visitor) ซึ่งหมายถึง ผู้ตั้งใจอยู่อาศัยในประเทศนั้นๆ น้อยกว่า 1 ปี

son preference ความนิยมบุตรชาย : ทศนคติของคนในสังคม ที่ชอบมีบุตรชายมากกว่าบุตรหญิง

spatial planning การวางแผนพื้นที่ : วิธีการที่ภาครัฐใช้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการกระจายตัวของประชากรและกิจกรรมในพื้นที่ต่างๆ ตามผังที่ได้วางแผนไว้

Spearman's correlation coefficient สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของสเปียร์แมน : ค่าที่ใช้วัดทิศทางและระดับความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงระหว่างตัวแปรสองตัว

สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของสเปียร์แมนใช้กับตัวแปรที่มีระดับการวัดในมาตราอันดับ (ordinal scale) หรือมาตรานามบัญญัติ (nominal scale)

ดูเพิ่มเติม *ordinal scale, nominal scale, correlation coefficient*

special household ครัวเรือนพิเศษ : สถานที่เฉพาะที่มีการจัดการให้บุคคลหลายคนที่ไม่ใช่ครอบครัวเดียวกันมาอาศัยอยู่ด้วยกัน

ครัวเรือนพิเศษจัดขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้จัด เช่น บ้านพักคนงาน หอพัก

spill over effect ผลกระทบล้นเกิน : ผลที่เกิดจากปัจจัยแทรก (intervention) ที่ใส่เข้าไปในกลุ่มทดลอง (experimental group) แล้วไปมีผลกับประชากรกลุ่มอื่นนอกเขตพื้นที่ศึกษาโดยไม่ตั้งใจ

ดูเพิ่มเติม *intervention, experimental group*

spill over population ประชากรล้นเกิน : การที่ประชากรในพื้นที่หนึ่ง มีจำนวนเกินความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) จนทำให้ประชากรส่วนหนึ่ง ต้องย้ายออกไปอยู่บริเวณรอบๆ ของพื้นที่นั้น

ดูเพิ่มเติม *carrying capacity*

spontaneous abortion การแท้งธรรมชาติ : การสิ้นสุดการตั้งครรภ์เมื่ออายุครรภ์น้อยกว่า 28 สัปดาห์ที่เกิดขึ้นเอง โดยไม่มีความตั้งใจที่จะกระทำให้การตั้งครรภ์นั้นสิ้นสุดลง

sport and recreation for all กีฬาและนันทนาการถ้วนหน้า : การสร้างทัศนคติที่ดีและผลักดันการออกกำลังกายและการทำกิจกรรมยามว่างเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด ให้เป็นบรรทัดฐานทางสังคม

กีฬาและนันทนาการถ้วนหน้าสามารถทำได้โดยผ่านการจัดกิจกรรมกีฬามวลชนและกิจกรรมนันทนาการที่ชุมชนมีส่วนร่วม การร่วมมือกันรับผิดชอบในการวางแผนเมือง หรือจัดสรรที่ดิน ควรมีการบังคับใช้ ดูแลให้มีการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกด้านกีฬาและนันทนาการอย่างเท่าเทียมกัน

spousal violence ความรุนแรงในชีวิตคู่ : การใช้กำลังหรือวาจาโดยเจตนาที่กระทำต่อคู่สมรส เพื่อควบคุมให้อยู่ใต้อำนาจด้วยการลงมือกระทำ ช่มชู้ คุกคาม ทำให้อับอาย ทำให้อับอาย หรือการกระทำอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นความรุนแรงทั้งทางกาย ทางจิตใจ และทางเพศ

sprague's formula สูตรของสปราก : สูตรการเทียบค่าระหว่างช่วงของสปราก

ดูเพิ่มเติม *interpolation coefficient*

stable population ประชากรคงรูป : ประชากรปิด (closed population) ที่มีอัตราเพิ่มประชากรคงที่

ประชากรคงรูปเกิดขึ้นในประชากรปิด ที่มีอัตราเกิดและตายคงที่ต่อเนื่องเป็นเวลานาน อันส่งผลให้อัตราเพิ่มประชากรคงที่ และโครงสร้างอายุของประชากรคงรูปเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

ดูเพิ่มเติม *closed population, age structure*

standard deviation ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน : รากที่สอง ของผลต่างระหว่างข้อมูลแต่ละค่ากับค่าเฉลี่ยของข้อมูลชุดนั้นๆ คำนวณจากสูตร ดังนี้

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานจากตัวอย่าง (S)

$$S = \sqrt{\frac{\sum(x - \bar{x})^2}{(n - 1)}}$$

เมื่อ x คือ ค่าของข้อมูลแต่ละตัว
 $\bar{x}$ คือ มัชฌิมเลขคณิตของตัวอย่าง
 n คือ จำนวนข้อมูลทั้งหมดของตัวอย่าง

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานจากประชากร (σ)

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum(x - \mu)^2}{N}}$$

เมื่อ x คือ ค่าของข้อมูลแต่ละตัว
 μ คือ มัชฌิมเลขคณิตของประชากร
 N คือ จำนวนข้อมูลทั้งหมดของประชากร

standard of living มาตรฐานการครองชีพ : ระดับความเป็นอยู่ของคนในสังคม ที่วัดได้โดยดัชนีทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้ รายจ่ายต่อคนต่อปี

standard population ประชากรมาตรฐาน : โครงสร้างอายุ (age structure) ของประชากรที่ใช้เป็นหลักในการปรับฐาน (standardization)

ดูเพิ่มเติม *age structure, standardization*

standardization การปรับฐาน : การปรับค่าตัวชี้วัดโดยใช้ประชากรมาตรฐานเป็นหลัก เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกันได้ โดยปราศจากอิทธิพลของโครงสร้างอายุ

ดูเพิ่มเติม *age structure*

standardized death rate อัตราตายปรับฐาน : อัตราตายอย่างหายาบของประชากรหนึ่ง ที่ปรับให้มีโครงสร้างอายุเหมือนของประชากรมาตรฐาน

วิธีการคำนวณอัตราตายปรับฐานมีสองวิธี คือ (1) อัตราตายปรับฐานโดยตรง (direct standardized death rate) คำนวณโดยนำอัตราตายรายอายุของประชากรที่ศึกษา มาปรับเข้ากับ

โครงสร้างอายุของประชากรมาตรฐาน และ (2) อัตราตายปรับฐานโดยอ้อม (indirect standardized death rate) คำนวณโดยนำอัตราตายรายอายุของประชากรมาตรฐาน มาปรับเข้ากับโครงสร้างอายุของประชากรที่ศึกษา

อัตราตายปรับฐาน ใช้เพื่อแก้จุดอ่อนของอัตราตายอย่างหยาบ (crude death rate - CDR) ซึ่งเป็นอัตราที่ไม่ได้นำเอาโครงสร้างอายุประชากรมาใช้ในการคำนวณด้วย อัตราตายที่สูงมากของประชากรกลุ่มหนึ่ง อาจเป็นเพราะประชากรกลุ่มนั้นมีประชากรวัยสูงอายุมากก็ได้ เช่น ประเทศที่พัฒนาแล้วที่มีประชากรสูงอายุเป็นสัดส่วนที่สูง จะมีอัตราตายที่สูงเกินกว่า 10 ต่อประชากร 1,000 คนขึ้นไป ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ เช่น ประเทศไทยมีอัตราตายเพียง 7-8 ต่อประชากร 1,000 คนเท่านั้น ดังนั้นการนำเอาอัตราตายมาเปรียบเทียบกันอาจจะไม่เห็นภาพที่ชัดเจนนัก เพราะโครงสร้างอายุของประชากรมีส่วนสำคัญที่ทำให้อัตราตายผันแปรไป ถ้าต้องการขจัดอิทธิพลของโครงสร้างอายุที่มีต่ออัตราตายแล้ว ก็อาจใช้วิธีการปรับฐานอายุ หรือใช้อัตราตายรายอายุ (age-specific death rate-ASDR) หรือดัชนีวัดการตายอย่างอื่นที่ควบคุมโครงสร้างอายุของประชากรแล้ว

ดูเพิ่มเติม *crude death rate (CDR)*

standardized mortality ratio อัตราส่วนการตายปรับฐาน : อัตราส่วนระหว่างจำนวนตายที่เกิดขึ้นจริงของประชากรกลุ่มหนึ่ง กับจำนวนตายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นถ้าประชากรนั้นมีอัตราตายรายอายุเช่นเดียวกับประชากรมาตรฐาน (standard population)

อัตราส่วนการตายปรับฐาน เป็นส่วนหนึ่งระหว่างคำนวณอัตราตายปรับฐานโดยอ้อม และเขียนเป็นสมการดังนี้

$$SMR = (D_p / D_{sp} * 100)$$

เมื่อ D_p คือ จำนวนตายที่เกิดขึ้นจริงของประชากร

D_{sp} คือ จำนวนตายที่คาดว่าจะเกิดเมื่อประชากรนั้นมีอัตราตายรายอายุเช่นเดียวกับประชากรมาตรฐาน

อัตราส่วนการตายปรับฐาน ใช้เพื่อแก้จุดอ่อนของอัตราตายอย่างหยาบ (crude death rate - CDR) ซึ่งเป็นอัตราที่ไม่ได้นำเอาโครงสร้างอายุประชากรมาใช้ในการคำนวณด้วย อัตราตายที่สูงมากของประชากรกลุ่มหนึ่ง อาจเป็นเพราะประชากรกลุ่มนั้นมีประชากรวัยสูงอายุมากก็ได้ เช่น ประเทศที่พัฒนาแล้วที่มีประชากรสูงอายุเป็นสัดส่วนที่สูง จะมีอัตราตายที่สูงเกินกว่า 10 ต่อประชากร 1,000 คนขึ้นไป ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ เช่น ประเทศไทยมีอัตราตายเพียง 7-8 ต่อประชากร 1,000 คนเท่านั้น ดังนั้นการนำเอาอัตราตายมาเปรียบเทียบกันอาจจะไม่เห็นภาพที่ชัดเจนนัก เพราะโครงสร้างอายุของประชากรมีส่วนสำคัญที่ทำให้อัตราตายผันแปรไป ถ้าต้องการขจัดอิทธิพลของโครงสร้างอายุที่มีต่ออัตราตายแล้ว ก็อาจใช้วิธีการปรับฐานอายุ ดังเช่น อัตราส่วนการตายปรับฐานอายุ หรือใช้อัตราตายรายอายุ (age-specific death rate -ASDR) หรือดัชนีวัดการตายอย่างอื่นที่ควบคุมโครงสร้างอายุของประชากรแล้ว

ดูเพิ่มเติม *standard population, crude death rate (CDR), age-specific death rate (ASDR)*

standardized rate อัตราปรับฐาน : อัตราต่างๆ ที่คำนวณได้จากการปรับฐาน (standardization)

ดูเพิ่มเติม *standardization*

STATA โปรแกรมสตาดา : โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปโอเนกประสงค์ที่สร้างขึ้นโดยบริษัทสตาดา เพื่อใช้ในงานวิจัยทั้งทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์

โปรแกรมสตาดา ใช้ในสาขาวิชาสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ชีวการแพทย์ หรือวิทยาการระบาด โปรแกรมนี้มีประสิทธิภาพสูงในการใช้งานตั้งแต่การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ทางสถิติ การจำลองเหตุการณ์ การสร้างภาพและแผนภูมิ ฯลฯ

STATA เป็นคำย่อมาจากคำว่า statistics + data

stationary population ประชากรคงที่ : ประชากรคงรูป (stable population) ที่มีอัตราเพิ่มประชากรเท่ากับศูนย์

ประชากรคงที่ นอกจากโครงสร้างอายุของประชากรจะคงรูปเดิมไม่เปลี่ยนแปลงแล้ว ขนาดของประชากรก็ยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลงด้วย

ดูเพิ่มเติม *closed population, growth rate, age structure*

Statistical Analysis System (SAS) โปรแกรมแซส : โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสถิติ นิยมใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์

statistical interaction ปฏิกิริยาทางสถิติ : ผลของตัวแปรอิสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ที่ร่วมกันอธิบายความผันแปรในตัวแปรตามได้มากกว่า ที่ตัวแปรอิสระแต่ละตัวจะอธิบายได้โดยลำพัง

ปฏิกิริยาทางสถิติ เป็นผลเนื่องมาจากอิทธิพลร่วมกัน ของตัวแปรอิสระทั้งสองที่มีต่อกัน

Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) โปรแกรม เอส พี เอส เอส : โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสถิติ นิยมใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์

statistical year book สมุดสถิติรายปี : รายงานข้อมูลสถิติในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสุขภาพอนามัย ที่สำนักงานสถิติแห่งชาติพิมพ์เผยแพร่แก่สาธารณะเป็นรายปี

statistics สถิติศาสตร์ : วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับระเบียบวิธีเก็บรวบรวม แยกประเภท ทดสอบสมมุติฐาน วิเคราะห์ และแปลความข้อมูลสถิติ

statistics คำสถิติ : คำที่แสดงลักษณะหรือคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง ที่คำนวณมาจากสมาชิกทุกหน่วยของกลุ่มตัวอย่าง

stayer ผู้อยู่ติดที่ : ดู *mobility*

steering committee คณะกรรมการกำกับทิศทาง : กลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำ กำหนดเป้าหมาย ทิศทางการดำเนินงาน วางกลยุทธ์ และให้การสนับสนุนด้านอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

step family ครอบครัวลูกติด : ครอบครัวที่ชายหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย มีบุตรติดมาและได้สมรสหรืออยู่กินกันฉันท์สามีภรรยาเป็นครอบครัวใหม่ และบุตรนั้นอาศัยอยู่ด้วยกัน

still birth การเกิดไร้ชีพ : การที่ตัวอ่อน (embryo) คลอดออกมา แล้วไม่แสดงสัญญาณของการมีชีวิต หลังจากมารดาตั้งครรภ์ไม่ต่ำกว่า 28 สัปดาห์

ดูเพิ่มเติม *embryo*

strategic planning การวางแผนกลยุทธ์ : การวางแผนระยะยาวประมาณ 3 - 5 ปี ประกอบด้วย การวิเคราะห์สถานะขององค์กร (จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และวิกฤติ) การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ยุทธวิธี กิจกรรม บุคคลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ

stratified sampling การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น : การสุ่มตัวอย่าง (sampling) จากประชากรที่จัดเป็นกลุ่มตามลำดับ “ชั้น” (strata) โดยประชากรในแต่ละชั้นต้องมีลักษณะคล้ายกัน

ตัวอย่างของการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น เช่น จัดชั้นเป็นภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล แล้วสุ่มตัวอย่างจากแต่ละชั้น

ดูเพิ่มเติม *sampling*

structured questionnaire แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง : แบบสอบถาม (questionnaire) ที่กำหนดรูปแบบและลำดับคำถามไว้ล่วงหน้า

แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง จะมีแบบแผนการลำดับข้อความ และการข้ามข้อความไว้อย่างเป็นระบบ โดยพนักงานสัมภาษณ์และผู้กรอกแบบสอบถาม จะต้องทำตามโครงสร้างที่กำหนดไว้

ดูเพิ่มเติม *questionnaire*

sub-sample กลุ่มตัวอย่างย่อย : ตัวอย่างกลุ่มย่อยที่ประกอบอยู่ในกลุ่มตัวอย่างหนึ่งๆ

subjective morality ศีลธรรมจิตวิสัย : ข้อบัญญัติความประพฤติทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ ที่แต่ละคนกำหนดขึ้นมาเอง อันเป็นศีลธรรมเฉพาะตัวที่เรียกว่า คุณธรรม (virtue) จริยธรรม (ethic)

ตัวอย่างของศีลธรรมจิตวิสัย เช่น ความอ่อนน้อมถ่อมตัว ความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจ กรุณา ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความไม่เห็นแก่ตัว ความจงรักภักดี เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ

subsistence wage ค่าจ้างยังชีพ : ค่าตอบแทนเป็นจำนวนเงินน้อยที่สุดที่ลูกจ้างจะได้รับ เพื่อให้พอมีชีวิตอยู่ได้ (พอเพียงที่จะซื้ออาหาร)

substantive demography สาธิตประชากรศาสตร์ : ดู *population studies*

suburban ชานเมือง : พื้นที่บริเวณรอบนอกของเขตเมือง

suburbanization การขยายชานเมือง : กระบวนการที่ประชากรเคลื่อนย้ายจากในตัวเมืองหรือจากหมู่บ้านชนบท เข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่ปริมณฑลของเมืองหรือพื้นที่ที่เรียกว่า เขตชานเมือง (suburban area) เพิ่มขึ้น

successful ageing การสูงวัยอย่างประสบความสำเร็จ : การที่บุคคลหรือผู้คนเจริญวัยขึ้น จนเป็นผู้สูงอายุ วัยปลายที่มีพลัง คือ, สุขภาพดีทั้งกายและใจ มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และยังคงไว้ซึ่งคุณค่า ศักดิ์ศรี และประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม

successful ageing การสูงวัยอย่างประสบความสำเร็จ : การที่บุคคลหรือผู้คนเจริญวัยขึ้นจนเป็นผู้สูงอายุ วัยปลายที่มีพลัง คือ สุขภาพดีทั้งกายและใจ มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และยังคงไว้ซึ่งคุณค่า ศักดิ์ศรี และประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม

suicide การฆ่าตัวตาย : การทำให้ตนเองถึงแก่ความตาย

การฆ่าตัวตายจัดเป็นการตายจากสาเหตุภายนอก (external cause of death) ประเภทหนึ่ง
ดูเพิ่มเติม *external cause of death*

summative evaluation การประเมินผลสรุป : การประเมินผลเมื่อโครงการสิ้นสุดแล้ว เพื่อดูผลลัพธ์หรือ ผลกระทบของโครงการ

super aged population ประชากรสูงวัยระดับสุดยอด : กลุ่มประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป เกินกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมดประชากร หรือประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด

super aged society สังคมสูงวัยระดับสุดยอด : ดู *aged society*

supercentenarian อภิศตวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 110 ปีขึ้นไป

ดูเพิ่มเติม *age group*

survival rate อัตรารอดชีพ : ดู *survival ratio*

survival ratio อัตราส่วนรอดชีพ : อัตราส่วนระหว่างจำนวนปีคน (person-year) ที่มีชีวิตอยู่ที่อายุ $x + n$ ต่อจำนวนปีคนที่มีชีวิตอยู่ที่อายุ x

บางครั้งเรียกว่า “อัตรารอดชีพ” (survival rate)

ดูเพิ่มเติม *person-year, survival rate*

sustainable development goals เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (เอสดีจี) : สหประชาชาติได้จัดทำและ เผยแพร่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งประชาคมโลกตกลงร่วมกันที่จะใช้เป็นกรอบในการดำเนินงาน ด้านการพัฒนา เอสดีจีได้กำหนดกรอบเวลาในการบรรลุเป้าหมายไว้ 15 ปี คือ ระหว่างปี ค.ศ. 2015-2030

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน แบ่งเป็น 5 มิติ ได้แก่

1. มิติคน (people) ว่าด้วยเรื่องคุณภาพชีวิตของผู้คน (ตามเป้าหมายที่ 1, 2, 3, 4, 5)
2. มิติความมั่งคั่ง (prosperity) ว่าด้วยเรื่องความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและให้ ครอบคลุมอย่างทั่วถึง (ตามเป้าหมายที่ 7, 8, 9, 10, 11)
3. มิติโลก (planet) ว่าด้วยเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ตามเป้าหมาย 6, 12, 13, 14, 15)
4. มิติสันติภาพ (peace) ว่าด้วยเรื่องสันติภาพ สถาบันที่เข้มแข็ง และความยุติธรรม (ตาม เป้าหมาย 16)

5. มิติความเป็นหุ้นส่วน (partnership) ว่าด้วยเรื่องการเป็นหุ้นส่วน เพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (ตามเป้าหมาย 17)

โดยมีเป้าหมาย 17 ข้อ คือ

1. ขจัดความยากจน (no poverty)
2. ขจัดความหิวโหย (zero hunger)
3. สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี (good health and well-being)
4. การศึกษาที่มีคุณภาพ (quality education)
5. ความเท่าเทียมทางเพศภาวะ (gender equality)
6. สุขาภิบาลและน้ำสะอาด (clean water and sanitation)
7. พลังงานสะอาดและเข้าถึงได้ (affordable and clean energy)
8. การเติบโตทางเศรษฐกิจและได้ทำงานที่มีศักดิ์ศรี (decent work and economic growth)
9. โครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม และอุตสาหกรรม (industry, innovation and infrastructure)
10. ลดความเหลื่อมล้ำ (reduced inequality)
11. ชุมชนและเมืองที่ยั่งยืน (sustainable cities and communities)
12. การผลิตและการบริโภคอย่างรับผิดชอบ (responsible consumption and production)
13. การรับมือกับสภาพภูมิอากาศ (climate action)
14. การอนุรักษ์ชีวิตใต้น้ำ (life below water)
15. การอนุรักษ์ชีวิตบนบก (life on land)
16. สถาบันเข้มแข็ง ยุติธรรม และสงบสุข (peace, justice and strong institutions)
17. ความร่วมมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (partnerships for the goals)

sustainable food system ระบบอาหารที่ยั่งยืน : เครือข่ายที่เชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับอาหาร ที่ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการแก่ทุกคน

ระบบอาหารที่ยั่งยืนให้ความสำคัญกับรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเท่าๆ กัน ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่อไป

systematic error ความคลาดเคลื่อนแบบเป็นระบบ : ความผิดพลาดของผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยหรือการทดลองที่เกิดขึ้น เนื่องจากเครื่องมือหรือวิธีวัดไม่ดี

ความคลาดเคลื่อนแบบเป็นระบบจะมีลักษณะหรือทิศทางที่เป็นรูปแบบชัดเจน

systematic sampling การสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ : การสุ่มตัวอย่าง (sampling) จากประชากรด้วยการจัดระบบในการสุ่ม

การสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ เช่น ประชากรที่จะศึกษา 190 คน ต้องการสุ่มตัวอย่างมา 10 คน จะต้องเริ่มต้นด้วยการคำนวณหา “ช่วงห่างของตัวอย่าง” (sampling interval) โดยการหารจำนวน

ประชากรด้วยจำนวนตัวอย่าง (190/10) ได้เท่ากับ 19 จากนั้นทำการสุ่มอันดับเริ่มต้นจากตัวเลข 1 ถึง 19 สมมติว่าได้เลข 3 ตัวอย่างแรกคือคนลำดับที่ 3 ในกรอบตัวอย่าง ตัวอย่างต่อไปจะเว้นช่วงห่างทุกๆ หน่วยที่ 19 ดังนั้น ตัวอย่างต่อไป ได้แก่ คนลำดับที่ 22 (3+19) คนลำดับที่ 41 (22+19) และต่อไปจนครบ 10 คน ตามที่ต้องการ

ดูเพิ่มเติม *sampling*

-T-

t-distribution การแจกแจงที : การแจกแจงการสุ่มตัวอย่าง (sampling distribution) ชนิดหนึ่ง ได้มาจากการพล็อตค่าสถิติที่คำนวณจากการทดสอบที (t-test)

การแจกแจงทีมีลักษณะเป็นรูปโค้งสมมาตร (symmetric curve) ที่ค่าเฉลี่ยเลขคณิตเท่ากับ 0 อยู่กึ่งกลาง ความสูงของรูปโค้งจะแปรผันไปตามระดับความเป็นอิสระ (degree of freedom)

ดูเพิ่มเติม *sampling distribution, t-test*

t-score คะแนนที : คะแนนมาตรฐานชนิดหนึ่งที่แปลงมาจากคะแนนซี (z-score) เพื่อให้คะแนนที่ได้ไม่มีค่า

ติดลบ

$$t = 50 + 10z$$

เมื่อ t คือ คะแนนที

z คือ คะแนนซี

คะแนนทีมีค่า 65 คะแนนขึ้นไป = ดีมาก

ถ้าคะแนนที 55-64 = ดี

ถ้าคะแนนที 45-54 = พอใช้

ถ้าคะแนนที 50 = ปานกลาง

ถ้าคะแนนที 35-44 = ยังไม่พอใช้

ถ้าคะแนนทีต่ำกว่า 35 = อ่อนมาก

t-test การทดสอบที : เทคนิควิธีการทางสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมุติฐาน (hypothesis) เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างหนึ่งกลุ่มกับประชากร หรือเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่อาจมีความสัมพันธ์กันหรือเป็นอิสระต่อกันก็ได้ โดยกลุ่มตัวอย่างต้องสุ่มมาจากประชากรที่มีการแจกแจงปกติ (normal distribution) และทราบค่าความแปรปรวน (variance) ของประชากร

ดูเพิ่มเติม *hypothesis, normal distribution, variance*

t_x ฟังก์ชัน t_x : ฟังก์ชันในตารางชีพ (life table) แสดงจำนวนปีคน (person-year) ทั้งหมด ที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปหลังจากอายุ x ปี เป็นการรวมจำนวนปีคนที่มีชีวิตอยู่ของทุก ๆ กลุ่มอายุ ตั้งแต่อายุ x ปี ไปจนกระทั่งทุกคนตายหมด

ดูเพิ่มเติม *life table, person-year*

table ตาราง : รูปแบบการนำเสนอข้อมูลที่เป็นสถิติ ตัวเลข หรือข้อความสำคัญ โดยจัดวางรายการข้อมูลที่ต้องการแสดงให้มีความหมายทั้งทางแนวดิ่ง (สดมภ์) และแนวนอน (แถว) ทำให้สามารถสื่อความหมายของข้อมูลเหล่านั้นได้ชัดเจนและง่ายขึ้น

taboo ข้อห้าม : สิ่งที่กำหนดไม่ให้สมาชิกกระทำการบางอย่าง ผู้ฝ่าฝืนจะถูกลงโทษโดยกลุ่มหรือชุมชน ข้อห้ามเหล่านี้มักเกิดจากพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา โศคลง หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ

target population ประชากรเป้าหมาย : กลุ่มบุคคลที่ตั้งใจจะให้เป็นผู้ได้รับผลหรือเกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ บางครั้งเรียกว่า “กลุ่มเป้าหมาย”

taxonomy อุนุกรมวิธาน : การจัดแบ่งปรากฏการณ์ออกเป็นประเภท แบบ หรือหมวดหมู่

technical report รายงานวิชาการ : รายงานวิจัย ผลการศึกษา วิเคราะห์ หรือ ผลการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

techniques of population analysis เทคนิคการวิเคราะห์ทางประชากร : วิชาประชากรศาสตร์ในความหมายที่จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะเรื่องขนาด โครงสร้าง การกระจายตัว และการเปลี่ยนแปลงของประชากร

เทคนิคการวิเคราะห์ทางประชากรเน้นการใช้ข้อมูลทางประชากร เทคนิควิธีการวิเคราะห์คุณภาพของข้อมูล การปรับแก้ข้อมูล และการนำข้อมูลไปสร้างเป็นดัชนีชี้วัดเกี่ยวกับสภาพและแนวโน้มของประชากร

เทคนิคการวิเคราะห์ทางประชากร บางครั้งเรียกว่า “เทคนิควิธีทางประชากรศาสตร์” (demographic techniques) เป็นวิชาหลักซึ่งจะสอนควบคู่ไปกับวิชา “ประชากรวิทยา” (population studies) ในหลักสูตรประชากรศาสตร์

ดูเพิ่มเติม *demographic techniques, population studies*

technology เทคโนโลยี : ความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนในสังคม

teenagers เด็กวัยรุ่น : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 13 ถึง 19 ปี

telehealth การสาธารณสุขทางไกล : ระบบการดูแลสุขภาพของประชาชน โดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและระบบโทรคมนาคม

การสาธารณสุขทางไกล เป็นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง มาใช้ในการดูแลสุขภาพ (health care) ของประชาชน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากโรงพยาบาลหรือสถานรักษาพยาบาลต่างๆ ซึ่งจะทำให้เกิดการดูแลสุขภาพของประชาชนอย่างทั่วถึง และลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ของทุกคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

ดูเพิ่มเติม *health care*

telemedicine โทรเวช : ระบบที่เอื้อให้ผู้ป่วยกับแพทย์ที่อยู่ต่างสถานที่กันสามารถติดต่อกันได้โดยตรง โดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารทั้งภาพและเสียงตามเวลาจริง

โทรเวชเป็นระบบที่สามารถส่งภาพบาดแผลและอาการของผู้ป่วย เพื่อรับการวินิจฉัยและคำแนะนำเพื่อการรักษาอย่างทันท่วงที ไม่ว่าผู้ป่วยนั้นจะอยู่ในพื้นที่ห่างไกลเพียงใด ระบบโทรเวชจึงช่วยลดข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ ทำให้การเข้าถึงบริการทางการแพทย์เป็นไปได้ง่าย สะดวกสบาย ประหยัดเวลาและทรัพยากรมากยิ่งขึ้น
บางครั้งเรียกว่า “การแพทย์ทางไกล”

telepharmacy เภสัชกรรมทางไกล : การบริการในด้านยาและเวชภัณฑ์ โดยผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารทางไกล จากหน่วยบริการไปยังผู้ป่วยที่อยู่ห่างไกลกัน

เภสัชกรรมทางไกลรวมการให้คำปรึกษาด้านยา การติดตามการรักษาและผลข้างเคียง การจ่ายยาตามใบสั่งแพทย์ และการส่งมอบเภสัชภัณฑ์ไปให้ผู้ป่วยที่อยู่ห่างไกล ช่วยให้ประชาชนได้รับบริการด้านเภสัชกรรมได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง
บางครั้งเรียกว่า “โทรเภสัช”

temporary migration การย้ายถิ่นชั่วคราว : การย้ายถิ่น (migration) ทั้งภายในและระหว่างประเทศ โดยมีระยะเวลาอาศัยอยู่ในถิ่นปลายทาง (place (area) of destination) เพียงชั่วคราว

การย้ายถิ่นชั่วคราว เช่น การย้ายถิ่นตามฤดูกาล (seasonal migration) หรือการย้ายถิ่นเพื่อเป็นทางผ่านไปสู่ถิ่นอื่นต่อไป

ดูเพิ่มเติม *migration, place (area) of destination, seasonal migration*

Thai Journal Citation Index Centre ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย : หน่วยงานประเมินคุณภาพวารสารวิชาการระดับชาติ ก่อตั้งโดยมูลนิธิส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย มีภารกิจหลัก คือ

1. พัฒนารฐานข้อมูลเพื่อการสืบค้นผลงานวิจัยและผลงานวิชาการตลอดจนข้อมูลการอ้างอิงของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการไทย
2. คำนวณและรายงานค่าดัชนีผลกระทบ (impact factors) ของวารสารวิชาการไทยที่มีอยู่ในฐานข้อมูล TCI เรียกว่า TCI impact factors
3. ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับดัชนีผลกระทบของวารสาร h-index (ดัชนีเอช) และคุณภาพผลงานวิจัยในระดับสากล
4. วิจัยและเผยแพร่ผลงานวิจัย เพื่อนำไปสู่การยกระดับผลงานวิจัยไทยในเวทีนานาชาติ
5. ร่วมมือกับหน่วยงานระดับชาติและนานาชาติเพื่อพัฒนาวารสารไทย

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย แบ่งวารสารออกเป็น 2 สาขาวิชาได้แก่ สาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แบ่งกลุ่มวารสารออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. วารสารกลุ่มที่ 1: วารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI และอยู่ในฐานข้อมูล TCI และจะถูกคัดเลือกเข้าสู่ฐานข้อมูล ASEAN Citation Index (ACI) ต่อไป
 2. วารสารกลุ่มที่ 2: วารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI และอยู่ในฐานข้อมูล TCI
 3. วารสารกลุ่มที่ 3: วารสารที่ไม่ผ่านการรับรองคุณภาพ และอาจไม่ปรากฏอยู่ในฐานข้อมูล TCI ในอนาคต
- ดูเพิ่มเติม *impact factors*

Thai Journals Online วารสารไทยออนไลน์ : ระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศ ไทย เป็นแหล่งรวมวารสารวิชาการที่ผลิตในประเทศไทยทุกสาขาวิชา ทั้งสาขาวิทยาศาสตร์/เทคโนโลยี และมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วารสารไทยออนไลน์ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (มจธ.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (มธ.) ศูนย์เทคโนโลยี อิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) และ ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre : TCI)

วารสารวิชาการไทยที่ปรากฏใน ThaiJO จะพัฒนาอยู่บนระบบ OJS (Online Journal System) เดียวกันซึ่งพัฒนาโดย Public Knowledge Project (PKP)

Thailandometers มิเตอร์ประเทศไทย : เครื่องมือแสดงข้อมูลทางประชากร ครบครัน สังคมและสุขภาพที่เป็นปัจจุบัน

ข้อมูลที่น่าสนใจในมิเตอร์ประเทศไทยมีหลายรายการ เช่น จำนวนประชากรของประเทศไทย จำนวนเกิด จำนวนตาย จำนวนคนเพิ่ม จำนวนผู้สูงอายุ จำนวนการจดทะเบียนสมรส จำนวนการจดทะเบียนหย่า การแสดงข้อมูลของมิเตอร์ประเทศไทย ใช้วิธีนำเสนอผ่านทางเว็บไซต์ <http://www.thailandometers.mahidol.ac.th>

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัย มีป้ายดิจิทัลแสดงข้อมูลจำนวนประชากรของประเทศไทยตามเวลาจริง บริเวณโถงทางเข้าอาคารประชาสังคมอุดมพัฒน์

thanatology มรณวิทยา : สหวิทยาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการตายของมนุษย์ และความสูญเสียที่เกิดขึ้นจากการตาย

มรณวิทยามีการศึกษาจากหลายมุมมอง เช่น นิติวิทยาศาสตร์ จิตวิญญาณ ศีลธรรม จริยธรรม การแพทย์ สาธารณสุข สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา

ปัจจุบัน มีการเปิดสอนมรณวิทยาในระดับมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนมาก

ตัวอย่างในมหาวิทยาลัย Marian University ได้เปิดหลักสูตร Master of Science in Thanatology โดยมีรายวิชาที่เปิดสอน เช่น

- Foundations of Thanatology
- Bereavement Theory and Practice

- Cultural Perspectives in Thanatology
- Applied Ethics and the End of Life
- Death in the Lives of Children and Teens
- Complicated Grief
- Traumatology
- Understanding Suicide

The Times Higher Education Impact Rankings **อันดับผลกระทบของ THE** : การจัดอันดับมหาวิทยาลัยของ Times Higher Education (THE)

อันดับผลกระทบของ THE เป็นแห่งเดียวที่ใช้เกณฑ์ตัวชี้วัดทางด้านการวิจัย การเรียนการสอน และการบริการวิชาการ ที่มีผลกระทบเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ

therapeutic abortion การทำแท้งเพื่อรักษา : การยุติการตั้งครรภ์ เพื่อวัตถุประสงค์ในการรักษาสุขภาพของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์

third trimester pregnancy การตั้งครรภ์ระยะที่ 3 : ระยะเวลาของการตั้งครรภ์เริ่มตั้งแต่สัปดาห์ที่ 29 จนถึงครบกำหนดคลอดในสัปดาห์ที่ 42 (ระยะเวลาอยู่ในครรภ์ 197 - 294 วัน)

การตั้งครรภ์อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ การตั้งครรภ์ระยะแรก เริ่มนับตั้งแต่วันแรกที่มีประจำเดือนครั้งสุดท้าย ไปจนถึงสัปดาห์ที่ 14 (ระยะเวลาอยู่ในครรภ์ 1 - 98 วัน) การตั้งครรภ์ระยะที่ 2 นับตั้งแต่วันที่ 15 จนถึงสัปดาห์ที่ 28 (ระยะเวลาอยู่ในครรภ์ 99 - 196 วัน) และการตั้งครรภ์ระยะที่ 3 นับตั้งแต่วันที่ 29 จนถึงครบกำหนดคลอดในสัปดาห์ที่ 42

ดูเพิ่มเติม *pregnancy*

threatened abortion ภาวะแท้งคุกคาม : อาการผิดปกติของการตั้งครรภ์ ที่เกิดขึ้นในช่วง 20 สัปดาห์แรกของการตั้งครรภ์ โดยหญิงตั้งครรภ์จะมีอาการเลือดออกทางช่องคลอด ซึ่งอาจเป็นเลือดสดหรือมูกเลือด ในขณะที่ปากมดลูกยังไม่เปิด

ภาวะแท้งคุกคามหากไม่ได้รับการดูแลรักษาโดยเร็ว อาจส่งผลให้เกิดการแท้งได้

time series analysis การวิเคราะห์อนุกรมเวลา : เทคนิคทางสถิติในการหารูปแบบการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรที่เปลี่ยนไปตามเวลา ในอดีตจนถึงปัจจุบัน แล้วนำรูปแบบนั้นมาพยากรณ์ค่าของตัวแปรในอนาคต

time series data ข้อมูลอนุกรมเวลา : ข้อมูลที่เกิดขึ้นในเวลาที่มีระยะห่างเท่าๆ กัน และต่อเนื่องกัน

ข้อมูลอนุกรมเวลาแสดงค่าการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรที่เปลี่ยนไปตามเวลา หน่วยของเวลาอาจเป็นปี เดือน สัปดาห์ วัน หรือชั่วโมง

time table ตารางเวลา: กำหนดเวลาการทำงานของโครงการวิจัย หรือโครงการปฏิบัติการอื่นๆ ว่าจะทำกิจกรรมใด เมื่อไร ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการไปจนกระทั่งเสร็จสิ้น หรือหมดระยะเวลาของโครงการนั้น

บางครั้งเรียกว่า “แผนภูมิแกนต์” (Gantt chart) แสดงกำหนดเวลาในการทำวิจัย

time-related underemployment การทำงานต่ำกว่าระดับด้านเวลา : การที่บุคคลวัยแรงงานใช้เวลาทำงานน้อยกว่าระยะเวลาที่ควรทำ (โดยทั่วไปใช้เกณฑ์ 35 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

การทำงานต่ำกว่าระดับด้านเวลาทำให้บุคคลนั้นยังมีเวลาเหลือพอ และต้องการที่จะทำงานเพิ่ม

timeline เส้นเวลา : การบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และ/หรือที่จะเกิดขึ้นตามลำดับเวลา

เส้นเวลาจะทำให้เห็นภาพรวมของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น กระบวนการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา หรือแสดงให้เห็นประวัติความเป็นมา หรือพัฒนาการของปรากฏการณ์ที่เราสนใจ หรือแสดงแผนการดำเนินงานของโครงการวิจัย

torture ทารุณกรรม : การกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดๆ จนเป็นเหตุให้ผู้อื่นเสื่อมเสียเสรีภาพหรือเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ

ทารุณกรรมยังรวมถึงการกระทำผิดทางเพศต่อผู้อื่น การบังคับให้ผู้อื่นกระทำหรือประพฤติกในลักษณะที่น่าจะเป็นอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ หรือขัดต่อกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดี ทั้งนี้ไม่ว่าผู้อื่นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม

total fertility rate อัตราเจริญพันธุ์รวม : จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่ง (หรือ 1,000 คน) ให้กำเนิดตลอดด้วยมีบุตร (childbearing age) ของตน

อัตราเจริญพันธุ์รวมเป็นการวัดสรุปรวมภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ทั้งหมดของสตรี โดยมีข้อสมมุติว่าอัตราเจริญพันธุ์รายอายุ (age-specific fertility rate (ASFR)) ตลอดด้วยมีบุตรของสตรีนั้นไม่เปลี่ยนแปลง คำนวณได้โดยการรวมอัตราเจริญพันธุ์รายอายุตลอดช่วงวัยมีบุตรของสตรีในแต่ละปี

$$TFR = 5 \sum (B_i / P_i^f) * k$$

เมื่อ B_i คือ จำนวนเกินในปีหนึ่งจากแม่ในกลุ่มอายุ i เมื่อ i คือ กลุ่มอายุ 5 ปี

P_i^f คือ จำนวนประชากรของสตรีในกลุ่มอายุ i เมื่อเกิดกลางปีนั้น

k คือ ค่าคงที่ อาจใช้ 1 หรือ 1,000

ดูเพิ่มเติม *childbearing age, fertility, age-specific fertility rate (ASFR)*

town เมือง : บริเวณพื้นที่ที่มีประชากรรวมตัวอยู่อาศัยกันเป็นชุมชนที่ใหญ่กว่าหมู่บ้าน แต่เล็กกว่านคร มักจะเป็นศูนย์กลางการค้าขาย

ในประเทศไทย พื้นที่ใดจะเรียกเป็นเทศบาลเมืองนั้นเป็นไปตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 10 “เทศบาลเมือง ได้แก่ ท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดหรือท้องถื่นชุมนุมชนที่มีราษฎรตั้งแต่หนึ่งหมื่นคนขึ้นไป ทั้งมีรายได้พอควรแก่การที่จะปฏิบัติหน้าที่อันต้องทำตามพระราชบัญญัตินี้”

toxic people คนพิษ : ผู้ที่ทำให้คนรอบข้างมีความทุกข์

traditional birth attendant ผดุงครรภ์โบราณ : ผู้หญิงทำคลอดที่ไม่ได้เป็นแพทย์หรือพยาบาล โดยใช้วิธีการที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ดั้งเดิม

ชาวบ้านในภาคกลางและภาคอีสานเรียกผู้ทำคลอดด้วยวิธีการดั้งเดิมนี้ว่า “หมอดำแย” ในหมู่ชาวมุสลิมในภาคใต้เรียกว่า “โต๊ะบีแด” ชาวบ้านในภาคเหนือเรียกว่า “แม่จ้าง”

traditional medicine การแพทย์แผนโบราณ : ความรู้และการปฏิบัติในการรักษาพยาบาล ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน

traditional method family planning วิธีการวางแผนครอบครัวแบบดั้งเดิม : วิธีการคุมกำเนิดที่ไม่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

วิธีการวางแผนครอบครัวแบบดั้งเดิม ได้แก่ วิธีนัยระยะปลอดภัย การงดเว้นการร่วมเพศ การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ และการใช้สมุนไพรบางอย่าง
ดูเพิ่มเติม *contraceptive method*

transgender คนข้ามเพศ : ผู้ที่มีอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ (gender identity) ไม่ตรงกับเพศกำเนิดของตน
ดูเพิ่มเติม *gender identity*

tribe เผ่า : กลุ่มของบุคคล ครอบครัว หรือญาติพี่น้องที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน และรวมตัวอยู่ด้วยกันเป็นชุมชน

tricenarian ตรึงศัทวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 30-39 ปี
ดูเพิ่มเติม *age group*

true rate of natural increase อัตราแท้จริงของการเพิ่มธรรมชาติ : ดู *intrinsic rate of natural increase*

truncation bias ความลำเอียงจากการปิดเศษ : ผลลัพธ์ที่ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง อันเนื่องมาจากการปิดค่าตัวเลขที่อยู่ต่ำหรือสูงกว่าพิสัยที่กำหนดขึ้น ออกจากการวิเคราะห์

tubal sterilization การทำหมันหญิง : การคุมกำเนิดถาวรในผู้หญิง โดยการผูกหรือผูกตัดท่อนำไข่

tuberculosis วัณโรค : โรคติดเชื้อของปอดชนิดหนึ่ง ที่เป็นสาเหตุการตายอันดับสองของการตายจากโรคติดเชื้อในผู้ใหญ่ทั่วโลก

สาเหตุของวัณโรคมาจากเชื้อ “มัยโคแบคทีเรียม ทูเบอร์คูโลซิส” (*Mycobacterium tuberculosis*) ที่ทำให้เกิดอาการทั้งเฉียบพลันและเรื้อรัง พยาธิสภาพของโรคส่วนใหญ่เกิดขึ้นที่ปอด แต่ก็สามารถเกิดที่ไต กระดูก ต่อม้ำเหลือง และสมองได้ ผู้ที่ป่วยเป็นโรคนี้อาจมีไข้ ไอแห้งๆ เรื้อรัง หายใจตื้น เจ็บหน้าอก เบื่ออาหาร น้ำหนักลด อ่อนเพลีย เด็กและผู้ที่มีร่างกายอ่อนแอหรือภูมิคุ้มกันต่ำ เป็นผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการติดโรคนี้อย่างง่ายดาย กว่าครึ่งหนึ่งของผู้ที่เป็นโรคนี้อาจไม่ทำการรักษาจะเสียชีวิต

ในปี 2536 องค์การอนามัยโลก (World Health Organization (WHO)) ได้ประกาศเป็นครั้งแรกว่า วัณโรคเป็นโรคติดเชื้อที่เป็นปัญหาเร่งด่วนของโลก

ประเทศไทยได้ทำการรักษา ป้องกัน และควบคุมวัณโรค จนทำให้อัตราตายที่เคยสูงในอดีตได้ลดลง แต่สิบกว่าปีที่ผ่านมา นี้ภายหลังที่มีการแพร่ระบาดของไวรัสเอดส์ (เอชไอวี) (*human immunodeficiency virus (HIV)*) การป่วยและตายด้วยวัณโรคค่อยๆ เพิ่มขึ้นอีกครั้ง

ดูเพิ่มเติม *World Health Organization (WHO), human immunodeficiency virus (HIV)*

turnaround migration การย้ายถิ่นวกกลับ : การเปลี่ยนแปลงทิศทางของการย้ายถิ่นสุทธิ (net migration) จากชนบทสู่เมืองมาเป็นจากเมืองสู่ชนบท หรือในทางกลับกัน จากเมืองสู่ชนบทมาเป็นชนบทสู่เมือง

ดูเพิ่มเติม *net migration*

type I error ความคลาดเคลื่อนชนิดที่ 1 : ความคลาดเคลื่อน (error) เนื่องจากการปฏิเสธสมมุติฐานว่าง (null hypothesis) ทั้งๆ ที่ สมมุติฐานว่างนั้นเป็นจริง

เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ความคลาดเคลื่อนแอลฟา” (alpha error (α error))

ดูเพิ่มเติม *error, null hypothesis, alpha error (α error)*

type II error ความคลาดเคลื่อนชนิดที่ 2 : ความคลาดเคลื่อน (error) เนื่องจากการยอมรับสมมุติฐานสมมุติฐานว่าง (null hypothesis) ทั้งๆ ที่สมมุติฐานว่างนั้นไม่เป็นจริง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ความคลาดเคลื่อนเบตา” (alpha error (α error))

ดูเพิ่มเติม *error, null hypothesis, beta error (β error)*

-U-

UKPSF กรอบมาตรฐานวิชาชีพของสหราชอาณาจักร : ระบบประเมินและรับรองคุณภาพของผู้ประกอบวิชาชีพตามกรอบของสหราชอาณาจักร

UKPSF ย่อมาจาก United Kingdom Professional Standards Framework เป็นระบบประเมินการเรียนการสอน และรับรองคุณภาพตามกรอบมาตรฐานวิชาชีพของประเทศไทย ซึ่งได้รับการยอมรับกันทั่วโลก

กรอบมาตรฐานนี้พัฒนาขึ้นโดย Advance Higher Education (AHE) ร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาเพื่อจัดฝึกอบรมและประเมินคุณภาพการสอนและกำหนดวิทยฐานะของอาจารย์ โดยแบ่งเป็น 4 ระดับจากต่ำไปหาสูง ได้แก่ Associate Fellow, Fellow, Senior Fellow และ Principal Fellow

สำหรับประเทศไทย สถาบันอุดมศึกษาได้นำกรอบมาตรฐานนี้ มาประเมินคุณภาพอาจารย์ของแต่ละมหาวิทยาลัย และใช้ชื่อตามมหาวิทยาลัย เช่น MUPSF การประเมินของมหาวิทยาลัยมหิดล PSU-TPSF การประเมินของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ultrasound อัลตราซาวนด์ : คลื่นเสียงความถี่สูงที่นำมาใช้ในการแพทย์ เพื่อตรวจอวัยวะภายใน

อัลตราซาวนด์สามารถนำมาประมวล และแปลงเป็นภาพถ่ายของร่างกายโดยทั่วไป ปัจจุบันได้มีการใช้อัลตราซาวนด์เพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น การดูเพศของทารกในครรภ์ การตรวจหาความผิดปกติภายในร่างกาย ตรวจหาการอักเสบและการบาดเจ็บของกล้ามเนื้อและเส้นเอ็น ใช้ประเมินระบบไหลเวียนเลือดใช้ในการบำบัดอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ

under enumeration การตกเจนนับ : การนับจำนวนประชากรในพื้นที่คลุมรวม (coverage) ของการสำรวจหรือสำมะโน (census) ไม่ครบถ้วน

ดูเพิ่มเติม *coverage, census*

under five mortality ratio อัตราส่วนการตายอายุต่ำกว่า 5 ปี : ดู *child mortality rate (ratio)*

under registration การตกจดทะเบียน : การบันทึกข้อมูลของบุคคลหรือเหตุการณ์ชีพ (vital event) ที่ต่ำกว่าความเป็นจริง

การตกจดทะเบียน เช่น เมื่อมีการเกิดหรือตาย แต่ไม่แจ้งต่อนายทะเบียน

ดูเพิ่มเติม *vital event*

under-developed country ประเทศด้อยพัฒนา : ประเทศที่ยากจนและล้าหลัง

ต่อมาเกิดการหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า *ประเทศด้อยพัฒนา* โดยเปลี่ยนเป็นเรียกว่า “ประเทศกำลังพัฒนา” (developing country) หรือ “ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด” (least developed country) เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกว่ามีการดูถูกเหยียดหยาม

ดูเพิ่มเติม *developing country, least developed country*

undercount การตกแฉงนับ : การที่เหตุการณ์บางอย่างหรือตัวอย่างบางราย ไม่ได้ถูกนับหรือสำรวจ บางครั้งเรียก การตกสำรวจ

underemployment การทำงานต่ำกว่าระดับ : การที่บุคคลวัยแรงงาน ไม่ได้ทำงานอย่างเต็มความสามารถ

ตัวอย่างของการทำงานต่ำกว่าระดับ เช่น ทำงานน้อยกว่าเวลาที่สามารถทำได้ ทำงานที่ได้รับรายได้ต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ ทำงานต่ำกว่าคุณวุฒิ ความชำนาญ หรือประสบการณ์ของตน

underpopulation ประชากรน้อยเกิน : สภาวะที่จำนวนผู้คนอาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่ง น้อยไปกว่าความสามารถของปริมาณที่ดินและทรัพยากรในพื้นที่นั้นจะรองรับได้

ประชากรน้อยเกินตรงข้ามกับ ประชากรมากเกินไป (overpopulation)

ดูเพิ่มเติม *overpopulation*

unemployment การว่างงาน : การที่บุคคลวัยแรงงานที่สามารถทำงานได้ แต่ไม่มีงานให้ทำ

ระดับของการว่างงานในพื้นที่หนึ่งวัดได้จาก ร้อยละของประชากรวัยแรงงานที่ว่างงาน ต่อประชากรวัยแรงงานทั้งหมด

ในการสำรวจภาวะทางเศรษฐกิจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ นิยามการว่างงาน ว่าหมายถึง การที่ประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงาน ในช่วงเวลาที่ศึกษาไม่ได้ทำงานใดๆ เลย แม้แต่หนึ่งชั่วโมง ไม่มีงานประจำที่จะกลับไปทำ และไม่มีธุรกิจหรือไร่นาเป็นของตนเอง แต่พร้อมที่จะทำงาน

unit of analysis หน่วยวิเคราะห์ : หน่วยหรือกลุ่มของวัตถุ สิ่งของ หรือบุคคลที่ใช้ในการศึกษา

United Nations สหประชาชาติ : website: www.un.org

United Nations Childrens Fund กองทุนเด็กแห่งสหประชาชาติ : website: www.unicef.org

United Nations Development Fund for Women กองทุนพัฒนาสตรีแห่งสหประชาชาติ : website: www.unifem.org

United Nations Development Programme สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ : website: www.undp.org

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ : website: www.unesco.org

United Nations Environment Programme สำนักงานโครงการสภาวะแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ : website: www.unep.org

United Nations High Commissioner for Refugees สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ : website: www.unhcr.org

United Nations Human Settlements Programme โครงการการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์แห่งสหประชาชาติ : website: www.unhabitat.org

United Nations Industrial Development Organization องค์การพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งสหประชาชาติ : website: www.unido.org

United Nations Office on Drugs and Crime สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ : website: www.unodc.org

United Nations Population Fund กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ : website: www.unfpa.org

United Nations Statistics Division กองสถิติแห่งสหประชาชาติ : website: unstats.un.org/unsd

univariate analysis การวิเคราะห์ตัวแปรเดียว : เทคนิคการวิเคราะห์ทางสถิติ ที่นำตัวแปรเพียงหนึ่งตัวมาวิเคราะห์ การวิเคราะห์ตัวแปรเดียวใช้วิธีบรรยายคุณลักษณะต่างๆ ของตัวแปรนั้น ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics)

ดูเพิ่มเติม *descriptive statistics*

universal health coverage หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า : บริการสุขภาพที่จำเป็นและมีคุณภาพ ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงได้ โดยไม่เป็นภาระทางการเงิน

หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าจะครอบคลุมในด้านการส่งเสริม ป้องกัน บำบัดฟื้นฟู และการดูแลแบบประคับประคอง (palliative care)

ดูเพิ่มเติม *palliative care*

unmet need ความต้องการที่ยังไม่สัมฤทธิ์ : ความปรารถนาในปัจจุบัน ที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองหรือเติมเต็ม ตัวอย่างของความต้องการที่ยังไม่สัมฤทธิ์ เช่น ในงานวางแผนครอบครัว มีสตรีหรือคู่สมรสที่ยังอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ (reproductive age) และไม่ต้องการมีบุตร แต่ไม่ใช้วิธีคุมกำเนิด (contraceptive method) ชนิดใดชนิดหนึ่ง

ในงานเกี่ยวกับกิจการผู้สูงอายุ เช่น มีผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแล แต่ไม่มีคนดูแล

ดูเพิ่มเติม *reproductive age, contraceptive method*

unobtrusive measure การวัดแบบไม่เปิดเผย : เทคนิคในการเก็บข้อมูล ที่ผู้วิจัยและผู้ถูกศึกษาไม่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กัน

การวัดแบบไม่เปิดเผยมีทั้งแบบปิดบัง เช่น การปลอมตัวเข้าไปสังเกตการณ์ และแบบทางอ้อม เช่น การใช้เอกสารส่วนตัว สิ่งของเครื่องใช้ หรือสิ่งอื่นๆ เพื่อวัดตัวแปรที่ศึกษา

unplanned pregnancy การตั้งครรภ์ที่ไม่ได้วางแผน : การตั้งครรภ์ที่เกิดขึ้น โดยที่ฝ่ายหญิงหรือชาย หรือทั้งคู่ไม่ได้ตั้งใจที่จะให้เกิดขึ้น

unwanted birth การเกิดที่ไม่ต้องการ : การเกิด หลังจากลูกคนที่ระบุว่าเป็นจำนวนบุตรที่ต้องการ

upskill การเพิ่มทักษะ : กระบวนการของการเรียนรู้ เพื่อยกระดับความชำนาญในการประกอบอาชีพที่ทำอยู่เดิมให้ดียิ่งขึ้น

urban agglomeration กลุ่มเมือง : การรวมกลุ่มพื้นที่เมืองที่มีอาณาเขตติดต่อกันเข้าด้วยกัน โดยไม่คำนึงถึงอาณาเขตทางการปกครอง

ปกติกลุ่มเมืองใช้เรียกพื้นที่ที่มีประชากรตั้งแต่ 1 ล้านคนขึ้นไป

urban area เขตเมือง : พื้นที่ที่มีลักษณะสำคัญของความเป็นเมือง

ลักษณะของเขตเมืองคือ มีประชากรอยู่กันอย่างหนาแน่น หรือมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับพื้นที่ และประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่นั้น ประกอบอาชีพที่มีใช้เกษตรกรรม

ประเทศไทยถือว่า พื้นที่ในเขตเทศบาลทั้งหมดเป็นเขตเมือง

urban ecosystem ระบบนิเวศเมือง : ระบบความสัมพันธ์ภายในสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เมือง

ระบบนิเวศเมืองรวมถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

urban heat island เกาะความร้อนเมือง : บริเวณพื้นที่ในเขตเมือง ที่มีอุณหภูมิสูงกว่าพื้นที่นอกเมือง

เกาะความร้อนเมืองมีสาเหตุมาจากสิ่งก่อสร้างที่มากกว่าพื้นที่นอกเมือง และมีต้นไม้และที่โล่งน้อยกว่าพื้นที่นอกเมือง

การที่อุณหภูมิในเขตเมืองสูงกว่าเขตรอบนอก เนื่องจากสิ่งแวดล้อมและสิ่งปลูกสร้าง ทำให้พื้นผิวของเขตเมือง มีความสามารถในการดูดซับและกักเก็บความร้อนได้มากกว่า

urban planning การวางแผนเมือง : กระบวนการทางวิชาการและการปกครอง เกี่ยวกับการใช้ที่ดินและการออกแบบของสิ่งแวดล้อมในเมือง

การวางแผนเมืองรวมถึงการวางแผนเครือข่ายคมนาคมขนส่ง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระเบียบในด้านการสร้างที่อยู่อาศัยและชุมชน

การวางแผนเมืองประกอบด้วย การวิเคราะห์วิจัย การคิดเชิงยุทธศาสตร์ ความรู้ด้านสถาปัตยกรรม การออกแบบเมือง การปรึกษาหารือสาธารณะ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ และการบริหารจัดการ

urban population ประชากรเมือง : ผู้คนที่อยู่อาศัยในเขตเมือง

ประชากรเมืองอาจรวมผู้คนที่อยู่ตามชานเมืองและในเขตปริมณฑลด้วย

urban spatial distribution การกระจายตัวของประชากรในเขตเมือง : การที่ประชากรในเขตเมือง

ปริมณฑลและเขตชานเมือง กระจายกันอาศัยอยู่ตามพื้นที่ภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้น

urban-rural migration การย้ายถิ่นจากเมืองสู่ชนบท : ดู migration

urban-urban migration การย้ายถิ่นจากเมืองสู่เมือง : ดู migration

urbanization นคราภิวัตน์ : กระบวนการที่ทำให้มีความเป็นเมืองมากขึ้น ได้แก่

- (1) การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง หรือ
 - (2) กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากวิถีชีวิตแบบชนบทมาเป็นแบบเมือง
- บางครั้งใช้คำว่า การขยายเขตเมือง

use rate อัตราการใช้ : จำนวนบุคคลที่ใช้บริการอย่างหนึ่งต่อประชากร 100 หรือ 1,000 หรือ 10,000 คน ในช่วงเวลาหนึ่ง

use-effectiveness (of contraceptive method) ประสิทธิภาพในการใช้ (วิธีคุมกำเนิด) : ความสามารถของวิธีคุมกำเนิด (contraceptive method) วิธีหนึ่ง ที่จะลดอุบัติการณ์การตั้งครรภ์ที่ไม่ประสงค์ลงได้ ระยะเวลาที่ครอบคลุมการคิดประสิทธิภาพของวิธีคุมกำเนิด จะไม่คำนึงถึงความสม่ำเสมอของการคุมกำเนิดวิธีนั้น และจะไม่นับรวมช่วงเวลาที่หยุดใช้วิธีคุมกำเนิดนั้น

ดูเพิ่มเติม *contraceptive method*

uterus มดลูก : อวัยวะภายในของสตรี ที่ทำหน้าที่ในการเป็นที่อยู่และหล่อเลี้ยงไข่ที่ผสมแล้วและตัวอ่อน ระหว่างการตั้งครรภ์

utility theory ทฤษฎีอรรถประโยชน์ : แนวคิดที่มีหลักว่า การตัดสินใจเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้บุคคลได้รับประโยชน์และสวัสดิการสูงสุด ภายใต้เงื่อนไขที่มีอยู่

vaccination การให้วัคซีน : การใส่เชื้อจุลินทรีย์ที่ทำให้พิษอ่อนลงหรือหมดพิษแล้ว เข้าไปในร่างกายของคน เพื่อกระตุ้นให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานต่อโรค ซึ่งมีสาเหตุมาจากเชื้อจุลินทรีย์นั้น

vaccine วัคซีน : เชื้อจุลินทรีย์ที่พิษอ่อนลงหรือหมดพิษแล้ว ที่ใส่เข้าไปในร่างกายของคน เพื่อให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันต้านทานหรือเพิ่มภูมิคุ้มกันต่อโรคใดโรคหนึ่ง

vaginal cream ครีมทาช่องคลอด : ยาคุมกำเนิดที่ทำเป็นครีม ใช้ทาในช่องคลอด มีคุณสมบัติฆ่าเชื้ออสุจิของฝ่ายชาย

vaginal diaphragm ไดอะแฟรมใส่ช่องคลอด : วิธีคุมกำเนิดที่เป็นแบบแหวนโลหะ ตรงปลายเป็นแผ่นวัสดุรูปโดม ยืดหยุ่นได้ สอดใส่เข้าไปในช่องคลอดเพื่อป้องกันการปฏิสนธิ

vaginal foam โฟมใส่ช่องคลอด : วิธีคุมกำเนิดที่ใช้โฟม ที่มีคุณสมบัติฆ่าเชื้ออสุจิของฝ่ายชาย ใส่เข้าไปในช่องคลอด

vaginal jelly เยลลี่ใส่ช่องคลอด : ยาคุมกำเนิดที่มีลักษณะคล้ายวุ้น คือ นิ่มและยืดหยุ่นได้ มีคุณสมบัติฆ่าเชื้ออสุจิของฝ่ายชาย ใช้ใส่เข้าไปในช่องคลอด

vaginal ring วงแหวนใส่ช่องคลอด : อุปกรณ์คุมกำเนิดรูปวงแหวน ใช้ใส่ในช่องคลอด
วงแหวนใส่ช่องคลอดบรรจุฮอร์โมนป้องกันการปฏิสนธิ

vaginal shield แผ่นกันคุมกำเนิด : อุปกรณ์คุมกำเนิดรูปท่อกวางปลายปิด ทำด้วยโพลีเอสเตอร์ ยืดหยุ่นได้ ใช้ใส่เข้าไปในช่องคลอดก่อนการร่วมเพศ เพื่อป้องกันการปฏิสนธิ

vaginal sponge ฟองน้ำคุมกำเนิด : ฟองน้ำซึ่งมียาฆ่าเชื้ออสุจิ ใช้ใส่ในช่องคลอดก่อนการร่วมเพศ เพื่อป้องกันการปฏิสนธิ

vaginal tablet ยาเม็ดใส่ช่องคลอด : ยาเม็ดฆ่าเชื้ออสุจิ ใช้ใส่ในช่องคลอดก่อนการร่วมเพศ เพื่อป้องกันการปฏิสนธิ

validity ความตรง : ความถูกต้องและสมเหตุสมผล ของการวัดอย่างหนึ่ง

ความตรงดูได้จากเครื่องมือหรือวิธีการวัดที่นำมาใช้นั้น สามารถวัดปรากฏการณ์ที่ต้องการจะวัดได้จริง การวิจัยที่มีความตรงสูงหมายความว่า งานวิจัยนั้นให้ผลได้ตรงตามคุณลักษณะ คุณสมบัติ และความแตกต่างทางกายภาพหรือสังคมได้ตามความเป็นจริง

ปกติความตรงสามารถพิจารณาได้ใน 3 ลักษณะ คือ ความตรงที่เห็น (face validity) ความตรงตามเนื้อหา (content validity) และความตรงตามเกณฑ์ (criterion validity)

ดูเพิ่มเติม *face validity, content validity, criterion validity*

vancouver style รูปแบบแวนคูเวอร์ : การเขียนอ้างอิง ที่เป็นสากลที่นิยมใช้ในสาขาวิทยาศาสตร์และแพทยศาสตร์

รูปแบบแวนคูเวอร์เริ่มจัดทำครั้งแรกในปี 1978 โดยกลุ่มบรรณาธิการวารสารทางการแพทย์ ในเมืองแวนคูเวอร์ รัฐบริติชโคลัมเบีย ประเทศแคนาดา และต่อมาได้ก่อตั้งเป็นคณะกรรมการระดับนานาชาติ ชื่อ The International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเขียนเอกสารอ้างอิง เรียกว่า The Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า Vancouver style และล่าสุดได้ปรับปรุงรูปแบบการอ้างอิงให้ทันสมัย ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ในปี 2010

หลักเกณฑ์สำคัญในการอ้างอิงแบบแวนคูเวอร์

หลักการอ้างอิงในเนื้อเรื่อง (in-text citation) คือ เมื่อนำผลงานของบุคคลอื่นไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมดมาอ้างอิงในงานนิพนธ์ ให้ใส่ตัวเลขกำกับไว้ท้ายข้อความนั้น เรียงตามลำดับ 1,2,3,4... โดยใช้ตัวเลขอารบิกอยู่ในวงเล็บ (brackets) หรือตัวเลขยกขึ้น (superscript) แล้วรวบรวมเป็นรายการอ้างอิง (references) ที่ส่วนท้ายของงานนิพนธ์

การอ้างอิงบทความจากวารสาร (Articles in Journals)

ชื่อผู้แต่ง (Author). ชื่อบทความ (Title of the article). ชื่อวารสาร (Title of the Journal) ปีพิมพ์ (Year); เล่มที่ของวารสาร (Volume): หน้าแรก-หน้าสุดท้าย (Page).

การอ้างอิงหนังสือหรือตำรา

ชื่อผู้แต่ง (Author). ชื่อหนังสือ (Title of the book). ครั้งที่พิมพ์ (Edition). เมืองที่พิมพ์ (Place of Publication): สำนักพิมพ์ (Publisher); ปี (Year).

variable ตัวแปร : สิ่งที่ไม่มีรูปแบบหรือค่าเชิงปริมาณที่ตายตัว มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลง

variance ความแปรปรวน : ผลต่างระหว่างข้อมูลแต่ละค่า กับค่าเฉลี่ยของข้อมูลชุดนั้นๆ ยกกำลังสอง

ค่าของ **ความแปรปรวน** ยิ่งสูง จะชี้ให้เห็นว่าข้อมูลมีการกระจายตัวมากยิ่งขึ้น

ความแปรปรวน คำนวณจากสูตร ดังนี้

$$S^2 \text{ หรือ } S.D.^2 = \sum \frac{(x - \bar{x})^2}{n - 1}$$

เมื่อ S^2 หรือ $S.D.^2$ คือ ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่าง

x คือ ค่าของตัวอย่างแต่ละตัว

$\bar{x}$ คือ มัชฌิมเลขคณิตของประชากร

n คือ จำนวนตัวอย่าง

$$\sigma^2 = \sum \frac{(x - \mu)^2}{N}$$

เมื่อ σ^2 คือ ความแปรปรวนของประชากร

x คือ ค่าของข้อมูลแต่ละค่า

μ คือ มัชฌิมเลขคณิตของประชากร

N คือ จำนวนประชากร

vasectomy การทำหมันชาย : วิธีคุมกำเนิดถาวรของผู้ชาย ทำโดยการผูกหรือผูกตัดท่อนำน้ำเชื้ออสุจิ

venereal disease ภาวะโรค : ดู *sexual transmitted disease*

verbal autopsy การหาสาเหตุการตายด้วยการสัมภาษณ์ : วิธีการสืบสวนหาสาเหตุที่บุคคลหนึ่งเสียชีวิต ด้วยการสัมภาษณ์หรือสอบถามผู้ดูแลหรือผู้อยู่ใกล้ชิดกับผู้ตาย เกี่ยวกับอาการที่มีก่อนตาย เพื่อสรุปว่าการตายนั้นเนื่องมาจากสาเหตุอะไร

vicenarian วิมศวรรษิกชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 20-29 ปี

ดูเพิ่มเติม *age group*

violence ความรุนแรง : การใช้กำลังหรือวาจาโดยเจตนา เพื่อข่มขู่ คุกคาม หรือลงมือกระทำ ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น กลุ่มคน หรือชุมชน

ความรุนแรงอาจทำให้เกิดการบาดเจ็บ เสียชีวิต หรือผลกระทบทั้งทางร่างกายและจิตใจ หรือทำให้ผู้ถูกกระทำอยู่ในภาวะยากลำบาก

virtual space พื้นที่เสมือน : พื้นที่ที่สร้างขึ้นเพื่อให้เหมือนของจริงด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ผ่านสื่อดิจิทัล

พื้นที่เสมือนใช้ในกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การเรียนการสอน การท่องเที่ยว การประชุม กิจกรรมทางศาสนา การทำเกษตร พื้นที่เสมือนเพิ่มระดับความเหมือนจริงด้วยเครื่องมือดิจิทัล เช่น สมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ แว่นสวมบนศีรษะเพื่อรับภาพและเสียงที่สร้างขึ้น (virtual glasses) หรือชุดสวมใส่แบบเต็มตัวเพื่อรับภาพ เสียง และสัมผัส (haptic suit)

vision วิสัยทัศน์ : ภาพหรือเหตุการณ์ในอนาคต ที่มองเห็นได้ด้วยความรู้ ประสบการณ์ และปัญญา

vital event เหตุการณ์ชีพ : การเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์สำคัญของชีวิตคน

เหตุการณ์ชีพ เช่น การเกิด (birth) การตาย การสมรส (marriage) การหย่า

ดูเพิ่มเติม *birth, marriage*

vital rate อัตราชีพ : อัตราที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ชีพ (vital event) หรืออัตราที่วัดการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์สำคัญของชีวิตคน

อัตราชีพ เช่น อัตราเกิด (birth rate) อัตราตาย อัตราสมรส (rate marriage) อัตราหย่า (rate divorce rate)

ดูเพิ่มเติม *vital event, birth rate, rate marriage, rate divorce rate*

vital registration การจดทะเบียนชีพ : การแจ้งเหตุการณ์สำคัญของชีวิต ต่อเจ้าหน้าที่ทะเบียน

การจดทะเบียนชีพ เช่น การจดทะเบียนเกิด ตาย สมรส หย่า การย้ายที่อยู่

vital statistics สถิติชีพ : ข้อมูลทางประชากรที่รวบรวมมาจากการจดทะเบียนชีพ (vital registration)

สถิติชีพ เช่น ข้อมูลการเกิด ตาย สมรส หย่า การย้ายที่อยู่

ดูเพิ่มเติม *vital registration*

voidable marriage ภาวะโมฆียสมรส : การแต่งงานที่ไม่มีผลทางกฎหมาย เพราะเงื่อนไขของการแต่งงานนั้นไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

ภาวะโมฆียสมรส เช่น คู่สมรสแต่งงานก่อนอายุสมรสตามกฎหมาย (legal age for marriage) คู่สมรสจดทะเบียนสมรสกับคนอื่นมาก่อนแล้ว
ดูเพิ่มเติม *legal age for marriage*

voluntary kinship เครือญาติสมัครใจ : กลุ่มคนที่นับเป็นเครือญาติกัน โดยไม่ได้มีความผูกพันทางสายโลหิต แต่มีความผูกพันกันโดยสมัครใจ เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

-W-

wage ค่าจ้าง : ค่าตอบแทนที่นายจ้างจ่ายให้ลูกจ้าง เพื่อแลกกับผลงานที่ลูกจ้างทำ

ค่าจ้างมีหลายประเภท เช่น เงินเดือน (salary) ค่าจ้างขั้นต่ำ (minimum wage) ค่าจ้างมาตรฐาน (prevailing wage) ค่าจ้างครองชีพ (living wage) ค่าจ้างยังชีพ (subsistence wage) รวมถึงรางวัล ทิป และโบนัส

ดูเพิ่มเติม *salary, minimum wage, prevailing wage, living wage, subsistence wage*

waist to hip ratio อัตราส่วนเอวต่อสะโพก : ดัชนีแสดงความ “อ้วนลงพุง” ของบุคคล

อัตราส่วนเอวต่อสะโพกคำนวณโดยคิดอัตราส่วนของความยาวเส้นรอบเอว ต่อความยาวเส้นรอบสะโพก มีเกณฑ์ว่าผู้หญิงควรมีอัตราส่วนนี้ไม่เกิน 0.8 และผู้ชายไม่ควรเกิน 1.0 บุคคลใดที่มีค่าอัตราส่วนนี้เกินเกณฑ์ดังกล่าว ถือว่า “อ้วนลงพุง”

walkability ความสะดวกเดิน : ตัวชี้วัดความเป็นมิตรของพื้นที่หนึ่งๆ ที่แสดงถึงความสะดวกและปลอดภัยของการเดินเท้า

การปรับปรุงความสะดวกเดินจะเป็นประโยชน์ทั้งทางสุขภาพ เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นที่สะดวกเดินหรือไม่มีหลายอย่าง เช่น ถนนหนทาง จราจร ทางเดินทางเท้า ร้านค้า ระยะทาง สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ความสะดวกเดินยังเป็นมนต์เสน่ห์สำคัญ ในการวางผังเมืองที่ยั่งยืน

water pollution มลพิษทางน้ำ : การที่น้ำมีสิ่งเป็นพิษเจือปนหรือขาดออกซิเจน จนทำให้น้ำนั้นเน่าเสีย

มลพิษทางน้ำเป็นอันตรายต่อพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

water resource ทรัพยากรน้ำ : น้ำที่มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นน้ำในทะเล มหาสมุทร แม่น้ำ ลำคลอง บ่อ สระ ลำห้วย และลำธาร

wealth flow theory ทฤษฎีการถ่ายเทโภคทรัพย์ : แนวคิดที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ในระดับจุลภาคที่ถือว่าภาวะเจริญพันธุ์ที่สูงหรือต่ำในสังคมต่างๆ นั้น เป็นเพราะการถ่ายเทโภคทรัพย์ระหว่างคนรุ่นพ่อแม่ กับรุ่นลูกในสังคมเหล่านั้นไม่เหมือนกัน

ทฤษฎีการถ่ายเทโภคทรัพย์กล่าวว่าในสังคมที่การถ่ายเทโภคทรัพย์สุทธิ (net wealth flow) ทำให้พ่อแม่เป็นฝ่ายเสียเปรียบ คนจะจำกัดขนาดครอบครัวและภาวะเจริญพันธุ์จะต่ำ

การถ่ายเทโภชนาการที่ดีในความสัมพันธ์นี้ หมายถึง ปริมาณสุทธิของทรัพยากร เช่น เงิน
ทุน สินค้าและบริการ ที่เกิดจากการให้และการรับระหว่างพ่อแม่กับลูก ตลอดช่วงเวลาตั้งแต่ลูกเกิด
จนถึงเวลาที่ลูกเติบโตและเป็นอิสระจากพ่อแม่

นักประชากรศาสตร์ที่เสนอแนวคิดนี้คือ จอห์น ชาร์ล คาลด์เวล (John Charles Caldwell, 1928-2016)
ดูเพิ่มเติม *fertility*

weather สภาพอากาศ : สภาพะดินฟ้าอากาศ ในเวลาใดเวลาหนึ่ง

สภาพอากาศจะรวมถึงสภาวะทางธรรมชาติของพื้นที่นั้นๆ เช่น อุณหภูมิ ฝน ลม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความเปลี่ยนแปลงไปตามวัน เวลา และอาจเปลี่ยนแปลงเป็นนาทีต่อนาทีเลยก็ได้

weight ค่าถ่วงน้ำหนัก : ค่าที่นำมาใช้ประมาณจำนวนตัวอย่าง เพื่อให้เป็นจำนวนประชากรที่แท้จริง

ค่าถ่วงน้ำหนักจะเป็นไปตามแผนแบบการส่มตัวอย่าง

weight for age น้ำหนักตามเกณฑ์อายุ : ดั่งนี้ชี้วัด ที่มีความไวต่อการขาดอาหารของเด็ก

ระบบเฝ้าระวังทางโภชนาการนิยมใช้ดัชนีนี้ เพราะสามารถครอบคลุมปัญหาด้านการขาดอาหารได้เกือบทั้งหมด คำนวณโดยชั่งน้ำหนักเด็กคนนั้นเป็นกิโลกรัม แล้วเทียบกับน้ำหนักมาตรฐานของเด็กปกติ ซึ่งมักแสดงเป็นกราฟเส้น

สำนักโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำมาตรฐานอ้างอิงของน้ำหนักตามเกณฑ์
อายุของเด็กไทยอายุ 0-19 ปี ดังนี้

มากกว่า +2 SD	น้ำหนักมาก (แต่ยังบอกไม่ได้ว่า เป็นโรคอ้วนหรือไม่ ต้องประเมินโดยใช้กราฟน้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูงประกอบ)
มากกว่า +1.5 SD แต่ไม่เกิน +2 SD	น้ำหนักค่อนข้างมาก (น้ำหนักอาจอยู่ในเกณฑ์เสี่ยงต่อภาวะเริ่มอ้วน ต้องประเมินโดยใช้กราฟน้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูงประกอบ)
-1.5 SD แต่ไม่เกิน +1.5 SD	น้ำหนักตามเกณฑ์ปกติ (น้ำหนักเหมาะสมกับอายุ)
น้อยกว่า -1.5 SD แต่ไม่น้อยกว่า -2 SD	น้ำหนักค่อนข้างน้อย (น้ำหนักอาจอยู่ในเกณฑ์เสี่ยงต่อการขาดอาหาร)
น้อยกว่า -2 SD	น้ำหนักน้อย (น้ำหนักอยู่ในเกณฑ์เสี่ยงต่อการขาดอาหารชัดเจน)

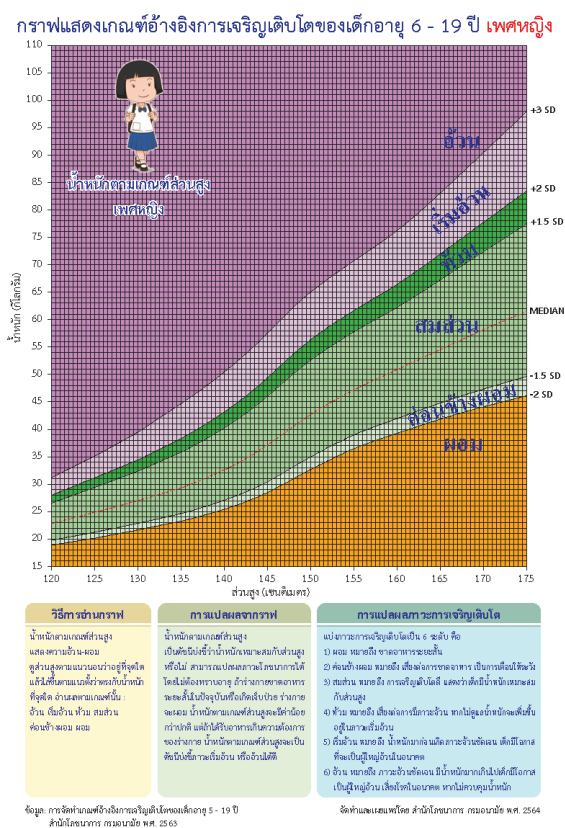
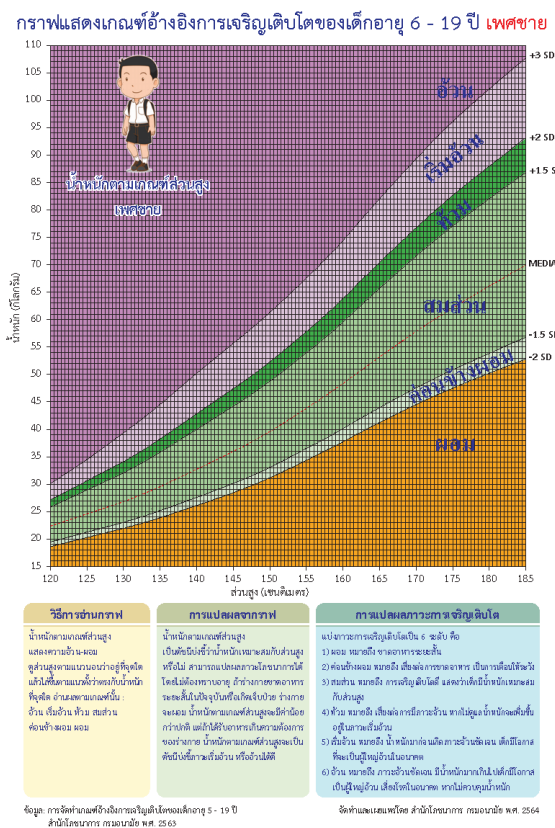
weight-for-height น้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูง : ดัชนีวัดการเจริญเติบโตของเด็ก โดยใช้น้ำหนักเปรียบเทียบกับส่วนสูง

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้จัดทำมาตรฐานอ้างอิงของน้ำหนักและส่วนสูงของเด็กไทยไว้

หากน้ำหนักตัวของเด็กสูงกว่าค่ามัธยฐานของน้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูงของเด็ก (median of weight for-height) เกิน 3 เท่าของค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation, S.D.) เด็กจะถูก

วินิจฉัยว่าเป็น “โรคอ้วน” แต่หากน้ำหนักตัวของเด็กสูงกว่าค่ามัธยฐานของน้ำหนักตามเกณฑ์ส่วนสูงของเด็กอยู่ที่ $>+2$ S.D. ถึง $+3$ S.D. เด็กจะถูกวินิจฉัยว่า มีภาวะ “เริ่มอ้วน”

รายละเอียดเพิ่มเติม สามารถดูได้จากกราฟแสดงเกณฑ์อ้างอิงการเจริญเติบโตของเด็กอายุ 6 - 19 ปี
ที่พัฒนาขึ้นโดยสำนักโภชนาการ กรมอนามัย พ.ศ. 2563

well-being ความอยู่ดีมีสุข : สภาพความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุข ของบุคคลและสังคม

ความอยู่ดีมีสุขประกอบด้วยหลายมิติ ไม่มีกรอบที่แน่ชัดว่าประกอบด้วยมิติใดบ้าง มิติที่เป็นองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข อาทิ มิติทางด้านสุขภาพ การศึกษา การงาน รายได้ สิ่งแวดล้อม ครอบครัว ชุมชน การมีส่วนร่วม และการปกครอง

ความอยู่ดีมีสุข มักปรากฏพร้อมคำคุณศัพท์ เพื่อขยายความให้มีความเฉพาะเจาะจง เช่น ความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน (financial well-being) ความอยู่ดีมีสุขทางจิตใจ (psychological well-being) ความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์ (emotional well-being) ความอยู่ดีมีสุขทางกาย (physical well-being) ความอยู่ดีมีสุขทางสังคม (social well-being) ความอยู่ดีมีสุขในที่ทำงาน (workplace well-being)

ดูเพิ่มเติม *financial well-being, emotional well-being, physical well-being, social well-being, workplace well-being*

Whipple's index ดัชนีวิฟเฟิล : ดัชนีแสดงความชอบของประชากรที่จะรายงานอายุเป็นจำนวนปีที่ลงท้ายด้วยเลข 0 และ 5

withdrawal วิธีหลั่งภายนอก : วิธีคุมกำเนิดธรรมชาติ ที่ฝ่ายชายชักอวัยวะเพศออกจากช่องคลอดของฝ่ายหญิง เพื่อหลั่งน้ำอสุจิภายนอกช่องคลอด

woman in childbearing age สตรีวัยมีบุตร : ดู *woman in reproductive age*

woman in reproductive age สตรีวัยเจริญพันธุ์ : สตรีในช่วงวัยที่มีบุตรได้ เจริญพันธุ์โดยทั่วไป จะนับตั้งแต่อายุ 15 - 49 ปี เนื่องจากสตรีอายุ 45 ปีขึ้นไป มีความสามารถที่จะมีบุตรได้น้อยมาก บางครั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบงานวางแผนครอบครัวกำหนดให้สตรีวัยเจริญพันธุ์หมายถึงสตรีที่มีอายุ 15 ปี ถึง 44 ปี เท่านั้น

women in development ผู้หญิงกับการพัฒนา : การส่งเสริมให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อย่างเท่าเทียมกันกับผู้ชาย

women status สถานภาพสตรี : ตำแหน่งหรือฐานะของสตรี ที่แสดงถึงเกียรติภูมิ สิทธิ ข้อผูกพัน อำนาจ และหน้าที่ในระบบสังคม

สถานภาพเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมและบทบาทของสตรี ในทางสังคมวิทยา *สถานภาพสตรี* อาจได้มาสองทาง คือติดตัวมาตั้งแต่เกิดทางหนึ่ง และอีกทางหนึ่งได้มาจากผลของการกระทำของแต่ละบุคคล *สถานภาพสตรี* สามารถปรับเปลี่ยนได้ ซึ่งจะมีผลให้บทบาทของสตรีในสังคมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

women's rights สิทธิสตรี : สิทธิที่สตรีจะต้องได้รับการพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพ ทั้งในครอบครัว ที่ทำงาน และที่สาธารณะ

สิทธิสตรีรวมถึงต้องได้รับการยอมรับและปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันกับผู้ชาย

work-life balance ความสมดุลชีวิตกับงาน : ระดับความพึงพอใจของบุคคล ในชีวิตด้านการงานกับการดำรงชีวิตด้านอื่นๆ

ความสมดุลชีวิตกับงานเป็นการที่บุคคลสามารถบริหารจัดการชีวิตได้ทั้งสองด้าน ให้ดำเนินควบคู่กันไปอย่างเหมาะสม และรู้สึกเติมเต็มในชีวิต

working age วัยแรงงาน : คนที่มีอายุ 15-64 ปี

workplace well-being ความอยู่ดีมีสุขในที่ทำงาน : ความรู้สึกมั่นคงที่จะไปทำงาน ซึ่งเกิดจากการทำให้สถานที่ทำงานมีความปลอดภัย มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีกิจกรรมที่จะดึงดูดให้อยากไปทำงาน รวมถึงการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล

การพัฒนาความอยู่ดีมีสุขในที่ทำงาน เกี่ยวข้องกับชีวิตการทำงานในทุกด้าน ตั้งแต่คุณภาพและความปลอดภัยของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของที่ทำงาน ไปจนถึงความรู้สึกของคนทำงานที่มีต่องานที่ทำ และบรรยากาศการทำงาน รวมถึงวัฒนธรรมองค์กร

ความอยู่ดีมีสุขในที่ทำงานเป็นหัวใจสำคัญ ที่จะทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพในระยะยาว

workshop การประชุมเชิงปฏิบัติการ : การประชุมของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อทำงานในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการอาจมีการอภิปราย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ระหว่างกัน การวางแผนหรือยุทธศาสตร์ในการทำงาน หรือฝึกปฏิบัติงานร่วมกัน

world fertility survey การสำรวจภาวะเจริญพันธุ์โลก : โครงการสำรวจภาวะเจริญพันธุ์ ซึ่งดำเนินการในประเทศกำลังพัฒนา 42 ประเทศทั่วโลก โครงการนี้ได้รับทุนจาก UNFPA, USAID และ UK Overseas Development Administration

โครงการนี้ เป็นการสำรวจตัวแทนระดับประเทศ โดยจะครอบคลุมทั้งครัวเรือนและสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่แต่งงานแล้ว ออกแบบการสำรวจและมีรายการคำถามในแบบสอบถามคล้ายกัน เพื่อจะได้นำผลมาเปรียบเทียบกันได้

โครงการนี้ดำเนินการในช่วงทศวรรษ 1970 และยุติลงเมื่อต้นทศวรรษ 1980 จากนั้นได้มีโครงการสำรวจประชากรและสุขภาพอนามัย (Demographic and Health Survey: DHS) ที่มีวัตถุประสงค์คล้ายกัน

สำหรับประเทศไทย ดำเนินการโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 1975 ดูเพิ่มเติม *demographic and health survey (DHS)*

world population conference การประชุมประชากรโลก : ดู *International Conference on Population and Development (ICPD)*

world system theory (of migration) ทฤษฎีระบบโลก (ด้านการย้ายถิ่น) : ทฤษฎีที่เสนอความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างโอกาส ในการย้ายถิ่นระหว่างประเทศของโลกปัจจุบัน

ทฤษฎีระบบโลก (ด้านการย้ายถิ่น) ได้ชี้ให้เห็นว่า ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 จนถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของยุโรป ตลาดโลกได้พัฒนาและขยายตัวไปสู่การแบ่งกลุ่มประเทศเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มประเทศแกนกลางในยุโรป ซึ่งมีทุนและความร่ำรวยทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ และกลุ่มประเทศรอบนอก ซึ่งได้แก่ประเทศที่เหลือทั้งหมด ประเทศรอบนอกเหล่านี้ต้องพึ่งพิงประเทศแกนกลาง ในขณะที่ประเทศแกนกลางต้องการดินแดน วัตถุดิบ และตลาดผู้บริโภคใหม่ๆจากประเทศรอบนอก

ตามทฤษฎีนี้ การย้ายถิ่นระหว่างประเทศเป็นผลของการที่ประเทศรอบนอกสูญเสียสถานภาพการพึ่งพาตนเอง ทำให้การพัฒนาหยุดชะงัก กล่าวคือเมื่อระบบทุนนิยมได้ขยายวงกว้างออกไปจากประเทศแกนกลางในยุโรปตะวันตก อเมริกาเหนือ โอเชียเนีย และญี่ปุ่น ไปยังส่วนอื่นๆของโลก ทำให้ประชากรของประเทศรอบนอกถูกผนวกรวมเข้าสู่เศรษฐกิจตลาดโลก ในขณะที่ที่ดิน วัตถุดิบ และแรงงานในประเทศเหล่านั้นก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและการครอบงำของตลาดโลก ส่งผลให้กระแสการย้ายถิ่นระหว่างประเทศเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้ กระแสการย้ายถิ่นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไร้ทิศทาง เนื่องจากประเทศรอบนอกมีแนวโน้มที่จะส่งผู้ย้ายถิ่นไปยังประเทศแกนกลางที่ตนมีความสัมพันธ์ ใกล้ชิดในเชิงเศรษฐกิจ การเมือง หรือการทหารอยู่แล้ว

-Y-

year of birth ปีเกิด : ปีที่บุคคลเกิด

ปีเกิดอาจเป็นปีพุทธศักราชหรือคริสต์ศักราชก็ได้ นับเวลาระหว่าง 1 มกราคม ถึง 31 ธันวาคม

young old ผู้สูงอายุวัยต้น : ผู้มีอายุย่างเข้าสู่ผู้สูงวัยในระยะเริ่มแรก

ผู้สูงอายุแบ่งได้ตามวัย เช่น ผู้สูงอายุวัยต้น มีอายุ 60-69 ปี ผู้สูงอายุวัยกลางมีอายุ 70-79 ปี และผู้สูงอายุวัยปลายมีอายุ 80 ปีขึ้นไป

อย่างไรก็ตาม การกำหนดว่าอายุใดเป็นผู้สูงอายุวัยใดนั้น ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนย่อมขึ้นอยู่กับนิยามการวิจัย เช่น อาจจะนิยามว่าผู้สูงอายุวัยต้นคือผู้มีอายุ 65-74 ปี ผู้สูงอายุวัยกลาง อายุ 75-84 ปี และผู้สูงอายุวัยปลาย อายุ 85 ปีขึ้นไปก็ได้

ดูเพิ่มเติม *aged population*

young population ประชากรวัยเยาว์ : กลุ่มประชากรที่มีสัดส่วนเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีตั้งแต่ร้อยละ 40 ขึ้นไป ต่อประชากรทั้งหมด หรืออัตราส่วนผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ต่อเด็ก ต่ำกว่าร้อยละ 15

กรณีประชากรของประเทศไทย ปี 2503 นับเป็นประชากรวัยเยาว์ เพราะสัดส่วนเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีเท่ากับร้อยละ 44 ต่อประชากรทั้งหมด และอัตราส่วนผู้สูงอายุต่อเด็กเท่ากับร้อยละ 11 ส่วนในปี 2543 ประชากรไทยไม่เป็นประชากรวัยเยาว์แล้ว เพราะสัดส่วนเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีเท่ากับร้อยละ 27 ต่อประชากรทั้งหมด และอัตราส่วนผู้สูงอายุต่อเด็กเท่ากับร้อยละ 30

ในปี 2567 ประชากรของประเทศไทยได้กลายเป็นประชากรสูงวัย โดยมีอายุมาตรฐาน 40.8 ปี และมีอัตราส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด

ดูเพิ่มเติม *ageing population*

young society สังคมเยาว์วัย : สังคมที่ประกอบด้วยประชากรอายุน้อยอยู่เป็นสัดส่วนที่สูง สังคมที่มีเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีมากกว่าร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมดเรียกได้ว่าเป็นสังคมเยาว์วัย

young worker คนงานวัยเยาว์ : ผู้ทำงานเชิงเศรษฐกิจอายุต่ำกว่า 15 ปี

youth เยาวชน : บุคคลที่มีอายุระหว่าง 15 - 24 ปี

คำว่า “เยาวชน” อาจมีความหมายทับซ้อนอยู่กับคำอื่นๆ เช่น เด็ก (child) หมายถึง ผู้มีต่ำกว่า 15 ปี เด็กวัยรุ่น (teenager) ผู้มีอายุ 13-19 ปี และ วัยรุ่น (adolescent) ซึ่งหมายถึง ผู้มีอายุ 10-19 ปี

ดูเพิ่มเติม *child, teenager, adolescent*

youth organization องค์การเยาวชน : หน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ที่ทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนาเยาวชน

-Z-

z-score คะแนนซี : คะแนนมาตรฐานทางสถิติชนิดหนึ่ง ซึ่งจะวัดความสัมพันธ์ของคะแนนแต่ละค่า เมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยในกลุ่มคะแนนทั้งหมดนั้น

$$Z = \frac{x - \bar{x}}{s}$$

เมื่อ Z คือ คะแนนซี

x คือ คะแนนแต่ละค่า

$\bar{x}$ คือ คะแนนเฉลี่ย

s คือ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

คะแนนซีสามารถมีค่าได้ทั้งค่าบวกและค่าลบ

ดูเพิ่มเติม *standard deviation*

z-test การทดสอบซี : เทคนิควิธีการทางสถิติ ที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน เพื่อใช้เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มหนึ่งกับประชากร หรือเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่ม ที่อาจมีความสัมพันธ์กันหรือเป็นอิสระต่อกันก็ได้ โดยกลุ่มตัวอย่างต้องสุ่มมาจากประชากรที่มีการแจกแจงปกติ และทราบค่าความแปรปรวนของประชากร

zero population growth การเพิ่มประชากรเป็นศูนย์ : กลุ่มประชากรที่ในแต่ละปี มีจำนวนหรืออัตราเกิดเท่ากับจำนวนหรืออัตรามรตัย ในกลุ่มประชากรปิด หรือมีจำนวนหรืออัตราเกิดบวกการย้ายถิ่นเข้าเท่ากับจำนวนหรืออัตรามรตัยบวกการย้ายถิ่นออกในกลุ่มประชากรเปิด

zone of transition เขตเปลี่ยนผ่าน : พื้นที่ในเมืองซึ่งอยู่ระหว่างย่านศูนย์กลางธุรกิจ กับเขตที่อยู่อาศัยของชนชั้นกลางบริเวณชานเมือง

เขตเปลี่ยนผ่านส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงมากนัก เพราะเจ้าของที่ดินมักรอให้ราคาที่ดินสูงขึ้น เมื่อธุรกิจขยายตัวออกมา

zoning การจัดเขตพื้นที่ : การกำหนดอาณาบริเวณเมืองหรือชนบทให้เป็นเขตพื้นที่เฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

การจัดการเขตพื้นที่ เช่น แบ่งพื้นที่เป็นเขตเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ธุรกิจการค้า ที่อยู่อาศัย ศาสนสถาน หรือสถานศึกษา

รายการศัพท์การวิจัยทางประชากรและสังคม

กฎตำแหน่ง-ขนาด	183	กักตักประชากร	49
กฎหมายแรงงาน	111	ก๊าซเรือนกระจก	80
กรณีศึกษา	27	กามโรค	226
กรรมสิทธิ์ที่ดิน	112	การกระจายความถี่	75
กรอบตัวอย่าง :	192	การกระจายตัวของประชากรในเขตเมือง	222
กรอบมาตรฐานวิชาชีพของสหราชอาณาจักร	219	การกระจายตัวประชากร	166
กระบวนทัศน์	154	การกระจายรายได้	92
กระแสนการย้ายถิ่น	131	การกระจายอายุและเพศ	10
กระแสนวนกลับ	42	การกระจุกตัวทางเศรษฐกิจ	55
กราฟ	79	การกลายเป็นอุตสาหกรรม	94
กราฟเส้น	117	การกลืนกลายของผู้ย้ายถิ่น	17
กลไกทางอาหาร	71	การกองอายุ	8
กลุ่มกล้ามเนื้อมัดใหญ่	121	การเก็บข้อมูลคู่ขนาน	54
กลุ่มคนที่สนับสนุนการมีชีวิต	175	การเก็บรวบรวมข้อมูล	45
กลุ่มคนที่สนับสนุนทางเลือก	175	การเกิด	23
กลุ่มคนหลากหลายทางเพศ	114	การเกิดที่ไม่ต้องการ	221
กลุ่มควบคุม	40	การเกิดที่หลีกเลี่ยงได้แล้ว	23
กลุ่มชาติพันธุ์	60	การเกิดนอกสมรส	90
กลุ่มตัวแปรการครองครอง	78	การเกิดมีชีพ	117
กลุ่มตัวแปรการปฏิสนธิ	37	การเกิดไร้ชีพ	207
กลุ่มตัวแปรการร่วมเพศ	99	การขยายชานเมือง	207
กลุ่มตัวอย่างย่อย	207	การขยายตัวทางเศรษฐกิจ	56
กลุ่มทดลอง	62	การขับถ่ายวัยะเพศหญิง	67
กลุ่มปฐมภูมิ	174	การขัดเกลาทางสังคม	201
กลุ่มเพื่อน	157	การขาดแคลนแรงงาน	112
กลุ่มมหานคร	128	การขาดสารอาหารของเด็กทารก	95
กลุ่มเมือง	222	การเข้าถึงเสรี	150
กลุ่มอายุ	7	การเข้าถึงอาหาร	69
กลุ่มอายุเปิด	150	การเข้าร่วมในกำลังแรงงาน	111
กองทุนเด็กแห่งสหประชาชาติ	220	การครองโสดถาวร	27
กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ	221	การคลอดก่อนกำหนด	173
กองทุนพัฒนาสตรีแห่งสหประชาชาติ	220	การควบคุมคุณภาพ	180
กองสถิติแห่งสหประชาชาติ	221	การควบคุมอารมณ์	59

การคาดประมาณประชากร	167	การฉายภาพข้างหน้า	75
การคาดประมาณระหว่างช่วงสามะโน	99	การฉายภาพประชากร	168
การคาดประมาณหลังสามะโน	171	การฉายภาพประชากรตามส่วนประกอบ-รุ่นอายุ	35
การค้ำมนุษย์	88	การฉายภาพประชากรตามองค์ประกอบ	37
การคุมกำเนิด	23, 39	การฉายภาพย้อนหลัง	20
การคุมกำเนิดชาย	121	การช่วยเหลือทางสังคม	198
การคุมกำเนิดหญิง	67	การชำระข้อมูล	45
การคุมครองทางสังคม	199	การใช้ที่ดิน	112
การเคลื่อนย้าย	134	การใช้ที่ดินแบบผสมผสาน	134
การเคลื่อนย้ายแรงงาน	112	การใช้ประโยชน์จากอาหาร	74
การฆ่าตัวตาย	208	การดูแลตนเอง	193
การฆ่าทารก	95	การดูแลทางสังคม	198
การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์	77	การดูแลแบบประคับประคอง	154
การงัดร่วมเพศ	1	การดูแลสุขภาพ	83
การงัดเว้นร่วมเพศ	195	การเดินทางอย่างมีพลัง	4
การงบประมาณ	24	การตกจดทะเบียน	219
การจดทะเบียนเกิน	152	การตกงานนับ	219, 220
การจดทะเบียนชีพ	226	การตกลงอยู่ร่วมกัน	38
การจัดกระบวนการความคิด	37	การตรวจสอบ	18
การจัดเขตพื้นที่	234	การตลาด	122
การจัดประเภทสถานภาพการทำงาน		การตั้งครุภ	172
ตามมาตรฐานสากล	100	การตั้งครุภของวัยรุ่น	5
การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล	102	การตั้งครุภที่ไม่ได้วางแผน	221
การจัดประเภทอุตสาหกรรมตามกิจกรรม		การตั้งครุภระยะที่ 2	193
ทางเศรษฐกิจทุกประเภทตามมาตรฐานสากล	103	การตั้งครุภระยะที่ 3	215
การจัดอันดับ	184	การตั้งครุภระยะแรก	69
การจ้างงานแบบเจียบๆ	181	การตั้งถิ่นฐานมนุษย์	88
การจำแนกประเภทแบบไขว้	43	การตัดรังไข่	152
การจำลองเหตุการณ์	197	การตัดอวัยวะเพศหญิง	67
การแจกแจงการสุ่มตัวอย่าง	192	การตายของตัวอ่อนระยะหลัง	112
การแจกแจงไคสแควร์	28	การตายของทารกแรกเกิดในช่วง 28 วันแรก	142
การแจกแจงที	211	การตายจากสาเหตุภายนอก	63
การแจกแจงปกติ	145	การตายตัวอ่อน	68
การแจกแจงอายุ	7	การตายทารก	94
การแจกแจงเอฟ	65	การตายทารกแรกเกิดระยะต้น	55
การแจกแจงเกิน	152	การตายทารกหลังแรกเกิด	170

การตายปริกำเนิด	157	การแท้งธรรมชาติ	203
การติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจเฉียบพลัน	4	การแท้งไม่ครบ	92
การติดตาม	136	การแท้งเอง	134
การเติบโตทางเศรษฐกิจ	56	การนับซ้ำ	54
การเติบโตสมดุลง	20	การบริบาลระยะท้าย	86
การแต่งงานข้ามกลุ่ม	99	การบิดเบือนข้อมูล	65
การแต่งงานคลุมถุงชน	17	การแบ่งแยกทางเทคโนโลยี	51
การแต่งงานแบบมีภรรยาหลายคน	164	การปกป้องทางอาหาร	71
การแต่งงานแบบมีสามีหลายคน	164	การประกันคุณภาพเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน	18
การถดถอยพหุ	138	การประกันสังคม	199
การถดถอยอย่างง่าย, การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย	196	การประชุมเชิงปฏิบัติการ	232
การถดถอยอนบทความ	189	การประชุมประชากรโลก	232
การถือครองที่ดิน	112	การประชุมระหว่างประเทศเรื่องประชากร และการพัฒนา	101
การถูกฆ่าตาย	86	การประชิดข้อมูล	45
การทดลองแบบปิดสองด้าน	54	การประพจน์มิชอบทางการวิจัย	188
การทดสอบคัตกรอง	193	การประมวลผลข้อมูล	46
การทดสอบไคสแควร์	28	การประมาณค่านอกช่วง	64
การทดสอบซี	234	การประมาณค่าระหว่างช่วง	104
การทดสอบที	211	การประมาณค่าระหว่างช่วงเชิงเส้นตรง	117
การทดสอบเบี่ยงเบน	171	การประเมิน	17
การทดสอบเอฟ	65	การประเมินการปฏิบัติงาน	75
การทะเบียนราษฎร	31	การประเมินข้อมูล	45
การทำงานต่ำระดับ	220	การประเมินความยืดหยุ่นในคุณธรรมและความโปร่งใส (ไอทีเอ)	98
การทำงานต่ำระดับด้านการศึกษา	57	การประเมินโครงการ	176
การทำงานต่ำระดับด้านรายได้	92	การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ	157
การทำงานต่ำระดับด้านเวลา	216	การประเมินผล	61
การทำแท้ง	94	การประเมินผลเชิงคุณภาพ	180
การทำแท้งผิดกฎหมาย	90	การประเมินผลสรุป	208
การทำแท้งเพื่อรักษา	215	การประเมินผลอย่างครอบคลุม	37
การทำแผนที่	122	การปรับฐาน	204
การทำหมันชาย	226	การปรับฐานโดยตรง	52
การทำหมันหญิง	67, 217	การปรับฐานโดยอ้อม	93
การทำเหมืองข้อมูล	46	การปรับฐานอายุ	9
การแท้ง	1	การปรับตัว	4
การแท้งครบ	36		
การแท้งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้	94		

การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์	26	การมีส่วนร่วม	155
การปันผลทางประชากร	47	การมีส่วนร่วมของชุมชน	36
การเปลี่ยนแปลงเชิงเรขาคณิต	78	การมีอายุสูงขึ้นของประชากร	12
การเปลี่ยนแปลงเชิงเลขคณิต	17	การไม่มีประจำเดือนหลังคลอด	171
การเปลี่ยนแปลงเชิงเส้นตรง	117	การไม่รู้หนังสือ	90
การเปลี่ยนแปลงเชิงเอกซ์โปเนนเชียล	62	การยับยั้งเชิงทำลาย	170
การเปลี่ยนแปลงประชากร	166	การยับยั้งเชิงป้องกัน	174
การเปลี่ยนแปลงประชากรระหว่างปีสามะโน	99	การย้ายถิ่น	131
การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ	31	การย้ายถิ่นกลับ	190
การเปลี่ยนผ่านทางการย้ายถิ่น	131	การย้ายถิ่นเข้าประเทศ	90
การเปลี่ยนผ่านทางระบาดวิทยา	60	การย้ายถิ่นจากชนบทสู่ชนบท	190
การเปลี่ยนผ่านทางสุขภาพ	84	การย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง	190
การเปลี่ยนผ่านประชากร	48	การย้ายถิ่นจากเมืองสู่ชนบท	222
การเปลี่ยนผ่านภาวะการตาย	136	การย้ายถิ่นจากเมืองสู่เมือง	222
การเปลี่ยนวิธีคุมกำเนิด	39, 40	การย้ายถิ่นช่วงเวลา	157
การเผยแพร่ข้อมูล	45	การย้ายถิ่นชั่วคราว	213
การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความรู้	90	การย้ายถิ่นตามฤดูกาล	193
การเผยแพร่สารสนเทศ	96	การย้ายถิ่นในประเทศ	100
การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน	91	การย้ายถิ่นแบบดั้งเดิม	174
การพยากรณ์ประชากร	167	การย้ายถิ่นแบบถูกบังคับ	74
การพัฒนาชนบท	190	การย้ายถิ่นแบบบังคับ	91
การพัฒนาชุมชน	36	การย้ายถิ่นแบบมวลชน	124
การพัฒนาเศรษฐกิจ	56	การย้ายถิ่นแบบลูกโซ่	28
การพัฒนาสังคม	198	การย้ายถิ่นแบบวงจร	30
การพึ่งพาทางเศรษฐกิจ	56	การย้ายถิ่นภายในภาค	105
การเพิกถอนการสมรส	16	การย้ายถิ่นรวม	80
การเพิ่มขึ้นเชิงเลขคณิต	17	การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ	101
การเพิ่มตามธรรมชาติ	141	การย้ายถิ่นระหว่างภาค	104
การเพิ่มทักษะ	222	การย้ายถิ่นแรงงาน	111
การเพิ่มประชากร	167	การย้ายถิ่นวกกลับ	218
การเพิ่มประชากรติดลบ	141	การย้ายถิ่นสุทธิ	142
การเพิ่มประชากรเป็นศูนย์	234	การย้ายถิ่นอย่างเสรี	75
การแพทย์แผนโบราณ	217	การย้ายถิ่นออก	152
การมีคู่ครองคนเดียว	136	การยินยอมร่วมโครงการ	96
การมีบุตรก่อนแต่งงาน	173	การยุบตัวทางประชากร	167
การมีประจำเดือนครั้งแรก	128	การรวมกลุ่มอายุ	8

การรอดชีพไปข้างหน้า	74	การเลือกตัวอย่างแบบสะดวก	40
การรอดชีพย้อนหลัง	190	การเลือกปฏิบัติทางเพศ	194
การระบาดของโรค	60, 152	การเลือกอาหาร	70
การระเบิดทางประชากร	165, 167	การเลื่อนชั้นทางสังคม	199
การรับเข้า (การย้ายถิ่น)	4	การเลื่อนเวลาสมรส	47
การรับงานมาทำที่บ้าน	85	การวัด	126
การรายงานอายุคลาดเคลื่อน	8	การวัดการกระจาย	126
การรู้จัก	33	การวัดความแปรผัน	126
การรู้เรื่องการเงิน	69	การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง	126
การรู้หนังสือ	117	การวัดแบบไม่เปิดเผย	221
การเรียงลำดับ	184	การวัดเส้นฐาน	21
การเรียงลำดับตำแหน่ง	183	การว่างงาน	220
การลงทุน	106	การวางแผนพื้นที่	203
การลงทุนจากต่างประเทศ	74	การวางแผนเมือง	222
การลงทุนรหัส	32	การวางแผนกลยุทธ์	207
การลงรายการข้อมูลทางบรรณานุกรมหนังสือ	27	การวางแผนครอบครัว	67
การล่วงละเมิดเด็ก	29	การวางแผนครอบครัวตามธรรมชาติ	140
การลอกเลียนงานตนเอง	193	การวางแผนเศรษฐกิจ	57
การลอกเลียนทางวิชาการ	1	การวิเคราะห์ข้อมูล	45
การลอกเลียนผลงานผู้อื่น	163	การวิเคราะห์ความแปรปรวน	15
การลาคลอด	124	การวิเคราะห์จำแนกหมู่	138
การเล่นอย่างมีพลัง	4, 59	การวิเคราะห์เชิงบริบท	38
การเลิกจ้างงานแบบเงียบๆ	181	การวิเคราะห์ต้นทุน-กำไร	42
การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่	24	การวิเคราะห์ต้นทุน-ประสิทธิภาพ	42
การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว	61	การวิเคราะห์ตัวแปรคู่	24
การเลี้ยงลูกด้วยอาหารเสริม	36	การวิเคราะห์ตัวแปรเดียว	221
การเลือกคู่	124	การวิเคราะห์ตัวแปรพหุ	139
การเลือกตัวอย่าง	191	การวิเคราะห์ตามรุ่น	34
การเลือกตัวอย่างตามมิติ	51	การวิเคราะห์ถดถอย	185
การเลือกตัวอย่างแบบโควต้า	182	การวิเคราะห์ถดถอยเชิงบริบท	38
การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง	179	การวิเคราะห์ถดถอยแบบเชิงชั้น	85
การเลือกตัวอย่างแบบตัดสินใจเอง	108	การวิเคราะห์ถดถอยไพบริต	176
การเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ	1	การวิเคราะห์ถดถอยมัลติโนเมียลลอจิสติก	137
การเลือกตัวอย่างแบบไม่ยึดหลักความน่าจะเป็น	144	การวิเคราะห์ถดถอยลอจิสติก	119
การเลือกตัวอย่างแบบส่งต่อ	189	การวิเคราะห์ถดถอยลอจิสติก	119
การเลือกตัวอย่างแบบสโนว์บอล	198	การวิเคราะห์ทางประชากรศาสตร์	47

การวิเคราะห์เนื้อหา	38	การสัมภาษณ์กลุ่ม	81
การวิเคราะห์แบบตัดขวาง	43	การสัมภาษณ์ระดับลึก	91
การวิเคราะห์ปัจจัย	65	การสาธารณสุขทางไกล	212
การวิเคราะห์พื้นที่	17	การสำรวจความคิดเห็น	151
การวิเคราะห์เมตา	130	การสำรวจความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ	109
การวิเคราะห์สหสัมพันธ์	41	การสำรวจทางไปรษณีย์	121
การวิเคราะห์เส้นทาง	156	การสำรวจทางสังคม	200
การวิเคราะห์หลายระดับ	137	การสำรวจนาร่อง	162
การวิเคราะห์อนุกรมเวลา	215	การสำรวจแบบตัดขวาง	43
การวิจัย	186	การสำรวจประชากรและสุขภาพอนามัย	47
การวิจัยเชิงทดลอง	62	การสำรวจผลกระทบ	91
การวิจัยเชิงนโยบาย	164	การสำรวจภาคสนาม	68
การวิจัยทางคลินิก	31	การสำรวจภายหลังการเจ็บป่วย	170
การวิจัยปฏิบัติการ	2	การสำรวจภาวะเจริญพันธุ์โลก	232
การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	155	การสำรวจสภาวะคุมกำเนิด	39
การวิจัยประเมินผล	61	การสำรวจเส้นฐาน	21
การเว้นระยะเกิดบุตร	23	การสิ้นสุดการอยู่ร่วมกัน	59
การเว้นระยะห่างในสังคม	199	การสิ้นสุดภาวะสมรส	54
การศึกษาช่วงเวลา	159	การสิ้นสุดสถานภาพสมรส	54, 123
การศึกษาตามรุ่น	35	การสืบทอดพันธุ์	186
การศึกษาติดตาม	69	การสื่อสารระหว่างสามีภรรยา	88
การศึกษาติดตามระยะยาว	120	การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย	196
การศึกษานาร่อง	162	การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม	32
การศึกษาเบื้องต้น	173	การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น	207
การศึกษาแบบควบคุมกลุ่ม	27	การสุ่มตัวอย่างแบบมีระบบ	209
การศึกษาแบบตัดขวาง :	43	การสุ่มตัวอย่างแบบยึดหลักความน่าจะเป็น	176
การศึกษาแบบสหวิทยาการ	99, 137	การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน	138
การศึกษาย้อนเวลา	190	การสุ่มพื้นที่	17
การศึกษาสาธารณะเรื่องอาหาร	178	การสูงวัย	11
การสมรสแบบหลายคู่ครอง	164	การสูงวัยของประชากร	165
การสร้างข้อมูลเท็จ	65	การสูงวัยตามอายุที่เหลืออยู่	177
การสร้างครอบครัว	66	การสูงวัยที่ยังประโยชน์	176
การสร้างภูมิคุ้มกันโรค	90	การสูงวัยในถิ่นที่อยู่	12
การสลายตัวของครอบครัว	66	การสูงวัยอย่างประสบความสำเร็จ	208
การสังเกตแบบมีส่วนร่วม	155	การสูงวัยอย่างมีพลัง	2
การสัมภาษณ์	105	การสูงวัยอย่างมีสุขภาพ	84

การสู่วัยอย่างสมวัย	151	ขนาดครอบครัวที่ต้องการ	49
การสูญเสียอาหาร	73	ขนาดครอบครัวในอุดมคติ	90
การแสดงผลจากอาหาร	72	ขนาดครอบครัวสมบูรณ์	36
การแสดงออกทางเพศ	76	ขนาดครัวเรือน	86
การใส่ห่วงคุมกำเนิด	106	ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย	19
การหน้าทึบรู้คิด	33	ขนาดเฉลี่ยของครัวเรือน	126
การหมดประจำเดือน	128	ขนาดตัวอย่าง	191
การหย่อนสมรรถภาพทางเพศ	60, 91	ขนาดประชากร	169
การหยุดคุมกำเนิด	40	ขนาดประชากรที่เหมาะสม,	
การหยุดทำงานแบบเบี่ยงเบน	181	ขนาดประชากรที่พอเหมาะ	151
การหาสาเหตุการตายด้วยการสัมภาษณ์	226	ข้อพิพาทแรงงาน	110
การให้คำปรึกษาแนะนำ	42	ข้อมูล	45
การให้นมขวด	24	ข้อมูลข่าวสาร	96
การให้วัคซีน	224	ข้อมูลคู่ขนาน	54
การอนามัยแม่และเด็ก	124	ข้อมูลเชิงประจักษ์	59
การอบรมก่อนให้บริการ	173	ข้อมูลฐาน	21
การอภิปรายกลุ่ม	69	ข้อมูลตัดขวาง	43
การอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงาน	173	ข้อมูลตามช่วงเวลา	157
การอยู่ร่วมกัน	34	ข้อมูลตามรุ่น	35
การออกแบบการเลือกตัวอย่าง	192	ข้อมูลเมตา	130
การอ้างอิง	185	ข้อมูลระยะยาว	119
การอ้างอิงทางบรรณานุกรม	22	ข้อมูลเส้นฐาน	21
การอุ่นขึ้นของโลก	79	ข้อมูลอนุกรมเวลา	215
กาฬโรค	163	ข้อสมมุติ	18
กำลังแรงงาน	110	ข้อเสนอโครงการวิจัย	188
กิจกรรมทางกาย	160	ข้อห้าม	212
กิจกรรมทางกายแบบอะแนโรบิก	15	ขั้นตอนวิธี	14
กิจกรรมทางกายแบบแอโรบิก	5	ข้อความเจริญเติบโต	81
กิจกรรมทางกายเพื่อสันติภาพ	185	เขตชนบท	190
กีฬาระดับรากหญ้า	80	เขตเปลี่ยนผ่าน	234
กีฬาและนันทนาการถื่นหน้า	203	เขตมหานคร	130
เกย์	76	เขตเมือง	222
เกลือแร่	151	คณะกรรมการกำกับทิศทาง	206
เกาะความร้อนเมือง	222	คณะกรรมการการเศรษฐกิจและสังคมสำหรับ	
ขนาดครอบครัว	67	เอเชียและแปซิฟิก (เอสแคป)	55
ขนาดครอบครัวเฉลี่ย	19	คดีถือผี	15

คตินิยมแนวมัลทัสใหม่	141	คลังข้อมูล	45
คนกระฉับกระเฉง	4	คลินิกคนไข้นอก, คลินิกผู้ป่วยนอก	152
คนข้ามเพศ	217	ควอไทล์	180
คนเข้าเมืองผิดกฎหมาย	90	ควอไทล์วารสาร	108
คนเคยสมรส	61	ความกดดันทางประชากร	168
คนงานต่างชาติ	90	ความคลาดเคลื่อน	60
คนงานย้ายถิ่น	131	ความคลาดเคลื่อนของการเลือกตัวอย่าง	192
คนงานวัยเยาว์	233	ความคลาดเคลื่อนของการสุ่ม	183
คนขายขบ	122	ความคลาดเคลื่อนชนิดที่ 1	218
คนแต่งงาน	124	ความคลาดเคลื่อนชนิดที่ 2	218
คนพลัดถิ่น	50	ความคลาดเคลื่อนที่ไม่ได้เกิดจากการเลือกตัวอย่าง	145
คนพิษ	216	ความคลาดเคลื่อนเบตา	22
คนไม่ฝึกไฟทางเพศ	17	ความคลาดเคลื่อนแบบเป็นระบบ	209
คนรักต่างเพศ	85	ความคลาดเคลื่อนแบบไม่เป็นระบบ (สุ่ม)	145
คนรักไม่เลือกเพศ, แพนเซ็กชวล	154	ความคลาดเคลื่อนแอลฟา	15
คนเร่ร่อน	143	ความคาดหวังคงชีพ	62
คนเร่ร่อนดิจิทัล	51	ความชรา	194
คนเร่ร่อนตามแหล่งงาน	159	ความตรง	224
คนเร่ร่อนตามแหล่งอาหารสัตว์	156	ความตรงตามเกณฑ์	42
คนโสด	143, 197	ความตรงตามเนื้อหา	38
ครอบครัว	65	ความตรงที่เห็น	65
ครอบครัวขยาย	63	ความต้องการที่ยังไม่สัมฤทธิ์	221
ครอบครัวข้ามรุ่น	197	ความถี่	75
ครอบครัวเดี่ยว	146	ความถี่การมีเพศสัมพันธ์	35
ครอบครัวพ่อแม่คนเดียว	150	ความถี่สะสม	44
ครอบครัวลูกติด	207	ความเที่ยง	185
ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว	197	ความน่าจะเป็น	175
ครอบครัววัยรุ่น	5	ความน่าจะเป็นของการตาย	175
ครั้ง	60	ความน่าจะเป็นที่เป็นสัดส่วนต่อขนาด	175
ครัวเรือน	86	ความนิยมบุตรชาย	203
ครัวเรือนคนเดียว	150	ความนิยมเพศบุตร	195
ครัวเรือนผู้สูงอายุ	149	ความเบี่ยงเบน	50
ครัวเรือนพิเศษ	203	ความปกติใหม่	143
ครัวเรือนไม่สัมพันธ์ทางเครือญาติ	144	ความเป็นหุ้นส่วน	156
ครัวเรือนส่วนบุคคล	175	ความแปรปรวน	225
คริมทาช่องคลอด	224	ความผันผวนทางเศรษฐกิจ	56

ความพิการ	52	ความสามารถรองรับประชากร	26
ความพึงพอใจในชีวิต	115	ความสุข	82
ความมั่นคงของมนุษย์	88	ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ	56
ความมั่นคงทางสังคม	200	ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม	59
ความมั่นคงทางอาหาร	73	ความหนาแน่นประชากร	166
ความมั่นคงยามชรา	148	ความหลากหลายทางชีวภาพ	23
ความแม่นยำของอายุ	6	ความหลากหลายทางเพศ	76
ความไม่เป็นธรรมทางอาหาร	72	ความอยู่ดีมีสุข	230
ความไม่สามารถมีบุตร	95	ความอยู่ดีมีสุขของสังคม	202
ความไม่เสมอภาค	94	ความอยู่ดีมีสุขด้านอารมณ์	59
ความยากจน	171	ความอยู่ดีมีสุขทางกาย	161
ความยืนยาวของชีวิต	119	ความอยู่ดีมีสุขทางการเงิน	69
ความยุติธรรมทางอาหาร	72	ความอยู่ดีมีสุขทางสังคม	201
ความรอบรู้ด้านอาหาร	73	ความอยู่ดีมีสุขในที่ทำงาน	231
ความรุนแรง	226	ความแออัด	43
ความรุนแรงทางกาย	161	ควินไทล์	182
ความรุนแรงทางจิตใจ	129	คะแนน	193
ความรุนแรงทางเพศ	196	คะแนนซี	234
ความรุนแรงในชีวิตคู่	203	คะแนนที	211
ความรู้เท่าทันสื่อ	127	ค่าครองชีพ	41
ความรู้เรื่องดิจิทัล	51	ค่าคาดหวัง	62
ความรู้เรื่องสุขภาพ	83	ค่าจริง	148
ความรู้สึกแปลกแยก	15	ค่าจ้าง	228
ความล้มเหลวของการคุมกำเนิด	39	ค่าจ้างขั้นต่ำ	133
ความลับส่วนบุคคล	38	ค่าจ้างครองชีพ	118
ความลำเอียง	22	ค่าจ้างมาตรฐาน	173
ความลำเอียงของการเลือกตัวอย่าง	192	ค่าจ้างยังชีพ	207
ความลำเอียงจากการบิดเบือน	217	ค่าเฉลี่ย	125
ความลำเอียงจากพนักงานสัมภาษณ์	105	ค่าถ่วงน้ำหนัก	229
ความลำเอียงในการสัมภาษณ์	105	ค่านิยมทางสังคม	200
ความสมดุลชีวิตกับงาน	231	ค่าพารามิเตอร์	154
ความสมดุลทางเศรษฐกิจ	56	ค่าสถิติ :	206
ความสะดวกเดิน	228	คำถามการวิจัย	188
ความสัมพันธ์ทางเพศ	195	คำถามปลายปิด	31
ความสามารถซื้ออาหาร	70	คำถามปลายเปิด	150
ความสามารถในการมีบุตร	67	คุณธรรมทางเศรษฐกิจ	57

คุณภาพของการดูแลสุขภาพ	180	ช่วงเปิด	150
คุณภาพของข้อมูล	180	ช่วงเวลาเฉลี่ยระหว่างครรภ์	19
คุณภาพข้อมูล	46	ช่วงเวลาระหว่างครรภ์	173
คุณภาพชีวิต	180	ช่วงเวลาระหว่างสำมะโน	99
คัมภีร์	42	ช่วงเวลาสมรส	54, 123
คู่มือลงรหัส	32	ช่องว่างระหว่างวัย	77
คู่สมรส	42	ชั่วคน, รุ่นคน	77
เครือญาติสมัครใจ	68, 227	ชาติพันธุ์บรรพบุรุษ	60
เครือข่าย	181	ชานเมือง	207
โครงการการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์แห่งสหประชาชาติ	221	ชีวจิต	118
โครงการบูรณาการ	98	ชีวิตริต	23
โครงการร่วมเอดส์แห่งสหประชาชาติ	107	ชีวิตครอบครัวศึกษา	66
โครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ	140	ชุมชนอาหาร	71
โครงการวิจัยนำร่อง	162	ชิงค์	197
โครงการสร้างรายได้	92	ฐาน, ฐานประชากร	183
โครงข่ายการคุ้มครองทางสังคม	200	ฐานข้อมูล	45
โครงสร้างครัวเรือน	86	ฐานนิยม	135
โครงสร้างเพศ	195	ดัชนี	92
โครงสร้างสังคม	200	ดัชนีการพัฒนาทางเพศ	76
โครงสร้างอายุ	9	ดัชนีพัฒนามนุษย์	87
โครงสร้างอายุและเพศ	10	ดัชนีการสูงวัย	12
งบประมาณการวิจัย	187	ดัชนีการสูงวัยอย่างมีพลัง (เอเอไอ)	2
งานภาคสนาม	68	ดัชนีความก้าวหน้าของคน	86
งานวิจัยเบื้องต้น	173	ดัชนีความขัดสน	87
เงินเดือน	191	ดัชนีความมั่นคงของอายุ	6
เงินส่งกลับ	185	ดัชนีความมั่นคงอายุและเพศ	9
เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ	55	ดัชนีคุณภาพอากาศ (เอควไอ)	13
จรรยาบรรณ	32	ดัชนีประสม	37
จริยธรรมการวิจัย	187	ดัชนีผลกระทบ	90
จริยธรรมทางเศรษฐกิจ	56	ดัชนีมวลา	24
จัดวางผังทอรริกชน	180	ดัชนีไมเออร์	139
จำนวนตัวอย่าง	191	ดัชนีวิฟเฟิล	231
จำนวนบุตร	155	ดัชนีอายุนิยม	93
ชนกลุ่มน้อย	133	ดัชนีเอช	82
ชราภาพ	193	ดิงค์	52
ช่วงความเชื่อมั่น	38	ดีไอไอ	54

ดูสภาพประชากร	167	ตัวแปรหลายประเภท	165
เด็ก	28	ตัวเลขนิยม	51
เด็กกำพร้า	152	ตัวอย่าง	191
เด็กที่ถูกทอดทิ้ง	1	ตัวอ่อน, ตัวอ่อนระยะแรก	58
เด็กที่ถูกละเลย	141	ตัวอ่อนระยะหลัง	68
เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบาก	54	ตาราง	212
เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบากเป็นพิเศษ	30	ตารางการณั้จร	39
เด็กพิการ	53	ตารางไขว้	43
เด็กเร่ร่อน	85	ตารางชีพ	115
เด็กวัยทีน	212	ตารางชีพช่วงเวลา	157
เด็ไ้ส	46	ตารางชีพชั่วคน	77
ได้อาแฟรมใส่ช่องคลอด	224	ตารางชีพตัวแบบ	135
ตริงศัทวรริชกน	217	ตารางชีพแบบเพิ่ม-ลด	92
ตลาดแรงงาน	111	ตารางชีพแบบลดลงพหุ	138
ตัวคุณ	138	ตารางชีพแบบหลายสถานะ	138
ตัวคุณแบ่งปี	194	ตารางชีพปัจจุบัน	44
ตัวชี้วัด	93	ตารางชีพย่อ	1
ตัวแบบแรงดึงดูด	80	ตารางชีพรุ่นอายุ	35
ตัวแปร	225	ตารางชีพสมบูรณั้	36
ตัวแปรไ้ลัซิด	177	ตารางเลขสั้ม	183
ตัวแปรไ้ลัซิดของการเจริญพันธุ์	178	ตารางเวลา	215
ตัวแปรคุม	40	ตารางหุ่น	54
ตัวแปรคู่	50	ถิ่น (พื้นที่) ปลายทาง	162
ตัวแปรจำแนกประเภท	27	ถิ่น(พื้นที่)ต้นทาง, ถิ่นเดิม	162
ตัวแปรเชิงคุณภาพ	180	ถิ่นที่อยู่ล่าสุด	112
ตัวแปรเชิงปริมาณ	180	ถุ่ยงสตรี้	68
ตัวแปรต่อเนื่อง	39	ถุ่ยงอนามั้ย	37
ตัวแปรแทรก	104	ทรัพยากรธรรมชาติ	141
ตัวแปรประสม	37	ทรัพยากรน้ำ	228
ตัวแปรแฝง	112	ทรัพยากรมนุษย์	88
ตัวแปรภายนอก	62	ทฤษฎีการถ่ายเทโคทรพั้	228
ตัวแปรภายใน	59	ทฤษฎีการแพร่กระจาย	50
ตัวแปรไม่ต่อเนื่อง	53	ทฤษฎีเครือข่าย (ของการย้ายถิ่น)	142
ตัวแปรระหว่างกลาง	99	ทฤษฎีทางประชากร	169
ตัวแปรระหว่างกลางของการเจริญพันธุ์	100	ทฤษฎีมีลั้ส	121
ตัวแปรส่วนเกิน	63	ทฤษฎีระบบโลก (ด้านการย้ายถิ่น)	232

ทฤษฎีอรรถประโยชน์	223	นักวิจัยผู้ช่วย	187
ทวิภาค	54	นักวิจัยร่วม	32
ทศวรรษิกชน	49	นักวิจัยรอง	17
ทอมัส รอเบิร์ต มัลทัส	121	นักวิจัยหลัก	175
ทักษะทางความรู้และวิชาชีพ	83	นักเศรษฐศาสตร์	57
ทักษะละมุน	202	นาโนเทคโนโลยี	140
ทัศนวิทยา	157	น้ำเกลือแร่	151
ทัศนคติ, เจตคติ	18	น้าหนักตามเกณฑ์ส่วนสูง	229
ทารก	94	น้าหนักตามเกณฑ์อายุ	229
ทารกคลอดก่อนกำหนด	173	น้าหนักแรกเกิด	24
ทารุณกรรม	216	น้าหนักแรกเกิดต่ำ	120
ที่อยู่อาศัย	54	นิยามปฏิบัติการ	150
ทุพพลภาพทางร่างกาย	161	นิเวศวิทยา	55
เทคนิคการวิเคราะห์ทางประชากร	212	แนวคิดต่อต้านการเกิด	16
เทคนิคเดลฟาย	47	แนวคิดส่งเสริมการเกิด	176
เทคนิควิธีทางประชากรศาสตร์	48	บทคัดย่อ	1
เทคโนโลยี	212	บทบาททางสังคม	200
เทคโนโลยีพลิกโลก	53	บทบาทผู้ป่วย	196
โทรเวช	212	บรรณานุกรม	22
ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย	17	บรรทัดฐานทางสังคม	199
นคร	31	บริการการดูแลผู้สูงอายุ	11
นคราภิวัตน์	223	บริการทางสังคม	200
นโยบายจัดการกระจายตัวประชากร	168	บริการสาธารณสุขพื้นบ้าน	93
นโยบายด้านโภชนาการ	146	บัญชีจำแนกโรคระหว่างประเทศ	100
นโยบายด้านอาหาร	73	บัญชีสากลเพื่อการจำแนกการทำงาน ความพิการ และ	
นโยบายด้านอาหารและโภชนาการ	70	สุขภาพ	100
นโยบายต่อต้านการเกิด	16	บันทึกภาคสนาม	68
นโยบายประชากร	168	บุคลิกภาพ	160
นโยบายลูกคนเดียว	150	บุตรเกิดรอด	30
นโยบายเศรษฐกิจ	57	บุตรมีชีวิตรอด	118
นโยบายส่งเสริมการเกิด	177	บูรณาการการวิจัย	187
นวดตัวรชิกชน	145	เบบัสต์	20
นวัตกรรมทางสังคม	199	เบบีม	20
นอนไบนารี	144	แบบการวิจัย	187
นักประชากรศาสตร์	47	แบบจำลอง	135
นักโภชนาการ	147	แบบจำลองทางประชากรศาสตร์	48

แบบจำลองทางเศรษฐกิจ	57	ประชากรวิทยา	169
แบบแผนการตาย	136	ประชากรศาสตร์	49
แบบแผนการสมรส	123, 156	ประชากรศาสตร์การเมือง	164
แบบสอบถาม	181	ประชากรศาสตร์คณิตศาสตร์	124
แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง	207	ประชากรศาสตร์ครอบครัว	66
ไบเซ็กชวล	24	ประชากรศาสตร์ชีวภาพ	23
ปฏิกิริยาทางสถิติ	206	ประชากรศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์	85
ประชากร	165	ประชากรศาสตร์เชิงภูมิศาสตร์	78
ประชากรกลางคืน	143	ประชากรศาสตร์เชิงมานุษยวิทยา	16
ประชากรกลางปี	130	ประชากรศาสตร์ธุรกิจ	25
ประชากรกลางวัน	46	ประชากรศาสตร์พิสุทธ์	75
ประชากรกลุ่มเสี่ยง	165	ประชากรศาสตร์เศรษฐกิจ	55
ประชากรคงตัว	169	ประชากรศาสตร์สังคม	198
ประชากรคงที่	206	ประชากรศาสตร์สุขภาพ	83
ประชากรคงรูป	204	ประชากรศึกษา	167
ประชากรคงรูปตัวแบบ	135	ประชากรสูงวัย	11, 12
ประชากรชรา	149	ประชากรสูงวัยระดับสุดยอด	208
ประชากรชายขอบ	122	ประชากรสูงวัยอย่างสมบูรณ์	37
ประชากรเชิงสถาบัน	98	ประชากรเสมือนคงรูป	181
ประชากรดิจิทัล	51	ประชากรหลักลอย	69
ประชากรตามนิตินัย	46	ประชากรวิจัย	187
ประชากรตามพฤติณัย	46	ประชากรชิปไตยทางอาหาร	71
ประชากรที่ไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ	57	ประเทศกำลังพัฒนา	50
ประชากรน้อยเกิน	220	ประเทศด้อยพัฒนา	220
ประชากรปิด	31	ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด	113
ประชากรเป้าหมาย	212	ประเทศพัฒนาแล้ว	49
ประชากรแฝง	145	ประวัติการตั้งครรภ์	173
ประชากรมากเกินไป	152	ประวัติภาวะเจริญพันธุ์	68
ประชากรมาตรฐาน	204	ประสิทธิผล	57
ประชากรเมือง	222	ประสิทธิผลในการใช้ (วิธีคุมกำเนิด)	223
ประชากรรุ่นเกิดล้าน	133	ประสิทธิภาพ	58
ประชากรลดลง	49	ปัจจัย	65
ประชากรล้นเกิน	203	ปัจจัยตั้ง :	179
ประชากรวัยกลาง	128	ปัจจัยแทรก	105
ประชากรวัยเยาว์	233	ปัจจัยผลัก	179
ประชากรวัยเรียน	193	ปัจจัยเสี่ยง	190

ปัญหาศัพทวิธีชน	182	ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	28
ปัญหาการวิจัย	188	ผู้พลัดถิ่น	53
ปัญหาสังคม	199	ผู้ไม่รู้หนังสือ	90
ปีตาธิปไตย	156	ผู้ยังอยู่กับคู่สมรส	44
ปีเกิด	233	ผู้ย้ายถิ่น	131
ปีคน	159	ผู้ย้ายถิ่นเกิด	116
ปีคู่สมรสที่ป้องกันการเกิด	42	ผู้ย้ายถิ่นเข้า	91
ปีฐาน	21	ผู้ย้ายถิ่นใหม่	185
เปอร์เซ็นต์ไคล์	157	ผู้ย้ายถิ่นออก	152
เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (เอสดีจี)	208	ผู้ย้ายถิ่นออกนอกประเทศ	59
เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (เอ็มดีจี)	132	ผู้รู้หนังสือ	117
โปรแกรม เอส พี เอส เอส	206	ผู้ลี้ภัย	185
โปรแกรมแซส	206	ผู้ลี้ภัยคืนถิ่น	190
โปรแกรมสตาดา	206	ผู้สังเกตการณ์	148
โปรแกรมเอ็ทโนกราฟ	60	ผู้สูงวัยที่มีพลัง	4
โปรแกรมแอทลาสทีไอ	18	ผู้สูงอายุ	58, 149
โปรแกรมไฮเพอร์รีเซทิ	88	ผู้สูงอายุวัยกลาง	128
ผดุงครรภ์โบราณ	216	ผู้สูงอายุวัยต้น	233
ผลกระทบจากอายุ	7	ผู้สูงอายุวัยปลาย	150
ผลกระทบล้นเกิน	203	ผู้แสวงหาที่ลี้ภัย	18
ผลการวิจัยเบื้องต้น	173	ผู้หญิงกับการพัฒนา	231
ผลข้างเคียง	196	ผู้ให้ข้อมูลหลัก	109
ผลดีของยาหลอก	163	ผู้ใหญ่	5
ผลผลิตทางเกษตร	13	ผู้อยู่ชั่วคราว	203
ผลร้ายของยาหลอก	143	ผู้อยู่ติดที่	206
ผลเสีย	5	เผ่า	217
ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ	80	แผ่นกันคุมกำเนิด	224
ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ	80	แผนทางเลือก	39
ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว	157	แผนภาพเล็กซิส	113
ผังเส้นทาง	69	แผนภูมิแท่ง	20
ผู้เข้าร่วมวิจัย	188	แผนภูมิภาพ	161
ผู้เคลื่อนย้าย	137	แผนภูมิวงกลม	162
ผู้เคลื่อนย้ายข้ามชาติ	30	ผลกดทับ	21
ผู้ดูแล	26	ฝุ่นละออง	155
ผู้เดินทางไปกลับ	36	ฝุ่นละออง 2.5 (พีเอ็ม 2.5)	156
ผู้ตอบแบบสอบถาม	189	ฝุ่นละอองละเอียด	69

ฝุ่นละอองหยาบ	32	ฟองน้ำคุมกำเนิด	224
พนักงานสนาม, พนักงานภาคสนาม	68	ฟังก์ชัน e_x , อายุคาดเฉลี่ย	55
พนักงานสัมภาษณ์	105	ฟังก์ชัน l_x	110
พยาบาลผดุงครรภ์	130	ฟังก์ชัน ${}_nd_x$	45
พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล	159	ฟังก์ชัน ${}_nL_x$	110
พจนานุกรม	78	ฟังก์ชัน ${}_np_x$	154
พจนานุกรมไทย	78	ฟังก์ชัน ${}_nq_x$	180
พฤติกรรม	21	ฟังก์ชัน t_x	211
พฤติกรรม การสืบทอดพันธุ์	186	โคมไฟช่องคลอด	224
พฤติกรรมทางเพศ	195	ภาครัฐ	179
พฤติกรรมเนือยนิ่ง	193	ภาคเศรษฐกิจนอกระบบ	96
พฤติกรรมศาสตร์	22	ภาคเอกชน	175
พลเมืองอาหาร	70	ภาระโรค	25
พลวัตประชากร	167	ภาวะกระดูกพรุน	152
พลังแข็ง	83	ภาวะการเกิด	140
พลังละมุน	202	ภาวะการตาย	136
ฟังก์ :	179	ภาวะเงินเฟ้อ	96
พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหว	137	ภาวะเจ็บป่วย	136
พันธุศาสตร์ประชากร	167	ภาวะเจริญพันธุ์	68
พิสัย	183	ภาวะเจริญพันธุ์คืนสภาพ	190
พี่น้อง	196	ภาวะเจริญพันธุ์ตามรุ่น	35
พีระมิตประชากร	168	ภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าระดับทดแทน	22
พื้นที่เปิดสาธารณะ :	179	ภาวะเจริญพันธุ์ทั่วไป	77
พื้นที่สาธารณะ	179	ภาวะเจริญพันธุ์ธรรมชาติ	141
พื้นที่สีฟ้า	24	ภาวะเจริญพันธุ์ระดับทดแทน	186
พื้นที่เสมือน	226	ภาวะเจริญพันธุ์วัยรุ่น	5
เพศ	194	ภาวะเจริญพันธุ์สมรส	122
เพศนิยม	195	ภาวะเจริญพันธุ์สะสม	44
เพศวิถี	196	ภาวะด้อยโอกาส	82
เพศศึกษา	194	ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ	57
เพศสภาพ	76	ภาวะทุพโภชนาการ	121
เพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน	173	ภาวะแท้งคุกคาม	215
เพศสัมพันธ์ทางทวารหนัก	15	ภาวะน้ำหนักเกิน	152
เพศสัมพันธ์ทางปาก, ออรัลเซ็กส์	151	ภาวะบกพร่อง	91
แฟรงค์	154	ภาวะโภชนาการผิดปกติในทารก	95
แพทยานุกรม	128	ภาวะโมฆียสมรส	227

ภาวะไม่เจริญพันธุ์	95	มาตราอันดับ	151
ภาวะไม่เจริญพันธุ์ทุติยภูมิ	193	มาตราธิปไตย	124
ภาวะไม่เจริญพันธุ์ปฐมภูมิ	174	มานุษยวิทยา	16
ภาวะเรือนกระจก	80	มิเตอร์ความสุข	82
ภาวะไร้บุตร	30	มิเตอร์ประเทศไทย	214
ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ	56	เม็ด	129
ภาวะสมรส	146	เมตาเวิร์ส	130
ภาวะสูงอายุของประชากร	12	เมอร์ส	129
ภาวะอ้วน	4, 148	เมือง	216
ภูมิศาสตร์	78	แมทริกซ์สหสัมพันธ์	41
ภูมิศาสตร์มนุษย์	87	ยาฝิ่นคุมกำเนิด	146
เภสัชกรรมทางไกล	213	ยาเม็ดคุมกำเนิด	151
โภชนาการ	146	ยาเม็ดฉุกเฉิน	58, 136
โภชนาการนิยม	147	ยาเม็ดใส่ช่องคลอด	224
มดลูก	223	ยาหลอก	162
มติมหาชน	179	เยลลี่ใส่ช่องคลอด	224
มนุษยนิเวศวิทยา	87	เยวชน	233
มนุษยศาสตร์	88	เยาวชนนอกโรงเรียน	152
มโนธรรม	38	ร้อยละ	157
มรณวิทยา	214	ระดับความเชื่อมั่น	38
มลพิษทางน้ำ	228	ระดับความเป็นอิสระ	46
มลพิษทางสิ่งแวดล้อม	60	ระดับจุลภาค	130
มลพิษทางอากาศ	13	ระดับนัยสำคัญ	113
มะเร็งรังไข่	152	ระดับมหภาค	121
มัชฌิมเรขาคณิต	78	ระบบเทียบคู่	54
มัชฌิมเลขคณิต	17	ระบบนิเวศ	57
มัชฌิมฮาร์โมนิก	83	ระบบนิเวศเมือง	222
มัชฌิมฐาน	127	ระบบบริการสาธารณสุข	178
มัลติคอลลิเนียร์ตี	137	ระบบบอกตำแหน่งบนพื้นโลก	79
มาตรฐานการครองชีพ	204	ระบบเฝ้าระวังทางประชากร	48
มาตรฐานวิชาชีพวิจัย	188	ระบบเรียกใช้สารสนเทศ	96
มาตรวัดลิเคอร์ท	116	ระบบสารสนเทศ	96
มาตราการวัด	126	ระบบสารสนเทศทางประชากร	168
มาตราช่วง	104	ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์, ระบบภูมิสนเทศ	77
มาตรานามบัญญัติ	144	ระบบอาหาร	74
มาตราอัตราส่วน	185	ระบบอาหารที่ยั่งยืน	209

ระเบียบวิธี	130	โรคหัวใจหลอดเลือด	26
ระเบียบวิธีวิจัย	187	โรคอุจจาระร่วง	50
ระยะเวลาชั่วรุ่นคนเฉลี่ย	126	ลอกการิทึม	119
ระยะเวลาให้นมบุตร	54	ลอมแบร์ อะดอล์ฟ จาเกส เกเตอเล่	112
ระยะหลังคลอด	171	ลักษณะทางเศรษฐกิจ	55
ระยะห่างของการมีบุตร	23	ลานีญา	110
รักที่แยกกันอยู่	118	ลำดับที่บุตร	23
รักร่วมเพศ	86	ลิขสิทธิ์	40
รากหญ้า	80	เลขาบอกรายการของยุโรป	61
รายงานการอ้างอิงวารสาร	107	เลขประจำตัวนักวิจัยออกคิด	151
รายงานเบื้องต้น	173	เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ	102
รายงานวิชาการ	212	เลสเบียน	113
รายได้	92	โลกนิยม	79
รายได้ต่อหัว	157	โลกาภิวัตน์	79
รายได้มวลรวมประชาชาติ	80	โลหิตจาง	15
รุ่น, รุ่นอายุ, รุ่นประชากร	34	วงจรรชีวิตครอบครัว	66
รุ่นเกิด	23	วงศ์ญาติ	31
รุ่นอายุ	6	วงแหวนใส่ช่องคลอด	224
รูป	69	วยาคติ	12
รูปแบบการอยู่อาศัย	118	วัคซีน	224
รูปแบบแนวคูเวอร์	225	วัณโรค	217
รูปแบบเอพีเอ	16	วันสำมะโน	28
รูปหลายเหลี่ยมความถี่	75	วัยกลางคน	130
แรงงาน	110	วัยเจริญพันธุ์	186
แรงงานเด็ก	29	วัยเด็ก	29
แรงเหวี่ยงทางประชากร	168	วัยทอง	79
โรคเฉียบพลัน	4	วัยทารก	94
โรคติดต่อ	95	วัยมีบุตร	29
โรคติดต่อ	36	วัยรุ่น	4
โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (เอสทีดี)	195	วัยเริ่มหนุ่มสาว	178
โรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง, โรคซาร์ส	194	วัยแรงงาน	231
โรคไม่ติดต่อ (เอ็นซีดี)	144	วัยสูงอายุ	148
โรคระบบทางเดินหายใจ	189	วารสารไทยออนไลน์	214
โรคระบบไหลเวียนเลือด	31	วารสารประชากรและสังคม	108
โรคเรื้อรัง	30	วารสารเปิดเสรี	150
โรคหลอดเลือดสมอง	28	วารสารหลกวง	171

วิจัยและพัฒนา	186	สถานที่เกิด	162
วิทยาการ	189	สถานบริบาลกึ่งบ้าน	86
วิทยาการระบาด	60	สถานภาพทางสังคม	200
วิทยาลัยประชากรศาสตร์	35	สถานภาพสตรี	231
วิทยาศาสตร์อาหาร	73	สถานภาพสมรส	122
วิธีการประมาณทางอ้อม	93	สถานะโภชนาการ	146
วิธีการวางแผนครอบครัวแบบดั้งเดิม	217	สถานะอาชีพ	148
วิธีกำลังสองน้อยที่สุด	113	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม	97
วิธีคุมกำเนิด	39	สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท	97
วิธีคุมกำเนิดแบบขัดขวาง	21	สถาบันวิจัยโภชนาการ	97
วิธีรอดชีพย้อนหลัง	190	สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)	84
วิธีวิจัย	187	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	30
วิธีวิจัยแบบผสม	134	สถิติชีพ	226
วิธีหลังภายนอก	35, 231	สถิติเชิงพรรณนา, สถิติเชิงบรรยาย	49
วิศวกรรมชีวชน	226	สถิติเชิงอนุมาน	95
วิศวกรรมสังคม	199	สถิติตามช่วงเวลา	159
วิสัยทัศน์	226	สถิติตามรุ่น	35
วิสาหกิจชุมชน	36	สถิติศาสตร์	206
วิสาหกิจเพื่อสังคม	199	สนามการย้ายถิ่น	131
ไวรัสเอดส์	13	สภาพประชากร	166
ไวรัสเอดส์ (เอชไอวี)	88	สภาพการมีอาหาร	70
ศตวรรษชีวชน	28	สภาพบีบคั้นทางการสมรส	123
ศัพท์เฉพาะวงการ	107	สภาพอากาศ	229
ศีลธรรม	136	สมการสมดุล	20
ศีลธรรมจิตวิสัย	207	สมมุติฐาน	89
ศีลธรรมวัตถุวิสัย	148	สมมุติฐานทางเลือก	15
ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย	213	สมมุติฐานว่าง	146
ศูนย์ประชากรแห่งแคโรไลนา	26	สมรส	123
ศูนย์สารสนเทศ	96	สมองล่อง	24
เศรษฐกิจ	57	สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	
เศรษฐศาสตร์	57	(อาเซียน)	17
เศรษฐศาสตร์ประชากร	48, 167	สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน	165
ชัยภูวนวชน	195	สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย (สวท.)	163
สตรีนิยม	68	สมาคมส่งเสริมการผสมผสานกิจกรรมพัฒนา	
สตรีวัยเจริญพันธุ์	231	ประชากรและสาธารณสุขแห่งประเทศไทย (สสพ.)	17
สตรีวัยมีบุตร	231	สมุดสถิติรายปี	206

สร้างทักษะใหม่	189	สาธารณสุขมูลฐาน	174
สรุปสำหรับผู้บริหาร	62	สารัตถประชากรศาสตร์	207
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	204	สาเหตุการตาย	27
ส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลงประชากร	37	สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ	221
ส่วนสูงตามเกณฑ์อายุ	84	สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ	220
สวัสดิการสังคม	201	สำนักงานโครงการสภาวะแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ	220
สหประชาชาติ	220	สำนักงานบริการด้านประชากรระหว่างประเทศ	169
สหพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อการศึกษาประชากร	104	สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่ง	
สหพันธ์วางแผนครอบครัวระหว่างประเทศ	101	สหประชาชาติ	221
สหสัมพันธ์	41	สำนักงานอนามัยครอบครัวระหว่างประเทศ	66
สังคมกำลังสูงวัย	12	สำนักงานอ้างอิงทางประชากร	169
สังคมพหุลักษณะ	163	สามะโน	27
สังคมเยาว์วัย	233	สามะโนการเกษตร	13
สังคมวิทยา	202	สามะโนเคหะ	86
สังคมวิทยาการแพทย์	128	สามะโนโดยพฤตินัย	46
สังคมศาสตร์	200	สามะโนตามนิตินัย	46
สังคมสงเคราะห์	201	สามะโนประชากร	166
สังคมสูงวัย	11	สิ่งจูงใจ	91
สังคมสูงวัยระดับสุดยอด	208	สิ่งปกคลุมที่ดิน	112
สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์	37	สิ่งแวดล้อม	59
สังคมสูงอายอย่างสมบูรณ์	36	สิ่งแวดล้อมทางอาหารค้าปลีก	189
สัญญาจ้าง	110	สิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้น	25
สัญลักษณ์กระตุ้นการตัดสินใจ	164	สิทธิมนุษยชน	88
สัดส่วน	177	สิทธิสตรี	231
สถิติวรรณิกชน	194	สินสอดฝ่ายหญิง	54
สัมประสิทธิ์ของการตัดสินใจพิทุ	33	สื่อสารมวลชน	124
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของสเปียร์แมน	203	สื่อสารสู่มวลชน	124
สัมประสิทธิ์การถดถอย	185	สุขภาพ	83
สัมประสิทธิ์ของการตัดสินใจ	33	สุขภาพจิต	129
สัมประสิทธิ์ของความแปรปรวน	33	สุขภาพด้านจิตสังคม	178
สัมประสิทธิ์ของสหสัมพันธ์เชิงส่วน	33	สุนรมณ์	61
สัมประสิทธิ์จีนิ	78	สุนรมณ์เชิงรับ	156
สัมประสิทธิ์เบตา	22	สุนรมณ์เชิงรุก	3
สัมประสิทธิ์ประมาณค่าระหว่างช่วง	104	สูตรของคาร์พ-คิง	109
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	41	สูตรของเบียร์ส	21
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ผลคูณโมเมนต์ของเพียร์สัน	156	สูตรของสปราก	204

สตินรีเวช	148	อักขราวิสุทธิ์	14
เสถียรภาพด้านอาหาร	74	อัตรา	184
เส้นโค้งปกติ	145	อัตราการใช้	223
เส้นโค้งลอจิสติก	119	อัตราการแท้ง	1
เส้นโค้งลอเรนซ์	120	อัตราการเป็นหัวหน้าครัวเรือน	83
เส้นโค้งเอกซ์โปเนนเชียล	63	อัตราการเปลี่ยนแปลง (ประชากร)	184
เส้นทางชีวิต	114	อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน	106
เส้นเวลา	216	อัตราการย้ายถิ่นอย่างหยาบ	43
หน่วยตัวอย่าง	193	อัตรากึ่งกลาง	28
หน่วยที่อยู่อาศัย	189	อัตราเกิด	23
หน่วยวิเคราะห์	220	อัตราเกิดเฉพาะลำดับที่บุตรรายอายุ	9
หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า	221	อัตราเกิดในตัว	105
หลักลูกโซ่มาร์คอฟ	123	อัตราเกิดรายอายุ	10
ห่วงโซ่อาหาร	70	อัตราเกิดอย่างหยาบ	43
ห่วงโซ่อุปทานอาหาร	74	อัตราความชุก	174
ห่วงอนามัย, ห่วง	105	อัตราคุมกำเนิด	39
หัวหน้าครัวเรือน	83	อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไป	77
เหตุการณ์ชีพ	226	อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไปของผู้ชาย	77
องค์กรพัฒนาเอกชน	144	อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไปเฉพาะลำดับที่บุตร	77
องค์กร, องค์กร	152	อัตราเจริญพันธุ์รวม	216
องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ	220	อัตราเจริญพันธุ์รายอายุ	10
องค์การพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งสหประชาชาติ	221	อัตราเจริญพันธุ์สมบูรณ์	37
องค์การเยาวชน	233	อัตราเจริญพันธุ์สะสม	44
องค์การแรงงานระหว่างประเทศ	101	อัตราช่วงเวลา	159
องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ	70	อัตราชีพ	226
องค์ประกอบครัวเรือน	86	อัตราดอกเบี้ยทบต้น	184
องค์ประกอบประชากร	166	อัตราตอบแบบสำรวจ	189
อธิปไตยทางอาหาร	74	อัตราตายเด็ก	29
อนามัยเจริญพันธุ์, อนามัยการเจริญพันธุ์	186	อัตราตายทารก	95
อนุกรมวิธาน	212	อัตราตายทารกช่วงเดือนแรก	142
อภิมหานคร	128	อัตราตายทารกหลังแรกเกิด	170
อภิศตวรรษิกชน	208	อัตราตายในตัว	105
อาหาร	18	อัตราตายปรับฐาน	204
อศิตวรรษิกชน	148	อัตราตายปรับฐานโดยตรง	52
อคิต	151	อัตราตายปรับฐานโดยอ้อม	93
		อัตราตายปริกำเนิด	157

อัตราตายมารดา	124	อัตราส่วนพึงพิงวัยเด็ก	29
อัตราตายรายสาเหตุ	27	อัตราส่วนพึงพิงวัยสูงอายุ	149
อัตราตายรายอายุ	10	อัตราส่วนเพศ	195
อัตราตายอย่างหายา	43	อัตราส่วนเพศเมื่อเกิด	195
อัตราแท้จริงของการเพิ่มธรรมชาติ	91, 217	อัตราส่วนเพศรายอายุ	10
อัตราปรับฐาน	206	อัตราส่วนรอดชีพ	208
อัตราปรับฐานอายุ	9	อัตราส่วนลำดับที่บุตร	155
อัตราป่วยเฉพาะสาเหตุ	26	อัตราส่วนศักยภาพเกี่ยวพัน	171
อัตราป่วยตายเฉพาะสาเหตุ	26	อัตราส่วนอายุ	8
อัตราผู้สูงอายุ	149	อัตราส่วนเอดส์ต่อสะโพก	228
อัตราเพิ่ม	81	อัตราสืบทอดพันธุ์รวม	81
อัตราเพิ่มตามธรรมชาติ	141	อัตราสืบทอดพันธุ์สุทธิ	142
อัตราเพิ่มธรรมชาติ	184	อัตราเสี่ยง	83
อัตราเพิ่มธรรมชาติในตัว	106	อัตราหย่า	54
อัตราภรรยา	136	อัตราอย่างหายา	44
อัตราย้ายถิ่นเข้า	91	อัตราอุบัติการณ์	91
อัตราย้ายถิ่นรวม	80	อัตราลักษณะดิจิทัล	51
อัตราย้ายถิ่นสุทธิ	142	อัตราลักษณะทางเพศ	76
อัตราย้ายถิ่นออก	152	อันดับผลกระทบของ THE	215
อัตรารอดชีพ	208	อัตราชาวแอฟริกัน	219
อัตราอายุ	10	อาชญาวิทยา	42
อัตราเสี่ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียว	62	อาชีพ	148
อัตราสมรส	123	อาชีพอนามัย	148
อัตราส่วน	184	อายุ, วัย	5
อัตราส่วนการเกี่ยวพันบิดามารดา	154	อายุขัย	115
อัตราส่วนการเกี่ยวพันผู้สูงอายุ	58	อายุคาดเฉลี่ย	114
อัตราส่วนการตายปรับฐาน	205	อายุคาดเฉลี่ยที่เหลืออยู่	185
อัตราส่วนการตายมารดา	124	อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด	114
อัตราส่วนการตายอายุต่ำกว่า 5 ปี	219	อายุคาดเฉลี่ยเมื่ออายุ x ปี	114
อัตราส่วนการแท้ง	1	อายุเฉลี่ยของการมีบุตร	126
อัตราส่วนของโอกาส	148	อายุเฉลี่ยมารดา	126
อัตราส่วนคนวัยทำงานต่อผู้สูงอายุ	149	อายุเฉลี่ยเมื่อให้กำเนิดบุตร	126
อัตราส่วนเด็กต่อสตรี	29	อายุเฉลี่ยแรกสมรส	19
อัตราส่วนพึงพิง	49	อายุตามปีปฏิทิน	30
อัตราส่วนพึงพิงทางเศรษฐกิจ	56	อายุทางสรีระวิทยา	161
อัตราส่วนพึงพิงทางอายุ	6	อายุนิยม	8

อายุปีเดียว	197	อุตสาหกรรม	94
อายุมีฐานะ	127	อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม	198
อายุมีฐานะเมื่อตาย	128	อุบัติเหตุการ	91
อายุเมื่อตาย	6	อุปกรณ์คอมพิวเตอร์	39
อายุแรกมีประจำเดือน	6	อุปทานแรงงาน	112
อายุแรกสมรส	6	เอเจนซี	174
อายุสมรส	123	เอตส์	13
อายุสมรสตามกฎหมาย	113	เอลนีโญ	58
อายุโสดเฉลี่ยเมื่อแรกสมรส	197	แอนโดรจีน	15
อาหารที่ถูกทิ้ง	74	โอกาสเกิดตามลำดับที่บุตรอายุ	9
อาหารศึกษา	71	ฮิสโตแกรม	85
อินเทอร์เน็ต	104	เฮนรี	85

รายการอักษรย่อ

α error	alpha error	DHS	demographic and health survey
β error	beta error		
χ^2	Chi square test	DOPA	Department of Provincial Administration
ADB	Asian Development Bank		
AIDS	acquired immune deficiency syndrome	DSS	demographic surveillance system
ANOVA	analysis of variance	e_0	life expectancy at birth
ASDR	age-specific death rate	e_x	life expectancy at age x
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations	ED	erectile dysfunction
ASFR	age-specific fertility rate	ESCAP	Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
BMI	body mass index		
CDD	Department of Community Development	FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations
CDR	crude death rate		
CEB	children ever born	FGD	focus group discussion
CEDC	children in especially difficult circumstances	FGM	female genital mutilation
CPC	Carolina Population Center	FHI	Family Health International
CPR	contraceptive prevalence rate	GDI	gender-related development index
CPS	contraceptive prevalence survey	GDP	gross domestic product
CPS	College of Population Studies	GFR	general fertility rate
CUSRI	Chulalongkorn University Social Research Institute	GIS	geographic information system
CV	coefficient of variation	GNP	gross national product
df	degree of freedom	GPS	global positioning system
		GRR	gross reproduction rate
		HAI	human achievement index
		HDI	human development index

HIV	human immuneodeficiency virus	JS	joint score
		l _o	radix
HSRI	Health System Research Institute	KAP	knowledge, attitude and practice
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development	MCA	multiple classification analysis
		MCH	maternal and child health
ICD-10	international statistical classification of diseases and related health problem 10 th revision	MMR	maternal mortality rate ratio
		MOL	Ministry of Labour
		MOPH	Ministry of Public Health
ICPD	international conference on population and development	MSDHS	Ministry of Social Development and Human Security
ICSE	international classification of status in employment	NESDB	Office of the National Economic and Social Development Council
ILO	International Labour Organization	NFPP	National Family Planning Program
IMR	infant mortality rate		
IPPF	International Planned Parenthood Federation	NGO	non-governmental organization
IPSR	Institute for Population and Social Research	NRC	National Research Council
		NRR	net reproduction rate
ISCO	international standard classification of occupations	NSO	National Statistical Office
		NICFD	National Institute for Child and Family Development
ISIC	international standard industrial classification of all economic activities	OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
IUD	intra-uterine device		
IUSSP	International Union for Scientific Study of Population	PAR	participatory action research

PDA	Population and Community Development Association	TAPSR	Thai Association of Population and Social Researchers
PES	post enumeration survey		
PPAT	Planned Parenthood Association of Thailand	TB	tuberculosis
		TBA	traditional birth attendant
PPFA	Planned Parenthood Federation of America	TDRI	Thailand Development Research Institute
PPR	parity progression ratio	TFR	total fertility rate
PPS	probability proportional to size	THF	Thai Health Foundation
		TPA	Thai Population Association
PRB	Population Reference Bureau	TRF	Thailand Research Fund
		UN	United Nations
PSI	Population Service International	UNAIDS	Joint United Nations Programme on HIV/AIDS
q _x	probability of dying	UNDP	United Nations Development Programme
r	Pearson product-moment correlation coefficient	UNEP	United Nations Environment Programme
r	correlation coefficient		
r ²	coefficient of determination	UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
RDS	respondent driven sampling		
SARS	severe acute respiratory syndrome	UNFPA	United Nations Population Fund
SAS	Statistical Analysis System		
SME	small and medium sized enterprise	UN-HABITAT	United Nations Human Settlements Programme
SMAM	Singulate mean at marriage	UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
SMR	standardized mortality ratio		
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences	UNICEF	United Nations Children's Fund
STATA	statistics and data	UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
STD	sexual transmitted disease		

UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNSD	United Nations Statistics Division
WFS	world fertility survey
WHO	World Health Organization

